This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

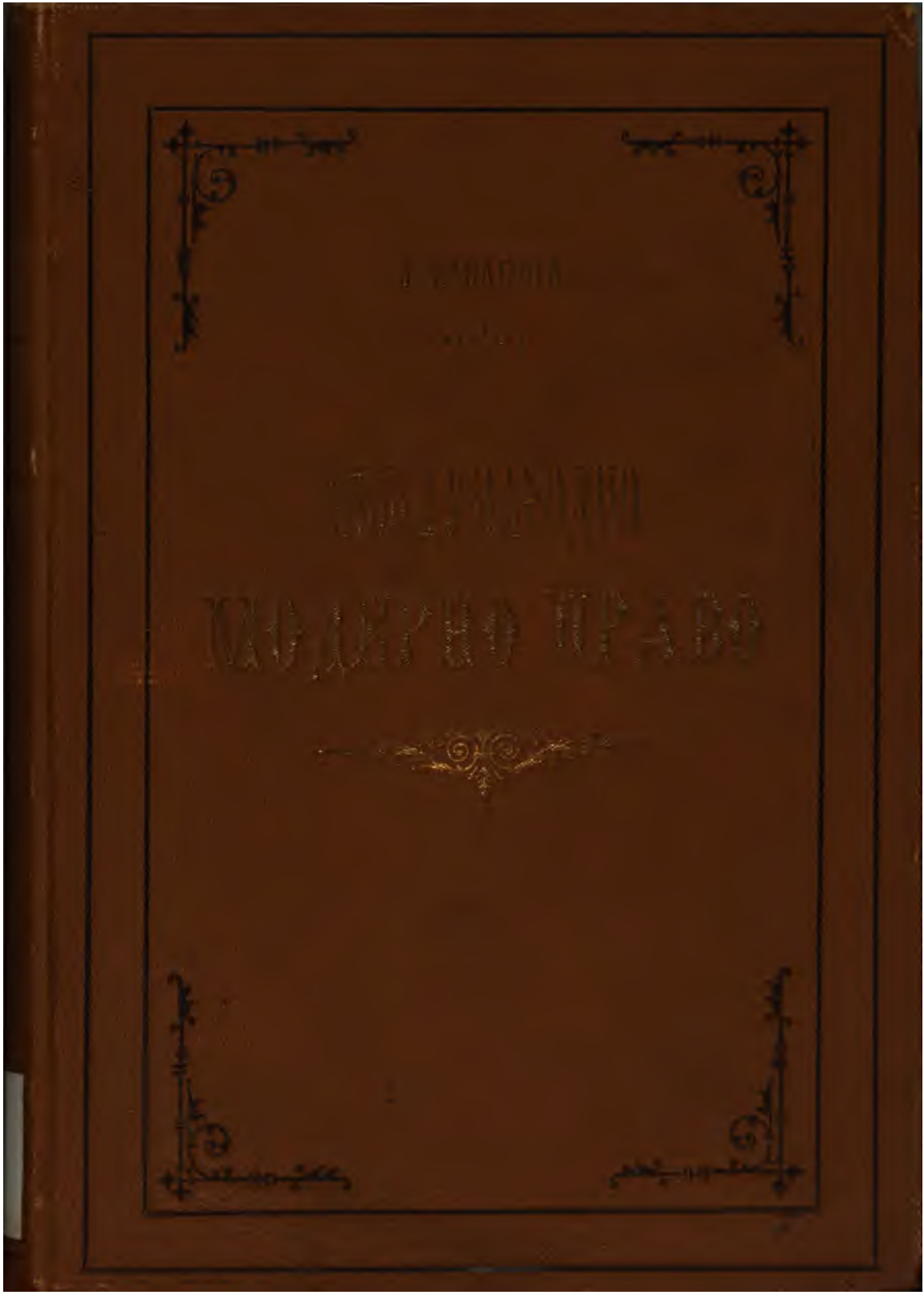

КНИГОВЕЗСКО ЗАВЕДЕНИЕ
НА
Т. Т. АРАГНЕВЪ & СИЕ
СОФИЯ

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

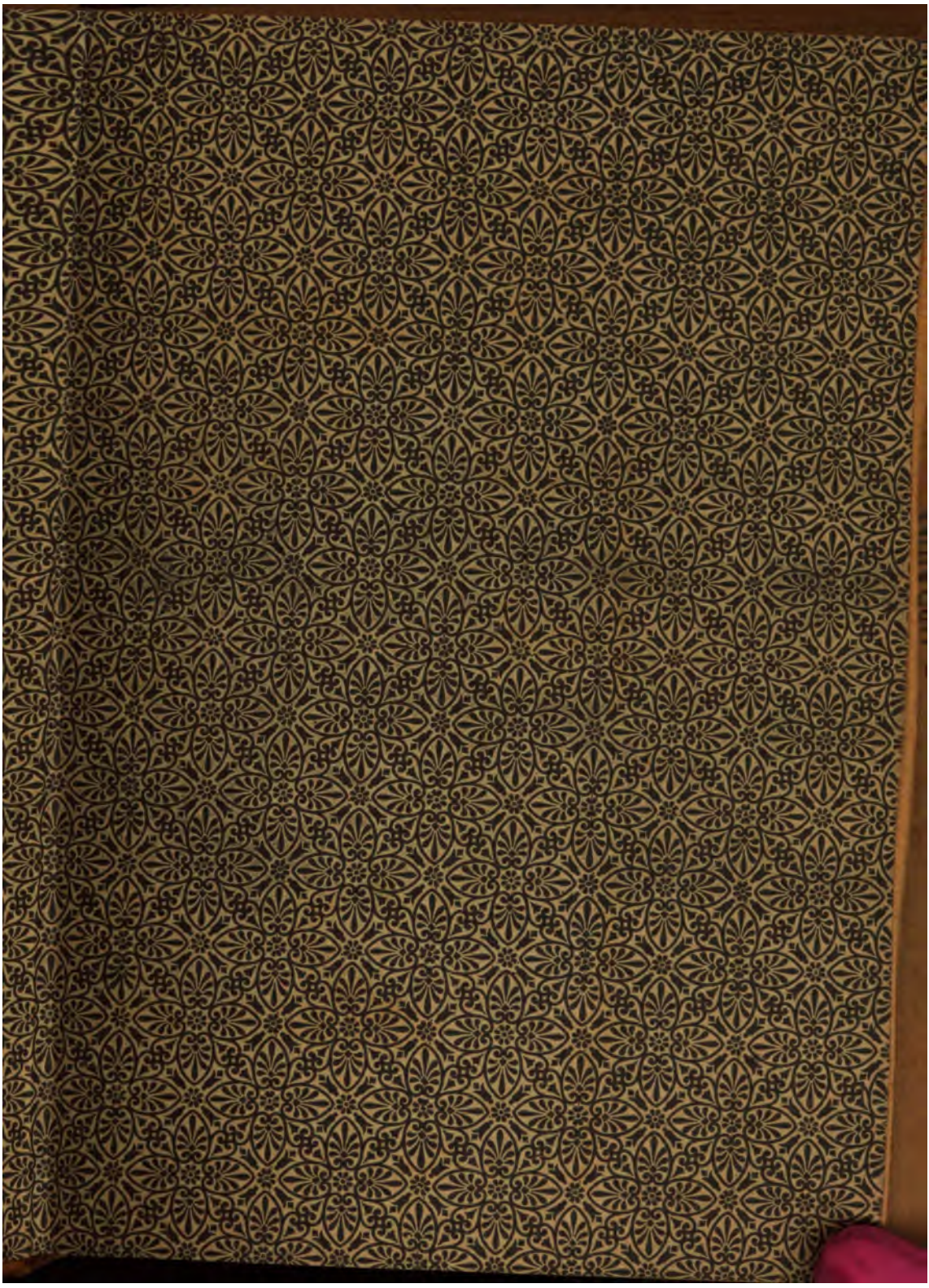

02354

Kasabov, J.

МЕТОДА

ЗА ЕДНО РАЦИОНАЛНО ПРЕДАВАНИЕ

МѢЖДУНАРОДНОТО МОДЕРНО ПРАВО

ВЪ

ВИСШИЙ КУРСЪ И ЗА ЧАСТНО ИЗУЧВАНИЕ.

ОТЪ

Ј. КАСАБОВЪ

Д-ръ на политическитѣ и административни науки, Лисансие на правото, бившъ членъ въ Върховний Касац. Сѫдъ и пр.

СОФИЯ.

Печатница Ив. П. Даскаловъ и С-ие

1897.

JX3085
B8K3

Правото за препечатване си запазва автора.

Посвѣщавамъ този скроменъ трудъ

на

БЪЛГАРСКАТА УЧАЩА СЕ МЛАДЕЖЬ

Като единственна носителка на българский идеалъ.

ПРЕДГОВОРЪ.

Тази книга, както и „Дипломатический Показатель“, който видя бѣлъ день миналата година, сж предизвикани ако не даже и преждевременни рожби на единъ многогодишенъ трудъ по попрището на държавнитѣ и политически науки.

Първоначално, моето намѣрение (нѣщо отъ преди 10—15 години) бѣше да обработя и издамъ на български, въ кржгътъ на моитѣ взглѣдове и разбирания мѣждународното право врьхъ основата на единъ сигуренъ, методиченъ, понятенъ а при това и пъленъ системъ.

Но, споредъ както азъ разбирамъ, за да се представи едно подобно дѣло, достаточно пълно съ своитѣ грададни расклонения, въ българската литература, която днесь се лишава съвършенно и отъ най-елементарнитѣ списания по тази часть на науката, такова едно дѣло би трѣбало да обѣма нѣколко и то най-малко 3—4 тома. Ржководенъ и вджлбенъ, отъ дълго врѣме, изцѣло въ тази идея, азъ се отдадохъ на-

STANFORD LIBRARIES

пълно да претърсямъ, изучвамъ, оцѣнявамъ и преработвамъ на български (а именно за насъ Българитѣ) материялъ за едно пълно дѣло по мѣждународното право, а особенно по мѣждународното модерно право.

Моята задача ставаше още по-сложна и по-мжчна, че азъ, по начало, съмъ противенъ на това, да се преписватъ и превождатъ изцѣло извѣстни иностранни автори, а особенно по такива материи, които неудобно би могле да бждатъ разбирани и даже твърдѣ неудачно приспособявани въ единъ народъ, който е изостаналъ толкова назадъ въ литературата на извѣстенъ специяленъ клонъ по науката. Въ моето 4-годишно прогонвание изъ България въ странство, азъ имахъ възможность да се укрѣпя още повече въ тази истина; но, въ сжщо врѣме, находящи се въ просвѣтени страни като: Франца, Белгия, Швейцария и други, азъ имахъ и най-удобенъ случай, да събера достатъченъ материялъ за привеждание на дѣло моето предначинание.

Обаче, слѣдъ завращанието си, преди три години, въ България, — нови бѣди, нови прислѣдвания, една непонятна злоба и ненависть отъ лица трафикйори... съ науката и общественнитѣ дѣла подъ булото на държавни мжже и дипломати, разсипаха съвършенно моето първоначално намѣрение: азъ се рѣшихъ да разкжсамъ зглобеното си

дѣло, и, за сега, да го представямъ постепенно и подъ друга форма на българската публика, споредъ слабитѣ си срѣдства, въ отдѣлни и разкжсани части.

Така азъ постжпахъ още миналата година съ издаването на „Дипломатический Показатель"; а настоящата книга, която посвѣщавамъ на българската учаща се младежь, е кратко извлечение отъ материяла, що бѣше приготвенъ за едно мѣждународно модерно право, което може би ще бжде издадено по-кжсно при едни по-удобни обстоятелства, когато ще престане системата на злобата и отмъщението.

Тази книга, предназначена да послужи като единъ видъ ржководство по мѣждународното право, е преработена по единъ лесенъ, методиченъ и дидактиченъ способъ. Примѣритѣ и фактитѣ, помѣстени въ нея като доказателство и пояснение почти при сѣко по-важно правило, практиковано въ мѣждународнитѣ отношения на Държавитѣ, сж черпани по възможность изъ най-новата и даже съврѣменната история. При това, не по-малко внимание съмъ обрьщалъ и на фактитѣ, свързани съ най-новата българска история въ мѣждународно отношение.

Като имахъ предъ видъ, че тази книга може да послужи като ржководство и за ония наши младежи, които се посвѣщаватъ на военнитѣ науки и военната карриера,

азъ обърнахъ особно внимание на третата часть въ тази книга, която третира: „За правата и отношенията на Държавитѣ въ врѣме на война“. Правото или закона на войната се старахъ да разясня и подкрѣпя съ „мѣждународний правилникъ“ и други хумáнни конвенции и декларации, послѣдувавши въ модернитѣ и съврѣменни съотношения мѣжду цивилизованитѣ европейски Държави.

Безпристрастното оцѣнение на тази книжка е резервирано за едно по-бистро и причистено врѣме.

София, 9 Февруарий 1897.

Ј Касабовъ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

Предговоръ.

Введение.

Общи начала

		стр.
I.	Опредѣление	1
II.	Подѣление	7
	1-о Предъ видъ на свонтѣ источници	7
	2-о Предъ видъ на предмѣта си	7
	3-о Предъ видъ на обѣмътъ си	8
III.	Источницитѣ и спомагателнитѣ науки на мѣждународното право.	
	А. Источницитѣ	9
	Б. Спомагателнитѣ науки	12
IV.	Кратакъ исторически прегледъ.	
	А. За мѣждународното право и неговитѣ успѣхи . . .	12
	Б. За мѣждународчото право като наука	23
	В. Спомагателни и сродни науки	30
	Г. Главнитѣ дати на мѣждународното модерно право и главнитѣ трактати	32
	Д. По-забѣлѣжителнитѣ видоизмѣнения на европейската харта отъ Виенский трактатъ 1815 насамъ .	39

ЧАСТЬ ПЪРВА.

За държавитѣ въобще.

ГЛАВА I.

За суверенството 42

ГЛАВА II.

Какъ се губи и какъ се придобива суверенството.

А. Какъ се придобива 45
Б. Какъ се губи суверенството. 47

ГЛАВА III.

За полу-суверенните Държави 48

ГЛАВА IV.

Присъединението на нѣколко Държави въ една Държава.

А. Подъ единъ държавенъ глава.
1-о Персонална уния 52
2-о Реално (вещественно) съединение 53
Б. Конфедерация 54

ГЛАВА V.

За протектората 57

ГЛАВА VI.

I. Неутрализиранитѣ Държави 60
II. Мѣждународното положение на Папството 61

ЧАСТЬ ВТОРА.

Правата на Държавитѣ помѣжду имъ въ мирно врѣме.

Отдѣление I.

За абсолутнитѣ права на Държавитѣ.

I.

Общи начала 63

II.

Специално.

ГЛАВА I.

За правото на съществование и самосъхранение. . . 64

ГЛАВА II.

За правото на независимость.

I. Правово на независимость, проявяването му въ лицето на суверена и стѣсненията на това право . . 70
II. За свободата да си създава своя конституция . . 72
III. Независимость въ гражданското, углавното и политическото законодателство 73
IV. За независимостьта въ упражнението на гражданската и углавната юрисдикция 78
1-о Гражданската юрисдикция 82

2-о Углавната юрисдикция 85
3-о Екстрадицията 87
V. Независимость въ финансиялното законодателство
А. За даждията 87
Б. За митническото законодателство 89
В. За монетарното законодателство 90
Г. За пощенското законодателство 92
Д. За правото на épave или varech (jus littoris) . . 93
Е. За търговията съ роби (африкански араии) . . 94

ГЛАВА III.

За правото на равенство.

Общи начала 97

Приспособлението и видоизменението въ принципа на равенството.

I. Извѣстни почести отдавани на една Държава предъ видъ титлата на държавний глава 98
II. За преднината (la préséance et la précédence). . . 99
III. За титлитѣ 102
IV. За дипломатический стилъ 103
V. За дипломатический языкъ 104

ГЛАВА IV.

За вмѣшателството и невмѣшателството.

I. Общи начала и опредѣление 105
II. Специално
А. Вмѣшателство въ спорътъ мѣжду двѣ Държави . 110
Б. Вмѣшателство въ вътрѣшнитѣ работи на една Държава 111
В. Доктрината на Монрое за невмѣшателството . . 120

Отдѣление II.

За хипотечнитѣ права на Държавитѣ.

ГЛАВА I.

За реалнитѣ права.

I. Доменіумъ на Държавата въобще.
А. Общи начала. Разнитѣ значения на тази дума . 125
Б. Какъ се придобива територията 127
II. За територията 129
III. За морето
А. Отворено море 131

СЛАВЯНСКО ПЛАВАНИЕ

Б. За прибрѣжието 132
В. За морскитѣ заливи: лиманитѣ; пристанищата. . 134
Г. За морежвитѣ (морскитѣ устия) 134
IV. За рѣкитѣ 136
V. За мѣждународнитѣ или публични сервитути.
А. Опредѣление; видоветѣ на сервитутитѣ. . . . 141
Б. Специално.
1-о Сервитути състоящи in patiendo 142
2-о Сервитути състоящи in non faciendo . . . 143

ГЛАВА II.

За личнитѣ права или правата, които происхождатъ отъ договоритѣ мѣжду Държавитѣ.

I. Начала врѣхъ договоритѣ 144
II. Изискуемитѣ условия.
А Дѣеспособността на контрактующий 145
Б. За съгласението 147
В. За предмѣта 148
III. Дѣйствията на договоритѣ
А. Изобще и при дѣлението на една Държава въ повече Държави 148
Б. За потвърдението на договоритѣ 150
В. Съучаствованието въ договоритѣ, сключени мѣжду други Държави 151
Г. За подновяването и възстановяването на договоритѣ 152
IV. За обезпечението и запазването на договоритѣ.
А. За гаранциитѣ въобще 153
Б. Специално 153
1-о Залогъ 153
2-о Заложници (Otages) 154
3-о Гаранции 154
V. Разнитѣ видове на договоритѣ 155
VI. Намѣсването на една трета сила въ преговоритѣ.
1-о За добритѣ услуги (bons offices) 156
2-о За посрѣдничеството 157
VII. По кой начинъ преставатъ договоритѣ да имать сила и дѣйствие 158

ГЛАВА III.

За правото на посланство или легация.

I. Общи начала 164
II. За дипломатическитѣ агенти и тѣхната класификация.
А. Въобще разнитѣ видове 166

Б. Специално предъ видъ на ранга 167
III. За функциитѣ на дипломатическитѣ агенти.
А. Въобще 169
Б. Специално 172
1-о За пълномощнитѣ писма или креденциялитѣ . 172
2-о За инструкциитѣ 173
3-о За преговаранията 173
IV. За дипломатическитѣ събрания или конгреситѣ . . 174
V. За правата на дипломатическитѣ агенти 177
1-о За неприкосновенността 177
2-о За екстерриториялитета или независимостьта . 178
Послѣдствията отъ екстерриториялитета. 179
VI. Края на дипломатическата миссия 182

ГЛАВА IV.

За консулскитѣ агенти.

I. Общи понятия врьхъ консулската институция . . 184
II. Правата и атрибутитѣ на консулитѣ въ нехристиянскитѣ страни 189
III. За избора, назначението и одобрението на консула. 190
IV. Разнитѣ видове и ерархический рѣдъ на консулитѣ. 192
V. Края на консулската миссия 194

ЧАСТЬ ТРЕТА.

Правата и отношенията на Държавитѣ въ врѣме на война.

Отдѣление I.

За воюющитѣ Държави.

ГЛАВА I.

За Държавитѣ мѣжду които има стълкновение.

I. Причинитѣ на стълкновенията и правото на защита. 195
II. Способитѣ, по които се свършватъ стълкновенията.
А. Миролюбивъ способъ 196
Б. Чрезъ прямо или косвенно принуждение . . . 198
1-о Репрессалии. 198
2-о Войната 199
А. Какво опредѣление може да се даде на войната . 199
Б. Обявяването война. Манифестъ. Прокламация и други послѣдствия 201

STANFORD LIBRARIES

В. Срѣдствата, съ които си пакостятъ непріятелитѣ и закона на войната 203
1-о Въоржжената сила 204
2-о Законни срѣдства да се пакости на непріятеля. 205
3-о Раненитѣ и болнитѣ. Женевската конвенция . 206
4-о Заробенитѣ въ война 207
5-о Парлементаритѣ 209
6-о Шпионството 210
7-о Обсади. Бомбардирания 210
8-о Репрессалиитѣ въ войната 212

ГЛАВА II.

За военната окупация врьхъ непріятелската територія.

I. Общи начала 212
II. Послѣдствията отъ окупацията 217
1-о Въ отношение на държавнитѣ движими имения . 217
2-о Въ отношение на частната собственость въ сухоземната война 219
3-о Частната собственость въ войната по море. Правото на привземание (Le droit des prises) . . 221

Отдѣление II.

За неутралнитѣ Държави.

ГЛАВА I.

I. Опредѣление и разнитѣ видове на неутралностьта.
А. Опредѣление 226
Б. Разнитѣ видове на неутралностьта 226
1-о Естествена или обикновенна неутралность . 226
2-о Конвенционална неутралность 227
3-о Пълна неутралность 227
4-о Ограничена неутралность 227
5-о Обща неутралность 227
6-о Миролюбива неутралность 227
7-о Въоржжена неутралность 227
8-о Условна неутралность 228
II. Правата и длъжноститѣ на неутралнитѣ Държави.
А. За постоянно неутрализиранитѣ Държави . . . 228
Б. За естественно неутралнитѣ Държави 230
1-о Правата на неутралнитѣ Държави 230
2 о Длъжноститѣ на неутралнитѣ Държави. . . 230

ГЛАВА II.

За търговията на неутралнитѣ Държави.

I. Свободата за търгуване на неутралнитѣ Държави изобще 239
1-о Обискътъ или визитпранието врьхъ търговскитѣ кораби 242
2-о Контрабандата въ врѣме на война 244
3-о Условията на блокуса 246
II. Неприятелски стоки подъ неутрално знаме 248
III. Неутрални стоки подъ неприятелско знаме 250

ГЛАВА III.

Положението на работитѣ слѣдъ парискатa декларация (16 Апр. 1856), и процеса за Алабама.

1-о Декларацията на Парискій конгресъ 251
2-о Процеса за Алабама 253

ГЛАВА IV.

Края на войната.

I. Договоритѣ за миръ и примирие (armistice) . . . 260
II. За правото, наречено право на постлиминиумъ (jus postliminii)
1-о Произхождението и опредѣлението на това право. 261
2-о Правото на postliminium може ли да бѫде приспособимо днесь въ смисъль на горнето опредѣление 263
3-о Мнѣнията на нѣкои автори врьхъ postliminium-а и неговото приспособение 264
4-о Случаитѣ, въ които може да бѫде приспособявано днесь това право въ правата му смисъль . 266

STANFORD LIBRARIES

ВВЕДЕНИЕ.

ОБЩИ НАЧАЛА.

I.

Опредѣление.

Мѣждународното право или както нѣкои го наричатъ *вънкашно публично право* е съвокупность отъ начала и правила, по които се урѣждатъ юридическитѣ съотношения мѣжду народитѣ, т. е. мѣжду Държавитѣ или Силитѣ, и които начала тѣ трѣбва да слѣдватъ както въ миролюбивитѣ си отношения тхй и въ стълкновенията, когато такива възникнатъ мѣжду тѣхъ. За запазването на тѣзи начала и правила една Държава може да принуди друга съ сила.

Мѣждународното право прочее предполага съществуването на повече Държави суверенни, независими една отъ друга, а при това съединени и въ постоянни сношения помѣжду-си чрезъ общность на вѣра, интереси, цивилизация и взаимни нужди. За това, християнскитѣ цивилизовани или европейски Държави се считатъ като да съставляватъ едно общество, една фамилия: *„европейский Концертъ“*. Мѣждународното право има за предмѣтъ, да урѣжда именно тази съвокупность, това общество отъ независими и суверенни народи.

Но, думитѣ мѣждународно право, разглѣдани строго научно, не представляватъ едно точно опредѣлено понятие. Тѣ се употрѣбляватъ отъ разнитѣ автори по тази материя, ту за да означатъ *мѣждународното теоретично*

STANFORD LIBRARIES

ското право, което слѣдватъ гражданитѣ на сѣка Държава въ тѣхнитѣ отношения помѣжду-си. Вътрѣ въ сѣка Държава има закони или обичаи, които урѣждатъ отношенията на сички граждани, и една власть която задлъжава всички граждани, да се подчиняватъ на тѣзи закони и обичаи. Но въ отношенията, които иматъ Държавитѣ помѣжду-си, сѣка една Държава прави сама своитѣ обичаи, и вънъ отъ тия и надъ тия Държави нема никаква власть, която ги задлъжава да респектиратъ установенитѣ обичаи. Тази съществена разлика происходи отъ естеството на гражданското право и отъ онова на мѣждународното право. Законитѣ и обичаитѣ на гражданското право съ послѣдствие отъ отношенията, които съществуватъ мѣжду хората, които иматъ същитѣ интереси, същитѣ привички и същитѣ традиции; напротивъ, обичаитѣ на мѣждународното право съ послѣдствие отъ отношенията, които съществуватъ мѣжду народитѣ, на които нуждитѣ, интереситѣ, привичкитѣ и традициитѣ различаватъ едни отъ други. Въ сѣкий народъ, хората, които правятъ часть отъ него, съ биле естественно поведени, да си установятъ учрѣждения предназначени, за да подържатъ порѣдъкъ помѣжду имъ, да рѣшаватъ тѣхнитѣ спорове, да гарантиратъ тѣхнитѣ контракти, и да обезпечатъ уважаванието на законитѣ. Помѣжду Държавитѣ обаче не съществува никакво подобно учрѣждение. Сѣка Държава е въ същo врѣме и *сждия* и *страна* въ спороветѣ, въ които съ ангажирани нейнитѣ интереси.

Но при сичко това, както за гражданитѣ — физически лица, тъй и за народитѣ — юридически личности има извѣстни правила, у които тѣ трѣба да се придържатъ въ тѣхнитѣ съотношения, и отъ които тѣ не могатъ да се отстранятъ, безъ да нарушатъ природното право. Мѣждународното право е наистина още въ пътьтъ на образованието си; но то както и да е, сѣ е едно право. Никоя Държава, никой народъ не може да нарушава неговитѣ принципи и да презира прави-

извѣстни точно опредѣлени дѣйствия: съ една дума тѣзи отношения иматъ своитѣ правила. Познанието на тия правила направлява, по единъ общъ начинъ, политиката на Държавитѣ. Едно постепенно сѣ по-разумно прѣспособение на тия правила е отпечатало, въ отношенията на народитѣ и Държавитѣ, извѣстни форми отъ врѣме на врѣме сѣ по-постоянни и по-точно опредѣлени. И тѫй по този начинъ сѫ се установили политически постѫпки, опита на които е доказалъ тѣхната полза. Тѣзи постѫпки малко по малко сѫ се укрѣпили и сѫ станали истински обичаи, които народитѣ и Държавитѣ сѫ наблюдавали по едно мълчеливо съгласие така, щото тѣ сѫ станали мѣжду тѣхъ реални задължения, понеже сички сѫ биле съгласни да се съобразяватъ съ тѣхъ. Много отъ тѣзи обичаи сѫ се установили тѫй чиврьсто, щото Държавитѣ сѫ сключвали помѣжду-си писменни договори, чрезъ които тѣ сѫ се изрично задлъжили да ги пазятъ. Съвокупността на тия задлъжения, основани врьхъ обичаитѣ, или ония, които сѫ формално установени, чрезъ конвеции мѣжду народитѣ, образува това, що се нарича *мѣждународно реално право.*

Народитѣ сѫ *моралны* или *юридически* личности, които живѣятъ помѣжду-си единъ видъ въ природно състояние, т. е. тѣ не сѫ помѣжду-си организирани както частнитѣ (физически) лица въ едно общество, подчинено на една върховна власть. Гаранцията за правата на физическитѣ лица е *Държавата.* За правата на народитѣ; помѣжду имъ, обаче отсѫтствува тази *върховна сила,* за да ги гарантира. Мѣждународното право нема промулгирани закони; неговитѣ обичаи не сѫ написани; неговитѣ контракти, които сѫ сключени възъ основание на самитѣ обичаи, сѫ лишени отъ гаранциитѣ, които усигуряватъ испълнението на контрактитѣ по гражданското право. Може да се каже, че нема никакво сравнение помѣжду мѣждународното право, което слѣдватъ Държавитѣ въ тѣхнитѣ взаимни отношения, и граждан-

STANFORD LIBRARIES

на една по-слаба Държава, тя може да направи това; но ако нейнитѣ смѣтки сж погрѣшни, тя ще се съсипи кога да е. Когато една Държава налага на побѣдения си противникъ единъ злоупотребителенъ договоръ, тогава тя не прави миръ за себе си, но приготовлява нова война.

Прочее, нема политически актъ, който може да бжде извършенъ ненаказано, защото нема такъвъ, който да не произвежда послѣдствия. Възможно е обаче, щото за презъ врѣмето на единъ човѣчески животъ тѣзи послѣдствия да не избухнатъ; но тѣ се появяватъ покжсно, и се збждватъ непогрѣшимо. Политическитѣ мжже могжтъ по нѣкога да останатъ ненаказани, защото тѣ умиратъ; нъ народитѣ никога, защото тѣ живѣятъ сѣкога доста дълго, за да поднесатъ послѣдствията отъ своитѣ дѣла.

Именно въ тази вървулица отъ причини и послѣдствия почива *санкцията* на мѣждународното право. —

Въ мѣждународното право често се употрѣбляватъ думитѣ *народъ* и *Държава* въ замѣна една за друга; но не сѣкога тѣ представляватъ едно и сжщо понятие, за това трѣба да се прави разлика.

Чеситѣ, Поляцитѣ и други тѣмъ подобни сжществуватъ още и днесь като народи, но тѣ сж престанали да съставляватъ особни Държави. Така сжщо, има една Австро-Унгарска Държава, но единъ и сжщъ Австро-Унгарски народъ не сжществува.

Когато единъ сжщъ язикъ, едно сжщо вѣроизповѣдание, едни сжщи исторически предания, сжщи чувства и общи идеи свързватъ хората помѣжду имъ едни съ други, тогава тая общностъ на хора може да съставлява понятието на *народъ*, при всичко че абсолютна хомогенностъ едва ли ще сжществува. Прочее, понятието *народъ* може да се опредѣли така: *общество или згрупірване отъ хора, които имать сжщитъ обичаи, сжщото политическо и вѣроизповѣдно вѣрване,*

сѫщитѣ исторически преданія и сѫщитѣ политически и социялни стремления.

А когато населението на една страна, конституирано въ едно тѣло като народъ, успѣе да урѣди въ границитѣ на своята територия едно рѣдовно правителство, започне да подържа съ съсѣднитѣ народи или Държави рѣдовни сношения, и съумѣе да накара другитѣ, да респектиратъ неговитѣ граници, такова общество или народъ съставлява вече *Държава.* Прочее, *Държавата* може да се опредѣли така: *сички обществени учрѣждения изцѣло, чрезъ които единъ народъ е успѣлъ да устрои своитѣ сили, и да подържа вѫтрѣшний общественъ порядъкъ въ своитѣ собственни граници.*

II.

Подѣление.

1-о Предъ видъ на своитѣ източници, мѣждународното право може да бѫде *природно* или *положително.*

Природно мѣждународно право се нарича онова, което има своето битие въ *человѣческий разсждакъ*, въ *миссията на Държавата* и въ самото естество на мѣждународнитѣ отношения.

Положително мѣждународно право е онова, което се основава врьхъ изричното или мълчаливото изказване волята на единъ или повече народи (трактатитѣ, конвенциитѣ и пр.).

2-о Предъ видъ на предмѣта си, мѣждународното право може да има разни подраздѣления, т. е. каквито изисква науката на правото въобще, н. пр. мѣждународно *морско* право, мѣждународно *търговско* право и пр.

Но преди всичко, трѣбва да забѣлѣжимъ тукъ различаването му въ *мѣждународно публично* и *мѣждународно приватно право.* Пьрвото съдържа въ себе съвокупность отъ начала, които урѣждатъ *отношенията*

STANFORD LIBRARIES

на народъ къмъ народъ или на Държавъ къмъ Държава. Второто съдържа съвокупность отъ правила, по които трѣба да се разрѣшаватъ споровете на частни лица, принадлѣжащи на разни Държави, които спорове по своето естество принадлѣжатъ на *приватното* а не на *публичното* мѣждународно право. Това подирното, въ послѣдне врѣме, по причина голѣмото разширение съотношенията мѣжду частни лица, принадлѣжащи на разни Държави, е въздигнато даже на особна наука. (Виж. ч. II. Отд. I. Гл. I. Рубр. IV.)

3-о Предъ видъ на своя обѣмъ мѣждународното право може да се подѣли на двѣ главни категории, т. е. на *всеобщо* или *специално*, спорѣдъ както бѫде послѣдвано отъ сички народи или отъ нѣколко само. *Природното* мѣждународно право може да бѫде само *всеобщо*; то трѣбва да бѫде признато и слѣдвано отъ сички народи.

Така прочее, при едната или другата категория могатъ да се причислятъ: *европейско* мѣждународно право; *християнско* мѣждународно право (н. пр. „Св. алиянция“ на 26 Септ. 1816); право на *цивилизованитѣ* народи (н. пр. Женевската конвенция [1864] касателно третиранието раненитѣ войници и за амбулациитѣ, С. Петерсбургската декларация [1868], която запрѣщава употрѣблението на разривни куршуни и пр.); *всемирно* праро, ако се слѣдва отъ сички Държави въ свѣта [н. пр. Всемирний пощенский съюзъ, Бернъ 1874 и Парисъ 1878].

Въобще може да се каже, че не сѫществува едно общо или всемирно право; обаче има извѣстни еднообразни обичаи, които се практикуватъ почти отъ сички цивилизовани народи като н. пр. *неприкосновеностьта* на пратеницитѣ (дипл. агенти), а въ най-новитѣ врѣмена се произведоха и нѣкои изрични конвенции, които станаха правила почти за сички народи, като: Виенский конгресъ отъ 1815, относително *пловидбата* по рѣкитѣ; Декларацията въ Парисъ на 16 Апр. 1856, относително *мор-*

ското право. Конвенциитѣ въ Женева отъ 22 Августъ 1864 и 20 Окт. 1868, които иматъ за предмѣтъ раненитѣ войници на бойно поле, както и оная станала въ С. Петерсбургъ на 11 Дек. 1868 врьхъ употрѣблението на разривнитѣ орждия. Конвенцията въ Парисъ отъ 1-й Юний 1878 за създаването пощенски всемиренъ съюзъ (*L'union postale universelle*).

III.

Източницитѣ и спомагателнитѣ науки на мѣждународното право.

А. ИСТОЧНИЦИТѢ

1-о *Трактатитѣ* сж най-важнитѣ и най-сигурни източници за мѣждународното право. Съвокупността отъ правила, които произтичатъ отъ тѣхъ, се нарича *мѣждународно условно* (конвенционално) *право.*

Много пжти и преговоритѣ, които предшествуватъ трактатитѣ, сж тжй сжщо твьрдѣ важни като източникъ.

Трактатитѣ сж прямъ източникъ за мѣждународното *положително* право, когато тѣ създаватъ права мѣжду контрактующитѣ страни; но тѣ могжтъ тжй сжщо да бждатъ и *косвенъ* източникъ, т. е. да служатъ като доводи, когато тѣ повтарятъ и утвьрдяватъ пѣкои общи правила или като такива, които обяснятъ тия правила.

Има двѣ категории трактати.

Отъ пьрвата категория сж ония, които съдьржатъ общи начала, т. е. които установяватъ общи правила за слѣдване въ мѣждународнитѣ отношения, както е н. пр. Виенский трактатъ отъ 1815, Парискатa Декларация отъ $^4/_{16}$ Априлъ 1856. Тѣзи сж твьрдѣ важни източници.

Отъ втората категория сж ония, които урѣждатъ просто споровете възникнали мѣжду двѣ или повече Държави. Тѣзи послѣднитѣ нематъ сѣкога голѣма важность като източници.

Трактатитѣ образуватъ мѣждународното *положително* право.

Съгласно общитѣ начала, трактатитѣ могатъ да бѫдатъ *изрични* или *мълчеливи*.

2-о—*Практиката* и *обичаитъ* сѫ най-богатъ источникъ за мѣждународното право (*мѣждународното обичайно право*); това право въ по-голѣмата му часть е неписано (jus non scriptum).

Обичайното право прѣдставлява правила, които безъ да бѫдатъ потвърдени чрезъ трактати, сѫ въздигнати, въ слѣдствие на една дълга общеприета и еднообразна практика, въ общи начала; както е н. пр. *екстерриториялностьта* на суверенитѣ и пратеницитѣ.

3-о—*Аналогията*. Аналогията се състои въ това, да се приспособяватъ начала и установени, чрезъ трактати или чрезъ практика, правила въ извѣстни *подобни случаи*, за които не сѫществуватъ изрични распорѣждания.

4-о—*Природного право*. Когато не сѫществува никаква положителна основа за разрѣшението на единъ мѣждународенъ въпросъ, тогава трѣбва да се прибѣгне до общитѣ начала на правото, т. е. до общитѣ принципи на *природного право*.

5-о—*Списанията на публицистить* съставляватъ тоже источникъ за мѣждународното право, било че се [illegible]тъ тѣ като авторитети или като доказателство за сѫществуването на подобни обичаи, било просто като доктриналенъ авторитетъ.

6-о—*Распорѣжданията или правилницить за привзети нѣща (кораби) въ врѣме на война*. Постановленията на сувѣреннитѣ Държави за урѣждание привзетитѣ кораби въ военно врѣме по море могатъ, подобно *списанията* на публициститѣ, да послужатъ като исторически доказателства за сѫществующа практика или като авторитетни мнения отъ законовѣдци на една Държава.

Понеже нѣма мѣждународни сѫдилища, които да разрѣшаватъ за валидностьта на привзети нѣща (кораби) по море въ

военно врѣме, то сѣка воюща Държава предоставя разрѣшението на такива спорове на своитѣ собствени сѫдилища. Но, правилата, по които се ржководятъ и сѫдятъ тѣзи сѫдилища, носятъ мѣждународенъ характеръ. Тия правила сѫ основани врьхъ специални сѫществующи трактати мѣжду въпросната страна и други Държави, или пакъ врьхъ практика и обичаи мѣждународни, които сѫ всеобще приети, и които носятъ единъ общъ характеръ, както бѣше н. пр. морската *ордонанцъ* на Лудвика XIV 1681, която не създаваше едно ново право, но повечето събра въ видъ на единъ *кодексъ* началата на морското мѣждународно право, както то се разбираше тогава въ Франца.

7-о—*Рѣшенията* на мѣждународнитѣ сѫдилища, арбитражътъ, смѣсенитѣ коммиссии и пр. Тукъ могѫтъ да се приложатъ и сѫдилищата, които рѣшаватъ морски привзети нѣща (les tribunaux des prises).

8-о—*Историята*, а особенно историята на войнитѣ, на преговоритѣ за миръ и други транзакции касателно до мѣждународни аффери.

9-о—*Мненията*, исказани отъ юрисконсулти на една корона, особенно когато тѣзи мнения сѫ противни на взглѣдоветѣ на суверена, който е искалъ мнението на тѣзи законовѣдци.

10-о—*Давностьта* (прескрипцията). Давностьта не е основана врьхъ природното право; тя не е призната отъ народитѣ (Държавитѣ) като источникъ за мѣждународното право. При всичко това, едно дълговрѣменно практикуване може да създаде источникъ за едно право. и то не врьхъ основание на давность, но като послѣдствие на едно мълчеливо съгласие мѣжду народитѣ. Едно дълговрѣменно *притежаване* може, въ единъ даденъ случай, да установи предположение, че притежателя е владѣтель врьхъ законно основание; но тъй като подобно притежание не е санкционирано възъ основание на положителното мѣждународно право като срѣдство за придобивание стопанство (собственность), то разбира се само по себе, че не може да създаде едно право противъ друго едно право.

STANFORD LIBRARIES

В. СПОМАГАТЕЛНИ НАУКИ.

Необходимитѣ спомагателни науки за мѣждународното право сж:

1-о *Всеобщата* история, а особенно политическата история;

2-о *Хронологията*;

3-о *Вътрѣшното публично право* на разнитѣ Държави;

4-о *Географията*;

5-о *Статистиката*;

6-о *Дипломатиката* или искуството за разпознаване диплоитѣ или политическитѣ актове, писма—харти;

7-о *Дипломацията*, т. е. искуството за преговаряние, основано особено врьхъ науката за взаимнитѣ отношения и взаимнитѣ интереси на Държавитѣ и суверенитѣ помѣжду имъ;

8-о *Генеологията*, т. е. науката, която учи за распознаване произхождението на извѣстни владѣющи или бивши владѣющи фамилии—домове;

9-о *Хералдиката*, т. е. науката, която учи за распознаване гербоветѣ;

10-о *Политическата економия*.

IV.

Кратакъ исторически прегльдъ.

А. ЗА МѢЖДУНАРОДНОТО ПРАВО И НЕГОВИТѢ УСПѢХИ.

Въ мѣждународното право се отличаватъ три главни *епохи* или *периоди*.

Пьрвий периодъ

(Обѣма старата история, т. е. отъ начало до 476 г. слѣдъ Р. Христово).

Народитѣ въ старитѣ врѣмена не сж знаяли никакъ за мѣждународно право въ смисъль, въ каквато ние [illegible] го разбираме. Но отъ когато започватъ да се

явяватъ человѣчески общества, и тия почватъ да влѣгватъ въ сношения едни къмъ други, може да се каже, че едно мѣждународно право започва да се явява. Първитѣ слѣди за едно мѣждународно право се забѣлѣзватъ още при дивитѣ племена, но това право представлява единъ съвсѣмъ първобитенъ типъ.

Войната представлява първото отношение мѣжду дивитѣ племена; защото първитѣ нужди за сношение мѣжду тия племена сѫ само войнитѣ: слѣдователно за тѣхъ мѣждународното право се започва съ войната. Първитѣ постѫпки за сношение сѫ, че тѣ започватъ да размѣняватъ клѣтви помѣжду-си, какво че ще стоятъ вѣрни на обѣщанията си; други срѣдства, да се разбератъ за прекратяване боеветѣ, тѣ не сѫ имали. Когато тѣ сѫ се въздигнали на единъ какъвъ-годѣ степенъ на умственно развитие, за да различаватъ мирното състояние отъ военното, испращали сѫ преговорачи, които сѫ разискавали за миръ и сѫ го сключвали: тѣ не сѫ нарушавали този миръ безъ да си извѣстѫтъ. Въ първитѣ свои войни, дивитѣ племена когато побѣдяваха други племена ядяха робитѣ си, исклаваха ги или ги принасяха жертва на своитѣ идоли—фетиши. Епохата, когато сѫ преставали дивитѣ племена, да ядатъ или да погубватъ своитѣ заробени, и да ги задържатъ само като роби, съставлява вече прогресъ за тѣхъ въ мѣждународното право; защото това е едно запѫтване къмъ уважаването на човѣческий животъ, и едно зачало, да се прави разлика мѣжду необходимитѣ жестокости и безполезнитѣ свирѣпства. Прочее, търгуването съ роби въ мирно врѣме означава единъ аналогиченъ прогресъ въ развитието, понеже се взематъ още и днесь роби въ войнитѣ. Обаче днешнитѣ заробвания, въ войнитѣ мѣжду цивилизованитѣ Дѣржави, стоятъ подъ протекцията на хуманното мѣждународно право.

STANFORD LIBRARIES

Народитѣ, които сж се спрѣли при първобитното робство, се наричатъ диви — варварски народи. Такива ги има още и днесь въ Африка и другадѣ.

Другитѣ народи сж изоставили тия и сж тръгнали по пѫтьтъ на развитието, което съставлява *първобитната цивилизация*. Тѣ сж започнали да се групирватъ съгласно своитѣ чувства, своитѣ предания и своитѣ интереси, като сж съставлявали зародишътъ на народитѣ. Тѣ сж почувствовали нуждата за едно общо управление, покорили сж се на наслѣдственни шефове, и така сж съставили първитѣ Държави. Миролюбивитѣ отношения на народитѣ се разширяватъ съ тѣхнитѣ взаимни размѣнения. Вѣрата започва да урѣжда отношенията на народитѣ, тъй щото както тя урѣжда въ недрото на единъ народъ отношенията на частнитѣ лица. Понеже има и народи и Държави, завладѣнието на неприятелската територия замѣсти уничтожаванието на населението; робството заѣмва мѣстото на институция. Но съ увеличението на завоеванията, робството се явява като недостатъчна мѣрка; завоеванитѣ народи сж твърдѣ многочисленни, тѣ ставатъ неудобни за завоевателя, който като не иска да ги погубва, като не може нито да ги продаде въ такова голѣмо число, а пакъ неспособенъ нито да ги асимилира, — той е принуденъ да ги пренася скупомъ на заселение на друго мѣсто, или пакъ, ако ги остави въ отечеството имъ, налага имъ даждие (трибутъ), което ги съсипва.

Такива бѣха обичаитѣ на азиятскитѣ владѣния.

Гърцитѣ заеха отъ Азия първата своя цивилизация. Отъ начало Гърцитѣ се подѣлиха на множество градове независими; тѣхнитѣ кървави съперничества пълнятъ старата имъ история. Обаче тѣзи градове-Държавици постигнаха почти едновременно сѫщий степенъ на образование; тѣ подържаха помѣжду-си почести отношения, отъ които послѣдва едно значително развитие въ мѣждународното право. Религията бѣше основата на града; съотношенията мѣжду градоветѣ се съпроваждаха съ

религиозни обряди. Преди всичко, тѣ имаха особенъ обрядъ за миръ, особенъ за съюзъ, особенъ за война: мирътъ получи единъ по-добрѣ опредѣленъ характеръ, съюзитѣ бѣха здрави, а войната, при сичкитѣ свои варварщини, стана по-рѣдовна. Въобще при старитѣ народи сѫществуваше това общо мнение, че „человѣка има задължение само къмъ своитѣ богове". Прѣдъ видъ на такива идеи сѣкий градъ, при сключванието на договоръ за миръ, бѣше длъженъ да взема въ клѣтвата си за свидѣтель своитѣ собственни богове. Въ мирно врѣме, мѣжду народното право на древнитѣ градове произхождаше отъ взаимното уважение на контрактиранитѣ задължения предъ боговетѣ. Градоветѣ не вземаха никакви задължения, единъ къмъ другъ лично, но тѣ вземаха едно обще задължение предъ видъ на тѣхнитѣ респективни богове. Покѫсно тѣ почнаха да призоватъ за тази цѣль общитѣ божества, като се кълняха въ „името на ония богове, които сѫ видни на сички, като на *слънцето*, което освѣтлява всички, на *земята* хранителница на сички." Тогава се направи съюзъ мѣжду боговетѣ като кога че е направенъ мѣжду градоветѣ. Старата грьцка конфедерация — *амфиктионската лига* носяше сѫщий характеръ, тя немаше за основа друго освѣнъ *съюзътъ на боговетъ* По този начинъ народитѣ или по-добрѣ племената, безъ да иматъ сѫщитѣ вѣрвания достигнаха да уважаватъ своитѣ взаимни вѣроисповѣдания. Обрядитѣ и почитанието къмъ гостоприемнитѣ богове почнаха да се развиватъ; странцитѣ, при всичко че си останаха вънъ отъ правата на градоветѣ, престанаха да бѫдатъ считани като неприятели.

При сичко това, войната си остана сѐ варварска и неумолима; защото тя се считаше като борба мѣжду *неприятелски богове*. Неприятеля стоеше вънъ отъ закона на града, защото той се намѣрваше вънъ отъ религията. Войната се считаше нѣщо повече отъ *правото*, тя бѣше една длъжность къмъ боговетѣ. За побѣдителя имаше едно особно право въ войната, защото побѣдения се

STANFORD LIBRARIES

считаше като напуснатъ отъ боговетѣ, и като немаше вече религия, той немаше и никакви права. За това, послѣдствията предъ видъ на тия идеи бѣха: съвършенно истребление на неприятелското население, опустошение на страната, исклавание на заробенитѣ и раненитѣ, привеждание въ робство на жителитѣ останали непогубени, пълно уничтожение на завладенитѣ градове и прочее.

Римъ отъ начало започна съ практикуванието мѣждународното право на старитѣ грьцки градове; той посвѣти чрезъ фециялното право (jus fetiale) религиозни форми за обявяване война, и направи една по-обширна система за съюзи. Той прибра и написа въ единъ специаленъ законикъ практиката и елементарнитѣ обичаи на завладенитѣ народи. Това законодателство съдържаше мѣждународното право, *jus gentium*. Понеже Римлянитѣ бѣха способни да асимилирватъ подчиненитѣ народи, тѣ имъ отстжпваха граждански права и прибраха въедно сички богове на гражданитѣ въ една обща вѣра. Обаче Римъ продължи да счита войнита като *право* и да си приписва подобно на старитѣ Дьржави, обсолютни права върху неприятеля: *adversus hostem aeterna auctoritas.*

Отъ сичко това дава да се види, че интересътъ на старитѣ народи и формата на тѣхнитѣ религиозни понятия сж биле единственното право за тѣхното мѣждународно поведение. Патриотизмътъ е представлявалъ понятието на *правото*. Хуманното начало, което, съгласно природното право, припознава равенство както за сички хора такй и за сички народи, тѣмъ е било съвсѣмъ странно и непознато.

Но при сичко това, ний нахождаме нѣкои начала, които сж биле слѣдвани отъ сички народи, както н. пр. *неприкосновенностьта* на посланицитѣ и еднообразното практикуване въ нѣкои мѣждународни дѣйствия, като: начинътъ за водение война, за приемание посланици, за сключване договори, за признавание правото на прибѣжище. Обаче, тѣзи начала, както изложихме по-горѣ, сж

сѫществували при старитѣ Гърци и при Римлянитѣ не врѣхъ санкцията на едно мѣждународно задлъжение къмъ другитѣ народи, но чисто врѣхъ вѣроисповѣдни основи, и врѣхъ установенъ обичай чрезъ едно дълго практикуване. Испълнението и пазението на мѣждународнитѣ договори е било полагано подъ божественното покровителство; защото полагането клѣтва съ извѣстна тържественность и принасянието жертви сѫ служили като засвидѣтелствуване предъ боговетѣ за вѣрното пазение на договоритѣ. Вънъ отъ тѣзи религиозни задължения, както споменахме и другадѣ, никой не е се считалъ за задълженъ съ нѣщо къмъ чужденцитѣ. Грѣцкитѣ философи не сѫ припознавали други юридически отношения съ чуждитѣ народи, освѣнъ ония, които сѫ биле основани врѣхъ договоритѣ. Тѣхната обща девиза бѣше: *„вѣчна война на варваритѣ“* (чужденцитѣ).

Споредъ Аристотеля, *варваритѣ*, т. е. чужденцитѣ сѫ предопредѣлени да бждѫтъ роби; даже и Платонъ не припознава никакво юридическо съотношение или какво и да е правосждие мѣжду Гърцитѣ и чуждитѣ народи.

Но при сичко това, най-тѣсни юридически отношения сѫществуваха мѣжду разнитѣ грѣцки племена, и за това мѣждународното право получи при разнитѣ грѣцки населения една по-здрава основа. За подкрѣпление на тая идея припомогна твърдѣ много грѣцката федеративна лига — *амфиктионский съюзъ*, който имаше за главна цѣль обезпечението вѫтрѣшната и вънкашна безопасность.

При Римлянитѣ се срѣщатъ истина думитѣ *jus gentium*, но тѣзи думи неозначаватъ никакъ онова, което въ днешно врѣме се нарича *мѣждународно право*, и както го опредѣлихме по-горѣ: „съвокупность отъ начала и правила, по които се урѣждатъ юридическитѣ съотношения мѣжду народитѣ или Държавитѣ“. Римлянитѣ подъ *jus gentium* не сѫ разбирали друго, освѣнъ обще гражданско право за человѣчеството (*jus quod aput*

STANFORD LIBRARIES

omnes gentes valet), а подъ това понятие се е обѣмало косвенно и вънкашното публично право.

Прочее, Римлянитѣ не сж признавали сжществуването на едно мѣждународно право въ смисъль каквато ние разбираме; но сѣ пакъ тѣ сж слѣдвали извѣстни правила въ тѣхнитѣ съотношения съ страннитѣ народи. Тѣзи съотношения сж биле положени подъ направлението на единъ свѣщеннически колегиумъ, нареченъ *Fetiales* (състоящи отъ 10 свѣщенници).

Идеата, за едно свѣтско завладѣние и за създаването на една всемирна империя, увличаше римскитѣ държавници къмъ уничтожението независимостьта на народитѣ, и къмъ затриването на народноститѣ и притопяването имъ въ единъ едничакъ римски народъ; но въ сжщо врѣме, това способствуваше и за въвеждането на христианизмътъ.

Вторий периодъ (476—1451).

Нито въ началото на срѣдний вѣкъ нито презъ врѣмето на народнитѣ преселения, ний не виждаме почти нигдѣ да изгрѣва идеята за мѣждународно право. Завоевателитѣ не признаваха никакво друго правило, на което би се подчинили, освѣнъ силата на оржжието или правото на по-силния. Обаче мѣждународнитѣ обичаи почнаха да се явяватъ съ една каква годѣ строгость въ сѣвернитѣ приморски страни, особено въ Скандинавский полу-островъ, отъ гдѣто Нормандитѣ почнаха да се распростиратъ изъ Европа.

Съ въвеждането християнството, което счита сички хора като дѣца на една сжща фамилия, трѣбваше непременно да се породятъ и нови идеи, които съ течение на врѣмето докараха и промѣнение въ сношаването на народитѣ.

Християнството видоизмѣни основно отношенията на хората помѣжду имъ; то положи принципътъ на едно не по-малко коренно преобразуване и въ отноше-

нията на народитѣ. На мѣсто ония егоистически вѣроисповѣдания, които вдъхваха умраза къмъ чужденеца, които създаваха отъ войната едно приятно дѣло на боговетѣ, които смѣсваха възтържествуването на силата съ тържествуването на вѣрата, и които неочертаваха на народитѣ другъ законъ, освѣнъ този успѣхъ, и не имъ предлагаха другъ идеалъ, освѣнъ богатството и силата, — християнството представи на народитѣ всемирното стремление къмъ единъ общъ идеалъ, който продължава да слѣдва и слѣдъ този свѣтъ. То препоръчва любовь къмъ ближния и уважение къмъ слабитѣ, то отдѣля длъжноститѣ къмъ Държавата отъ длъжноститѣ къмъ вѣрата, и призовава сички хора да се съединятъ въ едно, за да славятъ единъ общъ Богъ. При този Богъ, въ „неговото царство“, има всѣгда едно мѣсто, гдѣто могатъ да се събератъ наедно сички чисти души. Прочее, подобни начала не можаха, освѣнъ да смѣкчатъ нравитѣ на народитѣ, и да ги извѣдатъ въ пътьтъ на цивилизацията.

Въ срѣдний вѣкъ Държавата се притопи въ суверена, и суверенството, отъ като стана наслѣдственно, почна да се пренася по наслѣдство. Наслѣдството стана тогава основа за социялний битъ, то стоеше по-горѣ отъ сички права и се облече съ единъ свѣщенъ характеръ, понеже му се приписваше една надестественна причина, дори да го нарекоха *„божественно право“*. Това право направляваше отношенията на народитѣ и суверенитѣ помѣжду имъ, то урѣждаше и отношенията на суверена съ поданицитѣ си, като единственъ факторъ на *вътрѣшното публично право*. Длъжноститѣ, правата и интереситѣ на Държавата бѣха *лични* нѣща на суверена; войнитѣ мѣжду народитѣ бѣха *лични* войни мѣжду суверенитѣ. Съ възвежданието на християнството обаче, суверенитѣ въ отношенията помѣжду си, почнаха да иматъ по-рѣдовни и по-правилни нрави, като слѣдваха едно по-опредѣлено мѣждународно право отъ

STANFORD LIBRARIES

онова, което практикуваха Държавитѣ на старитѣ народи. Като имаха вече едно общо вѣроисповѣдание, тѣ въ спогодбитѣ, които сключваха, вземаха сѫщий Богъ като свидѣтель за вѣрното имъ испълнение: тѣхнитѣ договори бѣха положени подъ гаранцията на християнската вѣра, която бѣше вѣрата на сички контрактующи.

Обстоятелствата, които способствуваха най-много за сближение на християнскитѣ Държави помѣжду имъ, могѫтъ до се приведатъ слѣдующитѣ:

1-о Уединението на западната черква подъ единъ *духовенъ* Глава. Римъ, въ начало, чрезъ своя моралeнъ авторитетъ и чрезъ своитѣ закони премахна много варварски обичаи, които до тогава се практикуваха мѣжду народитѣ. На примѣръ, тамъ се създадоха строги закони противъ морското разбойничество: сички тия, които практикуваха тази безбожна месерия, подпадаха подъ анатема; уничтожи се правото на *épave* или *varech* (das Strandrecht); забраниха се безполезнитѣ свирѣпства въ войната и пр. Често пѫти нѣкои папи сѫ се въспоставяли мѣжду суверенитѣ, за да прѣмахнатъ войнитѣ помѣжду имъ. До тѣхъ (папитѣ) сѫ се отнасяли за претълкувание на трактати; тѣ сѫ биле призовавани като арбитри или като помирители. Често папата е застрашавалъ суверенитѣ — нарушители на договоритѣ съ черковни наказания и пр.

2-о Рицарството и крьстоносцитѣ.

3-о Пропагирането на *римското право* като такова, което носи въ себе характеръ на едно *общо* право за цѣлото християнство.

Началата на християнството и онія на римското право достигнаха да се считатъ като положителна основа на европейското публично право. Правилата на римското гражданско и каноническо право бѣха почнали да се приспособяватъ въ мѣждународнитѣ отношения; но папитѣ и тѣхнитѣ поцьржатели теологиститѣ незабавиха да прекрачатъ границитѣ на своята власть и влѣгоха въ борба съ гражданската власть.

4-о Вѫтрѣшното консолидирване на Държавитѣ принесе на мѣждународното право една нова основа, т. е. *територялната суверенность и политическото равенство* на сички Държави.

Третий периодъ.

(Модерната епоха 1451 до нашитѣ дни).

Мѣждународни отношения помѣжду европейскитѣ Държави почнаха да ставатъ по-чести едвамъ въ началото на XVI столѣтие, т. е. отъ когато прогресътъ на цивилизацията почна да взема единъ общъ характеръ; а именно отъ възражданието на *класическитѣ* и *литературни* студии, и отъ когато послѣдува едно дѣятелно разменение на идеи и взглѣдове въ обществений животъ чрезъ печатното слово и търговията, на която кржгътъ за дѣйствие биде значително увеличенъ съ откритието на Америка (1492), и пѫтътъ къмъ источнитѣ Индии покрай носътъ на „Добра Надежда“ (Африка) 1498 г. Отъ това врѣме морската търговия и мореплаванието взеха единъ новъ подвигъ. По прѣди тѣзи съобращения, ограничени само въ водитѣ на Срѣдиземно море, сега се распространиха въ Атлантический океанъ и въ Индийскитѣ морета. Устройството на пощитѣ улесни твърдѣ много зближението на народитѣ.

Освѣнъ тѣзи общи причини има и други особни събития, които носяхѫ единъ всемиренъ и общъ интересъ за сички народи, и които дадоха на дипломатическитѣ преговори една голѣма дѣятелность, като имъ отвориха едно грамандно поле.

Тия събития сѫ:

1-о Пренията за владѣние врьхъ Италия измѣжду Спания, Франца и Германия. За владѣнието на Неаполъ отъ Карла VIII, краль Французский на 1493. Появяванието на кабинетска политика въ Италия, когато Държавитѣ започнаха да внимаватъ и да надзиравать една друга.

STANFORD LIBRARIES

2-о Старанието на едни Държави да подкрѣпятъ, а на други да уничтожятъ *реформацията* (въ XVI столѣтие въведена въ католическото вѣроисповѣдание отъ Лутера).

3-о Нуждата на европейскитѣ Държави да се защищаватъ отъ Турцитѣ, на които наглото разширение на тѣхното владѣние се забѣляза като опасно за сички.

4-о Търговията съ колониитѣ, която отъ день на день придобиваше сѐ по-голѣма важность, и която породи много нови интереси.

5-о Занятието съ дипломацията, а особенно отъ XVII ст. на самъ, да се подържи това, що се нарича *политическото равновесие на Европа.*

6-о Въ послѣдне врѣме нуждата, която почувствоваха повече Държави, да се борятъ противъ революционнитѣ идеи, и по-послѣ да се състави една лига (конфедерация) противъ стремленията на Наполеона I-й, за да не състави едно всемирно владѣние.

7-о Женидбитѣ мѣжду суверенитѣ и кралевскитѣ домове, които се считатъ като една фамилия; а тия врьзски дадоха поводъ на чести и многобройни преговори.

8-о Нуждата живо почувствувана и общото желание, да се съхрани европейский миръ, предъ видъ, отъ една страна, на человѣколюбиви мотиви, а отъ друга, по причина на голѣмия превратъ, който докарва войната врьхъ общий кредитъ и материялнитѣ интереси; както бѣха разнитѣ здружения за пропагирание идеитѣ за миръ въ Америка, Англия, Франца; разнитѣ конгреси отъ любители за тази цѣль: въ Лондонъ 1843; въ Парисъ 1849 и пр.

9-о Голѣмата солидарность, която владѣе днесь мѣжду материалнитѣ интереси на всички народи.

10-о Освѣщението (инаугурирането) на сношенията мѣжду народитѣ, нѣща които дадоха поводъ за много пощенски и телеграфски договори; други търговски

и мореплавателни способи; за разни правилници касателно желѣзницитѣ и пр. Между тия нови срѣдства за съобщение, Суецкий каналъ завзема едно твърдѣ важно мѣсто.

11-о Предизвикването на третейски сждилища (arbitrages) за разрѣшаване мѣждународни спорове, н. пр. както бѣше споръть за корсера „*Алабама*“.

12-о Прогреса на идеитѣ за едно обще правосждие и за една обществена полиция, която не позволява вече, щото злодѣйцитѣ да могѫть да се отклоняватъ отъ наказание съ прибѣгване въ друга Държава, нѣщо което даде поводъ на множество договори за предаване престѫпницитѣ на правосждието въ тѣхната страна, гдѣто сж извършили злодѣянието или престѫплението.

Б. ЗА МѢЖДУНАРОДНОТО ПРАВО КАТО НАУКА.

Може да се каже, че нито въ старитѣ врѣмена нито въ срѣдний вѣкъ не се намѣрва никакво пълно списание по мѣждународното право, нито пакъ каква и да е книга, въ която тази материя е третирана по единъ специяленъ и методиченъ начинъ като отдѣленъ клонъ по науката на това право. Сичко, което се срѣща по тази материя преди *Хуго Гроциусъ*, сж само отдѣлни откѫслеци и тукъ таме забѣлѣжки, разпрѫснати изъ старитѣ автори и изъ ония отъ срѣдний вѣкъ. Законовѣдцитѣ въ срѣдний вѣкъ рѣшаваха често въпроситѣ отъ мѣждународното право съгласно началата на *римското* и *каноническото* право. Наистина, че кѫдѣ втората половина на XVI и въ началото на XVII столѣите, се появиха нѣкои списания, които третираха по мѣждународното право; но едни отъ тѣхъ трьгваха отъ фалшиви премиси и максими като: *Oldendorp, Vasquius, Wincler* и *Machiavelli*; други пакъ неразвиваха достатъчно вѣрнитѣ идеи, които се стараяха да схватятъ, както н. пр. *Albericus, Gentilis* и *Suarez*.

По тази материя въ историята на мѣждународното право, можемъ да забѣлѣжимъ двѣ отличителни епохи:

STANFORD LIBRARIES

1-о. Епохата преди Hugo Grotius.

Тази епоха обѣма часть отъ старитѣ врѣмена както и ония отъ срѣдний вѣкъ, за които споменахме погорѣ. Даже още въ първитѣ врѣмена, които послѣдваха епохата за възраждението на класическитѣ и литературни студии, нѣкои отъ събитията, що споменахме погорѣ въ исторический преглѣдъ отъ третий периодъ събития, които дадоха единъ новъ подвигъ за мѣждународнитѣ договаряния; — *политиката*, въ това врѣме, занимаваше ученитѣ и държавнитѣ мжже повече отъ колкото науката по мѣждународното право. Най-забѣлѣжителното мѣжду другитѣ политически списания въ XVI столѣтие бѣше онова на флорентинеца *Никола Макиявелли* (Nicolo Machiavelli) за *„Принцътъ“* (*„Del Principe»*).

Слѣдъ това, като най-забѣлѣжителни предшественници на *Гроциуса* могжтъ да се считатъ: 1) Италиенеца Alberico Gentile (Albericus Gentilis), роденъ на 1551 въ Анкона, отъ 1587 професоръ въ Оксфордъ, гдѣто и е умрѣлъ на 1611. Той обнародва по мѣждународното право три списания: едното, *De legationibus*, другото *De jure belli*, и третото *De justitia bellica*: Commentationes de jure belli, преработено подъ заглавие Libri tres de jure belli 1598, и издадено отъ Holland, професоръ въ Оксфордъ. Гроциусъ (въ Prolegomena) на своето списание казва за него, че извлѣкълъ доста полза отъ него за своя трудъ, че и други би могле тжй сжщо да се възползуватъ. 2) Съврѣменикъ на Gentile е билъ *François* Suarez, испанецъ, роденъ въ Гренада 1548. професоръ въ *Coimbre*, умрѣлъ въ Лисбона 1617. Той е постжпилъ въ езуитский орденъ 1597, и е публикувалъ едно списание: *De legibus ac Deo legislatore* (1613), въ което той се позивава на мѣждународнитѣ обичаи, сжществующи мѣжду християнскитѣ народи: „La loi coutumière des nations chrétiennes.“

Списания, които третиратъ за епохата преди Гроциуса по мѣждународното право:

Kaltenborn, *Die Vorläufer des Grotius auf dem Gebiete des jus naturae et gentium, sowie der Politik im Reformationszeitalter, 1848.* **Nys,** *Le droit de la guerre et les précurseurs de Grotius,* 1881. — **Honoré Bonet** et **Christine de Pisan,** въ Revue de droit international t. XIV, p. 451. Други членове по тази материя въ сѫщото Revue, томеве: XV, XVI, XVII. *L'Arbre de Batailles d'Honoré Bonet, 1882. Le commencements de la diplomatie et le droit d'ambassade jusqu'à Grotius. 1883.* — **Rivier.** *Note sur la littérature du droit des gens avant la publication du jus belli ac pacis de Grotius, 1883.*

2-о. Епохата отъ Гроциуса до нашитѣ врѣмена.

Създаването науката по мѣждународното право принадлежи на ***Hugo Grotius***, роденъ въ Delft (Холандия) 1583 и умрѣлъ на 1645, който обнародва на 1625 своето знаменито списание *De jure belli ac pacis,* въ което той излага на единъ основенъ, ясенъ и методиченъ начинъ цѣлия обѣмъ на мѣждународното *природно* право, като го подкрѣпя съ множество примѣри, извлѣчени изъ старитѣ врѣмена и срѣдний вѣкъ, за да установи мѣждународното *положително* право. Гроциусъ удобрѣва мѣждународното положително право тамъ гдѣто е съгласно съ моралътъ, а тамъ гдѣто то още не се подкрѣпя чрезъ практиката, той се старае да разрѣши въпроситѣ съгласно правилата на моралътъ и природното право, като се набляга врьхъ най-уважаеми автори.

Списанието на Грациуса, De jure belli ac pacis libri tres, in quibus jus naturae et gentium, item juris publici praccipua explicantur (1625) съдържа:

Първоначалното намерение на Грациуса е било да изложи правото на войната; но подъ неговото перо, книгата, която третира *De jure belli,* е излѣзала съ съдържание *De jure belli ac pacis,* а оная *De jure gentium* станала *De jure naturae et gentium.*

STANFORD LIBRARIES

naturelle appliquès à la conduite et aux affaires des nations et des souverains, точно спорѣдъ системата на Wolff. Тази книга се ползува отъ единъ високъ авторитетъ и до днешно врѣме. Множество издания и преработване отъ разни автори сж послѣдвали отъ 1758—1839, на това списание. Послѣдното издание отъ него е направено въ Парисъ на 1863, въ три томове, отъ *Pradier-Fodéré*, който го е убогатилъ съ твърдѣ много забѣлѣжки, и чрезъ това го е турилъ въ течение на съврѣменнитѣ приключения. Jean Jacques Burlamaqui (1694—1748): Principes du droit naturel et politique, 1764. Principes du droit politique, Génève 1747; Thomas Rutherforth: Institutes of natural law (1754.)

Болшинството на френскитѣ. англійскитѣ, германскитѣ, испанскитѣ и италіянскитѣ модерни публицисти сж се възвърнали къмъ философската теория, слѣдвана отъ Хого Гроциуса, а особенно: *Jean—Louis Klüber*, 1762—1837: Droti des gens moderne de l'Europe съ едно приложение (ч. II-а), съдържающе една отбрана библиотека по мѣждународното право; *Pinheiro Ferreira*; *Wheaton; Ortolan, Philimore, Oke Manning; Jean—Gaspard Bluntschli*, 1808—1881: Das moderne Völkerrcht der civilisirten Staaten, 1868, преведено на френски отъ *Lardy* подъ заглавие: Le droit international codifié 4-о издание 1886. *Heffter*, 1796—1880: Europäisches Völlkerrecht der Gegenwart auf den bisherigen Grundlagen 1844; френски преводъ отъ *Bergson* 4-о издание съ старанието и надзора на *Geffcken*, 1883. Има отъ това списание преводи на грѣцки, полски, испански и руски язици. *Travers Twiss; Giuseppe Carnazza Amari*: *Elementi di diritto internazionale*, 1867—1875 френски преводъ отъ *Montanari Revest*, 1881—1882.

Трѣбва да забѣлѣжимъ тая особенность, че мѣжду тия списатели, Puffendorf и Thomasius отказватъ сж-

ществуването на положителното мѣждународно право, като считатъ практиката, установена мѣжду европейскитѣ народи за чисто произволна. Наистина, тѣ сматрятъ постановленията въ договоритѣ като задлъжителни за ония, които сж ги направили; но казватъ, че тѣзи постановления сж въ голѣма часть врѣменни и преходящи, прочее не сж отъ естество да установятъ едно право.

На спорѣдъ съ тази школа се появи и оная, която се нарича ***историко-практическа школа***. Тая школа не признава, че сжществува едно ***природно*** мѣждународно право, но само едно ***положително*** мѣждународно право, което има за единственъ источникъ трактатитѣ и практиката, т. е. слѣдванитѣ обичаи. Главнитѣ представители на тази школа, които почти сички сж се отличили съ значителни списания, сж: въ Франца *Gaspard de Réal*, който обнародва на 1754 своето списание: La science du gouvernement; въ Холанда, *Corneille de* Bynkershoek, 1673—1743: Quaestionum juris publici libri duo 1752; Operibus omnibns, T. II., 1767. Въ Германия, *Ioh. Jac. Moser* 1701—1786: Versuch des neuesten europäischen Völkerrechts in Friedens und Kriegszeiten. *G. Fréd. de Martens*, 1756—1821: Précis du droit des gens moderne de l'Europe, професоръ въ Гетингетъ, слѣдъ това дипломатъ (посланикъ). Günther, 175—1832: Europäiches Völkerrecht in Friedenszeiten, mach Vernuft, Verträgen und Herkommen. Poelitz, 1772—1834; Въ Италия, *Carlos Calvo*: Derecho internacional teorico y practico de Europa y America, 1868, преведено на френски подъ заглавие: Le droit internotional théorique et pratique, 4-о издание (Paris 1888.) *William Edward Hall*: Treatis of international law 2-о издание 1884.

Философично право слѣдъ Wolff.

Kant, 1724—1804: Eléments métaphysique du droit, 1797. — *Charles-Salomon Zachariae*, 1769

STANFORD LIBRARIES

—1843. — *Fichte*, 1762—1814. — *Hegel*, 1770—1831. — *Ahrens*, 1808—1874. — *Jérémie Bentham*, 1748—1832. — *James Lorimer*, преведенъ на френски отъ *Ernest Nys*, Bruxelles 1890 подъ заглавие: *Principes de droit naturel.*

В. СПОМАГАТЕЛНИ И СРОДНИ НАУКИ:

1-о. Всеобщото публично право и вжтрѣшното публично право въ разни Държави.

Revue du droit public et de la science politique, основано въ Парисъ на 1894, и излѣгли до днесь 6 тома, 1897.

L' Europe politique (Gouvernement—parlement-presse.) най-ново и твърдѣ важно списание за изучване настоящето политическо устройство на всички европейски Държави, издадено въ Парижъ на 1894—1895 въ три голѣми тома.

F.-R. et P. Dareste, Les constitutions modernes; Recueil des constitutions actuellement en vigueur dans les divers États d'Europe, d'Amérique et du monde civilisé ... 2 vol: Paris, 1883.

2-о. Политическата история и географията,

Историята на договоритѣ историята на преговоритѣ, историята на дипломацията.

Himly, история за териториялната формация на Държавитѣ въ централна Европа, 1876.

Ghilany, 1807—1877, Europäische Chronik von 1492 bis 1876. — 1867—1878.

Barbeyrac, Histoire des anciens traités, ou Recueil historique et chronologique des traités répandus dans les auteurs grecs et latins et autres moniments de l'antiquité, depuis les temps les plus reculés jusqu'à l'empereur Charlemagne, de l'an 1495 avant notre ère à l'an 813 de notre ère, 1739. *Egger*, Etudes historique sur les traités publics chez les Grécs et chez les Romains de-

puis les temps les plus anciens jusqu'aux premiers siècles de l'ère chrétienne, 1866.

3-о. Зборници за трактатитѣ.

а) *Всеобщи зборници.*

Най-стария зборникъ, който има единъ общъ характеръ е оня на Лайбницъ: Codex juris gentium diplomaticus, 1693, допълненъ отъ ***Mantissa***, codicis juris gentium diplomatici, 1700 (почва отъ година 1096—1500.) Слѣдъ този, иде голѣмия и великолепния зборникъ, обнародванъ въ Холандия, отъ *Jacques Bernard*, 1700. Послѣ, Corpus juris gentium academicum, отъ *Schmauss*, 1730—1731, допълненъ отъ *Wenck* до 1772, 1781—1796.

На 1791 започна въ Гетингенъ, да се обнародва отъ *G.-F. de Martens* подъ заглавие: *Зборникъ* за главнитѣ трактати за съюзъ, за миръ, за примирие, за неутралность, за търговия, за опредѣлявание граници, за замена и пр. както и за много други актове, служащи за запознавание отношенията на европейскитѣ сили отъ 1761 до нашитѣ дни (1800), 7 томове, 1791—1801. — Този зборникъ слѣдва още и днесь, продължаванъ, първо чрезъ *G.-F. Martens* послѣ отъ неговий внука *Ch. de Martens*, отъ *Saalfeld, Murhard, Samwer Hopf* и, отъ 1887, отъ Stoerk.

Наржченъ зборникъ. — *Ch. de Martens et de Cussy* издадоха: *Наржченъ и практиченъ зборникъ* за трактатитѣ и конвенциитѣ, врьхъ които сѫ основани сношенията и сѫществующитѣ днесь отношения мѣжду разнитѣ суверенни Държави на земний глобусъ, отъ година 1760 до настоящата епоха (край 1856), въ 7 томове, издадени 1846—1857. Продължение на сѫщия зборникъ отъ 1857 до 1885, отъ Geffcken, въ три тома, 1885—1888.

Staatsarchiv, Sammlung der officiellen Aktenstücke zur Geschichte der Gegenwart; Хамбургъ, отъ 1861. По настоящемъ въ Лайпцигъ.

STANFORD LIBRARIES

б). *Специални зборници* (национални).

Такива сж започнали да се правятъ въ Франца отъ XVII столѣтие, въ Германия и Англия отъ началото на XVIII, при това, има въ разни Държави официални зборници.

Трактатитѣ сключени съ Австрия (отъ 1763) отъ Г. Г. von *Neumann* и von *Plason*; трактатитѣ съ Франца отъ De Clercq (отъ 1713); ония съ Руссия отъ *F. de Martens;* Шведскитѣ отъ *Rydberg;* Английскитѣ отъ *Hertslet;* Американскитѣ (отъ 1493) отъ *Carlos Calvo;* на Отоманската Порта отъ baron *Testa.* Белгийскитѣ отъ baron *Garcia de la Vega* отъ 1850 до 1883.

4-о. Политическата статистика; съврѣменната история.

Almanach de Gotha (Hofkalender), annuaire généalogique, diplomatique et statistique (133 година, 1896).

Специални периодически: „le Mémorial diplomatique," вѣстникъ „le Nord" и пр. la Revue d'histoire diplomatique (отъ 1887); les Annales de l'École libre des sciences politique (отъ 1886).

Голѣмитѣ политически вѣстници: Times, le Journal des Débats die Augsburger Zeitung, die Kölnische Zeitung, Norddeutsche Allgemeine Zeitung, le Journal de Génève и пр.

Г. ГЛАВНИТѢ ДАТИ НА МѢЖДУНАРОДНОТО МОДЕРНО ПРАВО И ГЛАВНИТѢ ТРАКТАТИ:

1625. Обнародванието на *Jus belli ac pacis* отъ Грациусъ.
1648. Вестфалский миръ: трактатитѣ отъ Münster и Osnabrück.
1659. Пиринейски трактатъ.
1678—1679. Трактатитѣ отъ Nimègue,
1697. Трактатитѣ отъ Ryswick.
1699. Трактата отъ Карловицъ (Сремъ).
1713. Трактатитѣ отъ Utrecht,
1715. Тракта, наречень на бариерата (въ Анверсъ).
1718. Трактата отъ Пожаревецъ (Сърбия).
1739 Трактата отъ Бѣлградъ.
1748. Трактата отъ Aix-la-Chapella.

1763. Трактатитѣ отъ Парисъ и Hubertsbourg.
1772. Пьрвото дѣление на Полша.
1773. Американската революция.
1774. Трактата отъ Кючукъ-Кайнаджикъ.
1775—1783. Войната за Американската независимость. Франца взема въ нея участие отъ 1778, Спания отъ 1779.
1779. Трактата отъ Тешенъ.
1780. Пьрвата „въоржжена неутралность". Декларацията на Руссия къмъ Двороветѣ въ Лондонъ, Версайлъ и Мадридъ.
1783. Трактата отъ Версайлъ; Англия припознава независимостьта на Съединенитѣ-Щати въ Америка.
1785. Трактата отъ Фонтенбло.
1789. Почетака на френската революция.
1790. Конвенцията отъ Reichenbach.
1791. Трактата отъ Свищовъ. — Конвенцията отъ Pillnitz.
1792. Трактата отъ Яшъ (Молдавия).
1793. Трактата отъ Grodno. — Втората дѣлба на Полша.
1795. Трактата отъ Bâle (Basel). — Третата дѣлба на Полша.
1797. Предварителний миръ (préliminaires) отъ Léoben. — Трактата отъ Кампо-Формио.
1797—1799. Конгреса въ Rastadt.
1800. Втората „въоржжена неутралность".
1801. Трактата отъ Lunéville.
1802. Трактата отъ Амиенсъ.
1805. Трактата отъ Пресбургъ.
1806. Райнската конфедерация (Наполеонъ I.)
1807. Трактата отъ Тилзитъ.
1808. Конгреса въ Erfurt.
1809. Трактата отъ Frederiksham; Финландия биде отстжпана на Руссия. — Трактата отъ Schönbrunn.
1810 и слѣдующитѣ години. Революцията въ южна Америка, образуването на независими Държави.
1812. Трактата отъ Букурещъ.
1814, 30 Май. Пьрвия трактатъ въ Парисъ. — 24 Дек. трактата отъ Гандъ.
1814—1815. Конгреситѣ въ Виена. — 1815, 8 Юний. Акта за германската конфедерация (Deutche Bundesacte). — 9 Юний крайний актъ (Schlussacte) на Виенский конгресъ. — 26 Сеп. „Свѣтата-Алиянция", 20 Ноем. вторий Париский трактатъ.
1816. Обявяването независимостьта на Rio de la Plata.
1818. Обявяването независимостьта на Chili. — Конгреса въ Aix-la-Chapelle.

STANFORD LIBRARIES

1819. Конгреса въ Карлсбадъ. — Републиката въ Коломбия се обявява за независима.

1820, 15 Май; Крайний актъ на германската конфедерация въ Виена. — Окт. и Ноем. конгресътъ въ Тропау.

1821. Конгреса въ Лайбахъ. — Грьцкото въстание. — Независимостьта на Гватемала.

1822. Грьцката независимость, — Съединенитѣ-Щати въ Америка припознаватъ независимостьта на южнитѣ Американски Щати. — Бразилия Империя. Окт. и Дек. Конгресъ въ Виена.

1823. Месажътъ на предсѣдателя *Монрое* на Съед.-Щати.

1826. Конгреса въ Панама. — Конвецията отъ Акерманъ.

1828. Трактата отъ Туркмандчаи.

1829. Трактата отъ Едрене.

1830. Припознаването на грьцката независимость чрезъ Лондонската конференция. — 19 Ноем. Белгия се превозгласява за независима отъ *народний си* конгресъ.

1831, 20 Януарий, конференцията въ Лондонъ, припознава Белгия като независима и неутрална Държава. — 15 Ноем. трактата отъ Лондонъ.

1833. Трактата отъ Ункиярь-Скелеси.

1834. 1-й Януар. Цолферайна.

1836. Спания припознава независимостьта на Мексико.

1839. 19 Апр., окончателний миръ мѣжду Холанда и Белгия.

1840, 15 Юлий; трактата отъ Лондонъ, четворний съюзъ.

1841, 13 Юлий, Лондонската конвенция касателно Босфора и Дарданелитѣ. — 20 Дек., трактата въ Лондонъ за премахването търговията съ роби.

1846. Краковъ се присъединява на Австрия.

1848. Революцията въ Парисъ, Франца става република. Въстания и революционни движения въ Виена, Италия, Унгария, въ великото войводство Баденъ.

1850. Протокола въ Лондонъ касателно Шлезвигъ-Холщайнъ и цѣлокупностьта на Данската монархия.

1851. Въстановлението на германската диета въ Франкфортъ.

1852. Трактата въ Лондонъ касателно Дания. — Въстановлението на империята въ Франца.

1853—1856. Източната война.

1854. Франца и Англия ставатъ съюзници на Турция противъ Руссия, — Конференцията въ Виена.

1855. Присъединяването на Сардиния къмъ френско-английский съюзъ. — Конференция въ Виена.

1856. Париский конгресъ. — 30 Мартъ, миръть въ Па-

рисъ. — 16 Априлъ Парижката декларация относително морската война.

1857. Трактата отъ Копенхагенъ и Вашингтонъ касателно откупуването такситѣ (peage-а) за Сундъ. — Трактата въ Парисъ касателно Неушатель; Пруский краль се отказва отъ суверенството врьхъ Неушатель.

1858. Трактата отъ Парисъ касателно устройството на подунавскитѣ княжества: Влахия и Молдавия.

1859. Италиянската война. — 11 Юлий, предварителний договоръ за миръ отъ Виллафранка. — 10 Ноем., мирътъ въ Цюрихъ. Отстжпването на Ломбардия отъ Австрия на Франца, и чрезъ Франца на Сардиния.

1860. Сардиния си присъединява Тоскана, Романа, Модена и Парма. — 24 Мартъ, трактата въ Туринъ; Сардиния отстжпва на Франца Ница и Савоя. — Въстание въ Сицилия, революция въ Неаполъ; Сардиния окупирва провинциитѣ: Marches и Ombrie. — Европейското вмѣшателство въ Сирия. — Войната на Франца и Англия противъ Китай; мирътъ въ Пекингъ.

1861. Трактата отъ Парисъ, касателно отстжпването, отъ страна на княза отъ Монако, Menton и Roquebrune на Франца. — Трактата отъ Хановеръ за премахването такситѣ (péage) врьхъ Stade. — Трактата отъ Лондонъ за едно колективно намѣсване въ Мексико. — Конфедерирането на провинциитѣ, които подържаха робството, противъ правителството на Съединенитѣ-Щати; почетака на американската война. — Италиянското кралевство (става) шеста велика сила. — Въстанието въ Полша. — Съединението на подунавскитѣ княжества: *Румжния.*

1862. 8 Дек. Френско-Швейцарский трактатъ касателно подѣлението долината на Dappes.

1863. Трактата отъ Лондонъ касателно приеманието на грьцката корона отъ Данскій принцъ Георги. — 16 Юний трактата отъ Брюкселъ касателно откупването такситѣ (péage) врьхъ р. Escaut. — Трактата отъ Лондонъ касателно присъединението на Ионскитѣ острови къмъ кралевство Гърция.

1864. Трактата отъ Лондонъ касателно Ионскитѣ острови мѣжду покровителнитѣ сили и Гърция. — Данската война. — 1-й Августъ, предварителний договоръ за миръ измѣжду Австрия и Прусия, отъ една страна, и мѣжду Дания, отъ друга страна (Виена.) — 22 Августъ, Женевската конвенция за третирането на войницитѣ ранени и амбуланциитѣ.

1865. Трактата отъ Лима мѣжду повече Държави отъ

STANFORD LIBRARIES

спанска Америка, „съ цѣль да се полагатъ припятствия врьхъ европейскитѣ намѣси въ американскитѣ работи.“ — Конвенцията отъ Гастайнъ. — 23 Дек., — Конвенцията въ Парисъ, съ която се създава „латинский монетаренъ съюзъ.“

1866. Германската война. — 26 Юний, предварителний договоръ за миръ въ Николсбургъ. — Августъ, Септем. Окт. Договора за миръ отъ Берлинъ мѣжду Прусия и други германски Държави. — 24 Августъ, мирътъ въ Прага мѣжду Австрия и Прусия. — 3 Окт., мирътъ въ Виена измѣжду Австрия и Испания.

1867. Спогодбата (Ausgleich) на Австро-Унгария — 11 Май, трактата отъ Лондонъ касателно Люксембургъ. — Встжпването въ сила конституцията на сѣверна Германия. — Трактата измѣжду Франция и Сиямъ касателно Камбоджа.

1868. Трактата отъ Вашингтонъ мѣжду Съединенитѣ-Щати и Мексико касателно тѣхнитѣ взаимни рекламации. — 20 Окт., допълнителнитѣ членове на Женевската конвенция — 11 Дек., Декларацията отъ С. Петерсбургъ, която запрѣщава употрѣбляванието на рузривни куршуми въ войната.

1869. 15 Юний. Френско-Швейцарски договоръ врьхъ сждебната компетентность и испълнението на рѣшенията по граждански дѣла.

1870. Френско-Германската война. — 9/11 Августъ, трактата отъ Лондонъ мѣжду Англия и Прусия и мѣжду Англия и Франца касателно независимостьта и неутралностьта на Белгия. — 16, 23 и 25 Ноем., трактатитѣ отъ Версайлъ и Берлинъ мѣжду сѣверната германска конфедерация, Баденъ, Хессенъ, Бавария, Вюртембергъ, за образуванието на една германска конфедерация.

1871. 21 Януарий, конвенцията отъ Версайлъ за отлагането на непиятелствата и капитулиранието на Парисъ. 26 Февр., прецварителний договоръ за миръ въ Версайлъ. — 13 Мартъ, трактата отъ Лондонъ, за ревизиранието условията на Париский трактатъ отъ 30 Мартъ 1856, относително пловидбата въ Черно-море и по Дунава; руско-турската конвенция за отменяване конвенцията отъ 30 Мартъ 1856 относително корабнитѣ сили въ Черно-море на контрактантнитѣ страни. — 8 Май, трактата отъ Вашингтонъ, измѣжду Съединенитѣ-Щати и Англия касателно арбитралното разрѣшение врьхъ респективнитѣ рекламации. — 12 Май, мирътъ въ Франкторътъ. — 8 Юлий, трактата отъ Лондонъ, измѣжду Англия и Португалия за премахванието търговията съ роби. — 2 Ноем., конвенцията

мѣжду Англия и Холандия касателно Суматра. — 11 Дек., конвенцията отъ Франкфортъ, допълнение къмъ договора за миръ.

1872, 17 Февр., съглашението за съюзъ (централно-американски) измѣжду Държавитѣ: Коста-Рика, Гватемала, Хондурасъ и Салвадоръ.

1873, 27 Май, скандинавската монетарна конвенция.

1874, 31 Януарий. допълнителна конвенция къмъ монетарната конвенция въ Латинский съюзъ. — 15 Мартъ, трактата за миръ и съюзъ измѣжду Франца и кралевство Анамъ, подписанъ въ Сайгонъ. — 9 Окт., трактата отъ Бернъ касателно създаването на всеобщъ пощенски съюзъ.

1875, Юлий, войната на Сърбия и Черна-гора противъ Турция. — Декем., предварителни конференции на великитѣ Сили въ Цариградъ.

1877, Януарий. Цариградската Конференция. — 24 Априлъ руската война противъ Турция. — 22/10 Май обявението независимостьта на Румжния отъ законодателнитѣ тѣла: Камерата и Сената. — 27 Августъ, прокламацията на румжнский Князь, чрезъ която обявява, че влѣгва въ нападателна война заедно съ руската армия противъ Турция.

1878, 19 Февр. предварителний договоръ за миръ отъ Сан-Стефано. — 1 Юлий, конвенцията отъ Парисъ за създаване всемиренъ пощенски съюзъ. — 4 Юний конвенцията за отбранителенъ съюзъ мѣжду Англия и Турция (Кипръ) 1/13 Юний — 1/13 Юлий конгреса въ Берлинъ. — 1/13 Юлий, трактата отъ Берлинъ. — 17 Септ., конвенцията отъ Бернъ за вземания мѣрки противъ Филоксерата (vastatrix) — 11 Окт., трактата въ Виена, мѣжду Прусия и Австро-Унгария за видоизменението на чл. V отъ договора за миръ отъ 23 Августъ 1866. — 5 Ноем., монетарната конвенция въ Парисъ.

1879, 21 Апр., конвенцията измѣжду Австро-Унгария и Турция за урѣждание окупацията на Босна и Херцеговина. — 26 Май, миръть въ Гандаакъ мѣжду Англия и Авганистанъ. — 20 Юний допълнителната конвенция касателно латинский монетаренъ съюзъ.

1880, 29 Юний, отстжпването на О-Тахити на Франца. — 3 Юлий, конвенцията отъ Мадридъ за упражнението правото на покровителство врьхъ Мароко. — 25 Ноем., конвенцията мѣжду Черна-Гора и Турция за урѣждание предаването градътъ и окржжието на Дулчино.

1881, 24 Февр. трактата отъ С. Петерсбургъ мѣжду Руссия и Китай. — 13 Май, трактата за приятелство и добро съсѣдство отъ Касръ-Саидъ (или Бардо) мѣжду Франца и

STANFORD LIBRARIES

Тунисъ. — 3 Ноем., конвенцията въ Бернъ касателно филоксерата. — 27 Ноем., окончателний актъ отъ Цариградъ, съ който се опредѣля грѣцко-турската граница.

1882, 6 Май, конвенцията отъ Хага (Науе) за урѣждането надзора врьхъ риболовството по сѣверното море вънъ отъ териториялнитѣ води.

1883, 10 Мартъ, трактата отъ Лондонъ касателно ловищбата по Дунава. — 20 Мартъ, конвенцията отъ Парисъ за покровителствование на индустриялната собственность. — 8 Юний, конвенцията отъ Марза, измѣжду Франц и Тунисъ, за урѣждането на взаимнитѣ отношения на двѣтѣ страни.

1884, 14 Мартъ, конвенцията отъ Парисъ касателно протежирането на морскитѣ кабло (телеграфи). — 15 Юлий, трактата отъ Багеида, съ който се полагатъ притежанията на краля отъ Того подъ протектората на Германия. 28 Окт. трактата въ Бетания, за протекция и приятелство, измѣжду Германия и територията на Бетания. — 8 Ноем. — 27 Дек. конвенцията измѣжду мѣждународната асоциация (дружество) отъ *Конго*, отъ една страна, и Германия, Англия, Италия, Австро-Унгария, Холандия, отъ друга страна, за припознаването знамето на асоциацията като знаме на една приятелска Държава, и за урѣждането търговскитѣ отношения мѣжду контрактантитѣ страни.

1885. 7 Януарий — 24 Фев., сжщата конвенция на мѣжлународната асоциация на Конго съ Спания, Франца, Руссия, Швеция и Норвегия, Португалия и Дания. — 26 Февр., общия актъ на конференцията въ Берлинъ касателно западна Африка, подписанъ отъ: Германия, Австро-Унгария, Белгия, Дания, Спания, Съединенитѣ-Щати въ Америка, Франца, Англия, Италия, Холандия, Португалия, Руссия, Швеция и Норвегия, и Турция. — 7 Мартъ, протокола отъ Мадридъ за признаването спанското суверенство врьхъ островитѣ Суду. — 6 Ноем.. монетарната конвенция отъ Парисъ, съ която се подновява монетарний съюзъ (допълнителенъ актъ 12 Дек.). — 17 Дек. протокола отъ Римъ, съ който се свьршва афферата на Каролинитѣ мѣжду Германия и Спания. — 11—24 Дек. трактата мѣжду Франца и малгашкото правителство, за протектората на Франца врьхъ Мадагаскаръ. — Протокола отъ Берлинъ касателно германскитѣ и френскитѣ притежания край западното обрѣжие на Африка и въ Океяна. — 6/18 Септемврий, Революцията въ Пловдивъ, прогласяването на съединението на Източна Румелия съ Княжеството България. — 2/14 Ноем. Срьбско-Българската война.

1886, Януарий — Юний, натискътъ на великитѣ сили врьхъ Гърция за одържанието на миръть. Миролюбивъ блокусъ. — 5 Априлъ, цариградската конференция за припознаванието персонална Унія на Ист. Румелия съ България; назначението на българский Князь като главенъ Губернаторъ на Источна Румелия. — 25 Апр., трактата отъ Тиянъ-Цинъ мѣжду Франца и Китай. — 5 Юний, Указа на Рус. Царъ, съ който се уничтожава (дига) свободата на пристанището въ Батумъ (чл. 59 Берл. договоръ). — 17 Юлий, подписванието, въ Бернъ, на окончателний проектъ за конвенцията касателно преносътъ по желѣзницитѣ. — 27 Юлий, трактата измѣжду Германия и Англия за опредѣляние границитѣ на тѣхнитѣ респективни притежания врьхъ западното прибрѣжие на Африка. — 9/21 Августъ преврата въ София, свалянието отъ трона на български Князь Александръ I; 25 Августъ — 6 Септ. възвращанието и абдицираниего на князь Александра I. — 30 Дек., трактата мѣжду Германия и Португалия за опредѣление тѣхнитѣ респективни притежания въ западна и источна Африка.

1887, 20—29 Апр., конфликта на границитѣ мѣжду Германия и Франца (аферата на Schnaebel). — 30 Апр., трактата за полагание границитѣ мѣжду Фран. притежания и независимата Държава Конго. — 26 Юний, търговската конвенция мѣжду Франца и Китай. 25 Юний — 7 Юлий избиранието въ Търново отъ В. Н. Събрание на Н. Ц. В. Князь Фердинандъ за Князь на България; 2/14 Августъ, възшествието на български тронь на Н. Ц. Височество съ титлата „Фердинандъ I-й Князь Български". — 5 Септ., конвенцията въ Бернъ, за покровителствуваніе правата на авторитѣ за литературнитѣ и изящни списания. — 24 Окт., англо-френската конвенция, касателно неутралностьта на Суецкий каналъ, Новитѣ-Хебриди и островитѣ „Подъ-Вѣтъра". — 16 Ноем., конвенцията отъ Хага, касателно продажбата на алкооличнитѣ питиета въ Сѣверното море.

Д. ПО-ЗАБѢЛѢЖИТЕЛНИТѢ ИЗМЕНЕНИЯ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ХАРТА ОТЪ ВИЕНСКИЙ ТРАКТАТЪ (1815) НАСАМЪ.

1829. Трактата отъ Едрене. Гърция отцѣпена отъ Турция. (Независимостьта превъзгласена на Февр. 1830). Молдавия, Влахия и Сърбия автономни Княжества подъ суверенството на Портата. Устията на Дунава отстжпани отъ Портата на Руссия.

1830—1831. Белгия се отдѣля отъ Холандия (нейната независимость припозната отъ петь-тѣхъ велики Сили, трактата отъ Лондонъ, 15 Ноем. 1831). — Полското кралевство присъединено на руската империя.

STANFORD LIBRARIES

1846. Краковската република присъединена на австрийската империя.

1848. Княжеството Hochenzollern-Hechingen присъединено на Пруското кралевство

1853. Заливътъ „Jahde отстжпанъ на Прусия отъ великий войвода (в. Дукъ) отъ Олденбургъ.

1956. Парискій трактатъ: една часть отъ Бесарабія се отнема отъ Русеія и се дава на Молдавія.

1859. Предварителнитѣ условия въ Виллафранка, тракта въ Цюрихъ: Ломбардія, безъ Мантуа, отстжпена на Наполеонъ III, който я прехвърля на Сардиния.

1860. Трактата въ Туринъ: всйводството Савоя и графството Ница, отстжпани отъ Сардиния на Франца. — Присъединяването къмъ Сардиния войводствата: Парма и Модена, великото войводство Тоскана, една часть отъ папскитѣ земи (Romagnes, Ombrie, Marches). Кралевството Неаполъ, Сицилия (присъединени чрезъ плебисцитъ). Италия Кралевство, (1861).

1861. Ментонъ и Рокбрунъ отстжпани на Франца чрезъ Княза отъ Монако. Съединението на Молдовия и Влахия въ едно Княжество подъ название *Румжния*.

1862. Подѣлението на долината „Dappes“ мѣжду Франца и Швейцария.

1864. Ионскитѣ острови отстжпани отъ Англия на Гърция. Трактата въ Виена: войводствата Sleswig-Holstein и Lauenbourg отстжпани на пруский Краль и на Австрийската империя.

1865. Конвенцията въ Гастаинъ: Австрийский императоръ отстжпва на пруский Краль своитѣ права врьхъ Лауенбургъ.

1866. Растурянието на германската конфедерация. Трактата въ Прага: правата на Австрийский императоръ врьхъ Sleswig-Holstein се отстжпватъ на Пруский краль. Трактата въ Виена: Ломбардс-венецианското кралевство (Венеция и Мантуа) се отстжпватъ отъ Австрийский императоръ на Наполеона III, който ги прехвърля на Италия. Великия дукъ отъ Хессенъ и великия дукъ отъ Олденбургъ отстжпватъ на пруския Краль нѣкои части отъ своитѣ респективни территории. Кралевството Хановеръ, войводството Насау, електората отъ Хессенъ, свободний градъ Франкфортъ се присъединяватъ на пруското Кралевство.

1870. Римъ присъединенъ на Италиянското кралевство.

1871. Германската империя. Сичката территория на пруското кралевство влѣгва въ нея. Трактата въ Франкфортъ: една часть отъ Лорена и Алзация, безъ Belfort, присъединени на Германската империя.

1878. Берлинский трактатъ. България автономно Княжество подъ сюзеренството на Портата. Южна Бесарабия повърната на Русия. Добруджа дадена на Румжния; Румжния независима Държава; Сърбия тоже, тази послѣднята получава едно териториално увеличение. Черна-Гора независимо Княжество, което получава тоже едно териториално увеличение. Босна и Херцеговина се полага подъ управлението на Австрия. Островъ Кипръ се отстжпва на Англия.

1886. Цариградската конференция: Източна Румелия се съединява съ България подъ названието на „персонална уния“.

STANFORD LIBRARIES

ЧАСТЬ ПЪРВА

ЗА ДЪРЖАВИТѢ ВЪОБЩЕ.

ГЛАВА I.

За суверенството.

Мѣждународното право има за предмѣтъ:

1-о. Държавитѣ;

2-о. Человѣцитѣ като членове на една Държава, въ отношение на сжщитѣ членове отъ другитѣ Държави.

Що е Държава, казахме по-горѣ.

Съставнитѣ елементи на Държавата като предмѣтъ на мѣждународното право сж: единъ народъ, една територия, една суверенна власть и единъ системъ отъ закони.

Прочее, Държавата като предмѣтъ на мѣждународното право е една съвокупность или общность отъ хора независими. т. е. *суверенна*, организирана на единъ постояненъ начинъ врьхъ една територия.

Номадскитѣ чети, разбойницитѣ, множествата хора безъ никакво устройство и управление не сж Държави. Когато една Държава се намѣрва постоянно въ анархия тоже не е Държава.

Но, една революция временна, едно променение въ формата на управлението не влияе нищо врьхъ сжществованието на една Държава (*Res publica aeterna. Forma civitatis mutata non mutatur ipse populus*).

Независимостьта или суверенството на една Държава може да сжществува и тогава, когато това суве-

ренство не би било признато отъ другитѣ Държави; но сѣ пакъ по-полезно е да бѫде то припознато. Това припознаване може да се даде *изрично* или на единъ *мълчеливъ* начинъ. Независимостьта на една Държава може да бѫде гарантирана чрезъ една или повече Държави; на примѣръ, независимостьта на Белгия е гарантирана отъ петь-тѣхъ велики сили съ трактатитѣ отъ Лондонъ отъ 15 Ноемврий 1831, и 9 и 11 Августь 1870.

Думата *суверенство* може да се вземе въ два смисла: въ *общъ* смисълъ и *специаленъ* смисълъ.

Въ *общъ* смисълъ тя означава върховна власть, подъ която се подразбиратъ сички нуждни за една Държава права, за да може да съществува като такава въ границитѣ на своята территория. Тѣзи права се опредѣлятъ отъ *вѫтрѣшното публично право*.

Въ *специаленъ* смисълъ, т. е предъ видъ на мѣждународното право, *суверенството* на една Държава или на единъ народъ означава нейната пълна *политическа* независимость въ отношение къмъ другитѣ Държави.

Суверенството се състои въ това, че при упражняването на своитѣ власти, Държавата е независима отъ волята на сѣка друга Държава. Прочее, сѣкий народъ, който се управлява самъ подъ каквато и да била форма, безъ да зависи отъ който и да било чужденецъ, съставлява една суверенна Държава.

Суверенството съдържа въ себе слѣдующитѣ *необходими* права или условия:

1-о. Да има право, да се управлява вѫтрѣшно по своята собственна воля, безъ да зависи отъ заповѣдитѣ или *veto*-то на друга Държава;

2-о. Да има право, да си създава такава конституция каквато намѣри за добра, и да я измѣнява когато поиска съгласно своитѣ собственни интереси и нужди.

Това право бѣше отнето на Поляцитѣ чрезъ трактата за съюзъ съ Руссия на 1793.

STANFORD LIBRARIES

3-о. Да има право, да не позволява на никоя друга Държава, да извършва врьхъ нейната територия какъвто и да билъ актъ, принадлежащъ на законодателната, съдебната и испълнителната власть; така н. пр. една чужда Държава не може да прислѣдва, чрезъ своитѣ агенти, единъ злодѣецъ, който би прибѣгналъ въ нашата територия.

4-о. Да има право, да сключва договори било политически или само економически, т. е. търговски и пр. съ другитѣ Държави, да ги испълнява или да отказва испълнението имъ, безъ една друга Държава да има право да ѝ припятствува въ това; н. пр. Белгия, великото войводство Люксембургъ и Швейцария нематъ право, като неутрализирани Държави, да сключватъ политически договори за съюзъ нападателенъ или отбранителенъ, но съ това тѣ непреставатъ да бъдатъ суверенни и независими Държави.

5-о. Трѣбва Държавата да не е задлъжена да плаща трибутъ въ *знакъ* на подчиненость на друга Държава.

При всичко това, сички автори по мѣждународното право сж съгласни, че трибутътъ самъ по себе неотнема суверенството и независимостьта на една Държава; феодалностьта или сюзеренството още по малко. Неаполското кралевство бѣше *фиефъ* на Папата, като плащаше доброволно единъ трибутъ подъ название *Denier de Saint-Pierre*, но то непреставаше съ това да бъде суверенно и независимо кралевство.

Прочее, една Държава трѣба да притежава тия права, за да може да прави часть отъ другитѣ независими Държави, които съставляватъ *юридическа* или *морална* личность въ мѣждународното право.

При това, една слаба Държава, която се туря подъ покровителството на една по-силна Държава, безъ въ сжщо врѣме да се отказва отъ своето управление и своето суверенство, тя не престава да фигурира мѣжду независимитѣ Държави.

Тъй сѫщо, както единъ индивидъ или едно физическо лице може да се задлъжи, чрезъ договоръ, да прави или да не прави извѣстни актове (дѣйствия), или да се съгласи, щото извѣстни тяжести (сервитути), да бѫдѫтъ наложени врьхъ неговитѣ имущества, безъ да губи то съ това своята лична *независимость*, така и единъ народъ (юридическа личность) може да контрактира задлъжение къмъ другъ народъ (Държава), или да установи въ полза на другъ народъ сервитути врьхъ своята територия (н. пр. право за прекарване на войска, да търпи гарнизони. Турция на Берлинский Конгресъ 1878 поиска да има единъ воененъ пѫть презъ една часть на Българското Княжество, но силитѣ не ѝ го отстѫпаха. Сърбия до 1861 имаше турски гарнизонъ въ Бѣлградъ.) безъ да отнеме нейното суверенство.

Но, когато една Държава било насилственно (чрезъ завоевание) или на другъ миролюбивъ начинъ изгуби единъ отъ сѫществennитѣ атрибути на суверенството (атрибути указани погорѣ въ 5-тѣхъ точки), такава Държава губи вече своята политическа независимость, сѫщо така както физическото лице кога паднеше въ робство въ прѣдишнитѣ врѣмена.

ГЛАВА II.

Какъ се придобива и какъ се губи суверенството.

А. КАКЪ СЕ ПРИДОВИВА.

Суверенството по своето битие е нераздѣлно отъ понятието Държава: прочее, повечето Държави по принципъ сѫ суверенни. Щомъ една Държава се появи въ историята, отъ този моментъ тя се счита суверенна.

Една Държава, която не се наслаждава напълно съ суверенство, може да го придобие като се освободи отъ подчиненостьта си на Държавата, подъ която се намѣрва като такава.

STANFORD LIBRARIES

Много пъти една Държава се разлага (разчленява) въ повече други Държави; една часть се отдѣля отъ цѣлостьта и съставлява нова независима и суверенна Държава.

Суверенството е независимо отъ припознаването и гаранцията на другитѣ Държави. Единъ държавенъ глава; или единъ суверенъ може да не бъде извѣстно врѣме припознатъ, но съ това Държавата не престава да бъде суверенна.

Първата французска република не бѣше припозната отъ другитѣ сили, но тя се управляваше самостоятелно. Наполеонъ (генералъ Бонапартъ) изрече тѣзи думи: „*La république française est comme soleil; aveugle qui la nie*“ — французската република е както слънцето; слѣпецъ е който я отрича. Български Князъ, Н. Ц. В. Фердинандъ I, отъ 1887—1896 [2-й Февр.] бѣше неприпознатъ отъ другитѣ Държави, а особенно отъ Руссия, но както Той тъй и българската Държава бѣха напълно суверенни.

Въ сѣкой случай, когато една нова Държава се трансфомирва (коренно преображава), или когато една стара Държава се видоизмѣнява чрезъ присъединяване (н. пр. както бѣха Холандия, Италия, Германия и други), другитѣ Държави могътъ предъ видъ на това, да се ръководятъ отъ своитѣ собственни интереси. Когато н. пр. съ отцѣплението на една часть отъ нѣкоя Държава се съставлява едно ново положение *de facto*, и това положение се заякчава (консолидирва) така, щото остава твърдѣ малка вѣроятность, че ще може да се възстанови старото положение на работитѣ, — тогава другитѣ Държави, ако тѣхнитѣ интереси го изискватъ, иматъ право да признаятъ това ново състояние на работитѣ.

Правителството на Велика-Британия се бѣше отнесло нѣколко пъти до Спанский кабинетъ въ Мадридъ, за да го склони да признае независимостьта на своитѣ колонии въ централна Америка. Когато сички тия усилия

не помогнаха, англійското правителство на 1-й Януарий 1825 призна суверенностьта на тѣзи колонии, сключи съ тѣхъ търговска конвенция, проводи имъ и прие отъ тѣхъ дипломатически агенти. — На 1778 Франция призна републиката на Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка, когато Велика-Британия, бивша Господарка (Метропола) на тия колонии още не бѣше ги припознала. — Белгия бѣше призната и гарантирана отъ 5-тѣхъ сили като независима Държава чрезъ трактата въ Лондонъ. на 15/27 Ноем. 1831, когато Холандия я призна като такава едвамъ на 1839 чрезъ трактата отъ 19 Априлъ. — Републиката на съединенитѣ Държави въ Холандия биде призната отъ Спания на 1648 на Вестфалский миръ, когато тази република бѣше вече отдавна станала една независима и силна Държава, припозната отъ сички други европейски Държави. — Вестфалското кралевство, основано на 1807, биде признато отъ Прусия и Руссия чрезъ трактата въ Тилзитъ 1807. Чрезъ този сжщий трактатъ Руссия призна Рейнската конфедерация, която Наполеонъ създаде на 1806 година.

Признаването Княжествата: Румжния, Сърбия и Черна-Гора чрезъ контрактующитѣ Сили на Берлинский конгресъ 1/13 Юлий 1878 (чрезъ членоветѣ 24, 34 и 43 на сжщий договоръ.

Б. КАКЪ СЕ ГУБИ СУВЕРЕНСТВОТО.

Суверенството се губи:

1-о Когато територията на една Държава престане да сжществува (това е рѣдакъ случай).

2-о Когато една Държава престане да сжществува като такава, н. пр. чрезъ съвършенно присъединяване къмъ друга Държава.

3-о Когато една Държава е подчинена на владѣнието на друга Държава, безъ да бжде съвършенно присъединена къмъ нея било доброволно или чрезъ завладяване. Подчинената Държава може тогава да стане полу-суверенна.

STANFORD LIBRARIES

Формата и начина на подчинението или на зависимостьта могѫтъ да бѫдатъ разнообразни до безкрайность.

Примѣри: Курландия се подчини доброволно на Русия 1795; Завземанието на Страсбургъ отъ французитѣ 1681; Присъединението на Краковъ къмъ Австрия 1846; кралевството Хановеръ, Хессенъ (електоратъ), войводството Насау, свободния градъ Франкфортъ бѣха присъединени къмъ Прусия 1866. Римъ присъединенъ къмъ Италиянското кралевство 1870. Последното дѣление на Полша 1795.

Тѣзи сѫ случаитѣ за съвършенно изгубване.

Но има и изгубване суверенството отъ части, а това става, когато една суверенна Държава бѫде сведена на полу-суверенна, или когато една Държава суверенна стане членъ на една федеративна Държава.

ГЛАВА III.

За полу-сувереннитѣ Държави.

Мѣждународното право познава едно *полу-суверенство*, т. е. едно непълно суверенство, когато нѣкой отъ казаннитѣ по-горѣ атрибути на суверенството принадлежатъ или се упражняватъ отъ друга Държава, наречена *сюзеренна* въ отношение къмъ полу-сувереннata Държава. Но, това право или това мѣждународно отношение се установява чрезъ особенъ мѣждународенъ актъ помѣжду двѣтѣ Държави.

Мѣжду Българското Княжество и Турция подобенъ актъ не сѫществува, а Берлинский договоръ отъ 1878 не може да замести този актъ, той съдържа само общи распорѣждания отъ съвсѣмъ другъ характеръ — *общето европейско равновесие* или по-добрѣ *равновесието на великитѣ сили помежду имъ*, — той не опредѣля никакъвъ атрибутъ на *сюзеренството* предъ видъ на васалната Държава: прочее, това сюзеренство е само *номинално* или по-добрѣ една *фикция* на дипломацията. Въ такъвъ случай, Турция за подкрѣпление на своята върховна власть предъ видъ на България, не би могла да се позове на никакво специално правило или поста-

новление, което би имало задлъжителна сила възъ основание мѣждународното право. Напротивъ, на страната на Българското Княжество сѫществуватъ изрични позитивни актове и постановления, които сѫ освѣтени отъ сички велики Сили, и които носятъ чисто мѣждународенъ характеръ: слѣдователно тѣ сѫ задлъжителни както за България тѫй и за Високата Порта. Българското Княжество има една *Конституция*, която е създадена, възъ основание на Берлинский договоръ, съ прямото ржководство на Руссия и Турция и съ надзора на останалитѣ петь контрактантни сили. Руссия и Турция се представляваха отъ своитѣ назначени за тази цѣль комиссари, а останалитѣ петь Сили чрезъ своитѣ консули, делегирани тоже за тази цѣль. Тази конституция съдържа сички необходими атрибути и права на една напълно *суверенна* и *независима* Държава, — права и атрибути, които ни една отъ контрактантнитѣ сили не е контестирала, нито когато се прокламираха тѣ, нито по-послѣ. Прочее, възъ основание на Берлинский договоръ и на своята конституция, Българското Княжество притежава и упражнява сички сѫщественни атрибути на една напълно-суверенна и независима Държава. Въ тази смисъль, Българската-Търновска Конституция отъ 16 Априлий 1879 е драгоцѣненъ актъ, и, въ сѫщо врѣме, най-сигуренъ и положителенъ источникъ както за нашето *вѫтрѣшно* тѫй и *вънкашно публично право*. Ония, които сѫ воювали, и които воюватъ противъ този *актъ* (конституцията), вижда се, че не могѫтъ да съзнаятъ каква услуга правятъ и кому я правятъ.

Полу-суверенната Държава зависи, по отношение на своитѣ вънкашни отношения отъ сюзеренната Държава. За това, предъ видъ на другитѣ Държави, отъ които независи, полу-суверенната Държава се счита като суверенна само тогава, когато тя има право да третира направо и да сключва договори съ другитѣ суверенни и полу-суверенни Държави. Но, въобще взима се, че

STANFORD LIBRARIES

подобно право не принадлежи на една полу-суверенна Държава.

Една независима и пълно-суверенна Държава, може по нѣкогашъ по нейна собствена грѣшка, по слабость или най-послѣ по неумение, да се преобърне въ полу-суверенна или подчинена Държава.

Полската република, слѣдъ като се отказа почти своеволно, чрезъ единъ договоръ, сключенъ съ Руссия 1793 г., че нема да измѣнява своята конституция безъ съгласието на Руссия, стана полу-суверенна Държава.

Картагена, слѣдъ като обѣща на Римлянитѣ, подиръ втората пуническа война, че нема да предприема никаква война безъ съгласието на Римлянитѣ, загуби своята политическа независимость, и стана полу-суверенна Държава.

Републиката на Йонскитѣ острови, поставена още на 1815 подъ протектората на Велика-Бретания, изработи си на 1817 своя конституция, но прие да я предложи за одобрение на Британското правителство, съ това тя загуби своята независимость. Но, чрезъ трактата отъ $^{16}/_{28}$ Май 1864 Велика-Бретания отстжпи Йонскитѣ острови на Гърция.

Подунавскитѣ княжества, *Молдавия* и *Влахия*, слѣдъ като се съединиха (1859) въ едно княжество „*Румжния*“, считаха се неправилно за полу-суверенни Държави, т. е. подъ сузеренството на Портата; но тѣ се управляваха и упражняваха напълно сички атрибути на суверенството и независимостьта. Това княжество се превъзгласи за независима Държава чрезъ 43 чл. на Берлинский договоръ отъ $^{1}/_{13}$ Юлий 1878.

Правителствата на Франца, Англия и Германия, съ ноти презъ Февруарий 1880, обявиха, че сѣко едно отъ тия правителства сж рѣшени да припознаятъ безъ забава княжеството Румжния като независима Държава и, слѣдователно тѣ заявяватъ, че сж готови да влѣгатъ въ дипломатически преговори съ княжеското правителство.

Румѫнский законъ, вотиранъ $^{14}/_{26}$ Мартъ 1881 отъ Камерата и Сената, и санкциониранъ сѫщий день, гласи така:

Членъ 1-й „Румѫния ще носи титлата *Кралевство*, Князь Каролъ I-й взема както за себе тѫй и за своитѣ наслѣдници титлата *Краль на Румѫния*.

Членъ 2-й Престолонаслѣдника ще носи титлата *Кралевский князъ*.

Това рѣшение биде съобщено незабавно на европейскитѣ сили чрезъ дипломатическитѣ агенти на Рѫмѫния.

Княжеството *Сърбия* биде тоже превъзгласено за независима Държава, чл. 34 на Берлинский договоръ 1878.

То се превъзгласи за *кралевство* чрезъ срѣбский законъ отъ (22) Февр. 1882, което се и призна за такова отъ сички иностранни сили.

Врѣхъ мѣждународното положение на княжеството Черна-Гора сѫществуваше отъ много врѣме една неопредѣленность. Княжеството само за себе се считаше за независимо; Турция му оспоряваше (чрезъ постоянитѣ си войни) това качество, другитѣ сили официално мълчаха. Но и това княжество биде тѫй сѫщо прогласено за независима Държава чрезъ чл. 26 отъ Берлинский договоръ 1878.

Полу-суверенни Държави сѫ днесь:

Републиката *Андора*, въ Пиринеитѣ, положена подъ върховенството на Франца и Спанский епископъ *d'Urgel* (като посрѣдникъ). Тази република има 507 □ километри; жители отъ 8—15,000 и то сѫмнително число.

Египетъ, *Тунисъ* и *Триполисъ* подъ сюзеренството на Портата. Тунисъ подъ покровителството на Франца (трактатитѣ) отъ 1881 приятелство и добро съседство, и отъ 1883 протекторатъ.

Положението на разни владѣтели въ Хиндостанъ е тоже васално (подъ Велика-Бретания).

STANFORD LIBRARIES

ГЛАВА IV.

Присъединяването на нѣколко Държави въ една Държава.

А. ПОДЪ ЕДИНЪ ДЪРЖАВЕНЪ ГЛАВА.

1. Персонална Уния.

Двѣ или повече Държави, като искатъ сѣка за себе да си съхрани конституцията, т. е. независимостьта въ управлението, могатъ да се съгласятъ да имать единъ и същъ държавенъ глава. Тогава свързката помѣжду имъ бива чисто лична, която често происходи главно отъ това, че така съединенитѣ Държави имать по съвпадение еднакви вътрѣшни права. Една монархическа абсолютна Държава и една конституционна монархия тѣшко могатъ да съставлаватъ лична уния; така сжщо една република и една конституционна монархия. Личното съединение несъставлява собственно казано една сложна Държава.

Примѣри за персонална уния:

Велика-Бретания и Хановеръ отъ 1714—1837. — Прусия и Невшатель отъ 1707. — Шлезвигъ-Холстайнъ и Дания отъ 1773. — Холандия и Луксембургъ отъ 1815. — Белгия и Конго (въ Африка) отъ 1885. — Сѣверна и Южна България прогласени на 6 Септем. 1885 да съставлявать едно цѣлокупно Българско Княжество; конференцията на великитѣ сили искаше да наложи персонална уния, но на дѣло Българитѣ доказаха, че съединението е реално, т. е. сжществено *сливание*.

Персоналната уния представлява доста обширни видоизменения. Така, когато при общността на суверена се придружаватъ: общность на интереси и общность на управление, а особено външно представление, то такива Държави, при всичко че сѣка вътрѣшно е независима една къмъ друга, могатъ да образуватъ една Държава въ отношение на чуждитѣ Държави. Такъвъ е случая, може да се каже, съ Австро-Унгария (дуализмъ): Австрия си има своя конституция и свое правител-

ство: Унгария си има тоже своя собствена конституция и свое правителство. При това, Австрия и Унгария имать единъ сѫщъ суверенъ, една обща войска, едно сѫщо представителство предъ чуждитѣ Държави, и едно общо правителство, което направлява общитѣ интереси на двѣтѣ Държави за цѣлата монархия. Предъ видъ на тия съображения, Австро-Унгария е една Държава.

Шведия и Норвегия имать само единъ общъ суверенъ и една обща дипломация; за дипломацията се подигна въ послѣдне врѣме въпросъ, да се отдѣли и тя: при това тия двѣ Държави съставляватъ *лична уния.*

Кралевството Холандия и великото войводство Луксембургъ сѫ подчинени на единъ сѫщъ суверенъ; но при това, мѣжду тѣхнитѣ правителства нема нищо обще. Тѣ немать сѫщото представителство въ иностранство; тѣ сѫ двѣ различни Държави, мѣжду които сѫществува *лична уния*, а предъ видъ на чуждитѣ Държави, тѣ не съставляватъ лична уния.

2-о Реално (вещественно) съединение.

Вещественното съединение сѫществува, когато двѣ или повече Държави сѫ съединени, въз основание на едно мѣждународно съглашение, въ една Държава, независимо отъ това, кое и какво ще бѫде лицето като шефъ на Държавата. Велика-Бретания, съставена отъ присъединението на Англия, Шкоция и Ирландия, представлява единъ вѣренъ примѣръ на Държава отъ вещественно съединение. Въ тия три провинции, които днесь съставляватъ една Държава, разнитѣ народи сѫ си съхранили много или малко както своитѣ особни граждански закони и обичаи, тѫй и своята провинциялна администрация; но тѣ сѫ подчинени на едно сѫщо правителство, и имать една обща политическа конституция.

Въобще трѣба да се различаватъ въ това отношение два вида съединение:

1-о Двѣ или повече Държави се споразумѣватъ така комбинирано, щото да имать сѣка една едпакви права. Суверенството на сѣка една, въ този случай, си остава въ цѣлость. Така н. пр., спорѣдъ 1-й чл. на Виенский договоръ 1815, Руссия и Полша бѣха съединени; така сжщо и днесь още Шведия и Норвегия до негдѣ съединени (тракта въ Kiel 1814); но предъ видъ на това, че имать единъ сжщъ суверенъ, нѣкои списатели ги причисляватъ къмъ *личната унпя*; а други имъ отказватъ това качество.

Тжй сжщо и за отношенията мѣжду Австрия и Унгария, възъ основание закона отъ 21 Дек. 1867, сжществуватъ научни прения.

2-о Една Държава се подчинява или бива подчинена на друга; н. пр. Полша е подчинена на Руссия отъ 1831. Начина на подчинението може да бжде много-различенъ. Подчинената Държава не е вече суверенна. Съгласно правата каквито ѝ се отстжпватъ чрезъ акта на съглашението, тя може да бжде полу-суверенна или съвсѣмъ подчинена.

Б. КОНФЕДЕРАЦИЯ.

Нѣколко суверенни Държави могжтъ да се здружатъ, за да упражняватъ своето суверенство заедно, съгласно станалото помѣжду имъ съглашение. Това здружаване може да бжде сведено на два главни видове:

а) *Конфедерация* мѣжду Държави (Staatenbund);

б) *Федеративна Държава* или система отъ Държави конфедерирани (Bundesstaat).

Конфедерация мѣжду Държави се казва тогава, когато двѣ или повече суверенни Държави, като си съхранява сѣка административната, военната и дипломатическата автономия, искатъ при това да се съединятъ така, щото задружно да защищаватъ границитѣ си, да подържатъ обществений порядъкъ въ своитѣ территории, и да ржководятъ задружно извѣстни общи интереси.

Предмѣтътъ на конфедерацията се опредѣля отъ единъ федераленъ актъ, а федералната власть, която се състои отъ единъ федераленъ съвѣтъ, е компетентна само за точно опредѣленитѣ материи въ този съюзенъ актъ. Конфедерацията подържа дипломатически отношения съ страннитѣ Държави само за федерални дѣла. За сичко друго, сѣка конфедеративна Държава си остава суверенна: сѣка има своя собственна политика, може да сключва особни договори, и да подържа една войска, съ която тя разполага напълно. Сѣка Държава, която прави часть отъ конфедерацията, си има свое собственно правителство, конфедерацията нема правителство.

Германската конфедерация отъ 1815, която биде измѣнена на 1866, може да служи за примѣръ на конфедерация. — Слѣдъ тая иде конфедерацията на Сѣверна Германия отъ 1866 до 1871. Послѣ Швейцарската конфедерация до 1798 и отъ 1815 до 1848. — Съединенитѣ-Щати въ Америка отъ 1781 до 1787.

Въ *Конфедериранитѣ Държави* напротивъ има една централна власть (федеративно правителство), чрезъ което суверенството на сѣка конфедерирана Държава е унихилено (стѣснено) до такъвъ степенъ, щото така *съединената Държава*, представлявана отъ тази *лига*, е сама и единска суверенна сила, която и дѣйствува като такава (юридическа личность) предъ другитѣ странни сили.

Федералното правителство, установено отъ договора на съюзътъ, е суверенно въ сферата на своитѣ атрибути, то дѣйствува както врьхъ конфедериранитѣ Държави изобще, тъй и врьхъ гражданитѣ на сички конфедерирани Държави. Федерацията си има по нѣкога единъ общъ шефъ, нареченъ Предсѣдатель. Вънкашната независимость на сѣка Държава се притопява въ суверенството на федералното правителство, съгласно федералната конституция. Тукъ въ *федерираната Държава* има едно централно правителство съ пълно суверенство, когато въ

конфедерацията мѣжду Държави нема общо правителство, но само единъ конфедераленъ съвѣтъ, и това е главната разлика мѣжду тия двѣ федерации.

Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка прѣдставляватъ единъ най-съвършенъ *типъ* на една *федеративна Държава* (отъ 1787). Федериранитѣ Държави на централна и южна Америка сж организирани по модела на Съединенитѣ-Щати на сѣверна Америка. Такава е почти и Швейцарската конфедерация отъ 1848. Въ първитѣ (американскитѣ) е правителството, а въ втората (Швейц.) е *диетата* (Die schweizerische Tagsatzung), която има исключителна власть, да обевява война, да сключва договори за миръ, за търговия и пр.

Днешната Германска империя, състояща отъ конфедерирани Държави (отъ 1871), не отговаря ни на единъ отъ горнитѣ два вида. Отъ точка зренения на вжтрѣното публично право, тя приближава повече до федериранитѣ Държави, а отъ мѣждународна точка зрения тя представлява противното; защото федериранитѣ Държави иматъ право на легация, както н. пр. Бавария има едно привилигировано положение. При сичко това, Германската империя отъ 1871 представлява повече една федерирана Държава. Германскитѣ Държави, които правятъ часть отъ империята, сж изгубили нѣкои отъ тѣхъ въ цѣлость или отъ части своето дипломатическо и военно суверенство, тѣ сж взели задължения, които ги полагатъ за множество въпроси подъ федералната власть. Тази федерална власть се представлява отъ двѣ събрания: федералний съвѣтъ и парламента, и отъ единъ държавенъ глава, Императоръ, който направлява федералното правителство: подъ сички тѣзи отношения, германската империя е една федерация. Но онова, което различава съвършенно тази федерация отъ оная на Съединенитѣ-Щати е, че шефътъ на Съединенитѣ-Щати е прѣдсѣдателя на републиката, избираемъ за единъ периодъ отъ 4 години отъ федериранитѣ Държави; когато пъкъ въ

германската империя шефа на федерираната Държава е наслѣдственъ императоръ, като прилага къмъ тази титла и оная Краль на Прусия; съ други думи, шефътъ на федериранитѣ Държави е въ сѫщо врѣме и шефъ на една отъ най-силнитѣ федерирани Държави (Прусия). На този начинъ Прусия располага, било въ федералний съвѣтъ, било въ парламента, съ много повече гласове отъ сѣка една федерирана Държава, така щото сички други се нахождатъ въ едно зависяще отъ Прусия положение,— нѣщо което отнема сѫществения характеръ на федерацията. Държавитѣ, които съставлявать тази федерация, нематъ равномѣрно участие въ правителството на Федерацията. Отъ друга страна пакъ, това правителство непредставлява исключително общитѣ интереси на федерацията; то представлява преди всичко частнитѣ интереси на една отъ федериранитѣ Държави, която владѣе надъ другитѣ. За това, германската империя, при всичко че е заела външнитѣ форми на една федерирана Държава, но тя въ сѫщность представлява по-скоро единъ съюзъ отъ Държави полу-суверенни съ една суверенна Държава.

ГЛАВА V.

За протектората.

Протектората по начало не е съединяване на една Държава съ друга. Той се създава тогава, когато една слаба Държава, за своята безопасность, се туря подъ протекцията на една по-силна Държава, като уговарятъ помѣжду-си извѣстни задължения равносилни съ протекцията, безъ въ сѫщо врѣме слабата Държава да се съблече отъ своята независимость: това положение не отнима суверенството на протежираната Държава.

Примѣри: Велика-Бретания бѣше покровителка на Ионскитѣ острови по силата на Парискій трактатъ отъ 5 Ноемврій 1815, а по силата на конституционний актъ

отъ 29 Декемврий 1817 тя стана почти тѣхна сюзеренна Държава.

Наполеонъ I-й бѣше покровитель на Райнската конфедерация на 1806; но този терминъ „покровитель“ бѣше само за очи. Райнската конфедерация въ сжщность бѣше подчинена на Наполеонъ I-й. — Свободний градъ Краковъ, по силата на чл. 6 отъ крайний актъ на Виенский конгресъ, съставляваше до 1846 независима Държава подъ покровителството на Руссия, Австрия и Прусия. — Чрезъ трактата [чл. 6 и 19] въ Тилзитъ 1807 *Данцигъ* биде обявенъ за свободенъ градъ подъ покровителството на Прусия и Саксония. — Чрезъ Едренский трактатъ, сключенъ на 1829 мѣжду Руссия и Портата, подунавскитѣ княжества (Влахия и Молдова) бѣха турени подъ исключителното покровителство на Руссия. Това покровителство се замѣсти съ коллективната гаранция на великитѣ сили, подписавши Париский трактатъ на 30 Мартъ 1856. — Трактата въ Бардо (Тунисъ) отъ 12 Май 1881, сключенъ мѣжду Франца и Тунисъ установява протектората на Франца врьхъ Тунисъ. — Княжеството *Монако*, нѣкогашъ подъ сюзеренството или протекцията на Спания, послѣ на Франца, отъ 1815 подъ Сардиния; въ настоящe врѣме този протекторатъ изглѣжда като да се е напусналъ съвършенно. Това княжество обѣма 15 □ километра и около 7—8000 жители.

Републиката *Saint-Marin* (въ Италия) подъ протектората на Папата, днесь на Италия (1862, 1872). Тази република има пространство 61 □ километръ и около 6—8000 жители. На 1874 имаше военна сила 55 офицери, 76 подофицери и 819 солдати: сичко 950 военни.

Послѣдствията отъ протектората.

Отъ сички свързки, които съединяватъ Държави, протектората е една отъ най-лошаво опредѣленитѣ. По

принципъ, покровителя трѣбва да подържа независимостьта на Държавата, положена подъ негово покровителство, и да я защищава противъ нападателитѣ. Протектората обикновенно става доброволно по взаимно съгласение; но много пѫти, той става и наложително. Наложителний става чрезъ договоръ мѣжду двѣ или повече сили даже и въпреки желанието на протежираний. На примѣръ, съ Едренский трактатъ на 1829 мѣжду Руссия и Турция, първата стана неканенъ покровитель на княжествата Влахия и Молдова.

Сюзеренството съдържа въ себе и условието *sine qua non* на покровителство. Сюзерена трѣба да покровителствува, слѣдователно и да защищава васалната Държава противъ вънкашни неприятели. Когато на 1885 Сърбия нападна на България (отвори ѝ война), правителството на Портата биде извѣстено и поканено отъ българското правителство официално, да защити цѣлокупностьта на своята империя противъ чуждий нападатель; но Портата се отказа, и съ това тя сама доказа, че нема нито *сюзеренство* нито заключающето се въ него покровителство: слѣдователно на България се оставѣ правото, да дѣйствува като сѣка независима Държава.

При всичко, че протектората не съдържа самъ по себе съединяването на една Държава съ друга, то предъ видъ на неравнитѣ сили на двѣтѣ Държави, предъ видъ на политиката на силната, предъ видъ на обстоятелствата, подъ които е установенъ протектората, то протекцията може да съставлява една прикрита свързка на васалство. И то толкова повече, че ако протежираната Държава не внимава добрѣ за своята политическа независимость, протектора може, въ такъвъ случай, да направи първата крачка къмъ пълното съединение съ протежираната Държава. Въ сѣкий случай, протектората носи съ себе-си опасни послѣдствия, които произтичатъ, отъ една страна, ота слабостьта на протежираната Държава, а отъ друга страна, отъ превишающата сила и лакомството на покро-

вителя. Ако силний покровитель поиска да прекрачи границитѣ на покровителството, слабий протеже ще може ли да го спре? Покровителството прочее не трѣба да се търси тамъ, гдѣто то носи опасни послѣдствия, а особено когато нема за него належаща нужда или причина.

ГЛАВА VI.

I. За неутрализиранитѣ Държави.

Една Държава се казва *неутрална*, когато, като се намѣрватъ други Държави въ война, тя не взема никакво участие въ войната нито съ едната нито съ другата воююща страна. Но, понѣкогашъ предъ видъ на висши политически съображения, ржководени отъ извѣстни мѣждународни интереси, нѣкои Държави сж признати по силата на мѣждународни съглашения (договори) за *неутрални* на единъ постоянъ начинъ: такива Държави се наричатъ *неутрализирани*.

Неутрализирани Държави днесь сж:

1) *Швейцария*, прогласена за такава съ Виенската декларация отъ 20 Мартъ 1815, на която Швейцария даде своето съгласие на 27 Май сжщата година, декларация потвърдена чрезъ 84 членъ на Виенский трактатъ отъ 9 Юний 1815.

Париский актъ отъ 20 Ноем. 1815 гласи: „Силитѣ, подписавши Виенската декларация отъ 20 Мартъ, даватъ чрезъ настоящий актъ едно формално и автентично признание за *постоянната неутралность* на Швейцария, и тѣ гарантиратъ цѣлостьта и неприкосновенностьта на нейната территория въ новитѣ ѝ граници. Силитѣ, подписавши декларацията отъ 20 Мартъ, признаватъ автентично чрезъ този актъ, че неутралностьта и неприкосновенностьта на Швейцария, както и нейната независимость отъ сѣко странно влияние, сж въ истинский интересъ за политиката на цѣла Европа.“

2) *Белгия* призната за неутрална чрезъ трактатитѣ въ Лондонъ отъ 15 Ноем. 1831 и отъ 19 Априлъ 1839; трактатитѣ отъ 9 и 11 Августъ 1870.

Трактата отъ 15 Ноември 1831, чл. 7-ий гласи: „Белгия, въ границитѣ указани въ членоветѣ 1-й, 2-й и 4-й, съставлява независима и за всегда неутрална Държава. Тя е задължена да пази тази сѫща неутралность предъ видъ на сички други Държави (сѫщото е предвидено и въ чл. 7-й отъ 19 Априлъ 1839). — Протокола на конференцията отъ 17 Априлъ 1831 е съобщенъ чрезъ Лордъ Палместона на Г-нъ *Lebeau* въ тѣзи термени: „Имамъ честь да препратя на Ваше Превосходителство ... касателно предмѣта за военната система на Белгия въ отношение на своето положение като барiера за другитѣ Държави“....

3) *Луксембургъ*, съ Лондонский трактатъ отъ 11 Май 1867.

4) *Йонскитѣ острови*, съ трактата отъ 14 Ноем. 1863, и на 1864, отстѫпани на Гърция отъ Англия.

5) *Конго* (въ Африка), съ общъ актъ въ Берлинъ отъ 26 Февр. 1885, чл. 10—13.

Така сѫщо, извѣстна часть отъ територията на една Държава може да бѫде неутрализирана, н. пр. *Chablais*, *Faucigny* и часть отъ Савоя на сѣверъ отъ Угина бѣха неутрализирани съ Виенский актъ отъ 2 Юний 1815, трактата въ Туринъ 24 Мартъ 1860.

Случва се по нѣкогашъ, че извѣстни територии отъ едно малко пространство се неутрализиратъ, понеже не сѫ могле да се споразумѣятъ за границитѣ. — Може да бѫде неутрализирано и едно море; за тия ще говоримъ по-долу.

II. Мѣждународното положение на Папството.

Папството, което не съставлява вече Държава, отъ както изгуби гражданската власть, бива третирано съ извѣстни отличия и уважения, принадлежащи на една

суверенна Държава, предъ видъ на високото положение на Папата като шефъ на Католическото християнство.

Тия отличия се състоятъ въ слѣдующето:

Италиенский декретъ отъ 9 Окт. 1870 гласи: „Римъ съ своитѣ провинции прави цѣлокупна часть отъ Италиянското кралевство". — Чл. 2-й „Суверенний понтифъ (Папата) съхранява достойнството, неприкосновенностьта и сички лични прерогативи на единъ суверенъ".

Италиенский законъ отъ 13 Май 1871, нареченъ законъ за гаранциитѣ относително прерогативитѣ на Папата и на *Свѣтия-Столъ*, тъй сѫщо и касателно отношенията на Държавата съ Черквата, членове 1-й—13-й гласятъ: „Пратеницитѣ на иностраннитѣ правителства акредитирани при Негово Святейшество се наслаждаватъ въ кралевството съ сички прерогативи и неповинности, които се отдаватъ на дипломатическитѣ агенти съгласно мѣждународното право. Оскърбленията, нанесени тѣмъ, ще бѫджтъ наказуеми съ сѫщитѣ наказания, прилагани за оскърбленията срѣщу пратеницитѣ на иностраннитѣ сили, акредитирани при Италиянското правителство. Пратеницитѣ на Негово Святейшество при страннитѣ правителства сѫ усигурени, въ територията на кралевството, съ прерогативитѣ и неповинноститѣ практикувани съгласно сѫщото право, тъй при отиването на мѣстоназначението за тѣхната миссия, както и при завръщанието си".

ЧАСТЬ ВТОРА.

Правата на Държавитѣ помѣжду имъ въ мирно врѣме.

Отдѣление I.

За абсолютнитѣ права на Държавитѣ.

I.

Общи начала.

Сѣка Държава, предъ видъ на нейната *морална* или *юридическа* личность, и предъ видъ на самия фактъ че е Държава, има еднакви и неменяеми права, които сѫ достояние за сички Държави. Тѣзи права се наричатъ *абсолютни права*, нѣкои ги наричатъ *сѫществени* или *основни* права. Тия права сѫществуватъ независимо отъ сички случайни обстоятелства, които би могле да видоизмѣнятъ начина за сѫществуването на една Държава. Прочее, тѣ сѫществуватъ до тогава, до когато сѫществува и Държавата

Освѣнъ това, има и други права, наречени *хипотетични (hypothétique)*, т. е. происходящи или условни права. Тѣзи права сѫществуватъ подъ извѣстни дадени обстоятелства, които могѫтъ да видоизмѣнятъ начина за битието на Държавата (Domaine, Relations contractuelles). За тия ще говоримъ на друго мѣсто.

Но, може да се вземе като правило, че правата, които принадлежатъ на физическитѣ лица въ отношение

на своитѣ подобни, принадлѣжатъ тъй сѫщо и на Държавата въ отношение на другитѣ Държави (виж. моя „Дипломатически показатель“ стр. 1, бѣлѣжка 1).

Абсолютнитѣ права на Държавитѣ могѫтъ да се сведатъ главно въ три точки: а) *за сѫществование* или самосъхранение; б) *за независимостъ*, и в) *за равенство*.

II.

Специално.

ГЛАВА I.

За правото на сѫществование и самосъхранение.

Сѣка Държава има право, па даже и длъжность да сѫществува, да се съхрани и да се развива; тя има тъй сѫщо право, да запази своята честь и своето достоинство отъ сѣко докачение, което би ѝ нанесла друга нѣкоя Държава или народъ. Прочее, тя може да се бори за тѣзи права до крайность т. е. до изчезване, отъ колкото да отстѫпи.

Подъ тия права се разбира:

1-о Правото да съхрани свободна и независима своята Конституция, и да се управлява и рѫководи както тя разбира и намѣрва за най-добрѣ въ сички сфери на националния си животъ.

2-о Правото да съхрани въ цѣлость своето народонаселение, т. е. сички свои граждани и свои поддани-ници въ странство, като съставни членове на Държавата.

3-о Правото да придобива сѣкакъвъ видъ движими и недвижими имения по законенъ пѫть, да има своя територия, и да я съхрани цѣла било противъ природнитѣ сили, било противъ посѣгателствата на други Държави.

4-о Факултативность да упражнява сички свои природни или спечелени права, било че тѣзи права принадлежатъ на Държавата като юридическа личность, било

че тѣ сж достояние на частни лица възъ основание на тѣхното качество като членове на Държавата.

5-о Правото, да съхрани своята честь и уважение предъ другитѣ Държави или частни лица.

За защищавание на тия права, и за да се възпрепятствува на тѣхното нарушение, за да се иска удовлетворение, когато нарушението е станало, Държавата може да вземе всевъзможни мѣрки и да употрѣби сички нуждни срѣдства за тази цѣль.

Прочее, самосъхранението съдържа въ себе развитие и разширявание. Държавата е единъ организмъ, който не може да живѣе, ако му бѫде забранено да прѣуспѣва и да се развива.

Възъ основание на това правило, Държавата може:

а) Да устрои и подържа една военна сила сухоземна или морска, да си набави сичкия необходимъ за тази цѣль материялъ, да заячи своята територия, т. е. да прави укрѣпления врьхъ нея, да туря армията си въ движение (концентрирание), да сключва отбранителенъ и нападателенъ съюзъ. Ни една Държава не е длъжна да дава смѣтка на друга за мѣркитѣ отъ този родъ, каквито тя смѣта за нуждни да вземе. Тия права обаче могѫтъ да бѫдѫтъ стѣснени до извѣстна степень само чрезъ трактатъ.

Примѣри: трактата въ Тилзитъ отъ 1807 стѣсняваше това право за Прусия. — Парискій трактатъ отъ 1856, членове 11, 13 и 14, които стѣсняваха това право за Руссия въ Черно-море, биде видоизмѣненъ въ това отношение чрезъ Лондонскій трактатъ отъ 1871.

Обаче сѫмнителнитѣ въоружавания могѫтъ да дадатъ поводъ за запитване и приятелски обяснения. Това е справедливо, и то е една освѣтена практика мѣжду европейскитѣ народи, да си даватъ взаимно обяснения за необикновеннитѣ въоружавания, и за извѣстни движения съ значително число войски.

Сѣка Държава има право да се уголѣмява, да расте отъ къмъ благосъстояние и сила, съ условие само, да не повреждa интереситѣ на другиго; защото трѣбва да се внимава, да се не вематъ и смѣсватъ *интереситѣ* съ *правото*.

Равновесието е една политическа максима, но то не е юридическа институция.

Раздразнителнитѣ агитации или даже само тѣхното толериране въ една Държава противъ териториялната цѣлость на друга Държава се считатъ наистина като противни на мѣждународното право. Но, когато една Държава притѣснява, измѫчва и звѣрски постѫпва съ една часть отъ своитѣ поданници, принадлежащи на друго племе еднородно съ народа на съсѣдната Държава, тогава такава Държава не може да се ползува вече отъ това мѣждународно право, защото тя сама създава причини за агитацията.

б) Една Държава има ли право да забрани на своитѣ подданици, да се изселяватъ (емигриратъ)? По обще правило *не*.

Ония списатели, които даватъ това право на Държавата, се основаватъ (съ Klüber-а) врьхъ единъ мълчеливъ договоръ, сключенъ помѣжду имъ, да живѣятъ до край (до животъ) заедно. Но подобенъ договоръ не сѫществува, и даже не може да се предполага. Обаче и да сѫществуваше такъвъ договоръ, то сѣкий человѣкъ може да го прави само за свое самосъхранение и благосъстояние. Но, въ момента когато той го сключва, не би можалъ да предвиди, да ли ще намѣри той само въ отечеството си своето препитание, и ако го намѣри, да ли ще продължава да го има до край. Да прѣдположимъ н. пр. общъ гладъ, упадение или изчезвание на извѣстенъ клонъ на занаятъ, индустрия, търговия и пр. При това пакъ, правителството само по себе не може да обезпечи препитанието на сички свои подданици.

По-голѣмата часть списатели по природното право съ съгласни, че правото за емигриране е примитивно право, и никой гражданинъ не може да се откаже отъ него. Запрещението за емигриране прочее е несправедливо. Но при сичко това, има и исключения за правото на емигриране въ случаитѣ, когато нѣкой би искалъ да се уклони отъ сключени вече или налѣжащи задлъжения къмъ Държавата; на примѣръ, да избѣгне или да се уклони отъ заплащание принадлежащата нему военна участь, отъ отбиване военната повинность лично; или ако той иска да напусне знамето на войната — *да дезертира.*

Когато една Държава отстжпва или е принудена да напусне една часть отъ своята территория практикува се обикновенно *опцията* (*optio*) предъ видъ на населението въ извѣстенъ срокъ и извѣстни условия. [Бессарабия слѣдъ Париский трактатъ 1856, отстжпена отъ Руссия на Молдовското княжество. Присъединението на Савоя и Ницци къмъ Франца 1860, съглашение мѣжду Наполеонъ III и Сардинский краль].

в) По принципъ, една Държава не може да се въспротиви на уголѣмяването на друга Държава, до тогава до когато нейнитѣ собственни права не се нарушаватъ. Но, уголѣмяването на една Държава може да се съглѣжда отъ друга една Държава като застрашение за нейното собственно самосъхранение, и отъ това да си създаде единъ оправдателенъ мотивъ, за да се въспротиви съ сила като отвори война. [Мотива на Срьб. краль за война на България, вижь студията на *Rolin-Jaequetyns* за Срьбско-Българската война, въ Revue de droit international T. XVIII, преведена на български 1887 подъ заглавие: „Правата на България за сжществование"]. Такова уголѣмавание безъ да бжде опасно за друга Държава, често е ставало *обикновенъ* мотивъ за война, и като такъвъ той не е основанъ врьхъ правото.

г) Подържанието на *политическото равновесие*

може ли да се счита като необходима мѣрка за самосъхранението?

Идеята за политическо равновесие е една *политическа максима*, която не почива на никаква юридическа основа. Тази максима за подържанието на политическото равновесие, така както тя е била приета въ Европа, се състои въ това, че сѣкий народъ може да работи, за да попречи уголѣмяванието на съсѣдний народъ, било частно самъ, било въ съюзъ съ други Държави, когато такова уголѣмяване може да стане нему опасно за въ бѫдуще.

Talleyrand, французский министръ, въ своето писмо адресирано до Виенский конгресъ 1814, Мартъ 19, опредѣля тази максима така: *Les principes de l'équilibre politique, ou, ce qui est la même chose, les principes conservatairs des droits de chacun et du repos de tous.*"

— (Началата на политическото равновесие, или, което е сѫ сѫщото, (сѫ) съхранителнитѣ начала за правата на сѣкиго и за спокойствието на сички).

Но, тази максима е разбирана само въ това отношение, когато е имало *териториялно уголѣмяване*; тя не може да бѫде приспособявана при умножаванието силитѣ и могѫществото, които единъ народъ може да придобие вѫтрѣшно чрезъ усъвършенствование на своята конституция и своето управление, чрезъ уголѣмяване народонаселението си и народнитѣ си богатства, увеличаване държавний си приходъ и пр.

При това, често пакъ се е считало за повредено равновесието, когато единъ народъ или една владѣюща фамилия придобие врьхъ друга едно по-голѣмо политическо влияние чрезъ семейни или сродственни свързски (н. пр. чрезъ повикванието Филипъ V, внукъ на Лудвика XIV, на Спанский престолъ 1701, слѣдъ смьртьта на Charles II; — Коалиция на европейскитѣ сили предъ видъ престолонаслѣдието на Спания); или пакъ отъ страхъ за Държавата, която подпада подъ чуждо влияние, или

пакъ отъ застрашителна конфедерация; н. пр. каквато бѣше *Рейнската* конфедерация подъ покровителството на Наполеонъ I. 1806.

Въ теория, предварителната война противъ една Държава, която, чрезъ своето постоянно уголѣмяване, а особено чрезъ срѣдствата, съ които тя печели това уголѣмяване, и съ това може да застрашава независимостьта на други Държави, — „такава война за спрѣчване уголѣмяването," казва Hefftter (§ 30) „може да бѫде справедлива."

д) Сѣка Държава има право да съхрани напълно своята честь тъй сѫщо, както тя съхранява животътъ си и сѫществуването си. Тъй, когато чрезъ публични разглашения, чрезъ писания или чрезъ какви и да е дѣйствия отъ единъ поданникъ на Държавата, сѐ докача и оскърблява честьта на друга Държава или на нейний суверенъ, срѣдствата за удовлетворение сѫ обикновенно, да се опровьргае и укори публично отъ страна на първата Държава подобно дѣйствие, и то по собственно свое побуждение или по оплаквание на оскърбената Държава.

Правителството дава въ сѫщо врѣме обяснение и поиска извинение, и, ако законитѣ на страната го позволяватъ, то наказва автора на оскърблението, като кога би било то нанесено нему или на неговия суверенъ.

е) Когато единъ народъ се намѣрва положенъ мѣжду *длъжностьта* да съхрани себе-си и *длъжностьта* да уважава правата на другиго, а пакъ нема никаква възможность да бѫдѫтъ испълнени и двѣтѣ длъжности, тогава самото *битие на Държавата* или *закона на нуждата* налагатъ по нѣкогашъ, да се извърши нарушение врьхъ нравото на другиго въ интереса на своето собственно *самосъхранение.* Обаче, нарушаването правото на другиго не трѣба никога да прекрачи границитѣ на *необходимата нужда.* Въ такъвъ случай може да се подведе и да се говори за нѣкакво право на нуждата, при всичко пакъ че подобно дѣйствие не подпада

въ кржгътъ на правото собственно казано. Държавата, която нарушава така правото на другиго, трѣба да даде по възможность нуждното възнаграждение. На примѣръ, ако единъ народъ се лишава съвършенно отъ нѣща за живѣение, той може да принуди своя съсѣдъ, да му ги отстжпи съ справедливо възнаграждение, па даже той може да си ги вземе на сила, но разбира се пакъ съ възнаграждение. — *Реквизицията* въ военно врѣме. — Правото на *ангария* (въ феодалнитѣ врѣмена, и днесь въ турската Държава).

Само простия мотивъ, *че е Държава* или само простото основание, че е *полезно за Държавата*, не може да бжде никога законенъ мотивъ, за да наруши правата на другиго. На 1805 г., Наполеонъ I извиняваше, чрезъ правото на нуждата, нарушението на Пруската територия, презъ която бѣше прекаралъ армията си, за да отиде въ бой противъ Австрия: корпуса на Bernadotte премина презъ Франкония. Това не бѣше *с гучля на нужда*.

ГЛАВА II.

За правото на независимость.

I. Правото на независимость, проявението му въ лицето на суверена и стѣсненията на това право.

До когато една Държава не е още конституирана, другитѣ Държави могатъ основателно да се откажатъ, да я припознаятъ като Държава, т. е. като юридическа личность, слѣдователно и като независима Държава.

Но, не трѣбва да се смѣсва припознаването суверенството на една Държава съ припознаването личностьта на суверена. Отказването да бжде припознатъ единъ суверенъ, като законенъ Господарь или Глава на Държавата, може да има разни причини. На примѣръ, нередовностьта въ престолонаслѣдието; или пъкъ, когато единъ народъ си е избралъ единъ държавенъ Глава, отказването за припознаването му, може да има за мотивъ

непризнаване революцията, която го е качила на тронътъ, или пакъ причината може да бѫде въ непризнаването принципътъ за суверенството на народа.

Възъ основание на своята независимость една Държава може да върши сички актове, съвмѣстими съ независимостьта на другитѣ Държави. Така тя може да придобива, да съхранява и да разширява правата си; да увеличава своята територия на единъ законенъ начинъ; да се усъвършенствува вѫтрѣшно чрезъ добри урѣдби (институции); да упражнява своитѣ политически власти независимо отъ сѣко вмѣшателство и отъ всѣко *veto* на друга Държава. Както едно физическо лице, тя така сѫщо може да си присвои *нѣща* безъ стопанинъ (*res nulius*).

Въ послѣдне врѣме се явяватъ два необикновенни случаи за отчуждаване и присвоявание управлението (администрацията) на народи: Островъ *Киаръ* се отстѫпа подъ управлението на Велика-Бретания чрезъ трактата отъ 4 Юний 1878, сключенъ мѣжду Англия и Портата (присвоение косвенно.) — *Босна и Херцеговина* се отстѫпа подъ управлението на Австро-Унгария чрезъ Берлинскій трактатъ отъ 1/13 Юлий 1878. (Пълно завладение).

Втория случай, и то на единъ окончателенъ начинъ: администрацията надъ *Waldeck* се отстѫпи на Прусия чрезъ трактата за присъединявание отъ 1867, подновенъ на 1878.

Независимостьта на една Държава се проявява въ сички актове на нейний животъ. Тя се проявява и бива призната, първо въ лицето на своя суверенъ съ извѣстни привилегии, отъ които той се ползува даже и когато се нахожда въ чужда страна. Шефътъ на Държавата представлява суверенството предъ другитѣ Държави.

Суверена на една Държава, когато се намѣрва въ чужда Държава, се счита чрезъ една фикция, като че се намѣрва още сѣ врьхъ своята територия; той си запазва въ чуждина сички свои права на независимостьта. Тази фикция се нарича право на *екстерриториялность* (*Le droit d'exterritorialité*), което право е станало единъ общъ обичай въ Европа, безъ да се основава то врьхъ

природното право. Това право се приспособява тъй сѫщо и на свитата, на обиталището, на движимитѣ имения на суверена въ странство. Нито той нито неговата свита не подлежатъ на гражданската или углавната юрисдикция въ чуждата страна. Тъй сѫщо тѣ сѫ освободени отъ сѣко барриерно право, отъ право за преминуване (droit de péage,) отъ митническо право за сички предмѣти (стоки), предназначени както за тѣхно собственно употрѣбление, тъй и за семейството имъ.

Правото на *екстерриториялность* престава, когато суверена бѫде заробенъ въ чужда страна. Тъй сѫщо то престава, когато суверена de facto не е Господарь на страната, а само *по право*, т. е. когато той не е вече въ притежание на суверенството.

Недвижимитѣ имоти, които единъ суверенъ притежава въ чужда Държава се нахождатъ подъ подсѫдностьта на мѣстнитѣ закони, гдѣто се намѣрва имота (forum rei sitae).

Независимостьта може да бѫде стѣснена чрезъ трактати, на които числото отъ день на день расте сѣ повече, и които създаватъ мѣжду Държавитѣ задължения и разни сервитути.

Дружбенното сѫществование води съ себе и нуждитѣ ограничения.

Общностьта или дружебний животъ на Държавитѣ предполага отстѫпки отъ страна на сѣкиго въ интереса на сички; колкото повече се сближава общностьта, толкова повече и тѣзи отстѫпки се умножаватъ и увеличаватъ въ своя битъ.

II. За свободата да си създава своя конституция.

Сѣка Държава е свободна, да си прави такава Конституция каквато иска, и да я измѣнява по волята си. Ни една странна Държава нема право да контролира начина, по който става това измѣнение, нито да се

явява като сѫдия и да обсѫжда законността на това дѣйствие (Русия обсѫждаше законността на великото Народно Събрание, което избра Н. Ц. В. Князъ Фердинанда I).

Вмѣшателството може да има само изключителенъ характеръ, но по този предмѣтъ ще говоримъ по-долу когато дойде дума за вмѣшателството.

III. Независимость въ гражданското, углавното и политическото законодателство.

Сѣка Държава е свободна да си прави по тази материя закони каквито тя разбира за полѣзни. Тѣзи закони се правятъ обикновенно за нейнитѣ поданици; но, Държавата, възъ основание на своята независимость, е свободна да подчини подъ тѣхъ чужденцитѣ, които се намѣрватъ врьхъ нейната територия, и които иматъ земание давание съ туземцитѣ, или даже тя може да отстѫпи на чужденцитѣ удобни привилегии, или пакъ да имъ наложи неудобни стѣснения, като ги третира по-неблагоприятно отъ своитѣ поданици.

Но, когато една Държава третира чужденцитѣ на единъ по-неблагоприятенъ начинъ отъ туземцитѣ, тогава нейнитѣ поданици сѫ изложени да бѫдѫтъ третирани по сѫщий начинъ или и по-лошаво въ страната, на която принадлежатъ тѣзи чужденци. Този способъ на дѣйствие се нарича *реторсия* (jus retorsionis;) на примѣръ, ако една Държава исключава поданицитѣ на друга Държава отъ правото за наслѣдство, законодателството на Държавата, на която принадлежатъ тѣзи поданици, може да постѫпи така сѫщо по този предмѣтъ съ първитѣ.

За това като се има предъ видъ, отъ една страна, възможността за *реторсия*, а отъ друга, прогреса въ принципитѣ за правосѫдие и хуманность, а най-сетнѣ и ползата, що получава сѣкий народъ въ разширението на сношенията си съ другитѣ народи, то сички тия

обстоятелства, взети предъ видъ, правятъ да изчезнатъ, постепенно, съвършено стѣсненията отъ законодателствата на много Държави въ отношение на чужденцитѣ. Може да се каже изобще, че днесь чужденцитѣ се наслаждаватъ, при сички цивилизовани Държави съ едно малко исключение, съ сжщото обезпечение, съ каквото се гарантиратъ личностьта и имуществата на туземцитѣ.

Що се касае до положението на чужденцитѣ предъ видъ на иностраннитѣ законодателства, слѣдватъ се тия почти обще приети правила.

1-о. Касателно законитѣ за полицията и безопасностьта, прието е, че тѣ сж задлъжителни на равно за сички хора, които се намѣрватъ врьхъ една територия. Чужденеца тжй сжщо както и туземеца не трѣбва да нарушава спокойствието и обществената безопасность на една Държава.

Исключения се правятъ съ тия само, които се ползуватъ съ *екстерриториялность*, т. е. тѣ не сж подсждни на мѣстнитѣ сждилища (виж. „Дипл. Показатель“ часть III. Гл. V. рубрика VIII.)

2-о. Така сжщо е и съ законитѣ, що се касаятъ до публичното право и публичната администрация; н. пр. митническитѣ закопи и ония касателно даждията и пр., безъ обаче чужденцитѣ да се ползуватъ съ *политически права*.

3-о. Що се касае до углавното законодателство, извѣстно е, че то не може да се простира вънъ отъ границитѣ на Държавата, слѣдователно Държавата не може да прислѣдва, чрезъ агентитѣ на своята публична сила, злодѣйцитѣ врьхъ чужда територия, нито да ги арестова или да прави слѣдствие, освѣнъ ако не бжде увластена чрезъ конвенция съ съсѣдната Държава.

Наказателний законъ е териториялень законъ, т. е: той не може да прислѣдва ни едно лице, което се намѣрва врьхъ чужда територия, било това лице туземецъ или чужденецъ, безъ да се глѣда и на това, да

ли престѫпното дѣяние е извършено противъ единъ туземецъ или противъ чужденецъ. Това начало е общеприето. Оскърбения чужденецъ, който се намира врьхъ нашата територия, стои подъ покровителството на нашитѣ закони.

Но въпросъ е, да ли е сѣ тѫй. когато оскърблението е отправено противъ *друга Държава* като *такава*, н. пр. чрезъ правение на фалшиви монети, чрезъ конспирации, чрезъ печатно слово съ оскърбителенъ характеръ и прочее?

По принципъ може да се каже, че чуждата Държава не стои подъ нашата протекция, подобенъ фактъ не съставлява престѫпление, слѣдователно не е и наказуемъ, освѣнъ ако нѣкой специяленъ законъ не предписва наказание.

Но, тѫй като престѫплението, извършено врьхъ нашата територия противъ една странна Държава, може да изложи страната на враждебность отъ страна на чуждото правителство, то обикновенно се предвижда наказание въ наказателний законъ. Чуждата Държава, противъ която е извършено престѫплението, може, въ сѣкой случай, да поиска отъ друга Държава удовлетворение до толкова, до колкото е възможно споредъ законитѣ на послѣднята; на примѣръ, тя може да поиска предварителни мѣрки, или испъждането престѫпника, ако то е възможно.

Между списателитѣ има голѣмо противорѣчие по въпросътъ, да се знае, ако наказателний законъ трѣба да бѫде само териториялень или, въ сѫщо врѣме, той може да бѫде и *личенъ*, т. е. да ли той прислѣдва *своя поданикъ*, и да ли може да се приспособлява за престѫпления, извършени вънъ отъ територията. *Heffter* (§ 36) се произнася положително, т. е. той е за послѣднето мнение. *Klüber* напротивъ казва, че по общото правило, Държавата нема право да наказва за престѫпления, извършени вънъ отъ нейната територия.

Това мнение обаче подлежи на оспорение. Понеже сѣко едно злодѣяние или престжпление съставлява нарушение на едно право, било предъ видъ на самата Държава, било предъ видъ на нѣкого отъ нейнитѣ членове [поданици] Наказателний законъ има за цѣль да обезпечи правата на сички. Нищо не може да припятствува на това, щото една Държава да не извърши сичко, което би ѝ било възможно физически и законно, за да покровителствува свобдата и безопаспостьта на своитѣ членове на всѣкадѣ, гдѣто тѣ се намѣрватъ, и да накаже оногова, който имъ нанася вреда; въ това тя има и *право* и *длъжность*.

Нема съмнение, че упражнението на това право е ограничено чрезъ независимостьта на другитѣ Държави така, щото една Държава не *може да наказва* въ чужда Държава оногова, който е нарушилъ правата на нейнитѣ поданици; но нейното право е твърдѣ основателно, *ако тя може на законенъ начинъ да тури ржка на злодѣеца*, било че злодѣянието е извършено въ чужда страна, било пакъ въ нѣкое мѣсто, което непринадлежи на никоя Държава, н. пр. на *отворено море*.

Обаче, кой законъ трѣба да се приспособи въ тѣзи случаи?

По този въпросъ, едно врѣме, имаше противорѣчие; но сега е общеприето, че трѣба да се приспособи закона на страната, въ която става слѣдствието и сждението. При сичко това, поданика на една Държава, който е извършилъ едно престжпление въ странство, наказва се по нѣкогашъ спорѣдъ закона на страната, гдѣто е извършено престжплението, а особенно ако наказанието тамъ е по-малко строго.

Казаното до тукъ служи като обще правило.

Но когато, Силитѣ чрезъ едно мѣждународно съглашение, създаватъ една нова Държава, отъ която тѣ правятъ една съвършенна или напълно *юридическа*

личность, предмѣтъ на мѣждународното право, тѣ могатъ да подчинятъ сѫществованието на тази нова Държава на извѣстни условия.

На примѣръ, неутрализиранието на Белгия (тя не може да прави съюзъ отбранителенъ или нападателенъ съ никоя Държава). Сѫщо великото Войводство *Люксембургъ* и републиката *Швейцария*.

Примѣри твърдѣ скорошни имаме за България, Румѫния, Сърбия и Черна-Гора по Берлинский договоръ отъ 1878.

Берлинский договоръ отъ 1/13 Юний 1878, членъ 5-й гласи: „Слѣдующитѣ распорѣждания ще съставляватъ основата *за* публичното право на България: Разликата на религиознитѣ вѣрвания и вѣроисповѣданията не могатъ да се противуставятъ като причина за исключение или неспособность въ наслаждаванията на гражданскитѣ и политически права, за приеманието на обществени служби (emplois) чинове (fonctions) и почести или за вьршението на занятия и индустрии, въ която мѣстность и да е. Свободата и външнитѣ обряди на всички вѣроисповѣдания се усигуряватъ за сичкитѣ подданици на България, както и за чужденцитѣ, и никакво припятствие не може да се постави нито въ ерархическата организация на разнитѣ вѣроисповѣдни общини (communions), нито въ тѣхнитѣ отношения къмъ духовнитѣ имъ началници.“

Членъ 8-й: „Никакво право за транзитъ (прекарване) не ще се взима въ България отъ стокитѣ, които се прекарватъ презъ това Княжество. Подданицитѣ и търговията на сички Сили ще се ползуватъ съ пълно равенство. Правата и привилегиитѣ на иностраннитѣ подданици, както и правата на консулската подсѫдность и защита, както сѫ се установили отъ *капитулациитѣ* и обичаитѣ, оставатъ си въ пълна сила, до гдѣто не се измѣнятъ съ съгласието на интересирующитѣ се страни.“

За *капитулациитѣ* (виж. „Дипл. *Показатель*“, *за подсѫдностьта на консулскитѣ сѫдилища въ нехристиенскитѣ страни*).

Членове 27, 29 (Черна-Гора) — Членъ 34: „Ви-

сокитѣ договорящи се страни признаватъ независимостьта на Сърбия, но само подъ изложенитѣ въ слѣдующий членъ (35) условия. — Членъ 43: Високитѣ договорящи се страни припознаватъ независимостьта на Румжния подъ изложенитѣ въ слѣдующитѣ два члена (44 и 45) условия.

IV. За независимостьта въ упражнението на гражданската и углавната юрисдикция.

Сѣка Държава е независима въ упражняването своята сждебна власть, и може да исключи чуждитѣ Държави отъ сѣко намѣсване въ това отношение. Но, тази нейна власть може да се упражнява само въ границитѣ на нейната територия, при всичко че по нѣкой пжть тя може да се простре даже и врьхъ *лица*, които се намѣрватъ вънъ отъ нейната територия.

Така на примѣръ, войскитѣ на една Държава си оставатъ подсждни на своето собственно правосждие даже и въ чуждина; тжй сжщо и корабитѣ биле военни или търговски на една Държава, когато сж на отворено море и вънъ отъ териториялнитѣ граници на друга Държава, сж подчинени на правосждието на Държавата, на която принадлежатъ.

Когато едно лице има граждански или углавенъ процесъ въ чужда страна, правителството на Държавата, на която принадлежи то, трѣба да се въздържа отъ сѣко намѣсване или ходатайство предъ властигѣ на другитѣ Държави. Правителството, на което принадлежи спорящата страна, трѣба да се ограничи само въ да покровителствува правата на своя поданикъ, да бди само, щото законитѣ, спорѣдъ които той се сжди, да бждатъ, въ негово отношение, рѣдовно приспособени така, щото той (поданика) да не стане жертва на несправедливостьта или прослѣдването.

Когато се яви стълкновение мѣжду законитѣ или пререкание врьхъ законитѣ на разни Държави, оби-

кновенно прибѣгва се къмъ *мѣждународното приватно право* [т. е. гражданско мѣждународно право и углавно мѣждународно право.)

Но що е приватно мѣждународно право?

Преди да се отговори на този въпросъ, трѣба да се знае: що е *статутъ;* що е *личенъ статутъ.* — *териториаленъ статутъ,* и *общъ статутъ? Що е пререкание мѣжду закони?*

Въ отношение на *приватното* мѣждународно право, *статутъ* се наричатъ законитѣ или, въ отсѫтствие на закони, обичаитѣ които въ сѣка Държава управляватъ *личностьта* и *именията* на чужденцитѣ.

Сѣко частно лице носи съ себе-си своя народенъ характеръ, когато се намѣрва то въ която и да било чужда Държава. Французина, който пѫтува или пребивива въ България не престава да е французинъ; Българина, който отива въ Австрия или Германия, съхранява своето качество на българинъ. Закона, който урѣжда *гражданското състояние* на едно лице, въ неговото отечество, като на примѣръ качествата му: малолѣтенъ, пълнолѣтенъ, женен, довецъ, неженен; дѣяспособностьта му, да може да контрактира, да придобива или да отчуждава имущества, — този сѫщий законъ съпровожда лицето и въ чуждитѣ Държави, независимо отъ мѣстнитѣ чужди закони: този режимъ на лицето се нарича *личенъ статутъ* (statut personnel).

Сѣко едно лице, което живѣе въ една чужда страна, взема участие въ общественний животъ на тази страна. То може тамъ да купува и да продава имущества; но то не може да придобие тамъ едно имущество, освѣнъ възъ основание на мѣстнитѣ закони. Полицейскитѣ закони или въобще законитѣ за безопастностьта на една Държава задължаватъ сички онія, които се намѣрватъ врьхъ нейната територия: този видъ режимъ на лицето се нарича *териториаленъ статутъ.*

Народитѣ, които се намѣрватъ на равенъ степенъ или слѣдватъ на равно успѣхътъ на цивилизацията, достигнали сж, да урѣждатъ, врьхъ извѣстни точки, тѣхното частно законодателство съгласно едни общи начала. Така тѣгарантиратъ помѣжду-си еднакво извѣстни права, и запрѣщавать тжй сжщо нѣкои актове. Касателно тия права и тия запрещения не сжществува никакво различие мѣжду туземецъ и чужденецъ: сички се намѣрватъ на равно подъ сжщитѣ условия. Това положение на законодателство се нарича *общъ статутъ* (statut commun).

Такива сж на примѣръ: търговскитѣ договори, пощенскитѣ конвенции, договоритѣ за предавание престжпницитѣ (екстрадацията), конвенциитѣ за взаимно испълнение сждебнитѣ рѣшения, както и за гарантиранието литературната собственность и пр.

Тжй като чужденеца въ една Държава е подчиненъ, въ сжщо врѣме, на своя *личенъ статутъ* и на *териториялний статутъ*, явява се че двѣ разни законодателства управляватъ, въ сжщо врѣме, врьхъ извѣстни точки *неговата личность* и неговото имение. Когато тѣзи двѣ законодателства си противоречатъ, тогава се произвежда това, що се нарича *пререкание мъжду законитъ на разни Държави.* Прочее, пререкание, мѣжду законитѣ сжществува, когато законодателствата на нѣкои Държави урѣждатъ на разни начина едно и сжщо правно отношение. Така на примѣръ, по въпроса за завѣщанията, английскитѣ и френскитѣ закони влѣзватъ въ стълкновение. Английскитѣ закони изискватъ, щото едно завѣщание, направено въ Франца отъ единъ англичанинъ, който пребивава тамъ, и който завѣщава своитѣ имущества находящи се въ Англия, трѣба да бжде извършено съгласно *французкитъ закони*; а пакъ французкитѣ закони изискватъ, щото завѣщанието направено въ Англия, което распорежда за имущества находящи се въ Франца, трѣбва да бжде извършено съгласно французкитѣ закони. Въ този случай, англий-

скитѣ закони признаватъ компетентностьта на чуждитѣ законодателства, а французскитѣ закони не я признаватъ. Така сѫщо, когато нѣколко лица, принадлежащи на разни Държави, сключватъ заедно единъ контрактъ касающи се до недвижими имоти, може да се яви *стълкновение между законодателствата* на тия Държави, на които принадлежатъ тѣзи лица, и въ които Държави се намѣрватъ имуществата имъ. Прочее, пререканието мѣжду законитѣ може, въ извѣстни случаи, да вземе голѣма важность и да произведе сериозни затруднения (завѣщанието на Запа, конфликта (1892) мѣжду Румѫния и Гърция; прекъсването на дипломатическитѣ спошения мѣжду двѣтѣ Държави. *) Причинитѣ на тия пререкания не происхождатъ отъ капризътъ на законодателя; тѣ иматъ много пѫти своето битие въ разликата на нравитѣ и преданията на народитѣ, тѫй щото не зависи само отъ добрата воля на държавнитѣ мѫжье да ги поправятъ. Така е въ горѣцитирания примѣръ за стълкновението мѣжду английскитѣ и французскитѣ закони по въпроса за завѣщанията. Въ Англия нема еднообразни закони за цѣлата Държава. Сѣка провинция (comté) има своитѣ собственни обичаи, които урѣждатъ преминуването имуществата отъ едно лице на друго; тѣзи обичаи даватъ голѣма свобода на завещателя: прочее Англия нема мотивъ да оспорява компетентностьта на чуждитѣ законодателства по въпросътъ за завѣщенията; тѣзи чужди законодателства не могѫтъ да измѣнятъ английското законодателство, защото то дава свобода на сѣкий англичанинъ, да разполага съ своитѣ имущества съгласно мѣстнитѣ обичаи на съединеното кралевство, гдѣто обитава завѣщателя. Въ Франца напротивъ абсолютна свобода

*) Запа бѣше грькъ (поданикъ) и живѣеше и умрѣ (1863) въ Румѫния, гдѣто имаше недвижими имущества, и които бѣше завѣщалъ на Гърция. Но, ползуването до животъ врьхъ тѣзи имущества бѣше завѣщалъ на единъ свой внука. Слѣдъ смьртьта на послѣдния, (1892) Грьцкото правителство поиска наслѣдството; Румѫния го отказа. Възникна юридически въпросъ.

за завѣщаване нема: завѣщанието на единъ французски поданикъ, гдѣто и да билъ той, трѣбва да бѫде направено, ако то располага за недвижими имоти въ Франца, съгласно Фр. кодъ цивилъ.

Прочее, *приватно мѣждународно право или гражданско мѣждународно право* се нарича съвокупность отъ принципи, които опредѣлятъ, кой законъ е приспособимъ както въ юридическитѣ съотношения мѣжду лица, принадлежащи на разни Държави или територии, тъй и въ отношение на актоветѣ, извършени въ чужди страни, или най-послѣ въ сички случаи, когато е въпросъ да се приспособи закона на една Държава въ територията на друга Държава.

Съвокупностьта отъ принципи, които урѣждатъ стълкновенията на углавнитѣ закони, се нарича *углавно мѣждународно право.* (*Asser-Rivier*, Élements de droit international privé, ou du conflit des lois, § 1 p. 5. — *Brocher*, cours de droit international privé).

Що се касае специално до упражнението на правосѫдието и неговитѣ дѣйствия, трѣбва да се прави разлика мѣжду:

1. Гражданската юрисдикция.

а) *Волната* или *несъстевателна юрисдикция.* — Тя може да се простира и врьхъ чужденцитѣ, които се намѣрватъ врьхъ територията на една Държава.

Обикновенно, спорѣдъ законитѣ и общеприетата практика, актоветѣ, извършени законно и съгласно изискаемитѣ форми предъ рѣдовнитѣ власти въ една Държава, се считатъ за валидни, и произвеждатъ своето юридическо дѣйствие въ чуждитѣ страни, — *locus regit actum.* (Фр. кодъ, чл. 47 les actes de l'état civil; 170 за бракътъ; Българ. законъ за *наслѣдството*, чл. 88). Освѣнъ ако не сѫществуватъ противни распорѣждания въ законитѣ на едната или другата чужда Държава. (Както е н. пр. закона за ипотеката).

Автентичнитѣ актове, извършени съгласно законитѣ въ страната на тѣхното происхождение, иматъ официаленъ характеръ на всѧдѣ.

б) *Състезателната юрисдикция* се простира врьхъ недвижимитѣ имоти, ако и да бѫдѫтъ тѣ притежавани отъ чужденци (subditi forenses), *forum rei sitae* и на *lex rei sitae.*

Въ сички цивилизовани страни състезателната юрисдикция е въ практика по процеситѣ, въ които чужденеца е ищецъ противъ единъ житель на страната; но въ този случай той не може да претендира на никакво преимущество нито на нѣкаква привилегия, освѣнъ ако не биималъ това право възъ основание на нѣкоя конвенция. По нѣкога тѣ (чужденцитѣ) сѫ подложни даже на извѣстни условия: на кауция *judecatum solvi* (виж. Бълг. гражданско сѫдопроизводство, чл. 235 алинея 5 или бѣлѣжка).

Отказване на правосѫдие (deni de justice) може да даде поводъ на странното правителство за ходатайство, или да употрѣби *реторсия*, па даже и насилственни мѣрки (репрессалии).

Правосѫдието на една Държава трѣба ли да се произнася въ процеситѣ на чужденци противъ чужденци? По принципъ, *да;* но практиката различава твьрдѣ много. На примѣръ, по *капитулациитѣ* въ нехристиянскитѣ и други нѣкои Държави.

Обаче, споредъ юриспруденцията и доктрината на много списатели, сѫдилищата на една Държава не сѫ компетентни да сѫдятъ една чужда Държава или единъ чуждъ суверенъ, когато сѫ повикани като отвѣтници, освѣнъ ако тѣ не сѫ се подчинили доброволно на това правосѫдие.

По принципъ, рѣшенията произнесени въ една Държава нематъ сила и дѣйствие въ друга Държава; но това правило бива много пѫти видоизменено чрезъ трактати и чрезъ взаимна практика.

Па, даже и въ случаитѣ, когато (спорѣдъ конвенциитѣ) рѣшението може да има сила и дѣйствие, то като *дѣло на чужда политическа власть* не може само по себе да има задължителна сила, ако онзи, който е получилъ едно подобно рѣшение, не се отнесе съ него до чуждитѣ власти въ страната, гдѣто ще бѫде испълняванo, и поиска да му се даде публична сила, за да бѫде приведено въ испълнение. Съ една дума тази процедура се състои въ това, че надлежната сѫдебна власть въ чуждата Държава трѣба да обяви или признае странното рѣшение за *испълняемо* — *pareatis* (повинете се!)

Тази формула *pareatis* може да бѫде дадена просто по *самото виждание* на чуждото рѣшение, или пакъ само слѣдъ като го провѣрятъ мѣстнитѣ сѫдилища за да видятъ, да ли то не съдържа нѣщо противно на законитѣ въ тази страта.

Въ странитѣ, мѣжду които сѫществуватъ договори за взаимно испълнение на тѣхнитѣ респектиктивни рѣшения, провѣрката се състои обикновенно въ тия 5 главни точки:

1-о Да ли рѣшението не съдържа нѣщо противно на обществений порядъкъ и на принципитѣ на публичното право;

2-о Да ли то, съгласно законитѣ, гдѣто е издадено, е влѣгло въ законна сила;

3-о Да ли, сѫгласно сѫщитѣ закони, представеният препись отъ рѣшението съдържа нужднитѣ условия на единъ автентиченъ документъ;

4-о Да ли правата на защитата сѫ упазени;

5-о Да ли чуждото сѫдилище е било единственното компетентно сѫдилище предъ видъ народностьта на ищеца.

Що се касае до рѣшенията на третейскитѣ сѫдилища мѣжду двѣ Държави, тѣ, ако и да сѫ произнесени въ чужда страна, признаватъ се за задължителни въ друга една Държава, а толкова повече, ако арбитражътъ е станалъ въ слѣдствие на една конвенция; защото въ

такъвъ случай третейското рѣшение представлява единъ актъ, който е произлѣзалъ отъ съгласната воля на двѣтѣ страни.

2. Углавната юрисдикция.

Углавната юрисдикция може да се упражнява само въ територията на Държавата; присѫдитѣ, произнесени отъ сѫдилищата на една Държава; нематъ сила и дѣйствие въ друга Държава, нито пакъ могѫтъ да получатъ испълнителна сила, освѣнъ ако се предаде осѫдения на Държавата, гдѣто е произнесена присѫдата.

Но, отъ това правило, че углавната юрисдикция може да се упражнява само въ територията на Държавата, прави се исключение за *злодѣянията* противъ мѣждународното право, а особенно за злодѣянията на *пиратството* (морскитѣ разбойничества).

Пиратитѣ или морскитѣ разбойници сѫ онія, които сноватъ по моретата на своя смѣтка, за да вършатъ съ силата на оржжието, било въ мирно или военно врѣме, грабителства врьхъ корабитѣ на сички народи. Тѣ се считатъ като неприятели на чѣловечеството и се намѣрватъ вънъ отъ защитата на мѣждународното право. Прочее, сѣкий може да ги прислѣдва и да тури ржка на тѣхъ съ каквито и да било срѣдства и гдѣто и да било. Тѣ могѫтъ да бѫдѫтъ арестовани отъ жителитѣ на сѣка Държава, и да ги предадѫтъ на своитѣ мѣстни сѫдилища за сѫдение, па даже и ако не сѫ извършили никакво злодѣяние противъ членоветѣ на тази Държава (Wheaton, p. 141 — 142).

Пиратскитѣ кораби трѣба да се различаватъ добрѣ отъ *корсарскитѣ* (въоружени кораби въ военно врѣме съ позволението на една отъ воюющитѣ Държави); защото незаконнитѣ дѣла, извършени отъ тѣзи послѣднитѣ, подлежатъ на юрисдикцията на Държавата, на която принадлѣжатъ въпроснитѣ корсари.

Това може да даде поводъ за единъ мѣждународенъ конфликтъ; защото по този въпросъ може да се яви съмнение, да ли еди кой-си корабъ е пиратски или не.

Началото, че сѣка Държава упражнява на единъ независимъ и исключителенъ начинъ гражданската и углавната юрисдикция въ границитѣ на своята територия, е подложно на исключения въ слѣдующитѣ случаи:

1-о Въ полза на лицата, които се наслаждаватъ съ *екстерриториялитетъ* и, чрезъ приспособие на сѫщий принципъ, въ полза на корабитѣ, които носятъ чужди суверени или тѣхнитѣ представители (посланицитѣ), или пакъ които сѫ поставени за исключителна служба на тия лица.

2-о Въ полза на една армия или на една флота, принадлежаща на една чужда сила, когато преминува край една Държава, или пакъ стационира въ границитѣ на една чужда Държава, която е въ приятелски отношения съ първата. И въ първия и въ втория случай, тѣ си оставатъ подъ юрисдикцията на Държавата, на която принадлѣжатъ. *In quocumque loco est exercitus, ibi fingitur esse territoriam ducis*, — казваше *J. Balde*, лат. пое. и пред. 1603 — 1668. — „*Où est le drapeau, est la France,*“ казваше *Bonaparte*.

3-о Споредъ единъ общеприетъ обичай, военнитѣ кораби, които се намѣрватъ въ едно чуждо пристанище съ позволението на респективната Държава, се исключаватъ отъ юрисдикцията на сѫдилищата и властитѣ на тази страна, освѣнъ ако не би извършили нѣкой актъ на неприятелство срѣщу тази Държава. [Тѣ сѫ *подвижни крѣпости*]. Къмъ тия трѣба да се приложатъ и държавнитѣ кораби предназначени за една обществена служба, каквато е н. пр. *пощата*.

Търговскитѣ кораби обаче не се освобождаватъ отъ юрисдикцията на Държавата, въ пристанището на която се намѣрватъ. Тази послѣдня теза бѣше възбудила съмнение

за случая, когато престѫплението е извършено на отворено море.

3. Екстрадицията.

По начало, ни една Държава не е задължена да предава престѫпницитѣ, обвинени или даже осѫдени, ако помѣжду имъ не сѫществува трактатъ за това.

Въ послѣдно врѣме почнаха почти мѣжду сички Държави да се сключватъ, възъ основание *ресипроситетъ* конвенции за предаване престѫпницитѣ за злодѣяния и престѫпления изчислени въ тѣхъ (конвенциитѣ); но не и за злодѣяния и престѫпления, които не сѫ предвидени въ тия съглашения. Подданика на една Държава, който е извършилъ престѫпление въ чужда Държава, не може да бѫде въ никой случай предаденъ за сѫдение на тази послѣднята; той е подлѣжащъ на юрисдикцията на своята Държава. При сичко това, има сключени множество конвенции за арестование и предаване моряцитѣ-дезертйори.

Екстрадиция не може да става за политически престѫпления, нито пакъ за какво и да е дѣяние, което има тѣсна свързка съ първитѣ.

V. Независимость въ финансиялното законодателство.

А. ЗА ДАЖДИЯТА.

Всѣка Държава е независима въ това отношение, и може да си прави финансови, търговски и промишленни закони, каквито намери за добрѣ, освѣнъ ако не сѫществува за нея особно мѣждународно задлъжение, съ което трѣба да се съобразява. Тя може да облага както своитѣ подданици тѫй и чужденцитѣ съ налози каквито намери за полѣзни.

Разнитѣ клонове на това законодателство иматъ голѣма важность въ *мѣждународно отношение*. Може да

се каже, че сѣкий народъ е заинтересованъ въ финансовото законодателство на другитѣ народи.

Косвенитѣ налози, по своето естество, сж такива, които се плащатъ и отъ чужденцитѣ, па даже и отъ онія които се ползуватъ съ правото на *екстерриториялность*. Но при сичко това, тѣзи послѣднитѣ сж исключени отъ заплащение на митническо право за стокитѣ, които се испращатъ направо на тѣхно име и за тѣхно собственно употрѣбление. (Виж. „Дипл. показатель“, часть III, гл. V. рубрика IX.)

Що се касае до *прямитѣ налози*, трѣба да се прави разлика, да ли тѣ се налагатъ врьхь *лицето* или врьхь *имотитѣ*. Отъ пьрвитѣ се освобождавать чуждитѣ поданици; вторитѣ, н. пр. даждията, съ които се облагатъ недвижимитѣ имоти, сж въ тяжесть на сички онія които притежаватъ такива въ страната, не исключая даже и дипломатическитѣ агенти и чуждитѣ суверени.

Дьржавитѣ често сж взимали даждия врьхь именията на своитѣ поданици, които сж се приселявали въ чуждина По-забѣлѣжителнитѣ отъ този видъ даждия сж:

1-о Право за *retractio* или *gabelle d'émigration*; това право се състои въ това, че тия, които се преселяватъ въ чуждина, плащатъ едно опредѣлено даждие за имотътъ, който отпасятъ съ себе;

2-о Право за *detractio* (jus detractionis), което се плаща за наслѣдството на единъ поданикъ на Дьржавата, когато това наслѣдство преминува на единъ чужденецъ.

3-о Право на *aubaine* или *jus albanagii* (отъ лат. *albanus*—чужденецъ) е онова право, възъ основание на което, наслѣдството на единъ чужденецъ непатурализиранъ преминуваше въ собственность на суверена. Това право се практикуваше нѣкогашъ, а особено въ Франца; но на 1819 то биде уничтожено.

Днесь има трактати сключени мѣжду много Дьржави, чрезъ които всички тѣзи права сж прѣмахнати по мѣжду имъ взаимно.

Б. ЗА МИТНИЧЕСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО.

Общественни складове (entrepôts). — Правото за relâche или échelle.

Сѣкий народъ е свободенъ въ своето митническо законодателство; но въ сжщность това правило е много променливо. Има множество търговски и митнически конвенции, които съдържатъ разни условия касателно митническото право.

Общественнитѣ складове (entrepôts) сж отъ твърдѣ висока важность, като улесняватъ търговията мѣжду сички народи. Правото за складъ е *общинско право.* На общинитѣ се отстжпва право, да иматъ магазии или *общественъ складъ*, въ който могжтъ да се полагатъ иностраннитѣ стоки, предназначени за *транзитъ* или за *консумация* (потрѣбение) въ вжтрѣшностьта на страната, до гдѣто тѣ не сж още продадени. До тогава, до когато тѣзи стоки се нахождатъ въ склада, притежателя имъ не е длъженъ да плаща правата за вносъ.

Общината, която има право за складъ, взема една опредѣлена заплата или магазинажъ като възнаграждение за пазение стокитѣ.

Не отдавна пъкъ напротивъ сжществуваше едно право, което правеше голѣмо затруднение и припятствие за търговията; това право се наричаше *relâche* или échelle (принудително отбивание). Това право се състояше въ това, че извѣстни общини бѣха въ право, да принуждаватъ кираджийскитѣ коля и каици—гимии, да могжтъ да пренасятъ стокитѣ натоварени на тѣхъ само до еди-коя община, а отъ тамъ да ги поематъ за понататашното пренасяние колата и каицитѣ на тази сжща община.

Това право биде уничтожено на Виенский конгресъ 1815. Въ 114 членъ на този трактатъ се казва: „Нема да се установява вече нито въ една страна правото на *échelle* или *relâche forcée.* Тамъ гдѣто тия

права сѫществуватъ ще се съхраняватъ само до толкова, до колкото крайрѣчнитѣ Държави ги намѣрватъ необходими и полезни за пловидбата или за търговията въобще, безъ да обрьщатъ внимание на мѣстнитѣ интереси".

В. ЗА МОНЕТАРНОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО.

Сѣка Държава може да опредѣля титлата (наименованието) и стойностьта на своята монета както иска. Тя може тъй сѫщо да опредѣли курсътъ на страннитѣ монети, да ги позволи или да имъ откаже вьрвежътъ въ страната, или пакъ да запрети изнасянието на народната монета.

По начало, фабрицирането или фалшифицирането на чужда монета не съставлява престѫпление. Но, нравственна и политическа мѣрка е, да се запрети фабрикацията или фалшификацията на чужда монета, защото и другитѣ Държави като се ржководятъ отъ взаимностьта, ще сторятъ сѫщото, и на този начинъ сички Държави се усигуряватъ взаимно противъ фалшификаторитѣ. За това и почти сички Държави предвиждатъ въ своитѣ законодателства наказателни распорѣждания по този предмѣтъ.

Но нѣкогашь, Държавитѣ сключватъ монетарни конвенции, за да даватъ взаименъ курсъ на тѣхнитѣ монети.

Такава една монетарна конвенция, наречена *„монетаренъ латински съюзъ" (L'union monétaire latine)*, се сключи на 23 Декемврий 1865 г. измѣжду Франца, Италия, Белгия и Швейцария. Споредъ тази конвенция *наименованието* (титлата), *тяжестьта* и обѣмътъ (голѣмината) на златната и сребърната монета се урѣжда така:

Титлата на златната монета 20 фр. — 900/000; на сребьрната 5 франкови 900/000; 2 фр., 1 фр. 50 сант. и 20 сант. — 835/000.

Никакво ново въведение нема въ размѣннитѣ (меднитѣ) пари — *billon*.

„Контрактующитѣ сили нема да фабрицират (сѣкатъ) отъ сега нататакъ никакви монети въ другъ *типъ*, освѣнъ въ този опредѣленъ чрезъ тази конвенция, и тѣ ще приматъ въ своитѣ обществени съкровища златнитѣ и сребърнитѣ пари фабриковани съгласно конвенцията. Но, ни една отъ договоряющитѣ страни не ще пуща въ ходъ по-голѣмо количество отъ 2 и 1 фр., отъ 50 и 20 сант., освѣнъ такова щото, съразмѣрно, да се пада на глава (житель) по 6 франка.“

„Сѣко отъ договорающитѣ се правителства се задължава, да си приеме обратно отъ частнитѣ хора или отъ общественнитѣ съкровища на другитѣ Държави дребнитѣ (размѣннитѣ отъ 2 и 1 левъ, и отъ 50 и 20 сант.) пари, които е издало, и да ги размѣни срѣщу златни пари или 5-франкови“.

Тази конвенция бѣше направена съ срокъ до 1-й Януарий 1880, и тя ще слѣдва да има сила още за единъ периодъ отъ 15 години, ако ни една отъ договорящитѣ не поиска нейното преставание, една година преди истичанието на нейний срокъ.

На 18 Ноември 1868 Гърция заяви, че иска да се присъедини къмъ тая конвенция отъ 1-й Януарий 1869.

Слѣдъ това се сключи, на 31 Януарий 1874 въ Парисъ, друга конвенция мѣжду Франца, Белгия, Италия и Швейцария, съ която се видоизмѣнява оная отъ 23 Декември 1865 въ слѣдующето:

1-о. „Числото на 5-то франковата монета се опредѣля, и само до такова число ще могатъ да насѣкатъ контрактантнитѣ сили на 1874;

2-о. „Въ мѣсецъ Януарий 1875 ще се събере въ Парисъ една нова конференция;

3-о. „Съгласието на четире-тѣхъ договорающи страни е нуждно, за да се приеме или отхвърли искането на една Държава, която би предложила да се присъедини“.

Но, заинтересиранитѣ сили на 20 Юний 1879 заявиха, че конвенцията отъ 23 Декемврий 1865 ще престане да има сила на 1-й Януарий 1880 г.

Нова подобна конвенция има сключена въ Парисъ на 6 Ноемврий 1885, на която 1-й членъ гласи: Франца, Италия, Гърция и Швейцария си оставатъ въ съюзъ, що се касае до *титлата*, *тяжината*, *обѣмътъ* и *курсътъ* на тѣхнитѣ златни и сребърни монети (къмъ нея се присъедини и Белгия).

Г. ЗА ПОЩЕНСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО.

Обикновено този предмѣтъ се урѣжда мѣжду разнитѣ Държави чрезъ трактати, наречени *пощенски конвенции*. Тѣ иматъ за цѣль да урѣдятъ ходътъ на пощитѣ и ликвидирането за пренасяние писмата.

[Стария системъ — раздѣление по рейони; разнообразието на пощитѣ; сложеностьта се напуснаха окончателно].

Благодарение на тѣзи конвенции, днесь могатъ да се испращатъ писма освободени или неосвободени по всички части на земний глобъ.

Единъ грамаденъ прогресъ по тази часть се постигна чрезъ създаването на *всеобщий съюзъ за пощитѣ* (L'Union générale des Postes), учрѣденъ найнапредъ чрезъ договора въ *Бернъ* на 9 Окт. 1874, допълненъ чрезъ Парискатa конвенция на 1-й Юний 1878, и съ разнитѣ декларации и присъединявания къмъ общий съюзъ на много Държави.

Тѣзи конвенции образуватъ днесь *Всемирний* пощенский съюзъ *(L'Union postale universelle)*. Този съюзъ обѣма цѣла Европа, цѣла Америка, една голѣма часть отъ Азия, Африка и Океяния. — Мѣждународно бюро на Всемирний пощенский съюзъ. — *Принципитѣ на съюза.*

Тайната на писмата е гарантирана. Възъ основание на тази максима, сѣкий пакетъ или писма запечатани,

повѣрени на пощата, сж неприкосновенни. Тази максима съставлява една отъ основнитѣ гаранции въ сички модерни конституции или основни закони. Бълг. конституция чл. 77.

Трѣба да се различава добрѣ *тайната на писмата* отъ онова що се нарича *тайната на полицията*, т. е. тайната полиция (черний кабинетъ), която по нѣкогашь се практикува на пощата врьхъ сички писма и пакети, що се повѣраватъ на пощата. Писмата и пакетитѣ бивать често отваряни, приглѣдвани, четени и, ако случая го е изисквалъ, предавани по адресата, било вѣщо призапечатвани, или носящи само печата на полицията; но, по нѣкогашь тѣ сж биле и задържани.

Този гнусенъ обичай, тази отвратителна полиция, практикувани едно врѣме въ нѣкои Държави, сж днесь изхвьрлени и строго бламирани въ сички циволизовани Държава, които се управляватъ конституционно.

Така сѫщо сж биле отваряни и дипломатическитѣ депеши (виж. „*Дипл. Показатель*“ часть III, глава III руб. *№* IV).

Д. ЗА ПРАВОТО НА ÉPAVE ИЛИ VARECH (JUS LITTORIS).

Въ старо врѣме и въ срѣдний вѣкъ се практикуваше почти при всички народи единъ варварски обичай, нареченъ право на *épave* или *varech* — jus littoris (*прибрѣжно право*), което се състояше въ това, че жителитѣ на морскитѣ прибрѣжия си присвояваха имението на пострадавшитѣ отъ корабо-крушение, като н. пр. остаткитѣ отъ кораба, па даже и пострадавшитѣ се заславяха отъ тѣхъ като роби (ужь като даръ Божий). При нѣкои народи това право бѣше распространено даже и врьхъ кираджиитѣ, на които колата се претурваха случайно по пѫтя. Фискътъ или сеньоритѣ (спахиитѣ въ феодалното врѣме) се прогласяваха за стопани на тѣзи случайни злощастия. Но, този послѣденъ обичай се уничтожи на врѣдъ заедно съ изчезванието на феодалностьта.

Правото *jus littoris* днесь е почти всеобще уничтожено, поне при сички просвѣтени народи безъ разлика. Още на общий синодъ (concile), държанъ на 1179 отъ папата Александръ III, се наказваха съ извьржение (екскомуникация) ония, които си присвояваха имотътъ на пострадавшитѣ отъ корабокрушение християни. По-кѫсно, императора Фридрихъ II направи единъ наказателенъ законъ противъ този варварски обичай; този законъ биде възпроизведенъ въ криминалната конституция на императора Charles V 1533 година.

Днесь има почти на всѫде обществени магазии, гдѣто се влагатъ за едно опредѣлено врѣме остаткитѣ спасени отъ корабокрушение. Тѣзи остатки си оставатъ собственность на ония, на които сѫ принадлежали. Ако тия предмѣти не могѫтъ да бѫдѫтъ съхранени, или ако никой не се представи да ги потърси, тѣ се продаватъ на публиченъ търгъ въ присътствието на консулский агентъ отъ онзи народъ, на който се предполага, че тѣ принадлежатъ, или въ отсѫтствие на респективний консулъ, въ присѫтствието на мѣстната власть, която трѣбва да се погрижи за правата и интереситѣ на отсѫтствующитѣ. Обикновенно, опредѣленото врѣме за пазение предмѣтитѣ, или слѣдъ продажбата, не съдържа никакво фатално условие, т. е. че ако не се яви до такова врѣме губи правото си (прескрипция); и, ако предмѣтитѣ така спасени сѫ продадени, получената отъ тѣхъ цѣна се връчава на притежателитѣ.

Е. ЗА ТЪРГОВИЯТА СЪ РОБИ (АФРИКАНСКИ АРАПИ-ЧЕРНИ).

Въ врѣме на великата французска революция, учрѣдителното събрание (конституантата), при всичко че то превъзгласи принципътъ на *равенството* предъ закона, бѣше изключило, въ края на своята конституция отъ 1791, колониитѣ и въобще французскитѣ притежания вънъ отъ Франца (т. е. въ Азия, Африка и Америка),

да се ползуватъ отъ сѫщата конституция: слѣдователно то подържаше *робството* въ тѣзи страни.

Но, чрезъ единъ декретъ отъ 14 Февр. 1794 биде уничтожено търгуването съ *роби-арапи* (черни).

Обаче, когато слѣдъ трактата въ Амиенсъ една голѣма часть отъ французскитѣ колонии се повърна пакъ на Франца, закона отъ 20 Май 1802 възстанови пакъ робството и търгуването съ роби какго си е сѫществувало преди 1789.

Къмъ края на послѣдното столѣтие и при зачалото на XIX-то, въ англійский парламентъ се прави нѣколко пѫти предложение за премахване робството и уничтожаване търговията съ него.

Въ единъ допълнителенъ актъ на трактата за миръ, сключенъ въ Парисъ на 30 Май 1814 мѣжду Франца и Велика-Бретания, въ чл. 1-й реченитѣ Сили превъзгласиха нуждата, да се уничтожи търговията съ арапи, а на 8 Февр. 1815 г., пълномощницитѣ на Силитѣ, събрани на конгресъ въ Виена, заявиха да *„дѣйствуватъ съ сички възможни срѣдства* за всеобщото уничтожение на търговията съ роби“, но безъ да опредѣлятъ въ сѫщо врѣме отъ кога трѣбва да престане тая търговия. Сѫщата декларация се повтори и въ трактата отъ Парисъ 1815, както и въ конгреса, държанъ мѣжду петьтѣхъ велики сили въ Верона на 1822.

Въ послѣдствие на това, едно големо число трактати бидоха сключени мѣжду разни сили, чрезъ които трактати тѣзи сили се обвързваха, да премахнатъ тая срамна търговия въ своитѣ притежания, и да я запретятъ на своитѣ поданици съ строги закони. — Въ Холандия, Белгия и други Държави се направиха строги наказателни закони по този предмѣтъ.

На 6 Ноември 1876 се учрѣди въ Брюкселъ, по инициятивата на белгийский краль, едно мѣждународно Дружество съ цѣль, да премахне търговията съ роби, и да отвори срѣдня Африка свободна за сички Държави.

Като слѣдствие на това, създаде се свободната Държава *Конго*, на която е шефъ Белгийский краль Леополдъ II.

Общий актъ на конференцията въ Берлинъ отъ 26 Февр. 1885, чл. 9-й гласи: „Съгласно съ началата на мѣждународното право, тъй както тѣ сж признати отъ подписавшитѣ този актъ сили, въз основание на които търгуването съ роби е запретено сжщо и операциитѣ, които, било по суша или по море, набавлятъ роби за търгувание, силитѣ които упражняватъ или ще упражняватъ правата на суверенството или поне едно подобно влияние врьхъ територииτѣ, съставляющи *конвенционалний басенъ на Конго*, заявяватъ че тѣзи територии не ще служатъ нито за тържище, нито за пѫть на транзито за търговията съ роби, па биле тия роби отъ което и да било племе. Сѣка една отъ тия сили се задлъжава, да употрѣби сички срѣдства стоящи въ нейната власть за прекратението на тази търговия и за наказванието на онія, които правятъ подобна търговия". *Martitz, Das internationale System zur Unterdrückung des africanische Sklavenhandels, Archiv* отъ *Stoerk* и *Laband*, T. I 1885.

Търгуванието съ роби-арапи не е, както *пиратството престжпление противъ мъждународното право*. Прочее, тази търговия може да бжде прислѣдвана само противъ поданицитѣ на една Държава, на която закопитѣ я запрещаватъ (Бълг. Конституция чл. 61), и то само чрезъ властитѣ на тази Държава или чрезъ властитѣ на Държавата, която е увластена за това съ трактатъ. Робството не е уничтожено чрезъ нѣкое распорѣждание на мѣждународното право; прочее сѣка Държава е свободна да го позволява, чрезъ своето законодателство, при всичко това, че то е изчезнало вече въ сички христиенски народи.

Въ Англия робството биде уничтожено чрезъ единъ *вотъ на парламента* отъ 28 Августъ 1833. Въ слѣдствие на този вотъ 820,000 роби получиха свобода; 500 милиона фр. бѣха вотирани въ сжщо врѣме като обезщетение на притежателитѣ на робитѣ.

Въ Франца, робството се уничтожи въ колониитѣ чрезъ декретъ отъ камерата на 27 Априлъ 1848, тъй сжщо съ обезщетение на притежателитѣ.

Въ Съединенитѣ-Щати на сѣверна Америка сервитута (клаката) на чернитѣ биде уничтожена на 1865 (великата гражданска война, която избухна на 1860).

Правото за прегледване (визитиране) корабитѣ като срѣдство за премахване търговията съ роби, биде въведено отъ Англия въ началото на настоящето столѣтие. Това право се даваше на държавнитѣ военни кораби на онія Държави, които бѣха решени да премахнатъ тази търговия подъ предлогъ, че тя е *равносилна* съ *пиратството*. Съединенитѣ-Щати протестираха тази мѣрка, която бѣше предизвикала конфликти по причина злоупотрѣблението, което се правяше подъ булото на тази мѣрка; освѣнь това тя представляваше голѣми неудобства за търговията. При това, тя бѣше и противна на мѣждународното право предъ видъ на онія, които не бѣха си дали съгласието за това.

ГЛАВА III.

За правото на равенство.

Общи начала. — Тъй като суверенитѣ Държави се считатъ еднакво независими, тѣ сж равни и въ правата. *Естественото равенство* на Държавитѣ, касателно тѣхнитѣ взаимни отношения, се състои въ това, че една Държава може да претендира, щото правата на друга Държава да не бждатъ по-голѣми, както и задлъженията на другитѣ да не бждатъ по-малки отъ нейнитѣ. Прочее, сѣка Държава може да изисква отъ другитѣ, да признаватъ сичкитѣ ѝ права, които проистичатъ отъ нейната морална или юридическа личность.

Както въ природно състояние, първоначалнитѣ права на сички человѣци сж равни и еднакви, и че най-силния (най-снажния) нема по-голѣми права отъ най-слабия человѣкъ, то тъй сжщо и първоначалнитѣ права на сички народи или Държави сж *равни*, а пакъ силата, голѣмината, могуществото, степена на образованието, формата на управлението или титлата на шефътъ на Държавата не могатъ да съставляватъ мотиви за намалението или увеличението правото на равенство.

Прочее, всички Държави въ тѣхнитѣ взаимни отношения имать право да бждатъ третирани на сѫщий начинъ, и да изискватъ сѫщитѣ почести въ *церемонияла.*

Но при сичко това, въ *сѫщность* отъ това правило се правятъ извѣстни исключения. Нѣкои Държави отдаватъ на други Държави почести, каквито тѣ не получаватъ отъ тѣхъ обратно за себе. Обаче, почти сички тия исключения се отнасятъ до *церемонияла*, т. е. до външнитѣ форми, какъ трѣба да се обхождатъ въ тѣхнитѣ отношения.

Този церемониялъ се приспособява:

1-о Въ прямитѣ *сношавания* на суверенитѣ или на членоветѣ на суверенитѣ фамилии както въ тѣхнитѣ лични срѣщания, тъй и въ тѣхната преписка;

2-о Въ дипломатическитѣ устни или писменни сношения;

3-о Въ преписката мѣжду властитѣ (учрѣжденията) на разнитѣ Държави;

4-о Въ поздравътъ на корабитѣ по море (виж. *морский церемониялъ* въ „Доп. показателъ").

Правилата на церемонияла сѫ основани почти сички врьхъ практиката, а по нѣкогашъ тѣ сѫ предвидени въ трактатитѣ.

Но, мѣждународното *положително* право не исключава и *неравенството.*

Приспособението и видоизменението въ принципа на равенството.

I. Извѣстни почести отдавани на една Държава предъ видъ титлата на държавний Глава.

Мѣждународното право приписва на нѣкои Държави отличия, които съвокупно се наричатъ *Кралевски почести* (honores regii.). Тѣзи отличия придаватъ на ония, които се ползуватъ съ тѣхъ единъ по-горенъ *ранг* надъ другитѣ Държави, които ги нематъ, както е н. пр. *пред-*

нината; при това, тѣ имъ прибавятъ и много други церемониални права, т. е. обичайтъ да бждатъ коронясвани, титлата да се наричатъ помѣжду-си единъ другиго *братъ* и *сестра*; и освѣнъ това, се считатъ *само* тѣ въ право, да си пращатъ *посланици* (т. е. дипломатически агенти отъ *първа класа*).

Държавитѣ, които се наслаждаватъ съ кралевски (царски) почести сж: сички *Империи* и *Кралевства*, както и *великитъ дукатства* (войводства;) едно врѣме: папскитѣ Държави, Хессенский *Електоратъ*, сички *избиратели* на Германский императоръ, както и нѣкои отъ голѣмитѣ републики, н. пр. по-преди: Съединенитѣ-провинции на Холандия, Венецианската република; днесь Швейцарската конфедерация, Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка и Французката република.

II. За преднината (La préseance et la précédence).

Историята ни дава безбройни примѣри за оспорване и препирни врьхъ *рангътъ*, т. е. врьхъ *преднината* на Държавитѣ въ случаитѣ, когато се срѣщатъ тѣхнитѣ суверени или публичнитѣ министри. Отъ точка зрения на *природното* право равенството е принципъ; но въ практика или по конвенция, може да сжществува една разлика. Народитѣ или Държавитѣ не можиха никога да установятъ единъ общъ правилникъ врьхъ *рангътъ* на Държавитѣ.

Рангътъ на Държавитѣ или суверенитѣ, установенъ отъ Папата Юлиусъ II (1504), не можа да създаде практика. Правилника на Юлиусъ II представляваше слѣдующий порядъкъ: Императора, Кралетѣ: на Римъ, на Франца, на Спания, на Арагонъ, на Португалия, на Англия, на Сицилия, Скоция, Унгария, Навара, Кипръ, Чехия, Полша, Дания, Венецианската република, Дукатътъ на Бретания, на Бургонь и пр.

Тази Класификация произведе безкрайни дискуции.

Въобще на титлата императоръ се отдава по-висока почесть, отъ колкото на оная на краль. Английската

кралица взе титлата императрица на Индиитѣ чрезъ прокламацията отъ 28 Априлъ 1876.

На Виенский Конгресъ, въ засѣданието отъ 10 Дек. 1814, пълномощницитѣ на осимь-тѣхъ сили назначиха една коммиссия, да установи като за правило рангътъ на коронитѣ, както и сичко друго що е свързано съ този рангъ. Тази коммиссия предложи единъ проектъ, който дѣляше Държавитѣ на *три класи*. Врьхъ тази класификация се подигнаха буйни възражения, а найпаче врьхъ класата, въ която бѣха помѣстени голѣмитѣ републики; този проектъ се отложи за неопредѣлено врѣме, и конгреса се ограничи, да състави само единъ правилникъ врьхъ рангътъ на дипломатическитѣ агенти на коронясанитѣ суверени („Диплом. показатель“ стр. 85).

Що се касае до рангътъ на суверенитѣ се слѣдува въобще тази практика:

1-о Католическитѣ сили отстжпватъ преднина на личностьта на Папата въ качеството му черковенъ суверенъ или глава на Черквата. На даже и въ качеството му на граждански суверенъ, едно врѣме, на Папата се отстжпваше преднина и отъ страна на нѣкои протестански суверени, но не и отъ страна на Руссия.

2-о Едно врѣме, сички европейски сили отстжпвахж преднина на Римско-Германский императоръ като на наслѣдникъ на кессаритѣ.

3-о По-голѣмата часть на коронованитѣ Глави прима по начало *равенството* на *рангъ*, обаче:

а) Монархическитѣ Държави, па даже и тия, които се наслаждаватъ съ *кралевски почести*, отстжпватъ преднина на ония, които носятъ *императорска* титла; републикитѣ имъ отстжпватъ тоже пьрвенство.

Исключения отъ това правило:

Кромвелъ бѣше спечелилъ за английската република сжщий *рангъ*, който имаше Англия и за презъ врѣмето на кралевский режимъ.

Французската република бѣше си запазила, чрезъ своитѣ трактати съ Австрия, сѫщий рангъ и сѫщий церемониялъ, който се практикуваше помѣжду имъ преди войната: трактата отъ *Кампо-формио* 1897 (чл. 23;) трактата отъ *Люне-вилъ* 1801 (чл. 17.) Това сѫщото условие бѣше положено и въ отношение на Спания и Прусия чрезъ трактата отъ Базелъ (1795).

б) Монархическитѣ Държави, които не се ползуватъ съ кралевски (царски) почести, отстѫпватъ преднина на ония, които се ползуватъ съ тѣзи почести.

в) Полу-суверенитѣ Държави се считатъ съ единъ по-доленъ рангъ отъ ония, които сѫ пълно-суверени.

Прочее, въ заключение тѣзи сѫ ранговетѣ:

1-о Папата (въ отношение на католическитѣ Държави;)

2-о Императоритѣ и кралетѣ;

3-о Великитѣ републики;

4-о Великитѣ дукатства (войводства);

5-о Другитѣ монархически Държави;

6-о Полу-суверенитѣ Държави.

За да се избѣгнатъ пренията врьхъ рангътъ, както въ конгреситѣ на суверенитѣ, тъй и въ дипломатическитѣ събрания или при редактиранието на трактатитѣ, и за да се предухранятъ правата и претенциитѣ на странитѣ, прибѣгва се често къмъ разни срѣдства, мѣжду които едно отъ най-много употрѣбляемитѣ е *алтернатътъ*. Въ събранията на суверенитѣ или дипломатитѣ, алтернатa се състои въ това: измѣняватъ се мѣстата на рангътъ за едно извѣстно врѣме, като ги опредѣлятъ споредъ възрастьта на суверенитѣ или споредъ давностьта на царуванието имъ, или чрезъ жребие, или споредъ положението на азбуката, която отговаря на тѣхното наименование. Послѣдния начинъ е често слѣдванъ, съгласно френската азбука, както н. пр. бѣше случая при подписванието на Виенский трактатъ на 1815 (*Autriche,*

Espagne, France, Grand-Bretagne, Portugal, Prusse, Russie, Suède).

При *редактирането на трактатитѣ*, обичай е, да се алтернира, както въ предговора (préambule), тъй и при подписването имъ, така щото сѣка Сила, която взема участие, завзема *първо мѣсто* въ екземпляра, предопредѣленъ за нея, и който се предава въ нейната канцелария.

Има още едно срѣдство, което се състои въ да се обявява отъ напрѣдъ, че *сѫщо мѣсто* трѣба да се счита като *първо*, че моментанната *преднина* нема да влияе въ нищо врѣхъ рангътъ.

III. За титлитѣ.

Сѣка Държава може да си вземе каквато ще титла. Тя може тъй сѫщо и да изисква отъ своитѣ поданици да признаватъ тази титла; но тя не може да претендира, щото и другитѣ Държави да я признаятъ съ сѫщата титла. За това, единъ суверенъ, който си взима една по-горня титла отъ тая що е притежавалъ вече, се старае да направи, щото да бѫде тя призната и отъ другитѣ Държави.

На примѣръ, Прусия взе Кралевска титла на 18 Януарий 1701, но биде призната съ тази титла само отъ Папата на 1786, подъ царуването на Фридрихъ Вилхелмъ II; Петръ I се превъзгласи за царь на сички Русси на 1701, и биде въ послѣдствие припознатъ като такъвъ отъ другитѣ Сили; Петръ-Великий замени татлата царь съ оная на *императоръ* 1721, съ която дълго врѣме не се признаваше отъ другитѣ сили.

Титлата *императоръ* сѣкога се е считала като най-възвишена, и това преимущество произходи още отъ превладѣющата власть на Римскитѣ, Византийскитѣ и Германскитѣ императори; но при всичко това, тази титла днесь не дава право на нѣкоя особна прерогатива. Слѣдъ тази титла иде оная на *кралъ*. И двѣтѣ тия квалифи-

кации се титулиратъ съ общата дума *Величество;* и то императоритѣ за презъ сички врѣмена, а кралетѣ отъ края на XV-о столѣтие насамъ.

Султана взе тжй сжщо императорска титла като съотвѣтствующа на титлата *падишахъ;* но при все това, ако и да му се призна тази титла, нѣкои отъ силитѣ, които го калифицираѣ, не му даватъ титлата *Императорско Величество*, но само *Височество* (*Hautesse*).

Подиръ титлитѣ императоръ и краль слѣдватъ тѣзи на *Избирателъ* (Electeur), *Великий дукъ*, *Ландграфъ*, *Маркграфъ*, *Князъ*, които се носятъ отъ разни суверенни принцове („Дипл. показатель“ стр. 234 — 238).

Румжния и Сърбия (1881 и 1882) взеха тоже титлата *кралевство.*

IV. За дипломатический стилъ.

(„Димпломат. показатель“ стр. 229 — 242).

Сички дипломатически актове се дѣлятъ на двѣ класи:

1-о Актоветѣ адресирани на една *извѣстна личность*, било отъ едно физическо лице или отъ една колективна власть като н. пр. отъ конгреса на Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка.

Отъ този родъ сж формалнитѣ писма отъ една Държава на друга, канцеларскитѣ писма, кабинетскитѣ писма, саморжчнитѣ писма на суверенитѣ.

Въ тѣзи актове се отдаватъ на лицето, на което сж адресирани, сички негови титли и калификации.

2-о *Безлични актове*, които не носятъ адресътъ на нѣкоя извѣстна личность. Въ тѣхъ не се говори къмъ нѣкое опредѣлено лице, даже когато тѣзи актове, спорѣдъ тѣхното съдържание и предназначение би биле така съставени, щото да бждатъ четени отъ едно извѣстно лице, н. пр. отъ самия респективенъ министръ.

Отъ тѣзи родъ актове сж: мемоаритѣ, нотитѣ вербалнитѣ ноти и циркуляритѣ, меморандумитѣ, рапортитѣ, рескриптитѣ, указитѣ, резолюциитѣ, инструкциитѣ, пълномощията, протеститѣ, заключенията (conclusum) излагание мотивитѣ, манифеститѣ и други публични актове.

За значението на тѣзиактове виж. *„Диплом. показатель“* стр. 241.

V. За дипломатический языкъ. („Дипл. показатель“ стр. 233—234.)

Сѣка суверенна Държава има право да си служи съ своя собственъ языкъ въ актоветѣ и дипломатическитѣ сношения. Но, за да се избѣгне неудобството, което послѣдува, една страна, отъ претенциитѣ на нѣкои, а отъ друга страна, отъ голѣмото разнообразие на языцитѣ, прибѣгвало се е често къмъ единъ *неутраленъ языкъ*, който бѣше *латинския* до края на XVIII столѣтие. Отъ тогава насамъ той е бивалъ често замѣстянъ съ *френский языкъ*, който е станалъ дипломатический языкъ на образований свѣтъ, безъ въ сжщо врѣме да се установява чрезъ това нѣкое правило или преимущество. Виенский трактатъ, на 1815, понеже бѣше редактиранъ на френски, чл. 120 прави въ това отношение слѣдующата резерва: .... „Употрѣблението на този языкъ нема да повлича за въ бждще никакво послѣдствие; тжй щото сѣка сила си задържа свободата да усвои, въ бждущитѣ преговори и конвенции оня языкъ, съ който се е служила въ дипломатическитѣ си сношения, безъ да може настоящий трактатъ да бжде приведенъ като примѣръ противенъ на установенитѣ обичаи.“

Държавитѣ, които иматъ единъ общъ языкъ, се служатъ обикновенно съ него въ тѣхнитѣ дипломатически сношения; н. пр. германскитѣ Държави помѣжду си служатъ се съ немский языкъ; Велика-Бретания и Съединенитѣ-Щати въ Америка съ английския.

Но, Дръжавитѣ, които иматъ разни язици, не се съгласяватъ, за да употрѣбляватъ единъ сѫщъ. язикъ, тѣ обикновено си служатъ при вземанието преписи отъ единъ мѣждународенъ актъ, сѣка на своя собственъ языкъ, като се прилага отъ него по единъ преводъ въ языка на другата Дръжава или на единъ третий языкъ, н. пр. френский. Прочее, въ такъвъ случай се редактиратъ нѣколко оригинали отъ трактата на разни язици.

ГЛАВА IV.

За вмѣшателството и невмѣшателството.

I. Общи начала и опредѣление.

Когато една Дръжава влияе или иска да влияе врьхъ сѫдбинитѣ на друга Дръжава; когато тя, въ случай нужди, е готова да упражни това влияние даже и съ силата на орѫжието, — подобно дѣйствие се нарича *вмѣшателство*.

Вмѣшателството прочее предполага сѣкога намѣсване въ дѣлата на една чужда Дръжава.

Невмѣшателството обаче е вѣрно изражение врьхъ понятието на тази дума, когато то носи просто пасивенъ характеръ; но когато то носи активенъ характеръ, т. е. когато една или повече Дръжави искатъ да се намѣсятъ въ дѣлата на друга Дръжава, а третя една или повече Дръжави подъ предлогъ на невмѣшателство се въспротивятъ на пьрвитѣ и искатъ да ги спратъ, да се ненамѣсватъ, това не е невмѣшателство, но едно преоблечено вмѣшателство: прочее, единътъ и другия видъ на вмѣшателство се рѫководи просто отъ *политиката* и *интереситѣ* на Дръжавитѣ.

Историята ни показва, че правителствата, които сѫ считали за нуждно или полезно, да се намѣсятъ въ вътрѣшнитѣ работи на една чужда Дръжава, търсили сѫ да си създадатъ нѣкакво си *право* за намѣсване и сѫ се намѣсвали. Правителствата пакъ, които сѫ на-

мѣрвали, че е въ тѣхна полза, никой да се ненамѣсва въ вътрѣшнитѣ работи на една чужда Държава, сж контестирвали правото на другитѣ правителства да се намѣсватъ, като сж се въспротивяли даже и съ въоружена сила. Въ единъть и другия случай, правителствата сж слѣдвали политиката, която сж считали, че е най-съобразна съ интереситѣ на тѣхната Държава. Главния предмѣтъ на едната и другата страна е билъ сѣкога, да прокаратъ своята политика. Мѣжду поведението на правителствата, които сж искали да се намѣсватъ, и онія правителства, които сж въставали противъ намѣсването, противурѣчието се състои само въ формата или въ терменътъ на думитѣ. Да се намѣси нѣкой било за да се измѣни, било за да се подържи вътрѣшното устройство (конституцията) на една чужда Държава, или пакъ да се въспротиви на това, щото друго правителство, да се не намѣсва било за измѣнението било за подържанието конституцията на друга Държава, — едното и другото значи сѣ *вмѣшателство* посрѣдственно или непосрѣдственно въ вътрѣшнитѣ работи на чуждата Държава.

Трактата на „*Свѣтата-Алиянция*“ отъ 26 Септемврій 1815, а особенно протокола въ Aix-la-Chapelle отъ 15 Ноемврій 1818, положиха принципътъ на една система за вмѣшателство въ отношение на Държавитѣ къмъ тѣхнитѣ поданници. Тази система на вмѣшателство имаше за предмѣтъ, да се подържатъ трактатитѣ отъ 1815, и да защищаватъ установенитѣ власти противъ домогванията на революционний духъ. Едно циркулярно на Австрия, Прусия и Руссия до тѣхнитѣ респективни дипл. агенти, което циркулярно бѣше датирано отъ Лайбахъ на 12 Май 1821, превъзгласява този принципъ така: „Суверенитѣ .... обявиха, че тѣ като уважаватъ правата и независимостьта на сѣка законна власть, считатъ като *несжществующа* законно и като *противна* на принципитѣ, които съставлявать

публичното европейско право, *сѫка мнима реформа*, създавана чрезъ революция и чрезъ явни насилствия.“ И именно, възъ основание на този принципъ Австрия се намѣси въ Неаполъ на 1821, и Франца въ Спания на 1823. Въ тази сѫщата епоха спанскитѣ колонии, въ Америка бѣха се възбунтували противъ спанското правителство, и бѣха се прогласили за независима Дьржава; Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка не желаяха, щото Спания да възстанови своята власть врьхъ тѣзи колонии, нито пакъ да дойде въ помощь на Спания нѣкоя вънкашна Дьржава; тѣ (Съединенитѣ-Щати) заявиха, че ще сѳ въспротивятъ съ сила на едно подобно опитване отъ страна на европейскитѣ Дьржавы. Това въспротивление на Съединенитѣ-Щати противъ вмѣшателството, съставляваше вмѣщателство въ вѫтрѣшнитѣ работи на Спания, защото то смѣташе да възприпятствува на Спания, да възстанови своитѣ суверенни права въ своята собственна Дьржава, (колониитѣ), а отъ друга страна тѣ на единъ посрѣдственъ начинъ подпомагаха възбунтованитѣ колонии, да се одьржатъ като независима отъ Спания Дьржава. Този принципъ на *невмѣшателство*, който представляваше едно преоблечено вмѣшателство, е изложенъ въ месажътъ на предсѣдателя *Монрое* отъ 2 Декемврий 1823 година, за който ще говоримъ по-обширно на друго мѣсто. Въ сѫщность прочее бѣше това: че съюзнитѣ европейски суверени, които искаха да помогнатъ на Спания, намѣрваха своитѣ интереси въ това, да потушатъ революцията, а Съединенитѣ-Щати напротивъ, да я подкрѣпятъ; еднитѣ и другитѣ дѣйствуваха твьрдѣ послѣдователно, и Спания видя въ сѫщо врѣме, че Франца се намѣси въ нейнитѣ вѫтрѣшни работи, за да съвладѣе възбунтовенитѣ Спанци противъ своя краль, а Съединенитѣ-Щати, за да подкрѣпятъ възбунтованитѣ колонии противъ спанското върховенство. Франца въ своето вмѣшателство употрѣби въоружена сила, Съединенитѣ-

Щати се задоволиха само съ застрашаване: едното и другото е сѣ вмѣшателство.

На 1831 и 1832, когато Франца обсади Антверсъ и окупира Анкона, за да защитѣ белгийското въстание противъ Холандия и Италия противъ Австрия, това незначеше нищо друго, освѣнъ приспособяване доктрината на *Монрое* за *невмѣшателство* въ европейскитѣ работи Англия, която бѣше протестирала въ Тропау, Лайбахъ и Верона противъ принципътъ на вмѣшателството, защото тогава този принципъ бѣше приспособенъ противъ политическитѣ партии, които тя имаше интересъ да защищава, намѣси се въ Португалия и Спания за въ полза на тѣзи сѫщи партии.

Прочее, думитѣ *вмѣшателство* и *невмѣшателство* непредставляватъ предъ видъ на политиката и интереситѣ никакъ двѣ противуположни понятия, както тѣ се виждатъ по форма: първото е *прямо* вмѣшателство, а второто е само *преобличено* вмѣшателство.

Но понеже и единътъ и другия видъ вмѣшателство представляватъ фактове въ историята, нека разгледаме сега тѣзи фактове: вмѣшателството и невмѣшателството основаватъ ли сѣ или не врьхъ *нѣкое право*.

Когато се говори за *право* на вмѣшателството въ смисълъ да го подкрѣпи или да го оспори нѣкой, не е нищо друго освѣнъ злоупотребление съ думата *право*. Въ вѫтрѣшностьта на Държавитѣ, частнитѣ лица или гражданитѣ притежаватъ два вида права: една видъ права сѫ онія, които сѫ позволени отъ закона да ги упражняватъ; а другія видъ сѫ онія, които не имъ запрещава закона да ги упражняватъ. Тѣзи права сѫществуватъ, защото тукъ има сѫдилища и полиция, които гарантиратъ тѣхното испълнение и наказватъ тѣхното злоупотрѣбление. Но, не е така сѫщо и съ отношенията на Държавитѣ; защото тѣзи сѫ суверени и нема власть, която да стои по-високо отъ тѣхъ. Единственнитѣ права, които Държавитѣ припознаватъ, сѫ *обичайнитѣ* права,

на които сѫществуването почива врьхъ взаимни задлъжения и общи интереси: такива сѫ правата на екстерриториялность, на прѣдставителство, на договаряне, личний статутъ и территориялний статутъ. Уважаването длъжноститѣ, правата и взаимнитѣ интереси на Държавитѣ съставлява основата на мѣждународното право въ мирно врѣме. Актоветѣ, които произлизатъ отъ практиката на Държавитѣ, но които не почиватъ врьхъ тази основа, сѫ политически факти, а тия сѫ послѣдствие отъ суверенството на Държавитѣ; обаче тѣ не сѫ права — такова нѣщо е и *вмѣшателството*. Това послѣдното не происходи отъ взаимното уважаване длъжноститѣ, правата и интереситѣ на другитѣ Държави, защото една Държава се намѣсва въ вѫтрѣшнитѣ работи на друга, само за да прокара нѣкои свои интереси, които тя смѣта че сѫ законни и че сѫ повредени. Държавата, която се намѣсва въ чужди дѣла, показва чрезъ самия фактъ на вмѣшателството си, че не зачита суверенството и независимостьта на Държавата, въ дѣлата на която се намѣсва. Вмѣшателството прочее *не е едно право*, защото нема право противъ право; а пакъ суверенството на Държаватѣ е единъ *сѫщественъ* принципъ въ мѣжународното право, слѣдователно нѣщо повече отъ право.

Но, когато вмѣшателството не се основава врьхъ правото, а при това историята го прѣдставлява като фактъ, то трѣба да се потърси другадѣ неговата основа.

Народитѣ стоятъ въ зависимость едни къмъ други; политическитѣ движения, които се произвеждатъ въ единъ народъ, могатъ да се пренесатъ и въ съсѣднитѣ народи, а отъ това може да послѣдува една опасность за Държавитѣ, които прѣдставляватъ тѣзи народи. Едно правителство може да смѣта, че е *нуждно* да се намеси въ работитѣ на една чужда Държава, въ вѫтрѣшностьта на която се произвеждатъ политически събития, които то мисли че застрашаватъ независимостьта и безопасностьта на неговата Държава. Значи, че вмѣшателството, въ такъвъ

случай, се налага отъ самата *нужда* като необходимо. Но, вмѣшателството може да бѫде послѣдствие и отъ много други причини; така то може да бѫде слѣдствие отъ единъ калкулъ на амбиция или капризъ, на единъ мнимъ и не оправдателенъ интересъ и пр. Обаче, въ сѣкий случай, правителството, което се намѣсва, прави единъ политически актъ много или малко разуменъ; но съ това то, на сѣкий начинъ, се намѣрва вънъ отъ задълженията, които съставляватъ мѣждународното право въ мирно врѣме, като замѣстува тия задължения съ режимътъ на *силата* и *нуждата*, т. е. съ режимътъ на мѣждународното право въ военно врѣме. За да се обсѫди, да ли едно вмѣшателство е добро или зло, оправдателно или не, трѣба да се има предъ видъ политиката на Държавитѣ, мѣжду които то става, да се тури на испитъ, въ каква мѣрка се приближаватъ или отдалечаватъ послѣдствията отъ вмѣшателството къмъ *взаимното уважаване* длъжноститѣ, правата и интереситѣ на Държавитѣ, т. е. да ли това уважение се въстановява или се уничтожава.

Тѣзи въпроси сѫ фактически, а не въпроси по правото; тѣ принадлежатъ на критическата история, а не на мѣждународното право.

II. Специално.

Ако вникнемъ въ историята специално случаитѣ, въ които се е произвѣждало вмѣшателството, ще съглѣдаме, че то може да се сведе на два главни вида.

А. ВМѢШАТЕЛСТВО ВЪ СПОРЪТЪ МѢЖДУ ДВѢ ДЬРЖАВИ.

По природното право, сѣкий е свободенъ да отиде въ помощь на своитѣ ближни въ борбата имъ за правосѫдие.

Така на примѣръ, когато има споръ мѣжду двѣ Държави, една трета Държава може да отиде въ помощь на една отъ двѣтѣ, но подъ условие, че каузата на тогава, въ помощь на когото се притича, е справедлива

и законна. Сички права, които една Държава може да защищава за себе като нейни собственни, тя може, по единъ аналогиченъ начинъ, да се завзема и за правата на друга Държава, ако е призована да се завземе. Толкова повече, една Държава може да се намеси въ спорътъ на друга Държава когато това вмѣшателство го изисква интереса на нейното самосъхранение или безопасността ѝ.

Въ историята намѣрваме много примѣри отъ този видъ вмѣшателство, и въ тази категория могатъ да се причислятъ много войни, както и много отбранителни и нападателни съюзи, които сж ставали въ послѣднитѣ три вѣка подъ предлогъ за подържание на *европейското равновѣсие*; а много пѫти пакъ самосъхранението и безопасността сж служили като *оправдателна причина*.

Б. ВМѢШАТЕЛСТВО ВЪ ВЖТРѢШНИТѢ РАБОТИ НА ЕДНА ДЬРЖАВА.

Въпросътъ да се знае, да ли може една Държава да се намеси въ вжтрѣшнитѣ работи на друга Държава, т. е. може ли тя да упражни сила, за да ограничи свободата на една Държава, да си направи такава конституция каквато тя иска, или да се управлява както тя намѣрва за добрѣ, е единъ отъ най-важнитѣ и най-практичнитѣ въпроси въ това столѣтие; но и, въ сжщо врѣме, въпросъ подложенъ на много противуречия. Той е бивалъ разрѣшаванъ отъ разни Държави ту *за*, ту *противъ* практиката на вмѣшателството, а по нѣкогашъ една и сжща сила се е произнасяла и въ единътъ и другия смисълъ, споредъ както сж ѝ диктовали нейнитѣ интереси. Теорията проповѣдвана отъ по-голѣмата часть на автори е бивала твърдѣ често опровьргавана на дѣло отъ силитѣ.

Преди да формулираме нѣколко правила, ще припомнимъ на кратко по-главнитѣ съврѣменни случаи, въ които този въпросъ е разрѣшаванъ или подиганъ.

1-о Слѣдъ французската революция на 1789, великитѣ европейски монархии се коализираха противъ Франца,

подъ предлогъ да отстранятъ опасноститѣ, които прѣдставляваше тази революция за общественний порядъкъ на Европа, чрезъ пропагирането на републиканскитѣ принципи, и въ сѫщо врѣме за равновесието на силитѣ, чрезъ наглото развитие на своя голѣмъ милитаризмъ. Франца претендираше и искаше да установи едно *право на невмѣшателство*, като се основаваше врьхъ независимостьта на народитѣ, да урѣждатъ сами своитѣ вѫтрѣшни работи.

2-о Слѣдъ великитѣ европейски войни, Австрия, Прусия и Руссия, сключиха въ Парисъ на 26 Септ. 1815, *„Святата алиянция“* съ цѣлъ, да създадатъ една постоянна система на вмѣшателство мѣжду разнитѣ Дьржави въ Европа, тъй щото да предупредяватъ сѣко едно променение въ вѫтрѣшната форма на тѣхнитѣ респективни правителства, „когато тѣзи променения би се указали като застрашителни за сѫществуването на монархическата институция, която бѣше установена подъ законнитѣ Династии на тогавашнитѣ владѣющи домове.“ Това бѣше единственната цѣль на този трактатъ, при сичко че тази цѣль не бѣше *явно изказана* въ него (принципа на вмѣшателството).

3-о Когато избухна революцията въ Неаполъ на 1820, Австрия, Прусия и Руссия рѣшиха на конгреситѣ въ Тропау и Лайбахъ, да се угаси тази революция чрезъ вмѣшателството на Австрия. Но англійското правителство се отказа да се присъедини къмъ рѣшението на тази мѣрка, защото испълнението на подобни мѣрки, ако би се практиковали взаимно, биле би противни на основний законъ на Велика-Бретания; освѣнъ това, то основаваше своя отказъ врьхъ това още, че би било твьрдѣ опасно да се приематъ тѣзи мѣрки като принципъ, установенъ въ *система* на мѣждународното право. Циркулярната депеша на англійский министръ (Lord Castlereagh) отъ 19 Януар. 1821, излага въ този случай възглѣдоветѣ на англійското правителство врьхъ принципитѣ на вмѣшателството така:

Той резервира правото на сѣка Държава за вмѣшателство, когато нейната безопасность и нейнитѣ сѫщественни интереси би биле застрашавани на единъ сериозенъ и бързъ начинъ чрезъ вѫтрѣшнитѣ сѫбития на една Държава; но въ сѫщо врѣме, той съглѣжда, че упражнението на това право може да бѫде оправдано, само когато сѫществува една спѣшна нужда, и то трѣба да бѫде урѣждано съгласно тази нужда. Мѣжду другото, той заявява, че не приема никакъ, щото това право трѣба да получи едно общо и неограничено приспособение въ сички случаи, за каквито и да било народни движения, и че то трѣба да бѫде уреголирано съгласно особеннитѣ изискания за сѣкий появивши се случай. Прочее, той счита упражнението на това право като *едно исключение отъ общитѣ и най-сѫщественни принципи*; при това, прилага, че не е възможно другояче, освѣнъ да се излага на твърдѣ голѣма опасность, ако би се турилъ нѣкой да опрѣделя тѣзи исключения, и да се приематъ тѣ въ обикновенната дипломация на Държавитѣ, или поне да служатъ като система въ мѣждународното право.“

4-о Въ послѣдствие мѣркитѣ взети на конгреса въ Верона на 1822, Франца, упълномощена отъ Австрия, Прусия и Руссия, се намеси въ вѫтрѣшнитѣ работи на Спания за въ полза на краля Фердинанда VII противъ кортезитѣ (нар. събрания), и това вмѣшателство имà за послѣдствие премахването на Спанската конституция отъ 1812. Но, английското правителство се отказа, да се присъедини къмъ тѣзи мѣрки по мотовитѣ въ горѣцитираната циркулярна депеша отъ 19 Януар. 1821, като прибави, че то не одобрява отъ своя страна, и отказва на другитѣ сили правото, *да принуждаватъ друга независима Държава, да измѣнява своята конституция съ застрашаване, че ще бѫде нападната, ако се откаже.* (Конфиденциялно съобщение на Lord Castlereagh къмъ съюзнитѣ Държави по Спанскитѣ работи 1823. Писмата на Canning къмъ sir Stuart, отъ 28 Януар. и 31 Мартъ 1823).

5-о Почти въ сѫщата епоха на 1823, англійското правителство и Съединенитѣ-Щати въ сѣвер. Америка протестираха правото, което си присвояваха съюзнитѣ Сили, за да се намесятъ съ силата на оржжието въ споръ мѣжду Спания и нейнитѣ възбунтовани колонии въ срѣдня Америка (Доктрината на *Монрое*).

6-о Слѣдъ смьртьта на Jean VI, краль Португалскій на 1825, негова синъ *Don Pedro* императоръ на Брезилия се отказа отъ Португалската корона въ полза на дьщеря си *Dona Maria*, защото споредъ Брезилската конституция, тѣзи двѣ корони немогатъ да бѫдѫтъ съединени подъ единъ сѫщъ шефъ. Don Pedro постави едно регенство за презъ врѣмето малолѣтието на дьщеря си, и издаде една урѣдба (charta) за сички притежания на Браганский домъ. Спанското правителство благоприятствуваше претенциитѣ на *don Miguel*, брата на don Pedro, врьхъ португалската корона, като толелираше сформированието на доброволни чети врьхъ Спанската територия. По исканието на португалското регенство, англійското правителство испрати единъ корпусъ войска, за да го защити. Това вмѣшателство се поиска възъ основание на стари трактати за приятелство и съюзъ мѣжду Португалия и Велика-Бретания, и това послѣдното правителство основаваше своето вмѣшателство врьхъ задлъжението, което произхождаше отъ тѣзи трактати, като заяви въ сѫщо врѣме, че то (англійското правителство) нема да принуждава Португалский народъ, да приеме конституцията на don Pedro, ако той (народа) не я ще.

7-о Когато Гърция бѣше въстанала противъ Турското правителство, и бѣше воювала дълго врѣме за своята независимость, Англия, Франца и Руссия додоха до съглашение, чрезъ трактата въ Лондонъ на 6 Юлий 1826, и по исканието на грьцкий народъ да се *намесятъ*, за да въстановятъ миръ и порядъкъ мѣжду тази страна и отоманската Порта. Този трактатъ се основаваше врьхъ принципътъ, че *„вмѣшателството се оправдава врьхъ*

случаитъ, когато човѣческитъ права сж нарушени чрезъ безкрайнитъ угнятения на едно безчеловѣчно и варварско правителство;“ и че „трѣба да се тури край на едно кръвопролитие, което като излага Гърция и Архипелагътъ на всевъзможни злощастия отъ анархията, която владѣе тамъ, прави катадневни припятствия на европейската търговия, понеже отваря пхтьтъ на безбройни пиратства, които причиняватъ грададни загуби на контрактующитѣ Сили.“

8-о На 1830 петь-тѣхъ велики Сили се намѣсиха въ Холандо-Белгийскитѣ работи, като основаваха това вмѣшателство врьхъ *желанието, да „подържатъ общий европейски миръ.“*

9-о На 1834, трактата на четворний съюзъ биде сключенъ мѣжду Велика-Бретания, Франца, Спания и Португалия, съ цѣль да премахнатъ отъ тѣзи двѣ послѣдни кралевства претендентитѣ *don Carlos и don Miguel.* Вмѣшателството се основаваше врьхъ *„нуждата да се подържи както мирътъ въ тъзи кралевства тъй и общото спокойствие на Европа.“* Това вмѣшателство бѣше главно за *въпроса* касающи се за *престолонаслѣдието въ тия двѣ кралевства.*

10-о На 1839, когато Египетский паша Мехмедъ-Али започна войната за независимость отъ Портата, петьтѣхъ велики сили, по исканието на Турция, се намесиха подъ предлогъ, че „тази война застрашава съ своитѣ послѣдствия *равновесието и мирътъ* на Европа.“

11-о Вмѣшателството на Франца въ Римъ 1848, за да одържи Папата въ неговата свѣтска власть въ *„интереса на Черквата.“*

12-о Вмѣшателството на Франца, Спания и Англия въ работитѣ на Мексико 1862. Войната противъ Мексико немаше за цѣль само поправката на нанесенитѣ обиди, но тя имаше и за цѣль, да установи въ Мексико едно *рѣдовно и постоянно състояние на работитъ*, както бѣше се

ужъ изразилъ народа; но това бѣше една голѣма грѣшка на френцускатa политика.

13-о Дипломатическото вмѣшателство на шесть-тѣхъ велики Сили въ Източний въпросъ. Цариградската конференция на 23 Дек. 1876, 20 Януар. 1877. Военното вмѣшателство на Руссия,— Руско-Турската война. Освобождението на България (виж. *„Русия и българский въпросъ*, "отъ J. Касабовъ).

14-о Берлинский трактатъ отъ $^{1}/_{13}$ Юлий 1878, Членоветѣ: 27, 35 и 44. Тѣзи членове съставляватъ *вмѣшателство* въ вѫтрѣшнитѣ работи на тритѣ Държави: Черна-Гора, Сърбия и Румѫния, защото въ тѣхъ имъ се налага *вѣроисповѣдна свобода* и *независимостъ* за граждански и политически права на сички вѣроисповѣдни вѣрвания.

За България чл. чл. 5 и 8, за които говорихме на по-пространно на стр. 77.

Отъ изложеното до тукъ, дава да се види, че практиката на вмѣшателството не е отъ естество, за да може по нея да се установятъ какви-годѣ принципи за нѣкакво си право на вмѣшателство, и че твърдѣ тѣжко могатъ да се формулиратъ по този въпросъ *установени правила*.

Но, сѐ пакъ могатъ да се положатъ като такива слѣдующитѣ правила, които сѫ приети отъ по-голѣмата часть на авторитѣ по мѣждународното право:

1-о Сѣка Държава е свободна да си прави такава конституция, каквато иска, и да я видоизмѣнява или поправя по своята собственна воля.

2-о Сѣка Държава е свободна въ своето вѫтрѣшно управление, както и въ упражняването на своята юрисдикция. Никоя чужда Държава не може да се въспоставя въ упражнението на тѣзи права на друга Държава, акотова упражнение даже би имало за послѣдствие, да увеличи значително народонаселението, благосъстоянието, срѣдствата и могѫществото на тази послѣднята.

3-о. Сѣкий народъ е свободенъ, да си избира както свой държавенъ глава, тъй сѫщо и какви ще бѫдѫтъ вѫтрѣшнитѣ учрѣждения и власти; така щото рѣшаването въпросътъ за престолонаслѣдието въ конституционнитѣ монархии принадлежи исключително на самия народъ, безъ да може да се намѣсва въ това друга странна Държава. Приятелството, племето, вѣрата, сродството на владующитѣ домове помѣжду имъ, не могѫтъ никакъ да съставляватъ причини за намѣсване.

4-о. Ни една Държава нема право, да се намѣсва въ вѫтрѣшнитѣ неспоразумения или расправии на друга Държава, па даже и когато чуждата Държава би била поканена за това отъ коя-да-е споряща страна, т. е. отъ съпернические партии, освѣнъ ако такава Държава би предложила *своето посрѣдничество*, и то би било прието отъ двѣтѣ спорящи страни съ цѣль, да се възстанови миръ и порядака. Но при това, сѣка Държава трѣба да се въздържа да подклажда или да благоприятствува неспоразуменията измѣжду правителството и поданицитѣ на една Държава; защото това би било оскърбление къмъ правителството или къмъ парода.

Тѣзи въпроси съставляватъ принципа на *невмѣшателството* въ вѫтрѣшнитѣ работи на друга Държава; това е *общо правило*, основано на самата справедливость.

Вмѣшателството прочее съставлява само исключение отъ общето правило, то се оправдава само тогава, когато почива на строго справедливи и законни основания.

Случаитѣ, въ които то се оправдава, могѫтъ да се сведатъ въ три точки:

а) Когато такова право е било дадено чрезъ договоръ, т. е. когато въ съставянието на една конфедерация, федералната власть си е задържала правото, да се намѣсва въ вѫтрѣшнитѣ работи на конфедериранитѣ Държави съ цѣль, да предпази сѣко променение на конституцията или да отстрани сѣка административна мѣрка, несъвмѣстима съ своитѣ федерални задлъжения. (Гер-

манската конфедерация имаше това право противъ конфедериранитѣ Държави).

Една голѣма часть автори приематъ тоже вмѣшателството въ случая, когато една Държава е гарантирала конституцията на друга Държава, както н. пр., Полската конституция отъ 1775 бѣше гарантирана отъ Руссия, Австрия и Прусия; Женевската отъ 1738 гарантирана отъ Франца, Сардиния и Кантона отъ Бернъ; Франца и Шведия бѣха гаранти за конституцията на империята, по силата на чл. 17 отъ Вестфалский договоръ.

Но при сичко това, по наше мнение, ни една Държава не може да бѫде вѣчно задлъжена, да търпи такава гаранция, т. е. да допуща подобно вмѣшателство; защото една Държава не може да бѫде никога *гарантирана противъ сама себе-си.*

Единъ примѣръ:

Слѣдъ Парискиий трактатъ отъ 1856, пълномощницитѣ на 6-тѣхъ гарантни Сили въ съгласие съ Портата, събрани на конференция на 7/19 Августъ 1858 г., съставиха и подписаха единъ конституционаленъ актъ, наречень *конвенция за окончателното устройство* на съединенитѣ румѫнски княжества, *Молдавия* и *Влахия.* Но, слѣдъ пълното съединение на тѣзи двѣ княжества подъ единъ Господаръ 1859; презъ мѣсецъ Май 1864, румѫнското правителство самостоятелно и независимо отъ намясата на нѣкоя чужда Държава видоизмѣни този *конституционенъ актъ.* А на 1-й Юлий 1866 румѫнский князь Кароль I промулгира вотираната, отъ румѫнската конституанта, конституция свободно и независимо отъ сѣко външно вмѣшателство.

б) Когато урѣдбитѣ (законитѣ) на една Държава нарушаватъ правата на друга Държава или застрашаватъ, да ги нарушатъ, или пакъ това нарушение е послѣдствие отъ тѣзи закони, отъ които послѣдува невъзможность за вѣроисповѣдно сѫществование мѣжду Държавитѣ. Тогава се явява случая на една обсолютна *нужда,*

която задлъжава другитѣ Държави, да вематъ мѣрки за тѣхното собственно самосъхранение. Въ този случай другитѣ Държави могатъ да поискатъ изменението на подобни антисоциялни институции.

в) Когато едно правителство, при всичко че дѣйствува въ границитѣ и правата на своята *суверенность*, нарушава *человѣческитѣ права*, било чрезъ мѣрки противни на общия интересъ на народитѣ, било чрезъ потъпкване справедливостьта или чрезъ варварски дѣйствия, които нараняватъ дълбоко общитѣ нрави и цивилизацията, — тогава вмѣшателството е законно. Защото колкото и уважителни да бѫдатъ правата на суверенството и независимостьта на една Държава обаче има едно нѣщо, което е още повече уважително и позаконно: то е правото на *человѣщината*, което въ никой случай не трѣба да бѫде потъпквано. Както свободата на человѣка въ една Държава е стѣснена чрезъ правата и нравитѣ на обществото, така сѫщо и индивидуалната свобода на Държавитѣ е ограничена чрезъ правата на *человѣчеството*. Но, въ подобенъ случай, една Държава сама и изолирана не може да си присвои правото за *вмѣшателство*, защото то може да бѫде упражнено само отъ името на человѣчеството, представено отъ сички други Държави, или поне отъ болшинството на цивилизованитѣ Държави, които трѣба да се събератъ въ единъ видъ *конгресъ* или едно общо *сѫдилище*, и така да вематъ едно коллективно рѣшение: (на пр. Цариградската конференция на 1876—1877 въ слѣдствие ексцеситѣ и варварскитѣ постъпки на турското правителство надъ христиенитѣ — свои поданици). Въ този случай може да се помири фактътъ на вмѣшателството съ гаранцията за независимостьта на Държавитѣ.

Когато една Държава въ слѣдствие на вѫтрѣшни метежи, прави да се застрашаватъ другитѣ Държави за своята безопасность, тѣзи послѣднитѣ могатъ да вематъ сички предохранителни мѣрки продиктовани отъ

мждростьта и справедливостьта, — тогава подобно дѣйствие не съставлява вмѣшателство.

По-горѣ споменахме наистина, че една Държава не трѣба да се намясва въ вжтрѣшнитѣ прения на друга Държава. Но, когато подобни прения сж имали за послѣдствие разчленението или разлагането на една Държава въ други нови Държавици, припознаването на така ново-съставената Държава, може спорѣдъ обстоятелствата, да бжде обида или лошава постжпка противъ правителството, при което е станала революцията; но, ако ново-създадената Държава има вече едно фактическо и неоспоримо сжществуване, тогава не може вече да се счита припознаването на тази Държава или влизането въ сношение съ нея като вмѣшателство въ вжтрѣшнитѣ работи на разчлененната Държава.

Примѣри: Припознаването републиката на съединенитѣ-провинции на Холандия отъ сички европейски Държави преди Вестфалский трактатъ 1648; припознаването независимостьта на Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка, превъзгласена още на 1776 отъ повече европейски Държави, когато тя биде призната отъ Велика-Бретания едва на 1781. По нѣкогашъ частитѣ на една Държава, които се нахождатъ въ революция противъ своето правителство, се признаватъ само просто като воююща страна отъ други Държави; н. пр. на 1862 южнитѣ американски Държави въ въстанието си срѣщу правителството, бидоха признати отъ Велика-Бретания като воююща страна.

В. ДОКТРИНАТА НА МОНРОЕ ЗА НЕВМѢШАТЕЛСТВОТО.

Jacques Monroe, петий предсѣдатель на Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка, роденъ на 16/28 Априлъ 1758; той принадлѣжаше на една стара фамилия въ Държавата *Виргиния*. Той се бѣше приготвилъ за общественний животъ съ изучване правото. Отъ като биде избранъ за депутатъ едно по друго въ Виргиния (1782),

бѣше членъ три години въ конгресътъ на съюзътъ (1783—1786), послѣ *сенаторъ*, посланникъ на Съединенитѣ-Щати въ Парисъ, Губернаторъ на Виргиния, отъ ново посланникъ въ Парисъ въ врѣмето на Жефферсона (Jeferson), послѣ пакъ Губернаторъ въ Виргиния, слѣдъ това дьржавенъ секретарь, и за нѣкое врѣме воененъ министръ подъ Медисона; слѣдъ това той биде избранъ за предсѣдатель на Съединенитѣ-Щати на 1817 и пакъ преизбранъ на 1821. На 4 Мартъ 1825, той се оттегли въ частенъ животъ, и умря на 1831, въ деньтъ на прогласяването независимостьта на Съединенитѣ-Щати (4 Юлий), както и Adams Jefferson, който умря тоже на сжщий националенъ празникъ.

Доктрината на *Монрое* съдьржа двѣ разни части или тези, които не трѣба да се смѣсватъ една съ друга.

Първата часть. — По-горѣ изложихме теорията за *вмѣшателството*, практикувано отъ Австрия, Прусия и Руссия, и приспособявано въ кралевствата Неаполь и Спания на 1821 и 1823.

Още въ пачалото на това столѣтие, Испанскитѣ колонии въ срѣдня Америка се боряха, за да се отцѣпятъ отъ върховенството на Спания (бивша тѣхна метропола) и да съставятъ независима република. Тази борба се привьршваше къмъ края на година 1823.

Много пжти е ставало въпросъ за едно вмѣшателство на горѣ-казанитѣ три сили наедно съ Франца за въ полза на Спанкя противъ възбунтованитѣ колонии.

Когато французкий посланникъ въ Лондонъ принцъ de *Polignac*, запита английский министръ, G. *Canning*, врьхъ намѣрението, каква политика би слѣдвало английското правителство предъ видъ на Спания и нейнитѣ колонии въ централна Америка, този послѣдний отговори, че Англия не би влѣгла въ никакво съглашение, което би имало за предмѣтъ да откаже или да наложи признаването независимостьта на Спанскитѣ колонии, или пакъ да покани Спанското правителство, да отложи окон-

чателно разрѣшението на този въпросъ. При това, английский министръ попита пратеника на Съединенитѣ-Щати, акредитиранъ въ Лондонъ, да ли и неговото правителство е расположено да даде една аналогична декларация, като приложи при това, че подобно заявление въ сѫщата смисъль на двѣтѣ правителства би било отъ естество да предупреди вмѣшателството, ако то би било вече въ взглѣдоветѣ на европейскитѣ правителства.

Въ слѣдствие на това, предсѣдателя на Съединенитѣ-Щати, *Монрое*, слѣдъ като взе мнението на бивший предсѣдатель *Жеффeрсона*, направи на 2 й Дек. 1823 въ конгреса на Съединенитѣ-Щати онзи знаменателенъ *мессажъ*, съ който откри сессията на конгреса на 1824, и на който политическитѣ принципи отъ тогава насамъ бидоха означени съ името, *„доктрината на Монрое“*.

Въ първата часть на тази своя речь, предсѣдателя превъзгласи:

„Че Съединенитѣ-Щати не претендиратъ, нито да присъединятъ нито да си присвоятъ нѣкое отъ старитѣ притежания на Спанската корона въ Америка, и че тѣ нема да правятъ никаква спѫнка за едно доброволно споразумение мѣжду Спанското правителство и еманципиранитѣ колонии, но че тѣ (Съединенитѣ-Щати) сѫ въ намѣрение да отблъснатъ съ сички стоящи въ тѣхна сила срѣдства вмѣшателството на другитѣ Държави, ако това вмѣшателство би се упражнило подъ каквато и да била форма, а особенно ако то (вмѣш.) би имало за предмѣтъ, да закорени въ колониитѣ, било чрезъ завоевание или чрезъ присвоение съ пари едно друго суверенство, освѣнъ това на Спания.“

„Доброто довѣрие и приятелскитѣ свързски“, — продължава мессажа, — „които ни свързватъ съ съюзнитѣ Сили, съставляватъ за насъ една длъжность да заявимъ, че ний считаме като опасно за нашето спокойствие и нашата безопастность сѣко едно покушение отъ тѣхна

страна, да распространятъ тѣхната политическа система врьхъ коя да е часть на нашия полу-шаръ. Правителството на Съединенитѣ-Щати не се е намѣсвало, нито пакъ ще се намѣсва въ работитѣ на колониитѣ, които европейскитѣ народи притежаватъ още въ Америка; но що се касае до правителствата, които сж прогласили вече тѣхната независимость които подържатъ тая независимость, и на които освобождението ний сме признали, слѣдъ едно зрѣло размишление, и то съгласно принципитѣ на справедливостьта, то ний не би могле освѣнъ да съглѣждаме въ заявяването на вмѣшателство, като на едно неприятелско намѣрение предъ видъ на Съединенитѣ-Щати, отъ страна на коя да е европейска власть, съ цѣль да угнетава или да припятствува въ нѣщо врьхъ сждбинитѣ на въпроснитѣ Държави".

„Нашата политика се състои въ това, *никога да не се въспоставяме въ вжтрѣшнитѣ работи на коя и да е Сила въ стария свѣтъ*; да считаме фактическото правителство като законно правителство къмъ насъ; да завьржемъ съ това правителство приятелски отношения, и да съхранимъ тия отношения съ една откровенна, твьрда и рѣшителна политика, като приимаме безъ разлика справедливитѣ заисквания на всички сили, а въ сжщо врѣме да не търпимъ несправедливитѣ претенции на никого. Но, когато се касае до нашия континентъ, работитѣ се измѣняватъ съвьршенно; защото, ако съюзнитѣ Сили би искали да прокаратъ тѣхната политическа система въ една или друга часть на Америка, това би станало само съ необходима опасность за нашето благоденствие и нашето спокойствие; за насъ ще е не възможно да стоимъ равнодушни зрители на това вмѣшателство подъ каквато и да е форма се произвѣждало то".

Слѣдъ тази декларация европейскитѣ Сили се отказаха да се вмѣсятъ въ работитѣ на Спания и колониитѣ. (*Calvo*, Le droit international T I.).

Втората часть. — Въ сѫщия *мессажъ*, *Монрое* формулира втората *теза* на своята доктрина, въ слѣдующий случай:

Въ врѣмето на Монроевото предсѣдателство, единственнитѣ европейски Държави, които имаха притежания врьхъ континента на сѣверна Америка, бѣха Англия и Руссия. Сѣверозападнитѣ граници на територията, позната подъ името *руска Америка*, не бѣха никога точно опредѣлени. Експлоатацията на ловътъ и риболовството бѣха дали причина да възникнатъ безбройни стълкновения мѣжду жителитѣ на тази страна и индиенцитѣ. За да тури краѣ на тѣхъ, руското правителство презъ мѣсецъ Септ. 1821 придоби исключително притежание врьхъ територията, положена мѣжду Орегонъ и устието на Берингъ.

Англия и Съединенитѣ-Щати се въспротивиха на това засвоение. *Адамсъ*, който бѣше въ това врѣме държавенъ секретарь въ Вашингтонъ, даде наставления на своитѣ представители въ Лондонъ и Петерсбургъ, като се основаваше върху това, „че трактатитѣ и политическитѣ революции сѫ направили, щото Европа да изгуби сѣко право врьхъ Американскитѣ територии, че континенталната часть на новия свѣтъ не би могла вече да служи като елементъ за колонизация на европейскитѣ Държави въ оная часть, която отъ по-преди не е била тѣмъ подчинена; че абсолютната независимость на народитѣ, които постепенно сѫ се конституирали въ Америка е достаточна, щото тѣхното суверенство да се счита като простирающе се врьхъ цѣлия континентъ, подъ единственното само исключение, да се уважаватъ придобититѣ права; че американский континентъ не може вече да съставлява *колониялень доменъ*, и понеже този континентъ е завзетъ отъ свободни Държави и цивилизовани народи, европейцитѣ не трѣба да търсятъ тукъ входъ, освѣнъ съгласно общитѣ принципи на мѣждународното право т. е. възъ основание абсолютното равенство“.

Тѣзи инструкции съставляватъ основата на втората часть отъ Монроевата доктрина, исказана въ мессажътъ отъ 2 Дек. 1823 въ слѣдующитѣ термени:

„Разсѫди се като згодна случка, за да се припознае като начало, съ което сѫ свързани правата и интереситѣ на Съединенитѣ-Щати, за Американскитѣ земи съгласно съ състоянието на свободата и независимостьта, които тѣ сѫ си придобили, и въ които сѫ се одържали до сега, — тѣ не могѫтъ вече за въ бѫдѫще да се считатъ като възможни за конолизация на никоя европейска Държава".

Тази доктрина, наречена доктрината на *Монрое* не е никога била предмѣтъ за законъ или за трактатъ. Ний казахме по-горѣ, че тя е само единъ видъ преоблечено вмѣшателство. Въ послѣдне врѣме тя доста силно се критикова. Но, както и да е, по сѫщество тя не търси да въведе едно ново право, но иска само да приспособи на американский континентъ правилата на общето мѣждународно право, което е прието за сички Държави.

Отдѣление II

ЗА ХИПОТЕЧНИТѢ ПРАВА НА ДЪРЖАВИТѢ.

ГЛАВА I.

За реалнитѣ права.

I. Домениума на Държавата въобще.

А. ОБЩИ НАЧАЛА. РАЗНИТѢ ЗНАЧЕНИЯ НА ТАЗИ ДУМА.

Държавата, взета въ качеството ѝ като морална или юридическа личность, е способна да придобива и да притежава *право на собственость* (*Capax dominii*).

Правото на собственость за Държавата е послѣдствие отъ суверенството; това право се проявява на разни способи:

1-о Въ *способностьта* да има своя национална територия. Националната територия е часть отъ глобътъ, врьхъ която часть единъ народъ упражнява своето *суверенство.* Тази часть се съдържа мѣжду граници или синори, които я отдѣлятъ отъ съсѣднитѣ територии. Тя обѣма земята, подземието, повьрхнината съ количеството въздухъ, който е врьхъ нея. Каква е народностьта на жителитѣ врьхъ нея е безразлично.

Държавата е въ право да разполага съ нея, съгласно цѣлта си, въ интереса на своето благосъстояние, чрезъ сички актове, които произхождатъ отъ суверенството. Така н. пр. Държавата може да изключи чужденцитѣ, Държавитѣ или частнитѣ лица, да иматъ частна собственость врьхъ нейната земя (както правеше нѣкогашъ Англия, днесь това ограничение е премахнато почти на всѫдѣ); тя може съ нея да разполага по волята си, да я дѣли административно както намѣри за най-згодно и прочее. Правото на суверенството се простира врьхъ сички нѣща и врьхъ сички лица, които се нахождатъ врьхъ нейната територия, изключая правото на *екстерриториялность.*

2-о Въ *висший доменіумъ* (*domenium eminens*). Това се разбира въ правото, да разполага съ сички частни (индивидуални) собствености въ интереса за благосъстоянието и безопасностьта на сички; на примѣръ, чрезъ налози (даждия), принудително отстѫпване имоти за държавна и обществена полза и пр. (Бълг. конституция членове 68 и 69).

3-о Въ *обществений доменіумъ* (*res publicae*). Обществений доменіумъ се състои отъ сички нѣща, които принадлѣжатъ прѣмо на Държавата, които не могѫтъ да се даватъ въ частна собственность, но сѫ оставени за общо ползуване на сички; н. пр. пѫтищата, площадитѣ, рѣкитѣ.

4-о Въ правото да има *частна собственость.* Държавата като юридическа личность може сѫщо като част-

нитѣ лица да има частна собственость, съ която тя разполага съгласно предписанията на гражданското право. Тази собственность се нарича *държавна собственость*.

Но тукъ споредъ нашия предметъ, ний ще се занимаваме само съ *националната* територия, тъй като другото принадлежи на *публичното* право или пакъ на *гражданското* право.

Б. КАКЪ СЕ ПРИДОБИВА ТЕРРИТОРИЯТА.

Една Държава може да придобие или да уголѣми своята територия по единъ *първобитенъ* или *естественъ* начинъ, — чрезъ наращение (alluvio), чрезъ образуване островъ въ териториялнитѣ води; или по единъ *произведенъ* или *юридически* начинъ, — съ засвояване чрезъ *окупация*, и съ присвояване, станало по отстъпка чрезъ договоръ съ възмездие или безъ възмездие.

Територията се придобива още чрезъ *завоевание* или *присъединение* безъ договоръ за миръ, а особено въ случай на покорение.

1-о *Чрезъ окупация.* — Условията на окупацията сж:

а) Една res nulius, т. е. една територия, която не е подчинена на ничие суверенство; н. пр. единъ пустъ островъ.

Тукъ трѣба да се прави добрѣ разлика мѣжду тая и гражданската или юридическата окупация. Когато територията се намѣрва подъ суверенството на единъ народъ, и друга Държава дойде да я завземе въ свое притежание, този актъ не се нарича вече окупация, но просто *завладяване* или актъ на *грабителство*.

б) Една вещь *възможна* да бѫде завзета въ притежание подъ суверенството на една Държава; на примѣръ, морето не може да бѫде окупирано.

в) *Animus possidendi* въ пълно суверенство. Откриването на една нова страна не дава право за суверенство на народа, който я открива.

г) Притежанието или окупацията трѣба да бѫде *вещественно* или *фактическо*, т. е. да се тури територията подъ властьта на народа тѫй, щото да може той да я защищава. Само *animus possidendi* не е достатъчно, то не отнима правото на другитѣ народи да завзематъ сѫщата територия. Едно просто заявление за окупирване една територия не е доволно, и не дава никакъ предпочтително и исключително право на тогова който го е направилъ.

КАКЪ СТАВА ОКУПАЦИЯТА ИЛИ ЗАВЗЕМАНИЕТО?

Когато мореплавателитѣ, испратени съ такава миссия отъ своя суверенъ или своето правителство, влѣгатъ въ притежание на единъ отъ тѣхъ открить островъ, поставятъ знамето на своята Държава, и направятъ нужднитѣ мѣрки за запазването му въ свое притежание. Но, когато единъ народъ остави само слѣди или памятни знакове, за да означи своето преминуване презъ тамъ или своето моментално притежание, такова дѣйствие не може да се нарече окупация, (н. пр. както бѣше *буллата* дадена отъ папата Александръ VI 1493 на *Фердинанда* V [catholique], краль спански и *Изабела* за откритията направени, и които ще направи *Христофоръ Колумбъ* — линия отъ една *полюсъ* до другия, 100 енглески милли и пр).

Що се касае до привземанието територииттѣ находящи се въ странитѣ на Африканский континентъ, то възъ основание конвенцията въ Берлинъ 1885, мѣжду другото, трѣба да се направи и едно съобщение къмъ подписавшитѣ този актъ сили.

Общия актъ на конференцията въ Берлинъ, отъ 26 Февр. 1885, членъ 34 гласи: „Силитѣ, които отъ сега на татакъ усвоятъ нѣкои земи (территории) въ странитѣ на африканский континентъ, положени вънъ отъ досегашнитѣ тѣхни притежания, или които, ако не сѫ имали такива до сега, ще придобиятъ такива, а тѫй сѫщо и ония сили, които установятъ тамъ въ нѣкоя земя протекторатъ, ще придружаватъ респективний си актъ съ едно *съобщение* къмъ другитѣ сили подписавши настоящий актъ, така, щото по този начинъ, да може сѣка заинтересована сила да представи своитѣ рекламации, ако

такива би имала. Чл. 35: „Силитѣ подписавши настоящий актъ считатъ за обязателно да обезпечатъ, въ територииτѣ завзети отъ тѣхъ, въ странитѣ на африканский континентъ, съществуването на една достаточна власть, която да може да усигури спечелентѣ права и, ако случай се яви, свободата на търговията и на транзитътъ, ако такива има уговорени".

2-о. *Чрезъ отстжпка и присъединение.*

Отстжпването и присъединението на една територия става чрезъ договоръ за миръ и други подобни съглашения. Но, твърдѣ рѣдко безъ възмездие: сѣкога се подразумѣва едно какво-да-е противъ-възмездие явно или скрито.

Курландия, бивше васално на Полша войводство, се даде (присъедини) на Руссия 1795. Мюлузъ (Mülhausen — Алзация —) се даде на Франца 1798. — Сардиния отстжпа Ница и Савоя на Франца чрезъ договора въ Парисъ 1860. Англия се отказа отъ Йонскитѣ острови въ полза на Гърция на 1864. Берлинский трактатъ 1878 чл. 38: „Високата Порта отстжпва на Руссия въ Азия територииτѣ Ардаханъ, Карсъ и Батумъ съ пристанището му, а тжй сжщо и всички мѣста мѣжду старата руско-турска граница и пр.

3-о. *Чрезъ размѣна.*

Руссия и Япония, една часть отъ островъ *Сахалинъ* и сѣвернитѣ *Курилски* острови. По Берлинский договоръ 1878, *Бессарабия* съ *Добруджа.*

4-о. *Чрезъ продажба.*

На 1803 Франца продаде Луизияна (на Мисисипи) на Съединенитѣ-Щати въ сѣвер. Америка. Велика-Бретания придоби чрезъ конвенция на 1871 една часть отъ Холандскитѣ притежания въ Гвинея. Съединенитѣ-Щати купиха руска Америка на 1866. Франца Шведский островъ „Св. Бартелеми" на 1877.

5-о. *Чрезъ завладяване.* (Виж. по-долу правото на война).

II. За територията.

Територията на една Държава може да бжде *затворена* — граничаща съ друга чужда територия (territoria clausa) или *неграничаща* съ друга (territoria non clausa). Затворена територия се казва, когато тя

отъ сички страни е обкржжена съ други Държави.

Границата е една идеална линия опредѣлена чрезъ градуситѣ на дължината и ширината, които отдѣлятъ територията отъ друга съсѣдна страна. Границата може да бѫде *естествена* и *искуствена*.

Естествена граница е, която е опредѣлена отъ самата природа на единъ виденъ начинъ; а *искуствена* е оная, която е означена съ вънкашни знакове положена съ човѣческа ржка (зидъ, плѣтъ, колци, синорни камени, шанецъ и пр.).

Естествена граница могатъ да съставляватъ планинитѣ, рѣкитѣ, езерата и моретата. При планинитѣ се взема обикновенно върхътъ за синоръ. При рѣкитѣ може да бѫде обрѣжието взето като синоръ. Ако границата се счита коритото ѝ, тогава спорѣдъ най-новитѣ трактати въобще се взима *Thalweg*-а, т. е. най-дълбоката линия, по която тече водата. По нѣкогашъ измѣнението на коритото; по нѣкога единъ островъ или мостъ. Граници въ езерата, морето.

На примѣръ, Берлинский договоръ 1878, чл. 2-й: „Границата отъ къмъ сѣверъ слѣдва по дѣсния брѣгъ на Дунава отъ старата сръбска граница до една точка на Истокъ отъ Силистра, която ще се опредѣли отъ една европейска коммисия; отъ тамъ тя се упжтва къмъ Черно-море и допира до послѣднето на югъ отъ Мангалия, която се присъединява къмъ Румжния. Черно-море образува источната граница на България. На югъ границата трьгва отъ устието на потока, покрай който лѣжатъ селата Ходжа-Кьой, Селямъ-Кьой, Айваджикъ, Кулибе и Суджулукъ (Гулица), прерѣзва презъ долината на Дели-Камчия . . . въскачва се на планината на една точка, която лѣжи мѣжду Текенликъ и Айдосъ Брежда и слѣдва по нея презъ Карнобатъ-балканъ, Присевица-балканъ и Казанъ-балканъ на сѣверъ отъ Котелъ до Димиръ-Капия. Послѣ продължава по *главното* бърдо на Великий-балканъ и върви по него дори *до върха* на Косица“.

Територията се състои отъ *твърда земля* и отъ *вода*.

Рѣкитѣ, които текжтъ въ цѣлото си течение презъ територията на една Държава, правятъ часть отъ тази

Държава. Така сѫщо се считатъ *моретата* и *вѫтрѣшнитѣ езера*, които сѫ затворени вѫтрѣ въ границитѣ на територията на една Държава [н. пр. Каспийското море е руско].

III. За морето.

Единъ народъ може ли да установи своето владѣние врьхъ морето?

Тукъ трѣбва да се различава:

А. ОТВОРЕНОТО МОРЕ.

Отвореното море е свободно. То не може да бѫде нито окупирано нито притежавано на единъ съвършенъ и постояненъ начинъ. Ни една Държава не може да се установи врьхъ него така, щото да припятствува на другитѣ да минуватъ по него. Ползуването съ морето е неизчерпаемо и не може да принася врѣда никому; то дава сѫщитѣ възползувания на сички народи, защото ако се послужи единъ съ него, не може да отнеме ползуването и на други.

Въ този смисълъ се произнасятъ: *Hugo Grotius, de jure belli ac pacis*, както и въ книгата си, *De mare libero; Puffendorf; Bynckershoek; Vattel* и по-голѣмата часть отъ списателитѣ. *Vattel* подържа, че единъ народъ може да се откаже даже и мълчеливо отъ правото за риболовство въ една часть на морето.

Но при сичко това, има списатели и Държави, които сѫ успорявали свободата на морето. Така *Alberico Gentilis*, въ своето Advocatio hispanica (1613), а особено *Selden*, въ своето списание „Mare clausum“ (1635) сѫ подържали претенцията на англійското правителство за неговото суверенство *врьхъ моретата, които обкржжаватъ британскитѣ острови. Fra Paulo Sarpi* подържаше на 1676 претенцията на Венецияната република, че тя има суверенство врьхъ Адриятическото море.

Португалскитѣ крале искаха нѣкогашъ да си присвоятъ владѣние врьхъ моретата на Гвинея и на источнитѣ Индии.

Спания претендираше, още на 1790, да исключи другитѣ народи, да се не ползуватъ отъ всемирний Океанъ. Тѣхнитѣ претенции се основаха врьхъ това, че тѣ първи сж направили откритието му. Но тѣзи тѣхни претенции бѣха отблъснати още отъ *Хуго Гроциуса*, „De mare libero“.

Но при сичко това, единъ народъ може да придобие исключителни права за мореплаване и за риболовство съ договоръ, чрезъ който други народи се отказватъ въ негова полза отъ своитѣ естествени права. Този видъ договори обаче обвързватъ само ония народи, които сж ги сключили, а никакъ и други народи.

Примѣръ: Остандската компания, основана на 1723, не можеше да плува въ океана на источнитѣ Индии; това бѣше едно обѣщание дадено отъ страна на Австрия въ полза на Англичанитѣ и Холандезцитѣ.

Б. ЗА ПРИБРѢЖИЕТО.

Общеприето е, че домениума на една Държава, която граничи съ море, обѣма и крайбрѣжнитѣ части на морето (mare proximum s. vicinum); но сички не сж съгласни врьхъ пространството на това владѣние.

Спорѣдъ едни (и то е почти общо мнение), домениума на Държавата се простира *до колкото достига единъ топъ изпратенъ отъ брѣга.* Обаче, въ послѣдне врѣме, по причина на голѣмата разлика въ силата на топоветѣ, много народи приимать растоянието на *три* английски морски мили (5 километра). Мѣждународната конвенция за урегулирване риболовътъ въ сѣверното море, сключена въ *Хага*, на 6 Май 1882, мѣжду Германия, Белгия, Дания, Франца, Англия и Холандия, опредѣля рейона за риболова отъ три географически мили или 5 километра.

Впрочемъ, врьхъ пространството на морский доменіумъ сѫществува твьрдѣ голѣмо разногласие. Едни нолатъ 30 *леги* (една лега около 4 километра); други 60 леги; други 100 леги; други два дни пѫть; други до колкото вижда окото хоризонтътъ; нѣкои пакъ само 3 леги.

Дания претендираше на 6 леги отъ обрѣжието на Исландия, а 24 отъ онова па Гренландия.

Подъ думата прибрѣжие се разбиратъ частитѣ на сушата, които сѫ въздигнати вънъ отъ морето, па даже и ако тѣ не би биле до толкова твьрди, щото да може да се строи или обитава по тѣхъ. *Растоянието*, за което е дума, започва да се брои отъ точката, гдѣто могѫтъ да плуватъ кораби. Малкитѣ острови, островчетата, и камеппитѣ стѣни, които на много мѣста се намѣрватъ близу до обрѣжието, правятъ часть отъ територията на Държавата, а *растоянието*, за което говорихме, започва обикновенно отъ крайната часть на тѣзи острови.

Отъ голѣма важность е прочее, да се опредѣли *доменіума* или *морската територия* на една Държава.

Въ предѣлитѣ на морската територия, Държавата граничаща съ морето упражнява правата на суверенство и на юрисдикция по единъ съвьршенъ начинъ, като исключава сички други народи.

Така на примѣръ:

1-о Въ предѣлитѣ на своята морска територия, тя има право на наращение (accession) или ползуване врьхъ сичко, което се прилѣпя къмъ нейната територия чрезъ *alluvio*, чрезъ откѫслеци, чрезъ образуване на острови въ морето и въ устието на рѣкитѣ;

2-о Тя може да прави тамъ укрѣпления, постройки, пѫтища и пр., да измѣнува теченнето на рѣкитѣ, па даже и ако това би било въ ущьрбъ па другитѣ Държави;

3-о Да завзема тамъ безстопанскитѣ нѣща;

4-о Да исключи сѣко странно лице или странна Държава, да извършва врьхъ тази територия актове, които влѣгватъ въ атрибутитѣ на суверенството; тя може да не позволи възползуването отъ нейната територия, па даже и въ случай на нужда; исключение се прави само въ случай на корабокрушение. Риболовството въ този рейонъ принадлежи исключително на прибрѣжната Държава;

5-о Тя може да възбрани тамъ *неприятелски действия* на *суша* и по *вода*. Воюющитѣ страни не могатъ да правятъ тамъ *морски привземания* (des prises).

При сичко това, трѣба да забѣлѣжимъ, че на практика, ако и да е то въпрѣки принципътъ на морското суверенство, народитѣ не запрещаватъ и не припятствуватъ, нито пакъ облагатъ съ налози невинното преминуване на чуждитѣ кораби въ рейона на морското суверенство.

В. ЗА МОРСКИТѢ ЗАЛИВИ; ЛИМАНИТѢ; ПРИСТАНИЩАТА.

Частитѣ отъ морето съ малко пространство, които влѣгватъ на вжтрѣ въ територията на една Държава наречени заливи, лимани, пристанища и пр., и които могжтъ да бжджтъ владѣяни чрезъ топъ отъ сушата, или на които входътъ може да бжде лесно защитенъ съ сила отъ приморската Държава, правятъ тоже часть отъ домениума на тази Държава; на примѣръ, каналътъ отъ Бристолъ, Зюйдерзе, Долеартъ и пр.

Г. ЗА МОРЕЖЗИТѢ (МОРСКИТѢ УСТИЯ).

Морежзитѣ или каналитѣ, които отдѣлятъ двѣ Държави, принадлежатъ по право съгласно принципътъ, изложенъ по-горѣ подъ Б., на територията на оная Държава, която може да ги защищава отъ суша съ топъ; на примѣръ морежзитѣ: Гибралтаръ, Сундъ, Белтъ, Дарданелитѣ, Босфора и пр. (Въ настояще врѣме най-голѣмото растояние за биението на единъ топъ се взима 8 мили).

Така Босфора и Дарданелитѣ сѫ на Турция, каналътъ отъ Керчъ на Руссия. Сундъ принадлежи на Дания и Шведия, малкий Белтъ на Дания и Германия; Солентъ е английски; но каналитѣ: Бристолъ, Св. Георгий, Св. Патрикъ и ирландското море не принадлежатъ на Велика-Бретания, при сичко че тя ги претендира.

Обаче, когато морскитѣ устия служатъ за пѫтъ на съобщение мѣжду двѣ голѣми морета, по които пловидбата е свободна за сички народи или поне за повече отъ тѣхъ, Държавата, която притежава морежъзътъ не може да откаже преминуването презъ него на другитѣ народи, освѣнъ ако, въ извѣстенъ моментъ, това преминуване не би било опасно за тази Държава; н. пр. ако военнитѣ кораби на нейния непрiятель искатъ да преминатъ презъ него.

Така Спания и Мароко не могѫтъ да запретятъ преминуването презъ Гибралтаръ корабитѣ на другитѣ народи; преминуването презъ Сундъ или презъ голѣмий и малкий Белтъ, които служатъ за съобщение мѣжду Сѣверното и Балтийското море, не може да бѫде запретено отъ Шведия и Дания.

Историята ни представлява единъ противенъ примѣръ на принципа, че морскитѣ устия, които служатъ за съобщение мѣжду двѣ морета, сѫ свободни; така Дания имаше право да взема такса (péage) за преминуване презъ Сундъ и презъ двата Белта. Но, това право на Дания, чрезъ единъ договоръ сключенъ въ Копенхагенъ на 1857, мѣжду тази послѣднята и мѣжду почти всички морски Сили, се капитализира на сумата 86.240,000 франка, и се откупи съразмѣрно отъ контрактующитѣ Държави.

За Черно-море има специални условия, предвидени въ договоритѣ.

Споредъ членове 11—14 на Парискій договоръ отъ 30 Мартъ 1856, Черно-море е неутрализирано; неговитѣ води и пристанища сѫ отворени за търговскитѣ

кораби на сички народи; а запретени сж само за военнитѣ кораби на сички сили за винаги.

Постановленията на договора, сключенъ въ Лондонъ 13 Юлий 1841 мѣжду петь-тѣхъ сили, спорѣдъ които постановления входътъ въ Босфора и Дарданелитѣ е забраненъ за иностраннитѣ военни кораби, до когато Отом. Порта се намѣрва въ миръ, си оставатъ въ сила съ нѣкои видоизмѣнения. Исключение се прави за обикновеннитѣ (легки) кораби, стоящи въ служба при легациитѣ на приятелскитѣ сили, както и за легкитѣ кораби, които сѣка сила може да поиска, да стациониратъ въ устието на Дунава.

Парискій трактатъ отъ 1856 се видоизмѣни съ трактата въ Лондонъ отъ 31 Мартъ 1871, касателно ограничението военнитѣ сили на Руссия въ Черно-море. Това ограничение е отмѣнено.

Членъ 63 на Берлинскій договоръ отъ 1/13 Юлий 1878, декларира, че Парискій трактатъ отъ 1856, а тжй сжщо и трактата отъ Лондснъ на 1871 си оставатъ въ сила съ сички постановления, които не сж отмѣнени съ този трактатъ (Берлинскій), който не съдържа никакво ново распорѣждание въ отношение на Черно-море.

IV. За рѣкитѣ.

1-о. Рѣки въ вжтрѣшностьта на една Държава. Тѣзи рѣки правятъ съставна часть отъ Държавата. Сѣка Държава е свободна да располага съ тѣхъ както иска, да допусне да се ползуватъ съ тѣхъ другитѣ народи подъ условия каквито намѣри за згодни, или даже да не допуща на никой народъ да се ползува съ тѣхъ.

2-о. Рѣки, които отдѣлятъ двѣ или повече Държави, или които текатъ презъ тѣхъ. Строго взето спорѣдъ принципа на суверенството, сѣка Държава би имала право да располага по волята си съ *оная часть* на рѣката, която тече презъ нейната территория, било то и въ ущърбъ на другитѣ народи.

Обаче, природата е неравно распредѣлила водитѣ врьхъ земята; въ една страна тѣ изобилуватъ, въ друга пакъ ги има твърдѣ малко или съвсѣмъ ги нема. Но тъй като тѣхното употрѣбление рѣдко ги изчерпава и не намалява тѣхната стойность, то може да се допусне да се ползуватъ съ водитѣ или рѣкитѣ и онія, които не сж тѣхни стопани, безъ да се нанесе нѣкоя вреда на тѣхнитѣ притежатели. Отъ подобни начала сж се ржководили много законодателства по материята на гражданскитѣ закони (н. пр. фр. гражд. законъ чл. чл. 641, 645. — Турский граж. законъ членове 1262—1269)

Сжщитѣ начала за *общность* на водитѣ или специално за рѣкитѣ, които преминуватъ или отдѣлятъ нѣколко Държави, сж въведени и въ модерното мѣждународно право, и именно въ това се заключава единъ голѣмъ прогресъ мѣжду народитѣ.

Идеята за общностьта на рѣкитѣ се срѣща заявена за пьрвъ пѫтъ въ единъ декретъ отъ французската национална конвенция отъ 16 Ноем. 1892, която обявява рѣката *Escaut* (Холандия-Белгия) за свободна. Пьрвото приспособение на този принципъ биде направено въ чл. 6-й отъ трактата въ *Lunéville* на 9 Февр. 1801. Спорѣдъ този трактатъ *Tahlweg*-а или коритото на рѣката Ринъ (Райна) съставлява границата мѣжду Франца и Германската империя касателно суверенството. Но, предъ видъ на пловидбата и търговията дойдоха до съгласие, щото р. *Ринъ* да се счита като обща рѣка мѣжду двѣтѣ Държави.

Въ слѣдствие на този трактатъ биде сключена една конвенция на 15 Августъ 1804 мѣжду Франца и Герм. империя врьхъ октроата за пловидбата; въ тая конвенция се опредѣляше таксата за преминуване отъ Страсбургъ до Холандската граница.

Прихода отъ това октроа трѣба да се дѣли по наполовина мѣжду двѣтѣ Държави. Чл. 5 отъ трактата за миръ, сключенъ на 30 Май 1814 разшири идеята за

общность на рѣкитѣ, като даваше обѣщание, че този принципъ ще получи едно общо приспособление и за други мѣждународни рѣки. Той биде превъзгласенъ чрезъ *окончателний актъ* (l'acte final) на Виенский конгресъ отъ 9-й Юний 1815 въ чл. чл. 14, 96, 108—118.

Отоманската Порта обаче не правяше, на тази епоха, часть отъ европейското публично право, за това тѣзи распорѣждания не се приспособяваха и за *Дунава*.

Членоветѣ 108—117 съдържатъ учрѣдителни распорѣждания за тази общность. Тѣ могатъ да се сведатъ на слѣдующитѣ главни точки:

1-о. Пловидбата по рѣкитѣ е съвършенно свободна за презъ цѣлото тѣчение отъ точката, гдѣто сѣка една отъ тѣхъ става плаваема за корабитѣ, дори до самото ѝ влизание въ море, езеро или рѣка; тая пловидба не може да бѫде запретена за никого предъ видъ на търговията, съ условие че корабоначалницитѣ или притежателитѣ имъ ще се съобразяватъ съ установенитѣ полицейски правилници.

2-о. Правилницитѣ касателно полицията и тарифитѣ за правата на *плуване* ще се опредѣлятъ съ общо съгласие мѣжду сички крайбрѣжни Държави, и не ще могѫтъ да се измѣняватъ, освѣнъ пакъ съ общо съгласие на сѫщитѣ.

Тѣзи правилници ще имать слѣдующий характеръ:

а) Тѣ ще благоприятствуватъ по възможность търговията и пловидбата на сички народи;

б) Тѣ ще бѫдѫтъ съставени по единъ *еднообразенъ* начинъ за сички, и до колкото е възможно ще сѫ сѫщитѣ за цѣлото тѣчение на рѣката;

в) Тѣ ще се простиратъ по възможность и за разклоненията и спорѣднитѣ рѣки, които дѣлятъ нѣколко Държави или преминуватъ прѣзъ тѣхъ;

г) Правата за *плуване* ще бѫдѫтъ еднообразни, непроменливи и независящи отъ разнитѣ качества на стокитѣ;

д) Количество за правата на плуване не ще надминуватъ ония количества, които сѫществуватъ вече въ момента на настоящий трактатъ;

е) Количеството за правата ще се установява съгласно обстоятелствата. Октроата за Ринъ ще може да служи за рѫководство..

3-о. Бюрата за пребиране правата ще бѫдѫтъ намалени по възможность; тѣ ще бѫдѫтъ опредѣлени чрезъ единъ правилникъ, въ който никакво измѣнение нема да става безъ обще съгласие, освѣнъ ако една прибрѣжна Държава не пожелае да намали числото на ония бюра, които принадлѣжатъ ней исключително.

4-о. Сѣка прибрѣжна Държава ще се натовари да подържа пѫтищата за тѣгление (съ коне или хора) корабитѣ, които преминуватъ презъ нейната територия; тѫй сѫщо ще бѫдѫтъ въ нейна тяжесть за презъ сѫщото пространство, сички нуждни работи за подържание рѣката въ плавателно състояние.

5-о. Запретено е да се установява за напрѣдъ *право* на *етапъ* (étape) на *échelle* или *relâche forcée*, а постоящитѣ до сега ще бѫдѫтъ съхранени съ съгласието на сички Държави за въ полза на пловидбата и на търговията въобще. [Виж. буква *Б* стр. 89 *за митническото законодателство*].

6-о. *Митническото законодателство* за сѣка Държава си остава свободно; но упражнението функциитѣ на митничаритѣ не трѣба да прави спѫнки на пловидбата.

Разбира се само по себе, че правото за да се служи нѣкой по рѣката заключава въ себе и правото да се послужи съ прибрѣжията за нуждитѣ на пловидбата; на примѣръ, за да се привърже кораба на едекъ, или за да премине по пѫтя за тѣгление на *едекъ*.

Разнитѣ прибѣжни на р. Ринъ Държави сключиха на 31 Мартъ 1831 една конвенция, която опредѣля правата за плуването по р. Ринъ.

При това, трѣба да се забѣлѣжи, че условията на Виенский трактатъ не нанисатъ никакъвъ ущърбъ на правата за *суверенството* на прибрѣжнитѣ Държави въ отношение на полицията и юрисдикцията. Корабитѣ могжтъ да преминуватъ по рѣкитѣ; но за презъ тѣхното преминуване тѣ сж подложни на юрисдикцията на страната, гдѣто се намиратъ, както сички странни поданици находящи се на чужда територия.

Постановенията на Виенский трактатъ сж направени за въ полза на сички народи, па даже и за въ полза на ония, които не сж подписали този трактатъ.

Парискій трактатъ на 1856, чл. 15 гласи: „Актътъ на Виенский конгресъ (1815), като установява принципитѣ предназначени да урѣдятъ пловидбата по рѣкитѣ, които дѣлятъ или преминуватъ нѣколко Държави, договорающитѣ се сили установяватъ помѣжду си, че за въ бжджще тѣзи принципи ще бжджтъ тжй сжщо приспособени па *Дунава* и на неговитѣ устия. Тѣ заявяватъ, че това распорѣждание прави отъ сега нататъкъ часть отъ публичното право на Европа и го вематъ подъ своя гаранция.

Общия актъ на конференцията въ Берлинъ отъ 26 Февр. 1885, чл. 2, 3, 8; чл. 13 гласи:... „Тѣзи распорѣждания сж признати отъ подписавшитѣ (този актъ) сили като такива, които отъ сега нататакъ правятъ часть отъ публичното мѣждународно право.“

На 1857 сички Държави отплатиха възъ основание на единъ опредѣленъ капиталъ сжществующата до тогава такса за Сундъ и двата Белта, която такса се взимаше отъ Дания.

На 1861 се отплати правото за преминуване по рѣката Елба, което право принадлежаше на *Хановеръ*.

По примѣра на тия, на 1863 чрезъ единъ трактатъ, сключенъ мѣжду Белгия и Холандия, тази послѣднята отстжпа на Белгия правата си, които взимаше за преминуване по рѣката *Escaut* за единъ изцѣло

опредѣленъ капиталъ отъ 36.278,566 франка, който Белгия обѣща да исплати на Холандия. Слѣдъ това чрезъ единъ трактатъ, сключенъ на 16 Юний 1863 въ Брюкселъ, мѣжду Белгия и почти сички Държави, които водятъ морска търговия, този капиталъ се отплати отъ тѣзи послѣднитѣ съразмѣрно и съгласно важностьта на търговията имъ, тъй щото на Белгия принадлежащата часть остана само 13.328,006 франка, и рѣката *Escaut* остана свободна за плуване на сички, които отплатиха принадлежащата тѣмъ часть.

V. За мѣждународнитѣ или публични сервитути.

А. ОПРЕДѢЛЕНИЕ; ВИДОВЕТѢ НА СЕРВИТУТИТѢ.

Подъ сервитутъ на Държавата или държавенъ сервитутъ се разбира едно *реално право*, което една суверенна Държава *(territorium dominans)* изисква, щото друга една суверенна Държава да не упражнява извѣстни актове на суверенство, или да търпи, щото друга Държава да упражнява нѣкои актове на суверенство врьхъ нейната територия.

Държавнитѣ сервитути иматъ нѣщо общо съ сервитутитѣ по гражданский законъ въ това, че тѣ не могатъ да се състоятъ *in faciendo*, но само in patiendo или *non faciendo*.

За да може да съществува единъ държавенъ сервитутъ, изисква се, щото владѣющата територия *(territorium dominans)* и служащата територия *(territorium serviens)* да бъдатъ и двѣтѣ суверенни.

Правата, които една Държава упражнява врьхъ друга, и чрезъ които суверенството на тази послѣднята е нѣкакъ ограничено, не сѣкога могатъ да се нарѣкатъ сервитути, така н. пр., по-преди Англия имаше гарнизонъ въ островъ Корфъ (1815); Турция (до 1867) имаше въ Бѣлградъ и други мѣста въ Сърбия гарнизони, защото както Ионскитѣ острови тъй и Сърбия се считаха като полу-суверенни Държави.

При това, изисква се щото сервитутитѣ да бѫдѫтъ основани врьхъ единъ *специаленъ актъ* отъ мѣждународенъ характеръ. Понеже се предполага, че сѣка Държава е свободна и независима, то сѣко едно *стѣснително право* трѣба да бѫде доказано. Сервитутитѣ трѣба да се тълкуватъ сѣкога въ строго ограничена смисъль.

Въ сервитутитѣ не трѣба да се смѣсватъ *задлъженията*, по които една Държава трѣба да прави пѣщо за смѣтка на друга; на примѣръ, да плаща единъ *трибутъ* или да дава каква да е помощь (субсидия) — servitus in faciendo consistere nequit.

Сервитутитѣ сѫ *реални прѧва* (territorium territorio servit); тѣ сѫществуватъ за въ полза на една Държава врьхъ друга, независимо отъ променението на суверена.

Тѣ се погашаватъ чрезъ сливание въ едно двѣтѣ Държави, т. е. когато превладѣющата Държава и служащата се съединятъ.

Б. СПЕЦИЯЛНО.

1-о *Сервитути състоящи in patiendo.* Единъ сервитутъ сѫществува *in patiendo*, когато една Държава търпи, щото друга една Държава да упражнява врьхъ нейната територия актове принадлежащи на суверенството, каквито, съгласно принципа за суверенството на Държавитѣ, тя не би могла да прави; на примѣръ, да допуща на жандармитѣ на друга Държава да влѣгватъ въ нейната територия, за да прислѣдватъ единъ злодѣецъ, който е прибѣгналъ тамъ; да търпи, щото друга Държава да прекарва войскитѣ си презъ нейната територия.

Примѣри за сервитути състоящи въ *patiendo*:

Споредъ трактата въ Анверсъ на 15 Ноем. 1715, наречень *трактата на барриерата*, Холандия имаше право, да държи гарнизони въ нѣколко Белгийски градове (Намюръ, Турней, Менинъ и прочее).

Спорѣдъ крайний актъ (l'acte final) на Виенский конгресъ (чл. 103) правителството на Папата трѣбаше да търпи, щото Австрия да държи гарнизони въ Феррара и Коммаккио, принадлежащи на Папината Държава.

Съгласно чл. 31 отъ сжщий трактатъ, Прусия имаше право за два военни пжтища презъ кралевството Хановеръ, а Хановерското правителство за единъ воененъ пжть презъ Прусия.

2-о *Сервитути състоящи in non faciendo.* Тѣзи сервитути сжществуватъ, когато една суверенна Държава не може да прави извѣстни актове врьхъ своята територия, каквито тя, съгласно принципа за суверенството, би имала право да ги върши, ако не сжществуваше сервитута.

Примѣри:

Запрещение наложено на Франца чрезъ трактата на 21 Ноем. 1815, да възстанови крѣпоститѣ отъ Хюнингъ, а да направи други укрѣпления на едно извѣстно разстояние (3 леги) отъ Базелъ.

Спорѣдъ Парискиий трактатъ за миръ отъ 30 Май 1814, и оня отъ 1839 сключенъ мѣжду Белгия и Холандия, пристанището Анверсъ ще бжде пристанище само за търговията, а въ никой случай пристанище за война. Това бѣше единъ сервитутъ установенъ въ полза на Англия врьхъ белгийската територия.

Спорѣдъ Берлинский договоръ отъ 1878, чл. 11: „Турска войска не ще пребивава вече въ България. Всичкитѣ стари крѣпости ще се съборятъ съ разноскитѣ на княжеството въ течение на една година или по-рано, ако е възможно. Мѣстното правителство ще вземе тутакси мѣрки за тѣхното събарание, и нови не ще допусне да се градятъ. (На дѣло, това остана написано само на книга).

ГЛАВА II.

За личнитѣ права или правата, които произхождатъ отъ договоритѣ мѣжду Държавитѣ.

I. Начала врьхь договоритѣ.

Единъ *мѣждународенъ* договоръ или *общественъ* договоръ или *мѣждународенъ общественъ* договоръ, въобще взето, се нарича онова съглашение, сключено мѣжду двѣ или повече суверенни Държави за какъвто и да е предмѣтъ.

Прочее, не могѫтъ да се нарекѫтъ мѣждународни договори: Конвенциитѣ сключени мѣжду една Държава и едно частно лице било то поданикъ или чужденецъ; така сѫщо мѣжду една Държава и една община или друго административно подраздѣление, ако ще би принадлежали тия послѣднитѣ на друга Държава; нито пакъ частнитѣ конвенции сключени мѣжду принцоветѣ или владѣющитѣ домове на разнитѣ Държави. Правилата врьхъ валидностьта на мѣждународнитѣ договори (трактати) сѫ сѫщитѣ както и ония за валидностьта на договоритѣ по гражданското право. Тия правила се свеждатъ въ три главни условия:

1-о Лицата да сѫ дѣяспособни за да контрактиратъ;

2 о Една съгласна воля, свободна отъ измама, насилие или лукавство;

3-о Единъ предмѣтъ, който може да съставлява материя за единъ договоръ.

Сѣка суверенна Държава има право да прави договори, освѣнъ ако тази нейна факултативность не е възбранена или ограничена чрезъ договоръ; на примѣръ Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Америка, сѣка отдѣлно, не могѫтъ да правятъ договори съ други Държави безъ съгласието на конгреса. Държавитѣ на германската конфедерация можаха да правятъ трактати, само които сѫ съвмѣстими съ основнитѣ закони на конфедерацията. Полу-суверенитѣ Дър-

жави не могатъ въобще да правятъ договори или поне иматъ едно ограничено право по тази материя.

II. Изискуемитѣ условия.

А. ДѢЯСПОСОБНОСТЬТА НА КОНТРАКТУЮЩИЙ.

За да може единъ договоръ да има валидность и да е задължителенъ за единъ народъ, изисква се, щото той да е сключенъ отъ оногова, който е законенъ представитель на този народъ или Държава съгласно неговото вѫтрѣшно публично право, или отъ неговъ пълномощникъ. При това, трактата да е сключенъ съгласно правилата предписани за тази цѣль чрезъ вѫтрѣшното публично право (Българската конституция членове: 1, 2, 7, 17, 18).

Ако тѣзи условия сѫ испълнени, нема се нужда за ратификация, освѣнъ ако такава не е била резервирана чрезъ самия договоръ. Но, когато единъ договоръ е сключенъ чрезъ дипломатический агентъ на единъ народъ, прието е почти всеобще съгласно положителното мѣждународно право, па даже и безъ изрична резерва, щото ратификацията и размѣнението на ратификациитѣ да се счита като едно необходимо допълнение за валидностьта на договора. Ратификацията *оставя висящо испълнението* на сключений договоръ, и тя му дава възвратна сила чакъ отъ деньтъ на сключването, ако за това не е положено противуположно условие. Договоритѣ носятъ датата на *подписването имъ*, а не оная на *ратификацията*.

Цѣлта на ратификацията е, да се констатира, че мандатарина не е прекрачилъ границитѣ на своя мандатъ, и това констатирване не може нищо друго да го замени.

Ратификацията е сѣкога *необходима*, ако тя е изрично указана.

Военнитѣ здѣлки въ случай на война не сѫ подложни обикновенно на ратификация.

Списателитѣ по мѣждународното право разискватъ въпроса: да ли е обвързанъ суверена на Държавата, когато неговия мандатаръ, при сключването договора се е придържалъ точно въ границитѣ на *своя публиченъ мандатъ*, когото е билъ съобщилъ на другата страна, но е прекрачилъ само *своитѣ тайни инструкции*.

Спорѣдъ *Хуго Гроциусъ*, суверена е задълженъ, и че той може да откаже ратификацията само въ случая, когато мандатаритъ е преминалъ своя явенъ мандатъ. *Klüber* (Droit des gens moderne § 142) сжщо и Vattel сж на сжщото мнение, освѣнъ ако ратификацията не е *формално* резервирана въ пълномощието и въ самия трактатъ.

Bynckershoek на противъ, като се основава врьхъ общеприетата практика за ратификацията, подържа че суверена е обвързанъ само чрезъ ратификацията, освѣнъ ако пълномощието на дипломата не е специално редактирано, като опредѣля формално, както предмѣта на договора, тжй и границитѣ на пълномощието. Но, въ сѣкий случай мнението на Клюбера и Вателa е преудоляюще, толкова повече, че ратификацията обикновенно бива резервирана, и въ този случай суверена може да постжпи съгласно своето желание.

При това, ражда се въпросъ, да ли е валиденъ трактата, сключенъ отъ единъ заробенъ суверенъ?

Въобще, тукъ трѣба да се произнесемъ отрицателно; защото заробването е едно прямо или косвенно *насилие*, което стѣснява свободата на волята. Но, сѣ пакъ договора можалъ би да има валидность въ случая, ако заробването не е повлияло врьхъ самоопредѣлението на суверена, за да се произнесе свободно, и ако дава да се разбере, че той би го сключилъ тжй сжщо, ако би билъ свободенъ.

Питание е пакъ: „договоритѣ, сключени отъ едно приврѣменно правителство, да ли сж задължителни“? — Щомъ революционната власть притежава сжществено или *de facto* суверенството, тя представлява страната. Дого-

воритѣ прочее сключени отъ нея сж задължителни както за страната тжй и за другата договорающа се Държава, която, чрезъ самия фактъ, че тя е третирала съ ревулюционната Сила, е признала тази послѣднята като представителка на суверенството.

Единъ Господарь, който се счита за законенъ, но моментално лишенъ *de facto* отъ сжществената власть, не може въ никой случай да сключва договори за своята страна (както бѣше н. пр. Лудвикъ XVIII — по-малакъ братъ на Лудвика XVI—презъ врѣмето на французката империя).

Б. ЗА СЪГЛАСЕНИЕТО.

Взаимното съгласие е необходимо, па въ каквато и да била форма изказано.

Грѣшката *(error)* и измамата *(dolus)* съставляватъ недостатъци за съгласието, тжй сжщо както и въ гражданското право.

Що се касае до *насилието (violentia)*, трѣба да се прави разлика. Единъ трактатъ истръгнатъ съ насилие отъ страна на една Държава, която прави едно несправедливо нападение, не може да бжде задължителенъ за единъ народъ, врьхъ когото става насилието; на примѣръ, ако една несправедлива война, — война за завладяване, за отмъщение испадне въ полза на нападателя, договора, който нападателя свързва съ побѣдения народъ, не ще бжде валиденъ; но напротивъ, ако нападната Държава бжде побѣдителка, и тя принуди непиятеля да сключи договоръ за миръ, този договоръ е валиденъ; защото непиятеля е самъ причина за *насилието*, послѣдствията на което той трѣба да поднесе.

Нарушението не може да съставлява припятствие за валидностьта на договоритѣ.

Никаква специална форма не се изисква за валидностьта на трактатитѣ, при всичко че обикновенно тѣ биватъ съставлявани писменно.

При сключванието на единъ договоръ, могатъ да се различаватъ: 1-о *преговоритѣ*; 2-о *прѣдварителний договоръ* (н. пр. Санъ-Стефанский договоръ); 3-о *окончателний договоръ* (н. пр. Берлинский договоръ 1878).

Преговоритѣ нематъ задължителна сила, па ако щѣ би да сж се съгласили вече странитѣ врьхъ извѣстни точки на договора, който иматъ да сключатъ. До когато съвокупностьта на договора не е още сключена, то сѣка една часть отъ него може да се оттѣгли.

Предварителенъ договоръ (Un traité préliminaire) се нарича оня договоръ, въ който странитѣ сж се съгласили по единъ задължителенъ начинъ за основитѣ, врьхъ които тѣ искатъ да основатъ окончателний договоръ, чрезъ който распорѣжданията отъ прѣдварителний договоръ ще бждатъ обяснени или видоизмѣнени.

В. ЗА ПРЕДМѢТА.

Трактата трѣба да има единъ позволенъ отъ закона или физически и морално възможенъ предмѣтъ.

Така н. пр., не биималъ задължителна сила единъ договоръ, който би поврѣждалъ трактата на една трета Държава, т. е. който би билъ противенъ на единъ по-преди сключенъ договоръ съ друга Държава, и който е невмѣстимъ съ стария договоръ.

Договора не може да има за предмѣтъ фактътъ или дѣйствията на една трета Държава; н. пр. една Държава не може да обѣщае *своитѣ добри услуги*, че ще склони друга Държава, да прави или да не прави нѣщо.

III. Дѣйствията на договоритѣ.

А. ИЗОБЩЕ И ПРИ ДѢЛЕНИЕТО НА ЕДНА ДЪРЖАВА ВЪ ПОВЕЧЕ ДЪРЖАВИ.

Pacta sunt servanda. — Онова що се нарича свѣтость на трактатитѣ не е нищо друго, освѣнъ тѣхната задължителна сила въ гражданското право. Казва се

свѣтостъ, защото тѣхното пазение зависи отъ савѣстьта на народитѣ.

Договоритѣ траятъ до тогава до когато трае и Държавата, която ги е сключила. Тѣхната задължителна сила и тѣхното траяние не зависятъ никога отъ промененията, които ставатъ както въ лицето на шефа на Държавата, тъй и въ преобразуванията, които могатъ да послѣдватъ въ вътрѣшната конституция, т. е. въ вътрѣшното преустройство на Държавата.

Когато една Държава се подѣли на повече Държави, тогава трѣбва да се приспособятъ правилата на гражданското право върхъ *наслѣдството*. Сѣка една часть представлява Държавата, отъ която е правила часть, и трактатитѣ продължаватъ да бждатъ задължителни за частитѣ (за наслѣдницитѣ), както сж биле задължителни за *цѣлокупностьта*. Това сжщото правило се приспособява, когато една Държава се присъедини къмъ друга; понеже това се счита като че е променила само суверенътъ си.

Възъ това основание, великитѣ Сили въ Берлинский договоръ отъ 1878, въ членове 8, 9 и 10 установяватъ: чл. 8: „Търговскитѣ и мореплавателнитѣ договори, както и сички конвенции и спогодби, които сж сключени мѣжду чуждитѣ Сили и Портата и днесь сж въ сила, запазватъ си силата и за Княжеството България и никакво измѣнение въ тѣхъ спрямо нѣкоя сила не може да стане, преди тази сила да си е дала съгласието“. . . Членъ 9-й . . „Понеже България трѣба да носи една часть отъ публичния дългъ на Държавата, то при опредѣлянието на годишното даждие (трибута), силитѣ ще взематъ предъ видъ и дѣла отъ дълга, който ще се възложи на княжеството по една справедлива съразмѣрность“. — Членъ 10-й: „България замѣнява Императорско-Турското правителство въ неговитѣ обязаности и длъжности срѣщу компанията на желѣзницата Русчукъ—Варна отъ деньтъ, когато се размѣнятъ ратификациитѣ на настоящий договоръ“.

При всичко това, тѣзи двѣ правила сж подложни на много видоизмѣнения. Ако при сжществуванието на договора сѣ е предполагало и се е имало предъ видъ политиче-

скитѣ обстоятелства, които сѫ вече престанали чрезъ преобрежението на една Държава, такъвъ договоръ не може вече да трае.

Договоритѣ съдържатъ по нѣкогашъ и *тайни* членове. Причината, по която се пази тази тайна врьхъ извѣстни членове, е по нѣкога страхътъ, за да се непроизведе недоволствие отъ страна на поданицитѣ на едната или и на двѣтѣ договоряющи страни, тѫй щото тѣ могѫтъ да направятъ опозиция на трактата съ насилие. По нѣкогашъ става това пакъ отъ страхъ, да се не оскърбятъ другитѣ Държави, които се намѣрватъ прямо или косвенно компромитирани чрезъ тайнитѣ членове; както н. пр. германский императоръ (Австрия) — бѣше обѣщалъ чрезъ единъ таенъ членъ въ прѣдварителний договоръ отъ *Леобенъ* [Щирия] на 1798 — окончателний въ *Кампо Формио*, — че ще отстѫпи странитѣ, находящи се на левия брѣгъ на р. Ринъ (Рейна), на французката република, за да може да си запази *Ломбардия* и *Венеция*.

Въ конституционнитѣ Държави обаче *тайнитѣ* членове не могѫтъ да иматъ никакво значение, защото договора не може да бѫде приведенъ въ дѣйствие, освѣнъ съ съгласието на законодателното тѣло (камерата); тѫй като преди да бѫде испълненъ договора, той ще трѣба на този начинъ да стане извѣстенъ чрезъ публичността си.

В. ЗА ПОТВЪРДЕНИЕТО НА ДОГОВОРИТѢ.

Потвърдението на договоритѣ може да бѫде нуждно, когато сѫ има сѫмнение или страхъ врьхъ валидността или врьхъ тѣхната трайность. Този случай се явява особенно, когато сѫ били сключвани едно подиръ друго нѣколко договори за сѫщий предмѣтъ, или когато старитѣ договори би могле да бѫдѫтъ турени въ сѫмнение по причина на една война, която се свършва съ единъ договоръ за миръ. Въ такавъ случай се прави забѣлѣжка или декларация въ новия договоръ, че старитѣ

договори или еди-кой-си договоръ се потвърдява чрезъ новия. Така н. пр. въ Берлинский договоръ 1878, въ чл. 63 се казва; „Парискій трактатъ отъ 30 Мартъ 1856, а тжй сжщо и Лондонскій трактатъ отъ 13 Мартъ 1871 запазватъ своята сила въ сички онези опредѣления, които не сж отмѣнени или измѣнени съ изложенитѣ въ настоящій актъ постановления.“

В. СЪУЧАСТВОВАНИЕ ВЪ ДОГОВОРИТѢ, СКЛЮЧЕНИ МѢЖДУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ.

По обще правило, договоритѣ немать задлъжителна сила, освѣнъ за ония които сж ги сключили. Но по нѣкой пжть, контрактантнитѣ сили поканватъ или позволяватъ на ония Държави, които не сж участвовали въ сключванието договора, да *съучаствуватъ* и тѣ ако желаятъ, като дадатъ своето съгласие за сключений вече договоръ.

Дѣйствията на съучастието. Има три вида съучаствование:

1-о. Съучаствованіе на една трета Държава като главна страна, когато договора съдържа распорѣждания угодни за нея, или пакъ че договора е отъ естество, да измѣни нейнитѣ мѣждународни отношения. Чрезъ това съучастие, Държавата, която се присъединява къмъ договора, става пряма контрактантна страна.

2-о. Една трета Държава съучаствува предъ видъ, за да удобри ония распорѣждания, които инакъ за нея би биле вредителни, ако би въстанала противъ валидностьта на договора.

3-о. Тържественно съучаствованіе отъ учтивость, съ цѣль да се даде на договора една по-голѣма важность или единъ видъ засвидѣтелствование за неговата голѣма стойность. Това става обикновенно, когато се изисква одобрението на единъ договоръ отъ една трета сила, която има голѣма важность, и къмъ която трѣба да се пазятъ извѣстни длъжности на вежливость.

Първото съучастие има сѣкога най-голѣмо значение.

Примѣри скорошни за съучастие.

Виенский договоръ (1815) чл. 119 гласи: „Подписавшитѣ този трактатъ Сили поканвать сички Сили да съучаствуватъ, които сж биле събрани на конгреса, тжй сжщо и Господаритѣ и свободнитѣ градове, които припомогнаха за станалитѣ спогодби или за потвърденитѣ въ този трактатъ актове.“

„Подписавшитѣ Париский трактатъ Сили на 30 Мартъ 1856, призовавать Държавитѣ, които не сж участвовали въ този конгресъ, да взематъ съучастие въ *декларацията* отъ 16 Априлъ 1856, касателно *новото морско право*.

Монетарната конвенция въ Парисъ отъ 6 Ноември 1885, членъ 12 гласи: „Сѣко заисквание за съучастие въ настоящата конвенция, направено отъ една Държава, която приема положенитѣ (въ конвенцията) задлъжения, и усвоява монетарната система на *съюзътъ*, може да бжде приета само съ еднодушно съгласие на четири тѣхъ контрактантни сили.“

Г. ЗА ПОДНОВЯВАНИЕТО И ВЪЗСТАНОВЯВАНИЕТО НА ДОГОВОРИТѢ.

Подновяването на единъ договоръ е продължение на неговата валидность задъ срокътъ, който е билъ установенъ при сключването на договора. Подновяването предполага, че срока на стария договоръ не е още истекълъ. Обикновенно въ договоритѣ, а особенно въ търговскитѣ и мореплавателнитѣ, се полага условие, че ако ни една отъ контрактантнитѣ страни *не заяви* договора за *свършенъ*, и то въ едно извѣстно врѣме преди още истечението му (н. пр. 6 мѣсеци, една година и пр.), договора се подновява мълчеливо за едно тоже опредѣлено врѣме или за единъ новъ срокъ, за какъвто е билъ сключенъ първоначално договора.

Подъ *възстановението* на единъ договоръ се разбира, да се тури отъ ново въ сила единъ договоръ, който е билъ изгубилъ своето дѣйствие, и който е билъ прекъснатъ изцѣло.

IV. За обезпечението и запазването на договоритѣ.

А. ЗА ГАРАНЦИИТѢ ВЪОБЩЕ.

Още отъ старо врѣме па до XVI столѣтие, дадената *клѧтва* се употрѣбляваше твърдѣ често като срѣдство, че договора ще се пази честно. Отъ тогава насамъ това срѣдство излѣзе изъ обичай.

Обезпеченията, които по нѣкогашъ още се употрѣбляватъ сж:

Б. СПЕЦИЯЛНО.

1-о. *Залогъ.* Залога въ мѣждународнитѣ договори се състои обикновенно въ недвижими имения, а твърдѣ често отъ територията на Държавата, която дава задължението, или въ нѣкои крѣпости, които Държавата *квази-кредиторъ* има право да окупира. Ипотека врьхъ една часть отъ територията твърдѣ рѣдко се срѣща въ мѣждународното право.

Примѣръ, *прѣдворителний договоръ* за миръ въ Версайлъ отъ 1871, членъ 3:.... „Изправянването департаментитѣ, находящи се мѣжду дѣсния брѣгъ на рѣката Сена и източната граница, отъ Германскитѣ войски ще се извърши постепенно слѣдъ ратификацията на окончателний договоръ за миръ и слѣдъ заплащанието първия половинъ-милиардъ отъ контрибуцията условена въ 2 чл.“ (5 милиарда), „като се започне отъ най-близкитѣ до Парисъ департаменти, и се слѣдува постепенно съгласно исплащанието на контрибуцията.... Слѣдъ като се исплатятъ двата милиарда, германската окупация ще обѣма само департаментитѣ: Марнъ, Арденъ горния Марнъ, Мезъ Вожъ, Мертъ, тжй сжщо и крѣпостьта Белфортъ съ своята територия, които ще служатъ като *залогъ* за останалитѣ три милиарда, и гдѣто числото на германскитѣ войски не ще надминува 50,000 човѣци. Н. В. императора е распо-

ложенъ, да замѣни територіялната гаранція, състояща въ окупацията на тия части отъ французката територія, съ *финансіялна гаранція.*“ ...

2-о Заложници (Otages). Въ старитѣ врѣмена се практикуваше твърдѣ много, да се даватъ хора като заложници. Този видъ залогъ се даваше обикновенно отъ членоветѣ на царствующата фамилия; владѣтеля даваше въ залогъ синоветѣ си или най-близкитѣ си роднини; а по нѣкогашъ заложника се вземаше отъ най-важнитѣ или най-знаменититѣ фамилии. Заложницитѣ стояха подъ властьта на Държавата-кредиторъ до тогава, до когато задлъжената Държава не испълни своитѣ обязаности.

3-о Гаранціи. Гаранцията може да бѫде отъ два вида: гаранція дадена въ *общъ* смисълъ, и гаранція дадена въ *специяленъ* смисълъ.

а) Първата е единъ *допълнителенъ* договоръ, чрезъ който се дохажда до съглашение, за да се даде на Държавата - кредиторъ едно по-голѣмо усигурение за испълнението на главний договоръ. Въ този смисълъ *заловитѣ* и *заложницитѣ* могѫтъ да се вематъ като гаранція.

б) Въ *специяленъ* смисълъ гаранція се разбира оня договоръ, чрезъ който една Държава обѣщава да даде помощь на друга Държава въ случай, че извѣстни права на тази послѣднята бѫдѫтъ нарушени.

Гаранцията може да бѫде *обща* и да обѣма сички постановления въ единъ договоръ, или *специялна*, когато тя се отнася само до нѣколко членове отъ договора.

Тя може да бѫде още *врѣменна* или *постоянна.*

Когато има нѣколко контрактирающи страни, тя може да бѫде и *взаимна*, т. е. единъ за другъ. На примѣръ, въ трактата на *Aix-la-Chapelle* отъ 1748, осимъ-тѣ подписавши Сили се гарантираха взаимно; тъй сѫщо и въ Вестфалский трактатъ на 1648; или даже една Държава, която не е главна договарающа страна, може да гарантира правата на една отъ договарающитѣ

страни. Тогава гаранцията съставлява едно допълнително задължение.

Въз основание на горѣизложенитѣ, гаранцията може да бѫде за една алиянция, за единъ заемъ, за едно извѣстно състояние на работитѣ, за едно юридическо положение, н. пр. за *независимостьта* или за неутралностьта на една територия.

На примѣръ: Грьцкия заемъ на 1833, гарантиранъ отъ Франца, Велика-Бретания и Русия. — Турския заемъ на 1855, гарантиранъ отъ Франца и Велика-Бретания. Независимостьта на Белгия, гарантирана отъ петь-тѣхъ велики Сили; неутралностьта на Белгия, гарантирана отъ сѫщитѣ Сили. — Неутралностьта на Швейцария, гарантирана отъ осимъ-тѣхъ велики Сили подписавши Виенский трактатъ. — Неутралностьта на Люксембургъ, съ трактата отъ 14 Май 1867 измѣжду Австрия, Белгия, Франца, Англия, Италия, Холандия и Люксембургъ, Прусия и Русия, членъ 2 гласи: „Великото Дукатство Люксембургъ, въ границитѣ опрѣдѣлени чрезъ приложения къмъ трактата отъ 19 Априлъ 1839 актъ, подъ гаранцията на Австрия, Англия, Прусия и Русия, ще съставлява отъ сега нататъкъ една за всегда неутрална Държава .... Високитѣ контрактантни страни *се задължаватъ, да респектиратъ началото на неутралностьта*, условено чрезъ настоящий членъ; това начало е и оставя *положѣно* подъ *санкцията на колективната гаранция* отъ подписавшитѣ настоящий трактатъ сили, освѣнъ Белгия, биденки тя сама една неутрална Държава."

V Разнитѣ видове на договоритѣ.

1-о Трактатитѣ могѫтъ да бѫдѫтъ класифицирани отъ разни точки зрения.

Така тѣ могѫтъ да бѫдѫтъ реални или лични; вѣчни или врѣменни; възмездени или безвъзмездени; главни или второстепенни; предварителни или окончателни; евентуални; двустранни или едностранни; тайни или явни договори; преходни, постоянни и учрѣдителни договори; договори, които урѣждатъ извѣстни положения или отношения; договори за съединение или съюзъ. — Общи или специални договори.

Политически договори, като: за приятелство, за алиянция, за неутралность, за покровителство, за миръ, за субсидии, за гаранция, за отстжпване на територия, за граница, за конституция, за сервитути; — консулски конвенции и пр.

Социялни или обществени договори: а особено тѣзи споменати на стр. 92.

Конвенции мѣжду воющитѣ страни.

Договори, които имать за источникъ мѣжду-народното право, гдѣто Държавитѣ се явяватъ като общи законодатели.

Примѣри: декларациитѣ за въорженатa неутралность, 1780; распорежданията на Виенский конгресъ 1815, касателно мѣждународнитѣ рѣки, запрещението за търгувание съ роби, за класифицирането рангъть на дипломатическитѣ агенти; протокола въ Aix-la-Chapelle 1818 за прибавяние една посрѣдна класа — *министри резиденти*; декларацията въ Парисъ 1856; оная отъ Петерсбургъ 1868; Женевската конвенция 1864; актъть на Берлинската конвенция 1885.

2-о Специално, за алиянции. Общи или частни алиянции; отбранителни или нападателни. *Casus foederis.*

3-о Договори за конфедерации: виж. по-горѣ стр. 54.

4-о Договори за всемиренъ съюзъ, н. пр. конвенциитѣ въ Бернъ и Парисъ 1874 и 1878, *L'Union postale universelle.*

VI Намѣсването на една Сила въ преговоритѣ.

1-о За добритѣ услуги (bons offices). Държавитѣ, които не сж прямо заинтересовани въ една аффера, която се третира мѣжду двѣ други Държави, и врьхъ която не могжтъ да се споразумеятъ, могжтъ да се намѣсятъ въ спогажданието имъ на два начина:

а) Държавата, която указва своитѣ добри услуги, може да направи предложение за това по собственно побуждение, или б) по поканата и искането на едната или на двѣтѣ спорящи страни. Въ единъть и другия случай,

поканената Държава дѣйствува въ качеството на *посрѣдникъ*, като предлага своитѣ добри услуги.

2-о *За посрѣдничеството.* (*Дипл. показатель ч. III гл. VII стр.* 202.) Посрѣдникъ се нарича оная Държава, която ржководи преговоритѣ между двѣ Държави, съгласно правилата на правото и справедливостьта, и то до колкото е възможно въ интереса и на двѣтѣ Държави; обаче посрѣдника въ този случай, не е *арбитръ*, защото странитѣ, които сж поискали неговитѣ *съвѣти*, не сж се обвързали, чрезъ това, да се подчинятъ на неговото *рѣшение.*

Сѣка една страна съхранява своята пълна свобода да слѣдва указанитѣ съвѣти, или да се откаже отъ тѣхъ. Посрѣдника не е задлъженъ да дава *гаранция.*

Както споменахме по-горѣ, посрѣдничеството може да бжде *предложено* отъ посрѣдническата сила, или то може да бжде *поискано* отъ едната или отъ двѣтѣ спорящи страни, или най-послѣ то може *да се наложи* възъ основание на единъ сжществующъ по-преди договоръ.

Разликата между указвание *добритѣ услуги* и между *посрѣдничеството* е тази:

Че оня, който указва своитѣ добри услуги, се старае само да улѣсни започването или подкачването отъ ново на преговоритѣ.

Посрѣдника пъкъ се старае, за да се достигне до едно съглашение между твърдѣ различнитѣ расположения на двѣтѣ спорящи страни. Въ този случай посрѣднята сила става като страна въ преговоритѣ; тя прави предложения съ цѣль, да се поравни спорътъ; тя предизисква и съобщава декларациитѣ и отговоритѣ на двамата спорящи или съискатели на единъ сжщъ предмѣтъ; но тя нема никакво право да принуди едната или другата страна да приеме нейното предложение; наконецъ тя дѣйствува по този начинъ до сключването на договора.

VII. Начинътъ по който преставатъ договоритѣ да иматъ сила и дѣйствие.

Трѣба да се прави разлика измѣжду *несжществованието* и *погасяванието* на единъ договоръ.

А. КОГА ЕДИНЪ ДОГОВОРЪ Е НЕСЖЩЕСТВУЮЩЪ ИЛИ НУЛЛА?

Единъ договоръ може да бжде нападнатъ като нулла или несжществующъ, ако той е лишенъ отъ едно отъ *сжщественнитѣ условия за неговата валидность*, като: по причина на *погрѣшка*, която исключава сѣко съгласие, или по отсжтствие на единъ *позволенъ предмѣтъ*: договора въ такъвъ случай се счита като несжществующъ.

Единъ договоръ може още да бжде нападнатъ като несжществующъ само отъ една отъ странитѣ, т. е. отъ *онеправдената* страна, по причина на неимеющи дѣяспособность контрактующия или по причина на *dolus* или violentia, ако насилието е отъ естество да повлече невалидностьта на договора.

Б. ЗА ПОГАШЕНИЕТО НА ЕДИНЪ ВАЛИДЕНЪ ДОГОВОРЪ.

Единъ договоръ, ако и валиденъ самъ по себе, може да престане да има сила и дѣйствие въ слѣдующитѣ случаи:

1-о. Чрезъ взаимното съчувствие на контрактующитѣ страни съгласно началата на гражданското право. Но, изисква се, щото правата на една трета сила да не бждатъ замѣсени въ договора, който двѣтѣ Държави искатъ да развалятъ.

Н. пр. Лондонский протоколъ отъ 17 Януар. и договора въ Лондонъ отъ 13 Мартъ 1871, които ревизиратъ поставовленията отъ 30 Мартъ 1856. Декларацията на силитѣ въ трактата отъ Лондонъ на 13 Мартъ 1871, гласи: „Силитѣ признаватъ, че единъ сжществен принципъ отъ мѣждународното право е, щото ни една отъ тѣхъ да не може да се освободи отъ обезателствата на единъ договоръ, нито пакъ да измени

постановленията му безъ съгласието на контрактующитѣ страни, направено по едно приятелско споразумение". — Така сѫщо и Виенский договоръ отъ 11 Окт. 1878, които видоизмѣнява чл. 5 отъ трактата за миръ въ Прага на 23 Августъ 1866, сключенъ мѣжду Прусия и Австрия касателно Холстайнъ и Шлезвигъ. Така сѫщо, белгийската неутралность бѣше условена чрезъ 7-й чл. въ трактата мѣжду Белгия и Холандия. Този трактатъ бѣше гарантиранъ отъ петъ-тѣхъ сили. Прочее, Белгия и Холандия не би мигле да видоизмѣнятъ този трактатъ (отъ 1839) сами помѣжду си, безъ да рискуватъ да изгубятъ реченатa гаранция за неутралностьта на Белгия.

2-о. Чрезъ едностранното порицание на договора, ако една отъ двѣтѣ страни си е била запазила това право—порицанието. Мълчелива клаузула: *rebus sic stantibus* (понеже тѫй стоятъ работитѣ).

Порицанието отъ страна на Руссия (1886) на членъ 59 отъ Берлинский договоръ (1878), който членъ имаше това съдържание: Н. В. Руский Императоръ изявява, че неговото намѣрение е да направи отъ Батумъ свободно и по преимущество търговско пристанище". Указъ отъ 5 Юлий н. с. 1886, меморандумъ, нота.

3-о. Чрезъ истичанието срока, за който сѫ биле направени договоритѣ.

4-о. Когато се постигне цѣлта, за която сѫ биле сключени.

Въ търговскитѣ договори, въ ония за пловидбата, за пощитѣ, телеграфитѣ, за монетарний съюзъ, за алиянцитѣ, както срокътъ тѫй и правото за порицание на договора биватъ обикновенно предвидени и точно урѣдени чрезъ самия договоръ.

5-о. Чрезъ збѫдването условията, предъ видъ на които е билъ сключенъ договора.

6-о. Когато испълнението стане физически и морално невъзможно. Но, този случай се подразбира тогава, когато *невъзможностьта е послѣдовала* слѣдъ сключването на договора.

Тукъ трѣба да различаваме два случая:

а) Когато невъзможностьта произходи отъ самото дѣйствие на тогова, който сключва договора: на пр., ако той е сключилъ единъ договоръ, който е противенъ на единъ отъ по-напрѣдъ съ друга Държава сключенъ договоръ. Въ този случай той трѣба да обезщети Държавата, къмъ която се е турилъ въ невъзможность да испълни договора.

б) Когато невъзможностьта произходи отъ причини независящи отъ волята на договорящата Държава. Въ този случай договора губи своята сила и дѣйствие. На примѣръ, три Държави сключватъ единъ троенъ отбранителенъ съюзъ. Двѣтѣ отъ тия съюзни Държави отварятъ помѣжду-си война, — какво повѣдение ще държи третата? Нема съмнение, че третата не трѣба да притича въ помощь нито на едната, нито на другата. Нѣкои автори съ на мнение, че въ такъвъ случай съюза я задлъжава, да предложи само своитѣ добри услуги, за да помири съюзницитѣ си, и, ако не успѣе въ това, тогава тя е свободна да отиде на помощь на оная отъ двѣтѣ Държави, която ѝ се вижда справедлива въ своята кауза. (*Vattel*, III. § 93). Други пакъ съ напротивно мнение, което и намъ се чини поправо, т. е. третата Държава да се въздържа отъ сѣко намѣсване за въ помощь на едната или другата.

Единъ договоръ бива уничтоженъ чрезъ физическа невъзможность, когато вещьта, която е съставлявала предмѣта на сѫщий договоръ, е изчезнала изцѣло; н. пр., такситѣ за плуване вземани врьхъ една рѣка, преставатъ, когато рѣката се затрупа съ пясакъ, и стане негодна за плуване; когато рибата въ една вода се истреби, престава и правото за риболовство.

7-о. Единъ договоръ може да бѫде понищенъ, когато *политическитѣ обстоятелства*, на които сѫществованието се е считало като едно мълчеливо условие за договора, съ се измѣнили съвършенно (clausula rebus sic stantibus).

Но, какво трѣба да се разбира подъ измѣнение на политически обстоятелства или настоящето положение на работитѣ? Подъ този терминъ може да се прави злоупотрѣбление врьхъ общето правило; защото нема съмнение, че какво и да било променение въ *statu quo* не дава право за прекратяване на договора. За да бѫде прекратенъ единъ договоръ, променението трѣба да почива врьхъ такива обстоятелства, които трѣба да се считатъ като условие *sine qua non* за договора.

Klüber разбира подъ променение на политическитѣ обстоятелства слѣдующитѣ приключения: независимостьта на двѣтѣ договоряющи страни; една извѣстна конституция; единъ монархъ отъ една извѣстна Династия. Statu quo може да съставлява една *отложителна* причина. *Vattel* привежда слѣдующитѣ случаи като примѣри: единъ избранъ суверенъ бездетникъ обѣщава на единъ свой съюзникъ, че ще го назначи за свой престолонаслѣдникъ; но отъ послѣ ражда му се синъ, прочее обѣщанието пада. — Една Държава, находяща се въ миръ, обѣщава се да дава помощь на своя съюзникъ; но, отъ послѣ тя самата бива нападната, и слѣдователно има нужда да употрѣби всички свои сили, да се защищава. Въ такъвъ случай, тя е освободена отъ обѣщанието си. *Heffter* привежда другъ единъ примѣръ: двѣ династически фамилии влѣзватъ въ съюзъ и сключватъ на единъ мълчеливъ начинъ политически съюзъ, но отъ послѣ по извѣстни причини семейния имъ съюзъ се прекѫсва.

8-о Когато едната договоряюща страна не иска да испълни договора, другата е тоже въ право да откаже испълнението му. Това е единственна и най-добра санкция за договоритѣ въ мѣждународното право.

9-о *Войната* може ли да прекрати договоритѣ? Нѣкои автори, по мѣждународното право, се произнасятъ положително, а освѣнъ това много договори сѫ загубили своята сила и дѣйствие въ послѣдствие на една война

мѣжду договорящитѣ се сили. Но, подобно дѣйствие не почива на никакъвъ принципъ. По право, не могѫтъ да бѫдѫтъ обезсилени чрезъ войната въобще сички ония договори, които сѫ сключени въ мирно врѣме именно предъ видъ на войната, нито пакъ и ония, врьхъ съдържанието на които сѫ останали Силитѣ съгласни, и които сѫ възможни за испълнение при самото сѫществование на войната. Войната може само да отложи дѣйствието на единъ договоръ безъ да инвалидира самия договоръ.

Така, договора въ Франкфортъ отъ 12 Май 1871 мѣжду Франца и Германия, чл. 11 гласи: „Търговскитѣ договори съ разнитѣ германски Държави, понеже уничтожени чрезъ войната, германското и французското правителства вематъ като основа за тѣхнитѣ търговски отношения режима на взаимното третиране предъ видъ на най-фаворизираний народъ . . .“

10-о Явява се въпросъ, мѣждународнитѣ договори могѫтъ ли да се понищаватъ или да се отказва тѣхната сила само чрезъ едната контрактантна страна? Врьхъ този въпросъ сѫществуватъ голѣми противуречия.

Но трѣба да се прави разлика:

Ако това право сѫ си запазили и двѣтѣ контрактантни страни или само едната отъ тѣхъ, тогава нема никакво сѫмнение: имеющитѣ това право могѫтъ да се откажатъ отъ договора.

Ако пакъ такова право не е било запазено, трѣба да правимъ разлика мѣжду слѣдующето:

а) Договора е сключенъ за извѣстно врѣме; то ни една отъ странитѣ не може да се отстрани отъ него преди истичанието на срока.

б) Ако договора е ограниченъ чрезъ самия предмѣтъ, тогава той има една извѣстна и опредѣлена цѣль, която може да се постигне безъ да се изисква едно безкрайно продължаване. Ни една отъ странитѣ не може да се освободи отъ него преди да се постигне цѣлта.

в) Договора има за предмѣтъ една регламентарна конвенция за нѣкакви се политически или обществени или даже постоянни отношения; на примѣръ: договори търговски, мореплавателни, пощенски, монетарни, телеграфни; договори касателно литературната или изящна собственность; или пакъ договори, които създаватъ постоянни тяжасти като налози, трибути или едно постоянно състояние на работитѣ, като н. пр. неутралностьта на извѣстна територия или на нѣкое море Договоритѣ отъ този родъ до негдѣ представляватъ аналогичность съ договоритѣ за наемъ или на дружествата съгласно гражданското право.

По този въпросъ, да ли една отъ странитѣ може да се откаже, да продължава да пази договора, се явяватъ голѣми противуречия мѣжду по-виднитѣ автори. *Heffter* н. пр. допуща прекратяването на договора въобще само по извѣстни мотиви, той казва: „задлъжената страна може да се откаже отъ испълнението на договора въ случая на едно стълкновение на една Държава съ своитѣ собственни длъжности, съ правата и благосъстоянието на народа или съ правата на трета Държава“. *Wheaton* и *Vattel* пакъ не говорятъ никакъ по този въпросъ.

Други пакъ по-нови списатели касателно договоритѣ отъ тая трета категория (подъ точка *в*) допущатъ, че договора може да бѫде резилиранъ даже по искането само на едната контрактантна сила по слѣдующитѣ мотиви:

1-о. По аналогия на гражданското право за подобни договори.

2-о. Даже въ гражданското право — казватъ тѣ — едно лице не може да се задлъжи лично за презъ цѣлия си животъ. Единъ народъ не умира като физическитѣ лица: прочее, той не може да свърже въ вериги начина на своето сѫществуване за винаги. Посрѣдъ едни постоянни променения на политическитѣ и обществени съотношения въ свѣта, единъ договоръ би могълъ да стане припятствие за испълнението на своитѣ длъжности, па даже

и на самата миссия, която сѣкий народъ има и право и длъжность да усѫществи на този свѣтъ. Единъ народъ не може на такъвъ начинъ да си създаде едно постоянно препятствие на сѫдбината, която той има за задача да испълни. И дѣйствително този начинъ на глѣдание не може да бѫде противенъ на принципа за *свѣтостьта* на договоритѣ. Договоритѣ трѣба да се пазятъ до *толкова* и до *тогава, до когато тѣ сѫществуватъ* т. е. до тогава, до когато тѣ не сѫ докачени *валидно*.

ГЛАВА III.

За правото на посланство или легация[1])

I. Общи начала.

Отъ когато сѫществуватъ Държави, а особено отъ когато характера на суверенството се опредѣли по-точно, народитѣ или Държавитѣ сѫ почувствовали нуждата почти едноврѣменно да се сношаватъ помѣжду-си, и като послѣдствие на това се е появила и нуждата, да си размѣняватъ, въ извѣстни моменти, обяснения врьхъ начина, по който тѣ разбиратъ да урѣдятъ своитѣ отношения. Колкото повече тѣхнитѣ отношения сѫ се увеличавали и укрѣпявали, толкова по-належаща и по-постоянна е ставала тази нужда, тъй щото най-послѣ тя е установила извѣстни взаимни задлъжения. Тѣзи задлъжения сѫ преминали въ общеприети обичаи; тѣ сѫ се укрѣпявали и ставали постоянни, колкото повече Държавитѣ сѫ чувствовали нуждата, за да запазятъ миръть помѣжду си, за да испълняватъ взаимно своитѣ длъжности, и да уважаватъ тѣхнитѣ респективни права и интереси. Предъ видъ на това само, че една Държава подържа съ друга миролюбиви отношения, тя се намѣрва

[1]) Ний ще дадемъ тукъ по тази материя за упѫтване само нѣкои общи начала, а за по-обширни и специални познания читателя може да се послужи съ „*Дипломатический показатель*“.

задлъжена, да приима и да ислуша лицата, които иностраннитѣ Държави сѫ натварили, да представляватъ предъ нея тѣхнитѣ длъжности, тѣхнитѣ права и тѣхнитѣ интереси. Именно отъ това взаимно задлъжение произтича, за сѣка Държава, правото да испраща представители при другитѣ Държави.

Държавитѣ сѫ длъжни да приематъ представителитѣ на иностраннитѣ Държави; но тѣ не сѫ задлъжени да испращатъ представители при другитѣ Държави. Обаче упражнението правото за *легация* е тъй дълбоко укоренено въ обичая на Държавитѣ, щото испращанието или подържанието на рѣдовни представители се счита сѣкога като знакъ на миръ и приятелство, а пакъ призованието назадъ на тѣзи представители се съглѣжда като знакъ на несъгласие и неприятелство.

Тъй като правото за легация произтича отъ правото на суверенство, за това то не може да бѫде упражнявано, освѣнъ отъ една суверенна Държава, и то въ границитѣ и размѣра на нейното суверенство. Отъ тукъ произтичатъ ония ограничения за правото на легация, що се забѣлѣзватъ при нѣкои Държави, които правятъ часть отъ една конфедерация; отъ тукъ пакъ произходи и нуждата за полу-суверенните Държави, да придобиятъ, за упражнявание на това право, съчувствието на Държавата, отъ която зависятъ.

Отъ тукъ слѣдва, че да се признае правото за легация на една Държава, е равносилно съ признаванието на тази Държава като суверенна и независима; и, че да се откаже на една Държава да упражни това право, е равносилно съ успоряванието на нейната независимость и суверенство.

При сичко това, ако една Държава, безъ да контестира на една друга Държава упражняванието правото за легация, просто откаже да приеме единъ назначенъ отъ тази послѣднята представитель; въ такъвъ случай отказътъ се отнася само до *личностьта* на пратеника,

и за това не повлича съ себе горнитѣ послѣдствия, т. е. непризнаването суверенството и независимостьта. Въ подобенъ случай принадлежи на Държавата, която отказва приемането на пратеника, да даде обяснения и мотиви за своето отказване; а пакъ Държавата, на която пратеника не се приема, е длъжна да държи смѣтка отъ обясненията и мотивитѣ, които съ ѝ представени. Мѣждународнитѣ задлъжения не могатъ да принудятъ една Държава да приеме единъ чуждъ пратеникъ, присѫтствието на когото, врьхъ нейната територия, се указва опасно за нейната независимость, или пакъ ако то носи съ себе оскърбление за нейното достолѣпие[1]).

II. За дипломатическитѣ агенти и тѣхната класификация.

А. ВЪОБЩЕ РАЗНИТѢ ВИДОВЕ.

Лицата, натварени да представляватъ Държавитѣ въ иностранство, носятъ генерическото име: *дипломатически агенти.* Дипломатическитѣ агенти могатъ да се подѣлятъ изобще:

1-о Предъ видъ *обширностьта* на тѣхнитѣ пълномощия, на *пълномощници* — plénipotentiaires, ако тѣхнитѣ пълномощия не сѫ *ограничени*, и на агенти съ *ограничени пълномощия.*

2-о Предъ видъ пространството на врѣмето, за което сѫ назначени, на *рѫдовни пратеници — envoyés ordinaires* — и *извънрѫдни* пратеници — envoyés *extraordinaires.* Миссията на първитѣ е постоянна до повикването имъ назадъ; вторитѣ сѫ пратеници за една или повече миссии. При сичко това, калификацията на извънрѣднитѣ пратеници е достигнала да представлява *титла* за една класа отъ постояннитѣ дипломатически агенти. (Виж. подолу специялната класификация). —

1) Виж. „*Дипломатический показатель*“, Ч. III. Гл. I. рубрика № III.

3-о Споредъ естеството на тѣхнитѣ функции, могатъ да се различаватъ: на министри *преговорачи*, натварени да третиратъ извѣстни държавни аффери, и на министри за *етикета* или *церемония*, които прѣдставляватъ своя суверенъ въ извѣстни тържественни случаи; н. пр. при едно коронясване, при женидбата на единъ принцъ или една принцеса и пр.

В. СПЕЦИЯЛНО ПРЕДЪ ВИДЪ НА РАНГА.

По начало може да се каже, че не сжществува никаква основна разлика мѣжду дипломатическитѣ агенти на разнитѣ Държави, акредитирани при единъ суверенъ. Така сжщо въ старо врѣме и въ срѣдний вѣкъ не сжществуваше никаква класификация при разнитѣ Държави. Въ тия врѣмена не се знаяше, освѣнъ за единъ рангъ на публиченъ министръ: *посланици — legati*, натварени съ извѣстна миссия отъ единъ суверенъ или една Държава. Но, малко по-малко дворцовий церемониялъ и общата практика установиха класификации. За да се избѣгнатъ неприятноститѣ и претенциитѣ за *преднина — préséance*, осимь-тѣхъ Сили, подписавши Виенский трактатъ на 1815, въ своето засѣдание отъ 19 Мартъ 1815, приеха единъ правилникъ за рангътъ на дипломатическитѣ агенти, съ покана къмъ другитѣ короновани глави да го приематъ и тѣ. Този правилникъ получи по-кжсно едно допълнение въ конгреса държанъ отъ *5-тѣхъ* велики Сили на 1818 въ Aix-la-Chapelle. Тукъ се рѣши че, *министритѣ-резиденти* ще съставляватъ една посрѣдна класа мѣжду министритѣ отъ II-а класа и агентитѣ наречени *chargés d'affaires*.

По начало сѣка Държава може да праща дипломатически агентъ отъ каквато класа пожелае; но, практиката е установила въ това отношение извѣстни юзажи.

Днесь споредъ гореказаний Виенский правилникъ и допълнението му, станало въ Aix-la-Chapelle, има *четири* класи за дипломатическитѣ агенти.

I-а *Класа.* — На първата класа принадлежатъ собственно казано *посланицитѣ* — ***les ambassadeurs***, *нунциитѣ* и ***legati***-тѣ ***a latere*** на Папата. Тѣ биватъ акредитирани при суверенитѣ или при шефътъ на Държавата; тѣ представляватъ личностьта на своя суверенъ, ако Държавата, която представляватъ, е монархия; а суверенството на Държавата, ако тя е република. За това само отъ тази класа дипломатическитѣ агенти иматъ *представителенъ* характеръ, носятъ титлата *Превъзходителство* ***Excellence***, и иматъ право на церемониялъ отъ най-високъ степенъ.

II-а *Класа.* — Дипломатическитѣ агенти отъ тази класа сж: *обикновеннитѣ* и *извънредни пратеници*, *пълномощнитѣ министри*, и *интернунциитѣ* на Папата (Les envoyés ordinaires et extraordinaires, les ministres plénipotentiaires et internonces); тѣ се акредитиратъ тоже при суверенитѣ или при шефътъ на Държавата; но тѣ представляватъ не личностьта на суверена, а самата Държава. Единъ общеприетъ обичай се е установилъ, да се отдава на тия министри калификацията *„извънреденъ пратеникъ“* и *„министръ пълномощникъ“* (envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire).

На тази класа принадлежи Австрийский дипломатически представитель въ Цариградъ, който носи титлата internonce.

III-а *Класа.* — На тази класа принадлежатъ *министритѣ-резиденти* (les ministres résidents), тѣ могатъ да бждатъ акредитирани тоже прямо отъ своя суверенъ; но обикновенно тѣхнитѣ пълномощни писма (кредениции) произхождатъ отъ министра на вънкашнитѣ работи; тѣ представляватъ, както и ония отъ втората класа, Държавата.

IV-а *Класа* сж *chargés d'affaires;* тѣ сж акредитирани при министра на вънкашнитѣ дѣла и представляватъ правителството на своята Държава.

Има двѣ разни видове chargés d'affaires: еднитѣ испълняватъ тази функция на единъ постоянъ начинъ и сж акредитирани отъ своя министръ на вънк. работи при министра на вънк. работи въ респективната Държава; а отъ втория видъ chargés d'affaires сж ония, които испълняватъ тѣзи функции просто за презъ отсжтствието на посланика или на акредитираний министръ при Държавата гдѣто резидиратъ. Тѣ бивать довѣрени при респективното правителство отъ самия дипломатически агентъ предъ заминуванието му.

Дипломатическитѣ агенти бивать придружени отъ извѣстенъ персоналъ, на който състава различава съгласно важностьта на миссията. Мѣжду лицата, които придружаватъ една миссия, трѣба да различаваме ония, които правятъ часть отъ дипломатическата карриера и ония, които не принадлежатъ на тая карриера. Лицата, които принадлежатъ на дипломатическата карриера съгласно ерархический рѣдъ, усвоенъ отъ респективната Държава, носятъ титлитѣ: съвѣтници, секретари и аташета на легацията. Често Държавитѣ прикомандировать при тѣзи дипломати военни лица — офицери — които носятъ титлита *attachés militaires*, и сж натоварени обикновенно съ военнитѣ дѣла на миссията. Освѣнъ това, миссиитѣ иматъ по единъ канцлеръ, драгомани, особенно въ Въстокъ, и курриери на кабинета. Медици и свѣщенници придружаватъ само нѣкои дипломатически агенти. а особено тия отъ пьрвата класа. Сички тия лица съставляватъ официялний персоналъ на миссията. Съпругата, децата, частния секретаръ, слугитѣ на агентина съставляватъ неговата неофициална свита.

Ш. За функциитѣ на дипломатическитѣ агенти.

А. ВЪОБЩЕ.

Функциитѣ и длъжноститѣ на единъ дипломатически агентъ сж най многовидни, най-тѣжки и най-деликатни.

[illegible] на [illegible] [illegible] на тая кариера. [illegible] [illegible] и [illegible] и пр. За [illegible] [illegible] да [illegible] тая [illegible] и [illegible], [illegible] [illegible] да [illegible]. Дипломатический агентъ представлява [illegible] и [illegible], които го акредитирвать. [illegible], тъй и [illegible] и [illegible] се отражавать [illegible], които сж го акредитирали, и които тъй представлява. За испълнението на тая висока държавна мисия, въ една конституционна Държава да се практикува *фаворитизмъ* и *непотизмъ* съ лица бездарни и невѣжи въ тази кариера, значи нѣщо повече отъ държавно престжпление, което единъ конституционенъ министръ може да извърши.

Но ний ще се ограничимъ тукъ да припомнимъ въобще само по-главнитѣ точки за функциитѣ на единъ дипломатически агентъ; тѣ сж:

1-о. Да бди за испълнението на договоритѣ, сключени между неговата Държава и тая при която е акредитиранъ.

2-о. Да ржководи сички преговори, съ които е натоваренъ и които би възникнали между двѣ респективни Държави.

3-о. Да предупреждава и припятствува по възможность, чрезъ сички срѣдства, които не докачатъ независимостьта на Държавата гдѣто резидира, щото да се не прави нищо противу интереситѣ на народа, когото представлява, сжщо и противу частнитѣ интереси на своитѣ съотечественници, ако тия частни интереси по принципъ иматъ нѣкоя общность съ народнитѣ интереси.

4-о. Да покровителствува интереситѣ на ония отъ своитѣ съотечественници, които би се намѣрвали въ нужда да изискатъ неговата помощь.

Функциитѣ на дипломатическитѣ агенти, предъ видъ на тѣхнитѣ поданици, могѫтъ да се сведатъ на двѣ главни точки: а) *засвидѣтелствование самоличността*, и б) *защита* и *покровителство*.

а) *Засвидѣтелствование самоличността*. Това засвидѣтелствование става, когато дипломатический агентъ завѣрява самоличността и качеството, или само самоличността на лицето, или пакъ когато легализира, по искането на заинтересованитѣ страни, документитѣ произходящи отъ учрѣжденията на неговата Държава, които документи иматъ нужда отъ тази формалность, за да могѫтъ да бѫдѫтъ представени предъ учрѣжденията на странната Държава. Въ атрибутитѣ на агентитѣ впада тоже да издаватъ паспорти и турятъ на тѣхъ своята виза, когато неговитѣ поданици представлятъ доказателство за тѣхната народность; но тази мѣрка се отнася само до ония агенти, които резидиратъ въ въсточнитѣ страни, тѫй като тая полицейска и застаряла мѣрка е премахната въ цѣла западна Европа.

б) *Защита и покровителство*. Дипломатический агентъ трѣба да брани правата на своитѣ съотечественици въ чуждина, а особено той трѣба да внимава, щото тѣхнитѣ интереси да не бѫдѫтъ повредени чрезъ отказъ на правосѫдие (deni de justice), или чрезъ други мѣрки на мѣстнитѣ власти; той трѣба тѫй сѫщо да бди, щото законитѣ да бѫдѫтъ испълнявани, предъ видъ на неговитѣ поданици, на равно както се испълняватъ предъ видъ на другитѣ чужденци или туземци, освѣнъ ако законитѣ не сѫ установили особни различия.

Дипломатический агентъ не трѣба въ това отношение да прави разлика мѣжду съотечественицитѣ си. Каквото и да бѫде тѣхното качество, тѣхния рангъ, тѣхното политическо мнение, тѣхното поведение, той трѣба да има предъ видъ само тѣхното качество на *съотечественици*; той трѣба да съглѣжда сѣко нарушение на тѣхнитѣ права, сѣко оскърбление и обида, които би тѣ

претърпели, като нанесени на неговия собственъ народъ. Даже и екстернираните или заточените чрезъ присжда съотечественици, които пребиваватъ въ страната, гдѣто той резидира, се считатъ поставени подъ неговото покровителство, защото тѣ не преставатъ да бждатъ негови съотечественици; съ издържанието наказанието въ заточение, тѣ не правятъ друго, освѣнъ че испълняватъ закона на своята страна. Само ония, които сж се уклонили отъ ударитѣ на закона въ своето отечество, се считатъ като такива, които сж изгубили правото за протекция при представителя на своята Държава.

Б. СПЕЦИЯЛНО.

1-о За пълномощнитѣ писма или кредениялитѣ.— Характера на дипломатическитѣ агенти се установява чрезъ тѣхнитѣ *пълномощни писма* (lettres de créance — litterae credentiales). Тѣзи писма сж единъ видъ *генерално пълномощие* (preiп-pouvoir — plena potestate munitus). Пълномощнитѣ писма или кредениялитѣ на посланицитѣ (I кл.) и министритѣ (II и III кл.) се подписватъ отъ суверена или шефътъ на Държавата, който ги акредитира, като ги адресува къмъ шефътъ на Държавата, при когото тѣ трѣба да бждатъ акредитирани; тѣ обикновенно изразяватъ желанието на суверена, който акредетирва, за подържание на миролюбиви отношения мѣжду двѣтѣ Държави; тѣ споменуватъ имената, титлитѣ на Двора, както и качествата на агента; въ тѣхъ се заисква още, да се даде довѣрие на агента за испълнение миссията, съ която е натоваренъ.

Единъ сжщъ диплом. агентъ може да представлява нѣколко Държави. Въ такъвъ случай той трѣба да бжде акредитиранъ особно отъ сѣка Държава съ пълномощни писма. Представянието на кредениялитѣ става при сѣка Държава съгласно усвоения тамъ церемониялъ. Когато пратеника, по случай представлението на кредениялитѣ, иска да произнесе една речь, той е длъженъ да съобщи

официално съдържанието на речьта си на министра на вънкашнитѣ работи.

2-о *За инструкциитѣ.*—На дипломатический агентъ се даватъ обикновенно и инструкции — наставления за начина, по който трѣба да се ржководи въ третиранието на разнитѣ предмѣти, сжщо и за опредѣляние границитѣ, до които той трѣба да се простира.

Наставленията биватъ обикновенно *тайни*; агента не може да ги покаже, нито пакъ нѣкой другъ може да го принуди на това, ако не получи упълномощение за тази цѣль отъ своето правителство.

Твърдѣ често се случва, щото единъ дипломатически агентъ да бжде снабденъ съ двойни инструкции: еднитѣ *явни*, предназначени да могатъ да се покажатъ, ако се поискатъ, или когато дипломата намѣри по свое усмотрение за необходимо; а другитѣ *тайни*, които служатъ за ржководство на дипломата.

Когато дипл. агентъ води преговори, трѣба да се държи въ границитѣ на своитѣ наставления, той не може да се отстрани отъ тѣхъ само по *устната* заповедь на своето правителство. Сѣко едно изменение отъ неговитѣ първоначални наставления трѣба да бжде дадено нему писменно.

3-о *За преговаранията.* — Преговоритѣ на единъ дипломатически агентъ съ Държавата, при която е акредитиранъ, могжтъ да бждатъ или *прями* съ суверена на тази Държава или съ неговея министръ, или *посрѣдственни* т. е. съ дипломатическитѣ агенти на тази Държава. Еднитѣ и другитѣ могжтъ да се водятъ *устно* или *писменно*.

За писменнитѣ актове, трѣба да се наблюдава строго *дипломатический стилъ*, т. е. съвокупностьта на формитѣ, изискуеми за тѣзи актове (виж. „Дипломатический Показатель,“ Ч. Ш. Гл. Х.).

IV. За дипломатическитѣ събрания или конгреситѣ.

Когато нѣколко Държави вематъ участие заедно и едноврѣменно въ нѣкои преговори, на събранието, състоящe се отъ министритѣ представляющи интереситѣ на тия сили, се дава наименованието *Конгресъ*. Суверенитѣ сами даже могжтъ тжй сжщо да се събератъ на конгресъ съ цѣль, да водятъ преговори, както бѣха случаитѣ н. пр. въ Виена 1815, въ Aix-la-Chapelle 1818, въ Верона 1822.

Въ по-старитѣ врѣмена, конгреситѣ имаха за предмѣтъ само прекратяването на една война чрезъ едно общо помирение, или пакъ урѣждането нѣкои лични дѣла на суверенитѣ събрани лично помѣжду-си.

Въ новитѣ врѣмена, конгреситѣ получиха единъ отличителенъ характеръ, т. е. да допълнятъ или закрѣпятъ сключения вече миръ, да обяснятъ и развиятъ послѣдствията на мира, да предопредятъ бждущитѣ опасности; наконецъ, да съгласятъ мѣркитѣ, които трѣба да се вематъ задружно врьхъ дѣлата отъ единъ всеобщъ интересъ. Мѣжду събранията паречени *конгреси* и *конференции* особена опредѣлена разлика нема; но при всичко това, на пьрвитѣ се дава по-голѣма важность отъ колкото на послѣднитѣ: н. пр. по въсточний въпросъ се говори за конференция въ Виена на 1855, а за конгресъ въ Парисъ на 1856; за конференция въ Цариградъ на 1876, а за конгресъ въ Берлинъ на 1878.

Всѣка една сила може да вземе инициятивата, за да предложи събиранието на единъ конгресъ или на една конференция.

Когато има да става конгресъ или конференция, пьрвитѣ нѣща, които трѣба да се опредѣлятъ, сж: *цѣлъта*, *врѣмето* и *мѣстото* за предстоящето събрание, а особенно когато конгреса става за презъ врѣмето на войната, предъ видъ, да се дойде чрезъ него до сключването на единъ договоръ за миръ. Но, сѣкога трѣба да се избира такова

мѣсто, което се вижда най-згодно за свободата на разисканията, и което би представлявало такива удобства, щото сѣкий министръ преговорачъ да е въ положение, да получава въ най-кѫсо врѣме наставления отъ своето правителство.

Ако избраното мѣсто се нахожда вѫтрѣ въ линиитѣ на военнитѣ операции, това мѣсто, заедно съ своята околность въ единъ даденъ рейонъ, се обявява за *неутрално*, така щото ни една отъ воюющитѣ сили да не може да се приближи до него съ военни сили, за да повлияе врьхъ разисканията на конгреса.

Съвѣщанията на конгреса започватъ съ *размѣняване и провѣряване на пълномощията*. Слѣдъ това се опредѣля вѫтрѣшний рѣдъ за съвѣщанията и дебатитѣ, церемониялътъ, рангътъ, предниата, и кой, или какъ ще се рѫководятъ разисканията. Предсѣдателството принадлежи обикновенно на предсѣдателя на министерский Съвѣтъ въ Дьржавата, гдѣто се дьржи конгреса, безъ обаче да има той други особни прерогативи. Обикновенно рѣшенията не се вематъ по начина на *вишегласието*; защото сѣка Дьржава има право да се оттѣгли. Въ края на сѣко засѣдание се съставлява *протоколъ*, подписанъ отъ сички онія, които сѫ взели участие въ това засѣдание. Съвокупностьта на рѣшенията въ конгреса се написватъ въ единъ окончателенъ актъ (dans un acte final,—in einem Schlussakte).

Тѫй като цѣлта на тия събрания е да тури край на неспоразуменията на сички заинтересовани сили въ единъ въпросъ, то слѣдува, че силитѣ, които съставляватъ конгреса, сѫ длъжни и въ тѣхния интересъ спада, да призоватъ изрично не само сички онія сили, на които интереситѣ ще бѫдѫтъ замѣсени и ще се съдьржатъ въ членоветѣ, що сѫ предмѣтъ на дебатитѣ; но тѣ трѣба още да приематъ на тѣхнитѣ съвѣщения и сички онія, които се представляватъ съ право да одобрятъ или да контестиратъ рѣшенията, които това събрание би взело касателно до тѣхнитѣ интереси. На Берлинский конгресъ

1878, по искането на Румънското и Грьцкото правителства, бидоха приети въ нѣкои отъ засѣданията представителитѣ на тия двѣ правителства, за да представятъ своитѣ вглѣдове и желания касающи се до интереситѣ на тѣхнитѣ Държави.

Ако пакъ събравшитѣ се на конгресъ сили отказватъ да приематъ въ тѣхното събрание други Държави, на които интереситѣ се тоже разискватъ, или пакъ и ако би ги приели, тѣ искатъ да си присвоятъ правото за нѣкакво си върховенство, и, предъ видъ на това, се събиратъ отдѣлно и вематъ рѣшения, които отъ послѣ ги съобщаватъ на отсѫтствующитѣ сили, въ общитѣ засѣдания, като рѣшени и неоспорими вече основи, които не подлежатъ на разискване, то представителитѣ на тѣзи унеправдани сили сѫ длъжни, да подържатъ достолѣпието на своитѣ Държави, като протестиратъ най-тържественно противъ задлъженията, които на такъвъ начинъ искатъ да наложатъ врьхъ тѣхнитѣ правителства; защото ако тѣзи представители, присѫтствующи при прокарването въ общитѣ засѣдания на нѣкои несправедливи актове, би мълчали, то тѣхното мълчание могло би да се счита като одобрение.

Наистина, че въ конгреситѣ за сѣко засѣдание се съставя протоколъ; но при сичко това, по-добрѣ е още, щото единъ представитель, който развива нѣкой важенъ въпросъ въ едно засѣдание, да резюмира сѫществennитѣ точки на своята речь въ една *вербална нота* и я съобщи на другитѣ преговорачи. Съ тази постѫпка той постига двѣ нѣща: първо, че се констатиратъ неговитѣ постѫпки и вглѣдове, а второ, че той получава въ замѣна отъ тѣхъ повторение отъ онова, що сѫ тѣ забѣлѣзали на речьта му, или пакъ обяснение отъ онова, което тѣ искатъ още да приложатъ къмъ речьта му.

По принципъ, конгреса не може да рѣшава за такива дѣла, които интересоватъ една трета Държава, безъ да е участвовала тази Държава въ разисканията. Този принципъ обаче рѣдко се е наблюдавалъ отъ Силитѣ.

V. За правата на дипломатическитѣ агенти.

1-о *За неприкосновенностьта на дипл. агентъ.* — Едно отъ правата, съ които се наслаждаватъ дипломатическитѣ агенти, имеющи *представителенъ* характеръ, па какъвто и да е тѣхния рангъ, е правото на *неприкосновенностъ* и *свѣтостъ* на агента въ смисълъ на мѣждународното право. Тѣхната личность е свѣта: *Sancti habentur legati.*

Тѣ имать една особна протекция противъ сѣко оскърбление и докачение, нанесени врьхъ тѣхната личность. По-голѣмата часть законодателства предписватъ специални наказания за ония, които извършватъ престѫпни дѣяния противъ единъ дипломатически агентъ, и тѣзи престѫпления се считатъ като оскърбление, нанесено на суверена на пратеника, па и като престѫпно дѣяние противъ самата Държава, на която принадлежи виновния. Неприкосновенностьта на пратеницитѣ е въ интереса на всички народи. Тя се простира врьхъ сички тѣхни функции, а особено врьхъ тѣхната корреспонденция.

Неприкосновенностьта сѫществува и тогава, когато е избухнала война мѣжду Държавата на посланника и оная, при която е акредитиранъ.

Неприкосновенностьта за личностьта на пратеника започва отъ момента, когато той е стѫпилъ врьхъ територията на Държавата, при която се акредитирва, стига само да е извѣстенъ неговия публиченъ характеръ. Строго взето, неговия публиченъ характеръ е припознатъ само отъ момента, когато той е представилъ своята креденцияла. Обаче неговата миссися бива извѣстна отъ напрѣдъ, защото неговитѣ паспорти доказватъ вече неговото качество.

Пораждалъ се е въпросъ, да ли неговата неприкосновенность се простира до въ странитѣ, презъ които той има да премине, за да отиде на назначеното си мѣсто, и да ли тя се простира даже и до въ непріятелскитѣ страни.

По-голѣмата часть отъ най-виднитѣ списатели се произнася положително. Посланника е сѣкога неприкосновенъ за презъ врѣмето на преминуването си. *Невинното* преминуване, т. е. когато той въ пжтуването си не причинява никакви неприятности за странитѣ, е задлъжително за сички; обаче една Държава може да запрети преминуването, когато то се вижда подозрително, т. е. когато властитѣ иматъ причини да се опасаватъ, че посланника ще се възползува отъ преминуването си, за да комплотира или да се впуща въ такива постжпки, които би биле опасни за страната. Историята ни представлява много примѣри въ това отношение (Виж. „Дипломатический показатель“ стр. 141).

2-о *За екстерриториялитета* или *независимостьта*. — Сжщитѣ мотиви, по които е установено за суверенитѣ, които пжтуватъ въ странство, правото за *независимостъ* (exterritorialité), сж распрострели това право и за дипломатическитѣ агенти, които представляватъ суверена или Държавата. Това право е една фикция, която счита лицето, което пжтува въ странство, като че то се намира сѣ на своята територия. Отъ това право на екстерриториялитетъ произхождатъ сички привилегии и неповинности, съ които се ползуватъ дипломатическитѣ агенти; понеже тези неповинности нематъ друга цѣль, освѣнь да гарантиратъ на дипл. агенти упражнението правото на екстерриториялитетъ. Послѣдствията отъ това право сж тия, че лицето, имеюще правото на екстерриториялитетъ, не е подложно на законитѣ на страната, въ която испълнява своята миссия. Екстерриториялитета се простира на свитата, на обиталището и мобилиера на дипломатический агентъ.

Така на примѣръ, каквито и да бждатъ законитѣ на една Държава по наслѣдството за движимитѣ имоти, наслѣдството, състояще се въ движими имоти на единъ публиченъ министръ, се урѣжда спорѣдъ законитѣ на неговата страна. Дипломата се наслаждава съ правото

на екстерриториялитетъ даже и въ странитѣ, презъ които преминува, за да отиде на постътъ си.

Послѣдствията отъ екстерриториялитета.

а) *За неповинностьта или освобождението отъ налоситѣ.* — Публичния министръ и неговата свита сѫ освободени както отъ сички лични даждия, тъй и отъ посрѣдственнитѣ налози врьхъ предмѣтитѣ за потрѣбление, които внасятъ отъ странство прямо на своя адреса. Тѣ сѫ освободени отъ сѣко прегледвание на митницата. Но тѣ сѫ длъжни да плащтъ наравно съ сички други поземелнитѣ даждия, съ които сѫ обложени недвижимитѣ имоти, находящи се въ страната, гдѣто испълняватъ своята миссия.

При сичко това, припознато е почти въ цѣла Европа, че зданието, въ което се помѣщава дипломатическото агентство, ако то е собственность на Държавата на дипломатический агентъ, е освободено отъ сѣко даждие. Така сѫщо въ това помѣщение не може да се прави, отъ страна на мѣстнитѣ власти, никакъвъ обискъ или какъвъ и да е актъ отъ гражданската и углавната юрисдикция. Тази неповинность има за цѣль, да тури пратеника въ безбедность за книжата и архивата му.

Правото на прибѣжище, съ което по-преди често злоупотрѣбляваха посланницитѣ, е почти на сѫдѣ уничтожено.

б) *За независимостьта на дипломатическитѣ агенти въ отношение на гражданската и углавната юрисдикция.* — Дипломатическитѣ агенти и персонала на тѣхната свита сѫ исключени отъ гражданската юрисдикция. Дипломатический агентъ и лицата на неговата миссия или на неговата свита не могѫтъ да бѫдѫтъ привличани като свидѣтели, освѣнъ чрезъ министра на вънкашнитѣ работи. Никакъвъ граждански искъ не може да бѫде заявенъ противъ единъ дипломатъ предъ сѫдилищата въ страната на неговата резиденция: това е общъ прин-

ципъ. Но нѣма съмнение, че отъ това правило има и изключения; на примѣръ, когато срѣщу единъ дипломатъ е заведенъ искъ или се иска испълнението на едно рѣшение за съдебни разноски и обезщетение, на които той е билъ осѫденъ при отхвърлянието на единъ отъ него заведенъ искъ предъ мѣстнитѣ съдилища; и когато се касае до единъ насрѣщенъ искъ, предявенъ противъ него, въ слѣдствие на единъ отъ него заявенъ първоначаленъ искъ и пр.

По углавната юрисдикция. — Дипломатический агентъ и лицата отъ неговата свита се изключаватъ отъ териториялната углавна юрисдикция. Тѣ съ подсѫдни само на углавнитѣ закони на тѣхната Държава. Въ тази практика, неповинностьта на дипломатическитѣ агенти посрѣща доста голѣми мъчнотии за претълкуване. Тѣзи мъчнотии тукъ на това мѣсто не би могле да се обяснятъ, безъ да влеземъ въ разглѣдване на частнитѣ случаи. Но, въ сѣкий случай тѣжко може да се положатъ въ това отношение точни и общи правила. Държавитѣ, съгласно естеството на тѣхнитѣ отношения, съгласно битътъ на тѣхното законодателство и тѣхната юриспруденция, даватъ по-тесенъ или по-широкъ смисълъ на дипломатическитѣ неповинности. Тѣ претендиратъ обикновенно едно обширно и по-неограничено упражнение въ ония Държави, гдѣто съдоустройството се указва недостатъчно, и гдѣто разликата на обичаитѣ и законитѣ не даватъ да се очаква, че мѣстнитѣ съдии ще бѫдатъ умѣрени и безпристрастни; както н. пр. въ източнитѣ страни — мюсюлманскитѣ или тъй нареченитѣ „варварски Държави“ (*dans les Etats barbaresques*). Но въ сички тия обстоятелства, Държавитѣ трѣба да бѫдатъ винаги въодушевлени отъ зачитанието длъжноститѣ, правата и интереситѣ на другитѣ Държави, както и отъ желанието да подържатъ помѣжду си миролюбиви отношения.

Достатъчно е да припомнимъ само, че дипломатический агентъ има сѣкога право, да поиска де му се

предаде едно лице принадлежаще на неговата миссия, ако то е арестовано отъ мѣстнитѣ власти въ слѣдствие на едно злодѣяние или престѫпление, извършени вънъ отъ помѣщението на агента; при това, ако злодѣянието или престѫплението е извършено въ помѣщението на агента, или пакъ ако лицето отъ миссията бидейки преследвано прибегне въ агенството, диплом. агентъ не може въ никой случай да бѫде принуденъ, да го предаде на мѣстнитѣ власти.

Дипломатический агентъ нема никаква юрисдикция врьхъ персонала на своята миссия или врьхъ своята свита. Въ случай на едно престѫпно дѣяние, извършено въ неговото помѣщение, отъ едно лице на миссията или на неговата свита, агента се ограничава само да го арестова, да изслѣдва дѣлото, и да вземе нуждитѣ мѣрки, за да го предаде въ рѫцѣтѣ на правосѫдието на своята страна. Въ Левантскитѣ страни, въ нѣкои Държави въ Африка, наречени *варварски* и въ крайний Востокъ, възъ основание на особнитѣ конвенции, *Капитулациитъ*, дипломатическитѣ агенти иматъ въ отношение на своитѣ поданици твьрдѣ обширни прерогативи.

в) *За волната или за несъстезателната юрисдикция на дипломатическитъ агенти.* — Споредъ законитѣ на повечето европейски Държави, дипломатическитѣ пратеници могѫтъ да испълняватъ функциитѣ на нотариуса и на общественний чиновникъ за гражданското *състояние* не само за персонала на миссията, но за тѣхнитѣ съотечественници; н. пр. тѣ могѫтъ да извършватъ актове за гражданското състояние (т. е. актове за раждания, женидби и умирания), да приимать, да засвидѣтелствуватъ и извършватъ автентични актове като завѣщания и пр. Размѣрътъ на тази юрисдикция различава съгласно законитѣ на страната, която агента представлява, и съгласно законитѣ на страната, гдѣто той испълнява своитѣ функции.

г) *За упражнението на вѣроисповѣдний култъ.* — Една обща практика е приета, щото даже въ странитѣ, гдѣто публичното упражнение на култа, на който принадлежи агента, е запретено, този послѣдния има право да упражнява своя култъ въ помѣщението на легацията, и да има тамъ една капела (черква) съ сичкий необходимъ персоналъ за чинодѣйствие (свещеникъ, дяконъ и пр.). Съотечественицитѣ на посланника, които живѣятъ въ сѫщата страна, могатъ тоже да посѣщаватъ тази черква. Това право е основано или врьхъ законитѣ на страната, или врьхъ общеприетата практика, или найпослѣ врьхъ особни договори.

д) *За церемонията.* — Тъй като дипломатическитѣ агенти нематъ никаква власть врьхъ чуждата територия, гдѣто резедиратъ, тѣ немогатъ да иматъ и никакъвъ личенъ рангъ. Вѣжливостьта и уважението, които Държавитѣ си длъжатъ една къмъ друга, опредѣлятъ рангътъ отдаванъ въ публичнитѣ церемонии на представителитѣ на иностраннитѣ Държави. Когато сѫ събрани заедно, дипломатическитѣ агенти, акрэдетирани при една сѫща Държава, вематъ рангъ помѣжду-си съгласно датата на официялното съобщение за тѣхното пристигание, или пакъ съгласно датата за представянието на тѣхнитѣ креденцияли. Практиката различава въ това отношение спорѣдъ страната. При равна дата, агента, на когото искането за приемъ (тържественна аудиенция) е пристигнало първо, взема преднина предъ другитѣ. Въ католическитѣ страни легатътъ или нунциуса на папата взема всѣкога преднина.

VI. Края на диплометическата миссия.

Миссията на единъ дипломатически агентъ може да земе край *окончателно*, или просто може да бѫде само *суспендирана*.

Тя престава окончателно: 1-о чрезъ смьртьта на пратеника; 2-о чрезъ неговата оставка; 3-о когато цѣльта на неговата миссия е постигната; 4-о чрезъ смьртьта на суверена, който го е испратилъ; 5-о чрезъ смьртьта на суверена, при когото е акредитиранъ; 6-о чрезъ скѫсванието на дипломатическитѣ преговори, било че това скѫсване е заявено отъ страна на пратеника или неговото правителство, или отъ страна на правителството, при което е билъ акредитиранъ дипломатътъ; 7-о чрезъ испѫждането или вращането на пратеника; 8-о чрезъ призоваване назадъ пратеника.

Когато пратеника е призованъ назадъ отъ неговото правителство, той представя на шефа на Държавата, при когото е билъ акредитиранъ, своитѣ *призователни писма* (обикновенно въ тържественна аудиенция). По нѣкогашъ това сѫщото правителство, заиска при правителството, което го е испратило, призоваването назадъ на дипломатический агентъ. Този случай се явява, когато пратеника е далъ въ страната, гдѣто резедира, причини за недоволствие чрезъ своето повѣдение, било къмъ правителството на тази страна, или нейнитѣ поданици, било къмъ представителитѣ на чуждитѣ Държави.

Ако пратеника е билъ призованъ назадъ отъ своето правителство, безъ да е далъ причина за оплаквания отъ страна на правителството, при което е испълнявалъ своята миссия, това правителство му дава обикновенно *рекреансиялно писмо*, което е единъ видъ отговоръ на призователното писмо.

Рекреансиялното писмо е едно *отворено* писмо, което шефътъ на Държавата, при когото е билъ акредитиранъ дипломата, дава на този послѣдния; това писмо бива адресирано до неговия суверенъ или до министра на вънкашнитѣ дѣла, въ което писмо суверена изразява своето удоволствие отъ личностьта на пратеника, както и отъ начина, по който той е упражнявалъ своитѣ функции, като въ сѫщо врѣме го препорѫчва

на благоволението на суверена му. (Въ такъвъ случай обикновенно се награждава дипломата съ декорации и дипломатически подаръци).

Случва се по нѣкогашъ, щото дипломатическитѣ отношения биватъ *прекжснати* врѣменно (н. пр. по причина на оплакване за нѣщо единъ противъ другиго), безъ при това пратеника да напусне страната, гдѣто реведира. Въ този случай, пратеника продължава да се наслаждава съ своитѣ привилегии на неприкосновенность и екстерриториялитетъ.

ГЛАВА IV.

За консулскитѣ агенти.[1])

I. Общи понятия врьхъ консулската институция.

Веднага щомъ сж почнали да се размножаватъ сътношенията мѣжду народитѣ, подданицитѣ на разнитѣ Държави сж почувствовали и нуждата, да установяватъ помѣжду-си сѣ по-ближни и трайни свързски; започнали сж да размѣняватъ произведенията на своитѣ трудове, да уползотворяватъ взаимно своитѣ богатства, тѣ сж напущали своитѣ огнища и сж отивали сами да отнесжтъ своята промишленность и своята търговия едни при други. Една часть отъ подданицитѣ на сѣка Държава се е установила, предъ видъ на това, врьхъ територията на другитѣ Държави; една часть отъ собственнитѣ интереси на подданицитѣ отъ сѣка Държава сж ангажирани въ другитѣ Държави. Прочее, народитѣ не сж могле да се не заинтересоватъ за сждбината на ония отъ своитѣ съотечественици, които така сж се установили въ чуждина; тѣ сж считали за своя длъжность да покровителствуватъ на вънъ интереситѣ на своитѣ съграждани, така сжщо както тѣ сж считали за своя длъжность, да ги защищаватъ и подпомагатъ въ своята

[1]) За по-обширни и специални познания по тази материя, читателя може да се послужи съ моя „*Дипломатически показатель.*“

родина. Тия сѫ първоначалнитѣ причини за консулскитѣ учрѣждения, и този е предмѣта на консулатитѣ.

Произхождението на консулатитѣ въ чуждина представлява едно отъ най-старитѣ учрѣждения въ мѣждународно отношение; то възлиза до въ епохата на кръстоноснитѣ войни. Въстокъ е страната, гдѣто тази институция се породи, и отъ тамъ тя почна да се развива и разширява по другитѣ приморски и търговски центрове.

Приморскитѣ градове въ Италия и южна Франца, които улѣсняваха подвизитѣ на кръстоносцитѣ, като пренасяха съ своитѣ кораби войскитѣ и тѣхното продоволствие, получиха въ замѣна отъ тѣзи последнитѣ значителни концесии и голѣми улѣснения за своитѣ търговски дѣла въ Левантъ. Тукъ сѣкий отъ горнитѣ европейски градове имаше свои кантори, свой особенъ привилигиранъ кварталъ. Така отстѫпенитѣ мѣстности представляваха автономни колонии, врьхъ които сеньоритѣ [господаритѣ] на градоветѣ или даже суверена на страната не упражняваше друго право, освѣнъ онова на сюзеренството. Обаче, тѣзи голѣми привилегии не можаха да представляватъ, разбира се, друга трайность, освѣнъ тази на завладението: тѣ зависяха отъ превратитѣ на войната. Това врѣме представлява *първата епоха* на консулатитѣ.

Успѣхитѣ на кръстоносцитѣ установиха рѣдовни Държави на Въстокъ, консулатитѣ не пропуснаха да се възползуватъ отъ това врѣменно консолидиране. Подъ владѣнието на християнскитѣ суверени въ Сирия, тѣ получиха още по-голѣмо закрѣпяване. Това бѣше *втората епоха* на консулатитѣ, която трая до края на XIII столѣтие.

Слѣдъ прогонването на християнитѣ изъ Въстокъ, изчезнаха и консулатитѣ; при сичко това, самата институция не се изгуби; ползитѣ, които принасяше тази институция, не можаха да останатъ неоцѣнени; за това

именно нейното възстановление съставляваше предмѣта на пьрвитѣ трактати, наречени *капитулации*, мѣжду западнитѣ Дьржави и мусулманскитѣ владѣтели.

Франца пьрва отвори пѫтьтъ. На 1535, *François* I-й сключи съ Турция единъ търговски договоръ, чрезъ който Франца спечели правото да основава консулати въ турскитѣ страни; скоро слѣдъ това получиха сѫщитѣ концесии и другитѣ европейски Дьржави.

Съ този договоръ (капитулациитѣ) започва *третата фаза* на консулската институция, тъй като тя влѣгва вече въ крѫгътъ на публичното право.

Презъ пьрвитѣ двѣ епохи консулитѣ немаха още *публиченъ характеръ;* тѣ не представляваха общитѣ интереси на народа или на правителството си, тъй като тѣ се назначаваха отъ търговци или корпорации (еснафи), които образуваха чужда колония. Считани като обикновенни шефове на частни учрѣждения, които упражняваха само една доброволна юрисдикция, тѣ немаха официални отношения нито съ териториялното правителство нито съ правителството на тѣхното отечество. Но, отъ началото на *третата епоха*, консулитѣ се явяватъ вече като естествени посрѣдници мѣжду своитѣ съотечественници и мѣстнитѣ власти, и като представители на своето правителство при жителитѣ на тѣхния консулатъ. Прочее, консулата стана едно важно учрѣждение, на което се приписаха множество атрибути.

Консулскитѣ атрибути сѫ колкото многочисленни толкова и многоважни; тѣ различаватъ съгласно законитѣ, нравитѣ и конвенциитѣ на разнитѣ народи и Дьржави.

Изобще тѣхнитѣ атрибути могѫтъ да се резюмиратъ въ слѣдующитѣ главни точки:

Консулитѣ въ чуждитѣ страни сѫ натварени, да бдятъ за испълнението на търговскитѣ и мореплавателни договори, сключени мѣжду тѣхното правителство и онова, при което резидиратъ; да покровителствуватъ и подпомагатъ търговцитѣ и моряцитѣ на своята нация, да бдятъ за

испълнението на законитѣ и правилницитѣ касающи се до търговията и мореплаването; да освѣтляватъ своето правителство врьхъ прогресътъ, упадването и размѣстването на търговията, като въ сѫщо врѣме му указватъ направлението, което би трѣбало да се даде на националната търговия.

Консулитѣ испълняватъ функциитѣ на сѫдии, на чиновници по гражданското състояние (извършватъ актове за раждание, женидби и умиране), а тѫй сѫщо и функциитѣ на нотариусъ и вложникъ съгласно законитѣ на своето отечество; тѣ извършватъ, въ границитѣ на общеприетитѣ правила и дипломатическитѣ конвенции, сички съхранителни актове въ случай на отсѫтствие или умиране на тѣхенъ поданикъ въ чуждина. Тѣ подпомагатъ капитанитѣ на националнитѣ кораби въ случай на злощастие или корабо-крушение на единъ тѣхенъ корабъ; набавлявать срѣдства на моряцитѣ, тѣхни поданици пострадавши отъ корабо-крушение или други неволи и злощастия, за да се възвърнатъ въ отечеството си. Тѣ завѣряватъ актоветѣ и документитѣ, извършени въ кржгътъ на тѣхната юрисдикция, и предназначени да бѫдатъ представени гдѣто трѣба въ тѣхното отечество; тѣ издаватъ на своитѣ поданици паспорти, като се съобразяватъ съ законитѣ и правилата по тази материя, тѫй сѫщо и санитарни патенти, разни свидѣтелства; наконецъ, тѣ даватъ своето съдѣйствие по дѣла отъ частенъ интересъ, сѣкога когато получатъ подобна заповѣдь отъ министра на вънкашнитѣ дѣла.

При това, една отъ пьрвитѣ длъжности на консулитѣ е, да бдятъ съ особно внимание за подържанието на привилегиитѣ и атрибутитѣ, които тѣ притежаватъ въвъ основание на трактатитѣ, или които се основаватъ врьхъ общеприетий обичай. Ако имъ се туря нѣкое припятствие врьхъ ползуването съ тѣхъ, тѣ трѣба да поискатъ отстраненията на това припятствие предъ мѣстнитѣ власти, и ако тѣхнитѣ заисквания не бѫдатъ послушани, да си

резервирать правото и доложать за това на надлѣжний шефъ на дипломатическата миссия или на министерството на вънкашнитѣ дѣла. Тѣ не могжтъ въ никой случай да смѫкнатъ своето знаме или да прекѫснатъ официялнитѣ сношения, безъ да бѫдѫтъ предварително упълномощени. Даже и въ най-тѣжкия случай, тѣ трѣба да се ограничатъ да протестиратъ само, и да чакатъ наставления отъ шефътъ на миссията или отъ правителството. Даже и самото прекѫсване на политическитѣ отношения не прекѫсва *ipso facto* търговскитѣ отношения. Консулитѣ продължаватъ своитѣ функции до тогава, до когато не приематъ противно рѣшение отъ териториялното правителство или изричната заповѣдь отъ своето министерство на вънкашнитѣ дѣла. Ако тѣхната лична безопасность или оная на тѣхнитѣ поддании бива заплашена, тѣ поискватъ покровителството на нѣкого отъ тѣхнитѣ коллеги, при когото могжтъ да се оттѣглятъ.

Консулитѣ, които иматъ своята резиденция въ пристанищата, испълняватъ длъжноститѣ на административнитѣ агенти по маринаата предъ видъ на военнитѣ и търговски кораби. Въ това отношение, тѣ упражняватъ правото на полицейски агенти врьхъ екипажътъ на търговскитѣ кораби; записватъ имената на ония поддании, които сѫ подложни на военната повинность, и въ случай на мобилизация, тѣ се стараятъ да испратятъ въ отечеството мобелизиранитѣ военни.

Предъ видъ на сношенията си съ своето правителство, тѣ сѫ длъжни да даватъ рѣдовни рапорти на своето началство врьхъ гражданското, митническото и търговското законодателство на страната, гдѣто резидиратъ, тѫй сѫщо и врьхъ економическитѣ источници на тази страна; врьхъ безопасностьта, каквато може да сѫществува тамъ; врьхъ опасностьта, която може да застрашава; врьхъ здравостьта на климата; врьхъ санитарното състояние на народонаселението и прочее.

II. Правата и атрибутитѣ на консулитѣ въ нехристиенскитѣ страни.

Въ Левантскитѣ страни, въ тъй нареченитѣ *„варварски Държави“* (Африка) и въ империтѣ на *крайний Востокъ*, разликата на нрави и вѣроисповѣдания, разликата на социялното и политическо устройство съ принудили християнскитѣ Държави, да изискатъ за своитѣ поданици, които пребиваватъ тамъ и правятъ търговия, особенни привилегии. И дѣйствително било би невъзможно да се подчинятъ подъ законитѣ и обичаитѣ на тѣзи страни поданицитѣ на европейскитѣ християнски Държави, тъй като тѣ би могле да се покорятъ на тѣхъ само тогава, когато би се отказали отъ националний си характеръ, отъ нравитѣ си, отъ традициитѣ си и законитѣ си. Привилегиитѣ и неповинноститѣ на чужденцитѣ въ Турската империя, въ варварскитѣ страни, и въ империтѣ на крайний Востокъ съ урѣдени съ специялни конвенции, които за Турция носятъ името *Капитулации*. По-главнитѣ отъ тѣзи привилегии съ: неприкосновенността на обиталището; неподсѫдността на гражданската и углавна юрисдикция, когато се касае за спорове и престѫпления възникнали само мѣжду чужденци; посрѣдничеството на консулитѣ предъ видъ на споветѣ и престѫпленията възникнали мѣжду чужденци и жителитѣ на страната. Консулитѣ получаватъ, предъ видъ на тѣзи капитулации и тѣзи специални трактати, атрибути много по-обширни, отъ колкото съ ония, които имъ се отстѫпватъ въ християнскитѣ страни. Въ нехристиенскитѣ страни консулитѣ иматъ за задача, да испълняватъ извѣстни консулски функции много по-сложни; така н. пр. тѣ съ администратори и въ сѫщо врѣме сѫдии на своитѣ сътечественници. Апелативни жалби срѣщо консулскитѣ рѣшения и присѫди се правятъ прѣдъ означенитѣ въ всѣка Държава апелативни сѫдилища. Особнитѣ конвенции или обичаи опредѣлятъ

сѫдопроизводството на консулскитѣ сѫдилища въ тия страни.

Членъ 3-й отъ първий трактатъ, нареченъ *капитулация*, сключенъ на 1535 мѣжду Франца и Турция, има слѣдующето сѫдържание:

„Сѣкога, когато Кралътъ назначи за въ Цариградъ или въ Пера или въ други мѣста на тази империя единъ *баило*[1]), както той сега държи единъ консулъ въ Александрия, то речений *баило* и консулъ трѣба да бѫде запазенъ въ властьта си и уважението си така, щото сѣкий единъ отъ тѣхъ (консулитѣ) въ мѣстото си, спорѣдъ своята вѣра и законъ, безъ намѣсването на нѣкой сѫдия, кадия или субашь или на кой другий, да може да изслуша, сѫди и рѣшава както по граждански тъй и по углавенъ рѣдъ сички дѣла, процеси или спорове, които ще възникнатъ мѣжду търговцитѣ и други поданици на кралътъ, и въ случай, когато на рѣшенията на казанитѣ баило и консули нѣкой не би се покорилъ, и тѣ, за изпълнението имъ, поискатъ помощь отъ *субашитѣ* или другитѣ чиновници на Великия Господарь, реченитѣ субаши и други призовани лица сѫ длъжни, да имъ дадѫтъ помощь и нужднитѣ принудителни срѣдства; а пакъ кадиитѣ или другитѣ чиновници на Великия Господарь не ще могѫтъ да сѫдятъ нито единъ споръ мѣжду реченитѣ търговци и поданици на краля, па даже и тогава, когато казанитѣ търговци би поискали, да ги сѫдятъ тѣ, и още повече, ако реченитѣ кадии би сѫдили, тѣхното рѣшение да нема никаква сила и дѣйствие".

Това распорѣждание на първата капитулация се потвърди отъ послѣ и чрезъ много други трактати мѣжду Франца и Турция. Тѣзи отстѫпки, направени на Франца, си присвоиха послѣ и другитѣ християнски сили чрезъ трактати, сключвани мѣжду тѣхъ и Портата.

III. За избора, назначението и одобрението на консула.

1-о *Изборътъ*. — Сѣка Държава е въ право, да повѣри консулскитѣ функции на лице, което ѝ се вижда

[1]) Специално наименование на консулитѣ на Венецианската република въ Цариградъ.

способно и най-удобно за тази служба; тъй сѫщо тя е въ право, да опредѣли и мѣстото, гдѣто ще има консула своята резиденция. Държавата, която праща консула, е само конпетентна да знае, гдѣ тѣзи интереси иматъ нужда за покровителство, и чрезъ кое лице тѣ трѣба да бѫдѫтъ запазени.

Отъ друга страна пакъ тъй сѫщо сѣка Държава е господарка, да се въспротиви врьхъ установението на единъ консулъ въ извѣстенъ градъ на своята територия, и да откаже одобрението (екзекватурата) на лицето, което ѝ е представено като консулъ; защото пьрвата длъжность на една Държава е, да бди за подържанието обществений рѣдъ въ границитѣ на своята територия, и, ако присѫтствието на единъ чуждъ консулъ въ единъ градъ, или неговото политическо мнение, ѝ се вижда отъ естество, че ще компромитира достолѣпието или властьта ѝ, тя не е никакъ задлъжена да го приеме. Слѣдва прочее, че Държавата, която прави изборътъ, трѣба да познава добрѣ качествата на лицето, което опредѣля за тази служба, а отъ друга страна, да предчувствова и расположението на правителството, което ще има да приеми и одобри консула.

2-о. *За назначението.* — Начина, по който се повѣряватъ консулскитѣ функции отъ една Държава и се признаватъ отъ друга, е станалъ почти еднообразенъ за сички правителства, които подържатъ консули въ странство и приимать такива врьхъ своята територия. Качеството на консулъ се установява чрезъ единъ официяленъ документъ, подписанъ отъ шефътъ на Държавата, който документъ опредѣля титлата и качествата на консула. Този документъ е едно писмо, което нѣкои го наричатъ *патентно писмо* (Lettre patente), други пакъ, *провизионно писмо* (Lettre de provision). Документа, съ който се назначаватъ вицеконсулитѣ и консулскитѣ агенти се нарича *бревет* (brevet).

3-о. *За одобрението.* — *Патентното и провизи-*

онното писмо, сѫщо и *бревета* се съобщаватъ чрезъ дипломатический агентъ (ако такъвъ има въ страната) на правителството въ Дьржавата, гдѣто консула е отрѣденъ да испълнява своитѣ функции. Ако правителството намѣри за добрѣ да приеме консула, то одобрява и признава качествата на този агентъ чрезъ единъ *официялень* актъ, наречень *екзекватура* (exequatur), чрезъ който го приима, да упражнява своитѣ функции, гарантирва му ползуването съ правата и привилегиитѣ, свързани съ неговото качество, като въ сѫщо врѣме призовава сѫдебнитѣ и административни учрѣждения, да му даватъ помощь и улеснение въ испълняването на функциитѣ му; то (правителството) го полага на равна нога съ чиновницитѣ на страната. Отъ тукъ именно произходи и наименованието exequatur, което значи, *да упражнява!* Екзекватурата се редактирва въ разни формули съгласно законитѣ и практиката на страната, гдѣто се дава.

IV. Разнитѣ видове и ерорхический рѣдъ на консулитѣ.

1-о. *Разнитѣ видове.* — Интереситѣ, за които консулитѣ сѫ натварени да ржководятъ и защищаватъ, не сѫ сички отъ сѫщото естество нито пакъ представлявать сѫщата важность; тѣ различаватъ спорѣдъ отношенията, които сѫществуватъ мѣжду поданицитѣ на Дьржавата, която праща консула, и мѣстностьта на чуждата территория, въ която консула има своята резиденция. Отъ друга страна пакъ, тъй като консулското представителство е свързано съ доста голѣми разноски, то сичкитѣ Дьржави непритежаватъ нужднитѣ срѣдства, за да ги подържатъ, или поне не могатъ да ги подържатъ на сѣкадѣ, гдѣто тѣ иматъ интереси да покровителствуватъ. Тѣзи съображения сѫ навели Дьржавитѣ, да повѣряватъ своитѣ консулски интереси по нѣкога на агенти отъ своето правителство, тѣзи сѫ *пратени консули*,

които се плащатъ отъ държавний буджетъ; по нѣкога, тѣзи функции сж повѣряватъ на тѣхни поддaници установени въ чуждитѣ Държави, гдѣто правятъ търговия; а по нѣкога, въ отсжтствие на подходящи за тая служба сьотечественници, повѣряватъ се и на чужденци, подданици на Държавата, гдѣто консулата е установенъ. Тѣзи двѣ категории консули не сж заплатени, тѣ могжтъ въ сжщо врѣме да правятъ и търговия.

2-о. *Ерархический рѣдъ.* — Сички консули взети като представители на една Държава, установени въ друга Държава, съставляватъ едно консулско тѣло или учрѣждение. Консулското тѣло въ една чужда Държава обикновенно има за шефъ дипломатический агентъ, който представлява Държавата, на която принадлежи това консулско тѣло.

Предъ видъ на ерархический рѣдъ консулското тѣло въ повечето европейски Държави се състои отъ слѣдующитѣ степени: а) *генералъ-консулъ*; б) *консулъ*; в) *вице-консулъ;* г) *ученикъ-консулъ* (за Франца и други нѣкои Държави), който бива прикомандуванъ при генералъ-консула, за да замѣства този послѣдний въ случай на отсжтствие. При това, нѣкой Държави иматъ и *консулски агенти* за по-маловажнитѣ градове или пристанища; тѣзи послѣднитѣ бивать назначавани отъ консула, въ рессорта на когото се намѣрватъ.

Генералъ-консулитѣ испълняватъ много пжти сьвокупно и дипломатически функции; въ този случай тѣ носятъ титлата *генералъ-консули* и *шарже д'афферъ* (consuls généraux et chargés d'affaires), и се ползуватъ отъ сички неповинности на дипломатическитѣ агенти. —

Понеже консулитѣ не сж акредитирани при шефътъ на Държавата, а сж повѣрени само при правителството, тѣ нематъ сами по себе никакъвъ рангъ предъ видъ на церемонията. Само приетата мѣстна практика рѣшава за рангътъ, който имъ се отдава предъ видъ на вѣ-

жливость, когато тѣ фигурират на публичнитѣ церемонии *in corpore* или отдѣлно. —

Повечето консули иматъ подъ своето вѣдомство единъ канцлеръ, за да ги помага или замѣстява въ тѣхнитѣ функции. Канцлера испълнява длъжноститѣ на секретарь въ сждебно и административно отношение; длъжностьта на касиеръ въ финансиялно отношение; длъжностьта на нотариусъ за автентичнитѣ актове: съ една дума той води сички канцеларски работи подъ надзора и ржководството на своя шефъ — консула.

Консулитѣ въ *Леванскитѣ* страни, въ тхй наречените *„варварски Държави“* и въ странитѣ на *крайний* Востокъ биватъ придружени отъ *драгомани*, които имъ служатъ за преводчици въ тѣхнитѣ сношения съ мѣстнитѣ власти, и които подпомагатъ съ своята услуга тѣхнитѣ поданици въ границитѣ на консулскитѣ атрибути. Драгоманитѣ биватъ често натварвани съ функциитѣ на канцлеръ. Тѣ биватъ назначени отъ Държавата, на която принадлежи консула. —

V. Края на консулската миссия.

Причинитѣ, които турятъ край на консулската миссия сж: смьртьта на консула, неговото повикване или отстранение отъ службата му, и обявянието на война мѣжду респективнитѣ Държави. Понеже тѣзи функции не носятъ никакъвъ политически характеръ, и интереситѣ, за които консулитѣ сж грижятъ, сж постоянни интереси, то нема никаква причина за изменяване на консулский персоналъ или за заисквание нова екзекватура за консулитѣ, когато шефоветѣ на респективнитѣ Държави или тѣхнитѣ правителства притърпятъ нѣкое промѣнение.

ЧАСТЬ ТРЕТА

Правата и отношенията на Дьржавитѣ въ врѣме на война.

Отдѣление I.

За воюющитѣ Дьржави.

ГЛАВА I.

За Дьржавитѣ мѣжду които има стълкновение.

I. Причинитѣ на стълкновенията и правото на защита.

Мирътъ почива на взаимното споразумение на Дьржавитѣ; войната происходи отъ невъзможностьта, за да се споразумѣятъ помѣжду си. Причинитѣ на това неспоразумение се нахождатъ въ разнитѣ стълкновения, които възникватъ мѣжду народитѣ, когато единъ народъ или една Дьржава се оплаква за нѣкое нарушение на своитѣ права или на своитѣ интереси, причинени отъ друга Дьржава.

Но, сички стълкновения нематъ сжщата важность, и не носятъ съ себе сжщитѣ послѣдствия. Нарушаванието правата на една Дьржава може да бжде *прямо*, когато то е направено на тази Дьржава отъ друга Дьржава, или *косвенно*, когато то е направено на единъ подданикъ на тази Дьржава или противъ нейнитѣ съюзници.

Тжй като народитѣ не сж подчинени на една върховна власть, която да разрѣшава споровετѣ помѣжду

имъ, и която може да привежда въ испълнение своитѣ рѣшения, то сѣкий народъ е свой собственъ *сждия* предъ видъ на своитѣ права, и единственъ испълнитель на своитѣ рѣшения. Отъ тая теза се вади логично заключение, ако и не до тамъ основателно спорѣдъ насъ, че народитѣ иматъ *право* и *длъжность*, да си правятъ сами правосждие, когато тѣ не могжтъ да успѣятъ, да уравнятъ своитѣ спорове по миролюбивъ пачинъ.

По наше мнение, единъ народъ да си дава самъ правосждие, значи да отвори на противника си война; а пакъ войната не е нито *право* нито *длъжность*. Тя не происходи отъ никакво взаимно задлъжение мѣжду народитѣ: ни една Държава нема за длъжность, да принуди другитѣ Държави, да се подчинятъ на нейнитѣ претенции, да приематъ нейната воля, или да се покорятъ на нейнитѣ права и нейнитѣ интереси. Мѣждународното право въ мирно врѣме почива врьхъ взаимнитѣ задлъжения; а войната ги руши: прочее не може да се счита като длъжность на Държавитѣ онова, което премахва отношенията на длъжность мѣжду Държавитѣ.

II. Способитѣ, по които се свьршватъ стълкновенията.

А. МИРОЛЮБИВЪ СПОСОБЪ.

Споветѣ мѣжду народитѣ могжтъ да бжджтъ уравнени чрезъ *спогодба* въ слѣдствие посрѣдничеството на една трета Сила, или чрезъ *преговори* мѣжду воюющитѣ Държави, или чрезъ *арбитражъ*.

Споветѣ мѣжду двѣ или повече Държави суверенни, понеже нема никакъвъ вьрховенъ сждия надъ Държавитѣ, немогжтъ да бжджтъ свьршени съ третейско рѣшение инакъ, освѣнъ ако двѣтѣ спорящи страни не даджтъ предварително своето съгласие, че ще се подчинятъ на третейското рѣшение. Това съгласие се дава чрезъ конвенция или договоръ, наречень *компромисъ*.

Обикновенно се вземе за арбитръ суверенътъ на една друга Държава, но могжтъ да се зематъ и частни лица.

Арбитра нема право да испълнява своето рѣшение чрезъ сила, освѣнъ ако това право не му е било дадено формално чрезъ компромиса. Държавата, която е спечелила дѣлото има право, да *принуди* своя противникъ даже и съ въоружена сила, да испълни третейското рѣшение.

Когато нѣколко Държави сж съединени чрезъ федерация, федеративната конституция обикновенно съдържа распорѣждание за единъ третейски сждъ, който ще рѣшава споветѣ възникнали мѣжду нѣкои отъ съединенитѣ Държави. На примѣръ, въ Съединенитѣ-Щати на сѣверна Америка, е върховний кассац. сждъ, който рѣшава споветѣ, въ който една или повече Държави отъ съюзътъ сж страни. Въ отсжтствие на подобно распорѣждание конституцията предписва, че споветѣ ще се сждятъ отъ третейски сждъ.

Примѣри отъ по-новитѣ арбитражи:

Въпроси за домень и територия: Велика-Бретания и Португалия, врьхъ залива отъ Делагоа (1875), арбитръ въ тая аферра предсѣдателя на французката република. — *Въпроси за опредѣлянне граници:* Велика-Бретания и Съединенитѣ-Щати въ Америка, предмѣтъ, архипелътъ отъ Сан-Жуанъ или отъ Харо, врьхъ който претендираха правото на суверенство и двѣтѣ казани Държави, въ слѣдствие неясната смисъль на трактата за граници на 1846 (1871 — 1872), арбитръ германский императоръ; Costa-Rica и Никарагуа, арбитръ предсѣдателя на Съединенитѣ-Щати въ Америка. — *Въпроси за злоупотребление съ властьта, извършено въ ущърбъ на чуждениить*: Велика-Бретания и Бразилия, афферата на офицеритѣ отъ Forte (1863), арбитъ Белгийский краль; Велика-Бретания и Перу: афферата White (1864), арбитръ сената отъ Хамбургъ. *Въпроси за вандръ на кораби и други имоти*: Перу и Япония афферата на Maria-Luz (1873), арбитръ руский императоръ. Франца и Никарагуа (1879-1880), афферата за Фаросъ, арбитръ французкий кассационенъ сждъ. — *Въпроси за длъжностить на неутралнить Държави въ врьме на война*: Велика-Бретания и Съединенитѣ-Щати въ сѣверна Амерека, Афферата на корсера [кораба] *Алабама* (1871 — 1872), арбитри назначени

отъ двѣтѣ спорящи страни и отъ Брезилия, Италия и Швейцария (виж. по-долу, отдѣл. II. Гл. III, *процеса за „Алабама“*.

В. ЧРЕЗЪ ПРЯМО ИЛИ КОСВЕННО ПРИНУЖДЕНИЕ.

1-о Репрессалии.

Ако по миролюбивъ начинъ не може да се успѣе, да се поравни споръть, то Държавата, която се счита оскърбена, често пѫти се опитва, да си послужи съ принудителни срѣдства, безъ да прибѣгне къмъ война.

Принудителнитѣ срѣдства, които обикновенно се употрѣбляватъ сѫ:

а) *Репрессалии.* Въ общъ смисълъ, репрессалии се наричатъ сички онія мѣрки, чрезъ които една оскърбена Държава си отвръща (отмьщява) на оная, която я е оскърбила, и то съ цѣль да престане да оскърблява. Репрессалиитѣ могѫтъ да бѫдѫтъ отправени противъ лицата или вѣщитѣ. Онія, отправени противъ человѣци, се наричатъ *андролепсия*; на примѣръ Наполеонъ I. я упражняваше, като заповѣда да арестоватъ енглезитѣ, които се намѣрваха въ Франца.

Реторсията е тоже репрессалия, чрезъ която една Държава упражнява противъ друга една Държава сѫщитѣ мѣрки, които тая послѣдната употрѣблава противъ първата. На примѣръ, една Държава запрещава вносътъ на винато на друга една Държава, защото тази послѣдната е запретила вносътъ на желѣзото или каменнитѣ вѫглища на първата. Една Държава арестова поданицитѣ на друга Държава [както направи Напалеонъ I. съ енглезитѣ, защото тѣзи послѣднитѣ бѣха уваптили корабитѣ на първата].

Реторсия въ специяленъ смисълъ, или *реторсия по право* се казва оная принудителна мѣрка, която се състои въ да се третира единъ народъ така, както този послѣдий третира другъ народъ съ своето вѫтрешно законодателство. На примѣръ, ако една Държава въ своето

законодателство не дава на чужденцитѣ право на наслѣдство врьхъ своитѣ роднини, то и другитѣ Държави могатъ да впишатъ распорѣждания въ своитѣ граждански закони, че ще даватъ това право на единъ чужденецъ въ такава мѣрка, въ каквато се признава това право за тѣхний поданикъ въ Държавата на чужденеца, който претендира това право.

б) Налагание *запдръ* врьхъ кредититѣ или имението принадлѣжаще на друга Държава или на поданицитѣ на тази Държава.

Единъ видъ запдръ е и *ембарго* (embargo). Подъ ембарго се разбира запдръть, който една Държава налага врьхъ военнитѣ кораби, принадлѣжащи, на една друга Държава, или врьхъ търговскитѣ вапори, принадлѣжащи на поддаництѣ на тази Държава.

Ембарго-то се извършва, като се вематъ отъ капитанина на кораба неговитѣ морски писма т. е. морский паспортъ и други; по нѣкогашъ му се вематъ даже и ветрилата и се туря стража на вапора му. Ембарго-то е както и запдра една приврѣменна мѣрка, и се различава чрезъ това само отъ *конфискацията*, която е едно окончателно земание нѣщата, принадлѣжащи на друга Държава или на нейнитѣ поданици.

2-о Войната.

А. КАКВО ОПРЕДѢЛЕНИЕ МОЖЕ ДА СЕ ДАДЕ НА ВОЙНАТА?

Списателитѣ, по мѣждународното право, не сж съгласни врьхъ опредѣлението на войната.

Едни като трьгватъ отъ точка зрения, че войната е едно *право* въ мѣждународно отношение, дѣлятъ войната на *несправедлива* и *справедлива*: „когато войната е *несправедлива*, тя е чисто човѣкоубийство, съпроваждано съ разбойничество; а когато тя е *справедлива*, тогава е законна самозащита“ — казватъ тия. Други пакъ сж на мнение, че да се калифицира войната

на *справедлива* и *несправедлива* е злоупотребляване съ думитѣ, и то толкова повече, че това става въз основание на принципитѣ по мѣждународното право. Мѣждународното право има за предмѣтъ народитѣ въ тѣхнитѣ отношения помѣжду имъ. Войната, спорѣдъ мѣждународното право, може да бѫде калифицирана за справедлива или несправедлива, само когато тя би била едно послѣдствие отъ взаимнитѣ задлъжения мѣжду Държавитѣ, и когато би се основавала врьхъ едно право, което би било сѫщото за сички Държави, и спорѣдъ което сички Държави би оцѣнявали на равно стойностьта на своитѣ дѣла. Обаче, съ войнитѣ мѣжду Държавитѣ е сѫщото нѣщо, както съ двобоевѣтѣ мѣжду хората; войнитѣ започватъ отъ тамъ, гдѣто престава сѣко съзнание за правото и взаимното правосѫдие. Впрочемъ, историята доказва, че народитѣ и Държавитѣ, които сѫ се били, сѫ имали сѣкога, преди да дойдатъ до война, кривици и грѣшки едни къмъ други.

Прочее, тѣзи послѣднитѣ опредѣлятъ войната така: „Войната е единъ политически актъ, чрезъ който Държавитѣ, като не могѫтъ да се разбератъ въ онова, което тѣ считатъ за тѣхна длъжность, тѣхно право и тѣхенъ интересъ, прибѣгватъ къмъ въорѫжена борба, и искатъ щото тази борба да опредѣли, кой отъ тѣхъ, като е по-силенъ, ще може да наложи волята си на другиго“.

По тази материя, ний сме съгласни съ взглядоветѣ на тѣзи послѣднитѣ.

При това, войната се дѣли още на *нападателна* и *отбранителна* спорѣдъ това, ако Държавата, която е замѣсена въ нея, е нападатель или се защищава. При сичко това, нападателната война бива по нѣкогашъ, по сѫществото си, отбранителна, когато една Държава я започва, за да предопреди една приуготовляюща атака, както бѣше на примѣръ, оная на Франца 1791 про-

тивъ силитѣ, които бѣха направили коалиция въ Пилницъ противъ Франца.

В. ОБЯВЯНИЕТО ВОЙНА. МАНИФЕСТЪ. ПРОКЛАМАЦИЯ И ДРУГИ ПОСЛѢДСТВИЯ.

Въпроса, кой трѣба да обяви войната, трѣбва да се разрѣшава сѣкога спорѣдъ вжтрѣшното публично право въ сѣка Държава.

Войната е единъ отъ най-важнитѣ актове за Държавитѣ: тя премахва мѣждународното право, което сжществува въ мирно врѣме; тя прекжсва цивилизацията, и подлага народитѣ подъ варварското иго на силата и на нуждата; наконецъ, тя полага на въпросъ сжществуването на Държавитѣ, които я предприематъ.

За това Държавитѣ сж полагали сѣкога една извѣстна тържественность въ формалноститѣ, които констатиратъ нейното зачало: една отъ тия формалности е *обявяването* на война. При старитѣ народи обявяването на война бѣше съдружено съ извѣстни вѣроисповѣдни обряди. Въ срѣдний вѣкъ то бѣше едно *кавалерско предизвикване;* въ модернитѣ врѣмена, то се облечи въ форми съобразни съ характеръть на Държавитѣ и съ естеството на отношенията, каквито тѣ подържатъ въ мирно врѣме. Но, Държавитѣ не сѣкога сж съблюдавали тѣзи форми; при това обаче, тѣзи форми трѣба да бждатъ строго респектирани за много мотиви; тукъ ще припомнимъ само нѣкои отъ тѣхъ.

Миръть почива врьхъ взаимни задлъжения, а найглавното отъ тѣзи задлъжения е онова, което изисква, щото сѣка Държава, която иска да излези вънъ границитѣ на мира, да предизвѣсти Държавата преди да я нападне. Безъ това задлъжение и безъ взаимното довѣрие, не би били възможни никакви мирни сътношения мѣжду Държавитѣ, и тѣ би биле осждени да се подозиратъ непрестанно една друга, и да стоятъ постоянно съ оржжие въ ржка на стража, за да се пазятъ

една отъ друга, както една стража пази повѣренитѣ ѝ нѣща отъ разбойници.

Отъ друга страна, войната, както ще видимъ подолу, произвѣжда мѣжду Държавитѣ особни задлъжения. При всичко, че тѣ разрушаватъ помѣжду си задлъженията на мѣждународното право ва мирно врѣме, то сѣ пакъ воюющитѣ Държави съхраняватъ своя характеръ като Държави. Военнитѣ сили, съ които тѣ се борятъ, представляватъ организирани Държави, и слѣдователно нематъ нищо общо съ *пиратитѣ* или *разбойницитѣ*, които въ мирно врѣме нападатъ хората и ограбватъ имепията имъ.

Пьрвото задлъжение, което нроисходи отъ това, че тѣ сж Държави, както и отъ онова, че тѣ воюватъ съ организирани сили, е да обявятъ, че тѣ скъсватъ създаденитѣ чрезъ миръ задлъжения и ги заменяватъ съ тия на войната; инакъ задлъженията отъ миръть би съществували помѣжду имъ. А пьрвото отъ тѣзи мирни задлъжения за сѣка Държава, е да респектира границитѣ на другитѣ Държави, като иска сжщото уважение и за своитѣ граници. Прочее, оная Държава, която напада друга безъ да обяви война, положила би нападнатата Държава въ нуждата, да се защищава съ срѣдствата, които ѝ се даватъ отъ мирното положение, и слѣдователно да приспособи врьхъ нападающитѣ сили территориялнитѣ закони, направени за пиратитѣ и разбойницитѣ, които необявяватъ никога война, понеже тѣ не познаватъ никакъвъ миръ.

За обявяването на война нема никаква общеприета форма отъ Държавитѣ; това, което е важно, е че преди да се дойде до бой, трѣба да бѫде такова намѣрение ясно и точно съобщено на противника. Обявяването на война бива съпроваждано съ манифестъ или проклама-ция, адресирани къмъ народа на Държавата, която обявява война.

Освѣнъ това, има и други актове или дѣйствия, които предходятъ обявяването на войната: призовавать се назадъ дипломатическитѣ агенти, и това показва, че мирнитѣ отношения мѣжду Държавитѣ сж повредени; но то не означава още, че намѣрението е да се отвори война. Дава се *ултиматумъ*, който тоже не може да се счита още като обявяване на война, тжй като той представлява единъ дипломатически актъ. Обаче ако ултиматума е въ нѣкоя строга форма и иска отговоръ въ извѣстно опредѣлено врѣме, той може да се счита като *предложение* за война.

Държавитѣ, които си отварятъ война, длъжни сж да извѣстятъ своитѣ поданици за нея; защото войната, въ която се намѣрватъ воюющитѣ Държави, измѣнява съвършенно отношенията на тѣхнитѣ поданици. Акта, чрезъ който правителството извѣстява своя народъ, че се намѣрва въ война, се нарича публикуване на война. Обикновенно това става чрезъ манифестъ или прокламация.

Почти сжщитѣ мотиви, по които Държавитѣ сж длъжни преди да влѣзатъ въ война, да си обявятъ, изискватъ, щото това обявяване за война да бжде съобщено и на другитѣ Държави, които не вематъ участие въ войната, и които вематъ ролята на неутрални. Безъ това съобщение, тѣзи Държави не сж длъжни да пазятъ длъжноститѣ, които имъ се налагатъ отъ неутралностьта.

В. СРѢДСТВАТА, СЪ КОИТО СИ ПАКОСТЯТЪ НЕПРИЯТЕЛИТѢ И ЗАКОНА НА ВОЙНАТА.

Щомъ избухне войната, сѣка отъ воюющитѣ сили се старае да напакости на противника си колкото е възможно по-вече.

При сичко това, обичаитѣ и практиката мѣжду европейскитѣ Държави сж увели, предъ видъ на това пакостение, извѣстни стѣснения, които обикновено се пазятъ отъ едната и другата воююща страна.

Съвокупностьта отъ правила, които се наблюдаватъ въ врѣме на война отъ воюющитѣ, се нарича *закона на войната*. По нѣкогашъ воюющитѣ се отстраняватъ отъ тѣзи правила по нѣкои важни съображения, но това става въ твърдѣ изключителни случаи.

Неприятелскитѣ постжпки досягатъ лицата и имѣнията.

Практиката и обичаитъ въ модернитъ врѣмена. — Закона на войната. — Френско-Германската война даде поводъ за много списания и трудове по тази материя. Особно внимание заслужва *Rolin-Jaequetyns*, виж.: Revue de droit international et de legislation comprée, гдѣто сж възпроизведени въ резюме и критика разнитѣ списания.

1-о Въоржената сила.

„*Ржководството на Института*“ (Annuaire de l'institut de droit international). Членъ 1-й: Военното положение не позволява насилственни актове, освѣнъ мѣжду въорженитѣ сили на воюющитѣ Държави. Лицата, които не правятъ часть отъ въорженитѣ сили на воюющитѣ, трѣба да се въздържатъ отъ този родъ актове. — Чл. 2-й: Въоржената сила на една Държава се разбира: 1-о войската собственно казано, въ която се причислява и милицията; 2-о народната гвардия, ландщурма, доброволцитѣ и други чети, които се намѣрватъ подъ слѣдующитѣ три условия: а) да се намѣрватъ подъ началството на единъ отговоренъ шефъ; б) да иматъ униформа или какъвъ да е отличителенъ знакъ, носенъ отъ тѣхъ, съ който могжтъ да се распознаватъ отъ далечъ, че принадлежатъ на това тѣло; в) да носятъ орджията си открито; 3-о екипажътъ (дружината) на корабитѣ и други плавателни пособия на войната; 4-о жителитѣ на една територия, неокупирана още, които, предъ видъ приближаването на неприятеля, се залавятъ самоволно и открито за орджието, за да отблъснатъ инвазионнитѣ войски, па даже и ако не сж имали врѣме да се организиратъ. — Чл. 3-й. Сѣка воююща армия е длъжна да се съобразява съ законитѣ на войната.

Прокламацията на Пруский краль отъ 12 Августъ 1870: „Азъ правя война на солдатитѣ, а не на французкитѣ граждани. Тѣзи послѣднитѣ ще продължаватъ слѣдователно, да се

наслаждаватъ съ пълна безопасность за тѣхната личность и тѣхнитѣ имущества до тогава, до когато тѣ самитѣ, чрезъ своитѣ непріятелски предприятия противъ германскитѣ войски не ме лишатъ отъ правото, да имъ отстжпя моята Защита“...

„*Ржководството на Института*“, чл. 7: Запретено е да се малтретира невинното население.

Декларацията въ Парисъ отъ 16 Априлъ 1856: „корсарството е и остава уничтожено“.... „Правителствата на подписавшитѣ пълномощници се задлъжаватъ да представятъ тази декларация за знание на онія Държави, които не сж биле призовани да участвуватъ на Париский конгресъ, и да ги поканятъ да приематъ тази декларация.... Настоящата декларація не е и не ще бжде задлъжителна, освѣнъ мѣжду силитѣ, които сж я приели и ще я приематъ.“

2-о. Законни срѣдства да се пакости на непріятеля.

Lueder, Recht und Grenze der Humanität in Kriege 1880. — Декларацията въ С. Петерсбургъ, отъ 11 Декемврий 1868. — Проекта въ Брюкселъ (1874). Hefftеr—Geffcken, § 125. — Martens, T. III, § 110.

Ржководството на *Института*, 4: Законитѣ на войната не припознаватъ на воюющитѣ една неограничена свобода относително срѣдствата да вредятъ на непріятеля. Тѣ трѣба да се въздържатъ отъ сѣка безполезна строгость, тжй сжщо отъ сѣко безчестно, несправедливо или тиранско дѣйствие.

Употрѣблявание на диви чети (башибозуци) и кучета въ войната. Лукавства и измами въ войната.

Циркуляра на Князъ Бисмаркъ отъ 9 Януарий 1871. — Revue de droit international, T. II, p. 659. T. III. p. 307.

Ржководството на *Института*, 8: Запретено е: а) да се употрѣблява отрова подъ каквато и да било форма; б) да се атентира предателски врьхъ живота на единъ непріятель, н. пр. чрезъ платени убийци или да се приструва че се предава; в) Да се напада непріятеля като се укриватъ отличителнитѣ знакове на въоржжена сила; г) да се възползува незаконно съ националното знаме, съ военни знакове или съ униформата на непріятеля, съ парлементарното знаме, както и съ покровителни знакове, предписани отъ Женевската конвенция. — 9: Запретено е: а) да се употрѣбляватъ оружия, прожектили или такива материи, които причиняватъ излишни тѣглила или пакъ увеличаватъ ранитѣ, — особено прожектили съ по-малка тежина отъ *четири стотинъ грама*, разривни

или пълни съ запаливи материи; б) да се безобрази или убива непріятеля, който се е предалъ на пълно довѣріе, или който е неспособенъ вече да се бие....

30. Раненитѣ и болнитѣ. Женевската конвенция.

Женевската конвенция отъ 22 Августъ 1864, сключена мѣжду Баденъ, Дания, Белгия, Спания, Франца, Хессенъ-Дармстадтъ, Италия, Холанда, Прусия, Швейцария, Вюртембергъ относително третиранието на раненитѣ войници на бойното поле и за амбулацитѣ. Чл. 1-й: Амбуланцитѣ и военнитѣ болници ще се признаватъ за неутрални и, като такива, ще бѫдѫтъ протежирани и респектирани отъ воюющитѣ, до когато въ тѣхъ се намиратъ болни или ранени. Тази неутралность престава, щомъ тия амбуланци или болници бѫдѫтъ пазени отъ военна сила. — 2. Подъ персонала на болницитѣ и амбуланцитѣ се разбиратъ интенданството, служащитѣ по санитарната часть, по администрацията, по пренасянието на болнитѣ както и свѣщеницитѣ. Сички тия ще се ползуватъ съ правото на неутралностьта, до когато тѣ върщатъ тѣзи функции т. е. да прибиратъ и глѣдатъ раненитѣ. — 6. Раненитѣ или болнитѣ войници ще бѫдѫтъ прибирани и глѣдани, па ако ще би принадлежали тѣ на каквато и да била народность.... Ще се испращатъ въ тѣхното отечество сички онія, които, слѣдъ излечението си, бѫдѫтъ признати като неспособни да служатъ. Могѫтъ да бѫдѫтъ испращани тѫй сѫщо и други, но съ условие, че нема да вематъ орѫжие въ рѫка противъ непріятеля до гдѣто трае войната; евакуацитѣ заедно съ персонала, който ги управлява, ще се ползуватъ тоже съ пълна неутралность. — 7. Едно отличително и еднообразно знаме ще бѫде усвоено за болницитѣ, амбуланцитѣ и евакуацитѣ. Това знаме въ сѣкой случай ще бѫде придружено и отъ националното знаме; ще бѫде тѫй сѫщо усвоена една ешарпа на едната рѫка за неутралний персоналъ; но, нейното

издаване се оставя на военнитѣ власти. Както знамето тъй и ешарпата ще носятъ червенъ кръстъ врьхъ бѣла основа. Къмъ тая конвенция се присъединаха: Австро-Унгария, Съединенитѣ-Щати въ Америка, Бавария, Англия, Гърция, Мекленбургъ-Шверинъ, Черна-Гора, Румъния, Руссия, Салвадоръ, кралевство Саксония, Сърбия, Швеция и Норвегия, Турция, Персия, независимата Държава Конго.

Умрѣлитѣ.

Ржководството на Института: Забранено е да се ограбватъ (съличатъ) и обезобразяватъ умрѣлитѣ лежащи на бойното поле. — 20: Мьртвитѣ не трѣба да бъдатъ никога заравени преди да се събератъ свѣдения врьхъ тѣхната личность, като книжата, нумерата и пр., нѣща които би установили тѣхната самоличность. Така събранитѣ свѣдения за мьртвитѣ на непиятеля ще бъдатъ съобщавани на тѣхната армия или на правителството имъ.

4 о. Заробенитѣ въ война.

Ржководството на Института, 21: Лицата, които правятъ часть отъ въорженитѣ сили на воюющитѣ, ако паднатъ въ ржцѣтѣ на непиятеля, трѣба да бъдатъ третирани като роби отъ войната. Така сщо се постъпва съ служащитѣ—носителитѣ на официялнитѣ депеши когато вьршатъ явно тази служба, и съ аеронавтитѣ натварени да слѣдятъ непиятеля или да подържатъ съобщения мѣжду разнитѣ части на армията или на територията. — 22. Лицата, които вьрвятъ слѣдъ една армия безъ да правятъ часть отъ нея, както н. пр. кореспондентитѣ на вѣстницитѣ, вивандиеритѣ (що продаватъ на войскитѣ питиета и др.), подрядчицитѣ и пр., кога паднатъ въ ржцѣтѣ на непиятеля, не могатъ да бъдатъ задържени повече отъ колкото го изискватъ военнитѣ нужди.

Естеството на робството въ война.

Ржководството на Института, 61: заробенитѣ въ война съ подъ властьта на непиятелското праьителство, а не на лицата или на корпуситѣ, които съ ги уловили. — 62. Тѣ съ подложни на законитѣ и правилницитѣ въ сила и дѣйствие при непиятелската армия. — 63. Тѣ трѣба да бъдатъ тре-

тирани съ хуманость. 64. Сичко, което имъ принадлежи лично, исключая оржжието, остава си тѣхна собственность. 65. Сѣкий заробенъ е длъженъ да покаже, ако бѫде запитанъ, своето истинско име и степень. Въ случай че се откажѣ да направи това, той би могълъ да бѫде лишенъ изцѣло или отъ части отъ правдинитѣ отстѫпвани на заробенитѣ отъ неговата категория. — 66. Заробенитѣ могѫтъ да бѫдѫтъ откарани въ вътрѣшностьта на единъ градъ, на една крѣпость, на нѣкое поле или каква и да било мѣстность, съ задлъжение да се не отдалечаватъ отъ извѣстни опредѣлени граници, но тѣ не могѫтъ да бѫдѫтъ затворени, освѣнъ предъ видъ за необходима безопасность. — 67. Сѣко едно дѣйствие на неподчиненость дава поводъ за вземание мѣрки на необходима строгость. — 68. Противъ заробения, който бѣга, може да се употрѣби оржжие слѣдъ като бѫде призованъ. Ако той бѫде заловенъ, преди да е стигналъ до своята армия или преди да е напусналъ територията подчинена на заробителя, може да бѫде подведенъ само подъ дисциплинарно наказание или подложенъ на единъ по-строгъ надзоръ. Но ако, слѣдъ като е успѣлъ да избѣгне, бѫде повторно заробенъ, той не може да бѫде подведенъ подъ никакво наказание за своето по-предишно бѣгство. При сичко това, ако бѣженица, уловенъ отъ ново, е билъ далъ обѣщание, че нема да бѣга, той може да бѫде лишенъ отъ правата на заробения въ война. 69. Правителството подъ властьта на което се намѣрватъ заробенитѣ, е длъжно да ги подържа. Въ отсѫтствие на споразумение по тази точка мѣжду воюющитѣ страни, заробенитѣ биватъ третирани на равна нога както, въ мирно врѣме, войскитѣ на правителството, което ги е заробило. — 70. Заробенитѣ не могѫтъ по никой начинъ да бѫдѫтъ принудени, да взематъ какво и да е участие въ военнитѣ операции, нито пакъ да бѫдѫтъ пресилвани да исказватъ нѣкои тайни за тѣхната страна или за тѣхната армия. — 71. Тѣ могѫтъ да бѫдѫтъ употрѣбени на нѣкои обществени работи, които нематъ нищо обще съ операциитѣ врьхъ театра на войната, но така щото тия работи да не бѫдѫтъ нито твърдѣ изнурителни, нито пакъ унизителни за тѣхния военень степень, ако тѣ сѫ военни, и за тѣхното официално или обществено положение, ако тѣ не правятъ часть отъ армията.

Края на робството.

Сѫщото ржководство. Чл. 73. Задържанието на заробенитѣ въ войната престава по право съ сключванието на ми-

ръть, но тѣхното освобождение се урѣжда чрезъ взаимно съглашение мѣжду воюющитѣ. — 75. Заробенитѣ могатъ да бждатъ освободени и възъ основание на единъ картелъ (съгласие) за размѣнение, направено мѣжду воюющитѣ страни. — 76. Заробенитѣ могатъ да бждатъ пуснати на свобода на честно слово, ако законитѣ на тѣхната страна не сж противни на това. Въ този случай, тѣ сж длъжни, възъ основание на тѣхната лична честь, да испълняватъ точно и савестно ангажаментитѣ, които тѣ сж контрактирали доброволно, и които трѣба да сж ясно опредѣлени. Тѣхното правителство отъ своя страна не трѣба да изисква нито да приима отъ тѣхъ никакви услуги, които би биле противни на даденото имъ честно слово. — 77. Никой заробенъ не може да бжде принуденъ да получи свободата си на честно слово. Така сжщо и неприятелското правителство не е задлъжено, да се съгласи съ исканието на единъ заробенъ, да бжде освободенъ възъ основание на честно слово. — 78. Заробения освободенъ на честно слово, и отъ послѣ уловенъ съ оржжие въ ржка противъ правителството, на което си е далъ честната дума, може да бжде лишенъ отъ правата отстжпвани на заробения въ война, освѣнъ ако, по-кжсно при своето освобождение, не е записанъ въ картелътъ за размѣна безъ условие.

5-о. Парлементаритѣ.

Lueder, § 104. — *Ржководството на Института*, 27: Счита се като парлементаръ и има право на неприкосновенность, лицето опълномощено чрезъ едната отъ воюющитѣ страни, да влезе въ преговори съ другата страна, като се представи съ едно бѣло знаме. — 28. Той може да бжде придруженъ отъ единъ тромпетъ (clairon) или отъ единъ барабанчикъ, единъ знаменосецъ и, ако нужда се укаже, отъ единъ водитель и единъ преводчикъ, които тоже иматъ право на неприкосновенность. — 29. Шефътъ, при когото е испратенъ парлементара, не е задлъженъ да го приеме въ сѣко обстоятелство. — 30. Шефътъ, който приема парлементара, има право да вземе сички необходими мѣрки така, щото присжтствието на този неприятель въ неговитѣ линии да му не причини неприятности. — 31. Ако единъ парлементаръ злоупотрѣби съ довѣрието, което му се дава, той може да бжде задьржанъ привремѣнно, и ако се докаже, че той се е възползувалъ отъ своето привилигирано положение, за да прѣдизвика нѣкое предателство, той губи своето право на неприкосновенность.

6-о Шпионството.

Рък. на Института, 23: Лицата, уловени като шпиони, не могѫтъ да изискватъ да бѫдѫтъ третирани като заробени въ войната. — 24. Не трѣба да се считатъ като шпиони лицата, принадлежащи на една отъ въоръженитѣ сили на воюющитѣ, когато не сѫ преоблечени, и сѫ влегли въ зоната за операцийтѣ на неприятеля, — нито пакъ служащитѣ — носители на официялнитѣ депеши, когато испълняватъ открито своята миссия, тѫй сѫщо и аеронавтитѣ (балонитѣ). — 25. Никое лице обвинено за шпионство не трѣба да бѫде наказано, преди да се е произнела сѫдебната власть за неговата сѫдбина. — 26. Шпионътъ, който е успѣль да се измѫкне изъ територията завзета отъ неприятеля, ако по-кѫсно той попадне въ рѫцѣтѣ на неприятеля, не е подложенъ на никаква отговорность за своитѣ по-предишни дѣйствия.

7-о Обсади. Бомбардирания.

Рък. на *Инст.*, 32: Запретено е . . . да се нападатъ и да се бомбардиратъ мѣстности, които не сѫ защитени. — 33. Команданта на обсаднитѣ войски трѣба, освѣнъ случая за нападение отъ жива сила; да употрѣби сичко което зависи отъ него, преди да започне бомбардирането, да предизвѣсти мѣстнитѣ власти. — 34. Въ случай на бомбардирание, трѣба да бѫдѫтъ взети сички нуждни мѣрки, за да бѫдѫтъ запазени, ако това е възможно, зданията посвѣтени на култа, на искуствата, на науката и на благотворителнитѣ заведения, на болницитѣ и на мѣстата, гдѣто се държатъ болни и ранени, но съ условие, че тѣ не ще бѫдѫтъ употрѣблявани въ сѫщо врѣме, прямо или косвенно, за защита. Длъжностьта на обсаденій е да обѣлѣжи тѣзи здания чрезъ наглѣдни знакове, указани предварително на обсадителя.— *Lueder*, § 109.

За обсаждането и бомбардирането на Парисъ на 1870 до 1871, Rolin-Jaequemyns, Revue de droit International T. III. p. 297.

Blocus (de Blockhaus). Блокирано мѣсто се нарича една мѣстность тѫй обградена, щото никой да не може нито да влѣзе вѫтрѣ, нито пакъ да излѣзе отъ нея безъ опасность да бѫде уловенъ.

Биватъ блокирани: едно мѣсто или каква и да е часть на неприятелското обрѣжае, едно пристанище било

военно или не, единъ заливъ, устията на една рѣка на непріятеля.

Вещественъ, дѣйствителенъ блокусъ. Фиктивенъ блокусъ, врьхъ книга само, *енглескій кабинетъ. Блокусъ чрезъ кроасиери. Обявяване на блокусъ, и съобщаване.*

Една руска декларация отъ 10 Мартъ 1780, чл. 4: за да се опредѣли това, което характеризира едно блокирано пристанище, такова наименование може да се даде само на онова (пристанище), гдѣто, чрезъ расположението на оногова, които го напада (блокира) съ *стоящи и достаточно приближени* кораби, има явна опасность да се влѣзе вжтрѣ.

Париската декларация отъ 16 Априлъ 1856: . . . „Блокуситѣ за да бждатъ задлъжителни, трѣба да сж вещественни (ефективни), т е. подържани чрезъ една достатъчна сила, за да може да се възбрани вещественно входътъ отъ непріятелското крайбрѣжие.

Резолюцията на *Института* по мѣждународното право, взета въ Туринъ на 1882 [Annuaire de l'institut de droit international T. VI. p. 111, 149, 167]; чл. 35-38 отъ проекта на правилника по правото за улавание. Блокуса обявенъ и съобщенъ е дѣйствителенъ, когато сжществува неминуема опасность за входътъ и изходътъ на едно блокирано пристанище, по причина на едно достаточно число военни кораби стационери, или които се отдалечаватъ само моментално отъ своята станция. Обявяванието на блокуса трѣба да опредѣли не само границитѣ на блокуса на ширина и дължина, както и момента отъ кога започва той, но още и срокътъ, който може да се даде на търговскитѣ кораби, за да истварятъ, натоварятъ и да излѣгатъ отъ пристанището. Команданта на блокуса, мѣжду другото, трѣба да съобщи обявяванието блокуса на мѣстнитѣ власти и на консулитѣ въ блокираното мѣсто. Сжщитѣ формалности ще бждатъ испълнявани за възстановението или преставанието на блокуса, като не дѣйствителенъ, сжщо и когато блокуса ще се распростира на нѣкои нови точки. Ако блокирующитѣ кораби се отдалечатъ отъ своята станция не по иричина на лошаво (бурно) врѣме, но по други мотиви, блокуса се счита като дигнатъ. Въ такъвъ случай, той ще трѣба да се обявява и съобщава отъ ново.

Примѣри отъ недѣйствителни блокуси: Заповѣдьта (нарѣдбата) на англійский съвѣтъ отъ 16 Май 1806; отъ 7 Януарій и 11 Ноемврій 1807. — Французскитѣ Декрети отъ 11 Ноем. 1806, и 17 Декем. 1807. — Блокусъ отъ сички страни (въ Американската война) на възбунтованитѣ южни Държави, на *Chesapeake* Bay на Rio-Grande, 1861. Блокусъ на *Matamoros* 1866, неприпознатъ отъ Съединенитѣ-Щати. Виж. историка на блокуситѣ, *Fauchille*, p. 78-128. —

8-о Репрессалиитѣ въ войната.

Ржководството на Института, 85: Репрессалиитѣ се забраняватъ формално въ случаитѣ, когато повредитѣ, отъ които иматъ да се оплакватъ, сж биле поправени. — 86. Въ случаитѣ отъ голѣма важность, гдѣто репрессалиитѣ се указватъ като необходима нужда, начина за тѣхното упражнение и тѣхния обѣмъ не трѣба никога да преминува степена на извършеното отъ непиятеля нарушение. Тѣ могатъ да се упражняватъ само съ позволението на командата на мѣстото. Въ сѣкий случай, тѣ (репрессалиитѣ) трѣба да респектиратъ законитѣ на човѣщината и морала.

ГЛАВА II.

За военната окупация врьхъ непиятелската територия.

I. Общи начала.

Не трѣба да се смѣсва окупацията съ завладението.

Окупацията е случайна и врѣменна; завладѣнието има предопредѣление и характеръ постояненъ. При сичко това, окупацията може да бжде и завладение, ако то е въ намѣрението на окупателя.

Окупацията не дава суверенство на окупателя (па даже и *de facto*) врьхъ окупираната страна.

Суверенството не може да бжде отнето само съ една проста *окупация*.

Но, ако правителството на окупираната страна напусне сжщата страна, окупателя има и право и длъжность да испълнява функциитѣ на правителство, или да образува поне едно приврѣменно правителство. Това положение на работитѣ се нарича тоже *узурпация*, която може да тури край на окупираната Дьржава чрезъ присъединяването ѝ. Щомъ като е *станало напълно завладението*, завладѣтеля нема вече право да упражнява враждебни актове противъ завоеваната страна или противъ нейнитѣ жители; понеже нема вече въспротивление.

Единъ твьрдѣ важенъ въпросъ по мѣждународното право е, да се знае, какво дѣйствие ще иматъ извър-

шенитѣ актове отъ правителството на окупацията въ окупираната или завладѣната страна, когато тая страна се възвърне подъ владѣнието на своя бившъ суверенъ.

Нема съмнение, че до когато съществува завладяването, валидностьта на извършенитѣ отъ завладѣтеля актове не подлежатъ на успорение, защото завладѣтеля упражнява изцѣло суверенството. Дѣйствията на завладѣтеля, по отношение на своитѣ нови поданици, иматъ същата сила както и ония на законний суверенъ. Понеже една суверенна власть *трѣбва да съществува*; Държавата трѣба непременно да съществува, и предъ видъ на тази основна аксиома, обществената свързка и правителството не могатъ да бъдатъ въ никой случай считани като уничтожени или прекъснати. Завладѣтеля продължава дѣйствието на бившето правителство, тъй като то има властьта и силата, а падналото ги нема вече.

Обаче, този въпросъ има практично значение, само кога се повърне въ владѣнието си бивший суверенъ. При това, по-главнитѣ списатели по този въпросъ не съ съгласни. *Klüber* §.258, полага по начало, че *законний* суверенъ възвърнатъ въ владѣние на страната, която му е била заграбена чрезъ война, не е длъженъ да признае като валидни актоветѣ на завоевателното правителство, тъй като самия фактъ на завоеванието не може да служи като законно основание; но той прилага като изключение отъ това правило: „освѣнъ ако *законний* суверенъ не е припозналъ промѣжуточното правителство чрезъ по-предишенъ или послѣшенъ договоръ за миръ, или пакъ е далъ своето съгласие за извѣстни актове“, и въ този случай той счита отстраненій суверенъ, който влѣгва отъ ново въ своята страна, като *наслѣдникъ* на промѣжуточното завоевателно правителство.

Но, това би значило да се уничтожи единъ принципъ чрезъ изключения. Понеже, спорѣдъ принципитѣ на правото, *наслѣдника*, както спорѣдъ публичното тъй и гражданското право, е сѣкога задлъженъ да уважава

дѣйствията или дѣлата на своя авторъ или предшественникъ.

Heffter, §§ 185 и 186, приписва пълно суверенство на завладѣтелната власть за презъ врѣмето на завладѣнието; но той прилага, че положението на установенитѣ чрезъ завладѣтеля работи не може да принася никакъвъ ущърбъ врьхъ правата на предишний суверенъ, до когато той не се е билъ отказалъ отъ тѣхъ.

Обаче тукъ се поражда въпросъ: *кои са правата* на по-придишний суверенъ?

Zachariae, Vierzig Rücher vom Staat, T. IV, p. 104 и слѣдующитѣ страници, взема за основа *законностьта* или *незаконностьта* за актоветѣ на завоевателя, при сичко че признава мжчнотиитѣ, да се положатъ точни граници мѣжду *законнитъ* и *незаконнитъ актове.*

Но, за да може да се дойде до едно разрѣшение на единъ толкова тѣжакъ въпросъ, за който е дума, трѣба преди всичко да се отстранятъ по възможность сички *странни* на този предмѣтъ елементи.

Така н. пр., не трѣба да се смѣсва *правото* съ *моралъть*. Тукъ не трѣбва да се испитватъ актоветѣ на завоевателя отъ точка зрения на *моралъть*, но само отъ точка зрения на *правото.*

При това, трѣба да се различава дѣйствието на актоветѣ отъ завоевателя *за въ бждще* и за *минало врѣме.* Извѣстно е, че суверена, които приема отъ ново управлението на страната, може да измѣни за въ *бждще* сички закони, постановления и административни правилници установени отъ завоевателя; сжщо както сѣка суверенна власть, която не е бивала никакъ отстранявана, може да измѣни за въ бждще чрезъ нови закони предишнитѣ закони: слѣдователно тя може, чрезъ законни мѣрки по установений рѣдъ издадени, да въстанови *statu quo* въ законодателството съ измѣнения или безъ измѣнения. Тази теза е въ прочемъ вънъ отъ нашия въпросъ.

Тукъ се касае главно да се знае, може ли бившия суверенъ да уничтожи актоветѣ извьржени отъ завоевателя и то съ *възвратна сила*; съ други думи, да ги счита като законно *несжществующи*.

За разрѣшение на този въпросъ, трѣба да се прибѣгне къмъ нѣкои общи принципи:

1-о Принципътъ, за нуждата на *неприкжсването* или *постоянството* на суверенната власть, (вѣчностьта на Държавата).

2-о Суверенната власть сжществува въ интереса на обществото, а не въ интереса на *лицата* или на фамилията, които сж облечени съ суверенството; това е общъ принципъ.

3-о Суверенната власть, колкото и да е тя господарь да измѣнява законитѣ, тя е подчинена на *сжществующитѣ закони* до тогава, до когато тѣ не бждѫтъ изменени по установений рѣдъ.

4-о Никой, нито суверена, нито народа или Държавата, сжщо тжй както не е дадено на частно лице, не може да се убогатява несправедливо въ ущьрбъ на другиго.

Тѣзи начала веднажь положени, по тѣхъ може да се установи слѣдующата разлика. (Hefftеr § 186):

1-о Завоевателя или подобрѣ окупателя ако не иска да задържи за себе окупираната територия, — той замѣства приврѣменно отстранения суверенъ въ упражняването на неговитѣ функции, и слѣдователно той продължава да упражнява суверенната власть *споредъ формитѣ* и *споредъ по-преди установенитѣ правила*.

Въ този случай, сички актове извьршени чрезъ него сж задлъжителни и за суверена, когато той се повьрне въ страната си, но разбира се, че тѣзи актове да сж биле извьршени съгласно *сжществующитѣ закони*, исключая усвоената практика по правото или по закона на войната; както сж н. пр. *реквизициитѣ* и пр.

2-о Ако завоевателя е въ намѣрение да запази за себе окупираната страна.

Сички актове извършени съгласно установений законодателенъ рѣдъ, ще сж валидни и за отстранений суверенъ.

Обаче, ако завоевателя *измѣни* сжществующий законодателенъ рѣдъ по единъ *незаконенъ* начинъ; на примѣръ, ако той премахне конституцията на страната безъ съгласието на конституционната власть?

Този случай трѣба да се уподоби съ случая на една *вжтрѣшна революция*, която е премахнала старата форма на управлението и я замѣстила съ друга нова форма. Фактическата власть упражнява суверенството, за това и актоветѣ извършени отъ тая власть обвързватъ тия, които отъ послѣ наслѣдватъ сжщата суверенна власть, стига само актоветѣ да бждатъ съгласни съ законитѣ установени отъ нея.

Споредъ тѣзи правила, може да се установи по начало, че сички *актове извършени законно* (т. е. съгласно сжществующитѣ закони на страната или съгласно онія установени отъ послѣ чрезъ завоевателя) сж валидни и обвързватъ отстранений суверенъ, когато се завърне като наслѣдникъ въ властьта на завоевателя; но актоветѣ *противни* на сжществующитѣ закони не сж валидни за въстановенний суверенъ, освѣнъ ако Държавата е *извлѣкла нѣкоя полза* отъ тѣхъ. Въ този послѣдний случай, могжтъ да бждатъ обезщетени даже и онія, които сж указали нѣкои услуги при извършването на незаконнитѣ актове. На примѣръ, направенъ е единъ заемъ отъ завоевателя, но безъ да се съобразява съ предписаний отъ закона способъ. Този заемъ е послужилъ било за нѣкои полезни обществени работи на Държавата, било че съ него сж исплатени други понеизносни заеми. Този заемъ трѣба да бжде припознатъ, или поне трѣба да бждатъ обезщетени заимодавцитѣ.

Спорѣдъ тия начала трѣба да се признае, че отчуждаването на държавний доменъ, направено въ законна форма, е валидно за отстранений суверенъ; но отчуждението на неговата частна собственость, чрезъ завоевателя, не може да бѫде законно, както не могѫтъ да бѫдѫтъ валидни отчужденията и на другитѣ частни собствености.

Възъ основание на горнитѣ правила можемъ да приведемъ тукъ нѣкои отъ успоряванитѣ въпроси. Така н. пр. мѣжду *валидно* извършенитѣ актове можемъ да прибавимъ *сѫдебнитѣ рѣшения влезли въ законна сила*, издадени било мѣжду частни лица, било мѣжду Държавата или общественнитѣ учрѣждения и частни лица, стига само сѫдилищата, които сѫ ги произнесли да сѫ учрѣдени съгласно сѫществующитѣ закони. Ето прочее, какво трѣба да се разбира подъ *законность* и *право*.

Завоеванието. — Завоеванието е постоянна окупация, чрезъ която окупателя възнамѣрява да упражнява суверенство врьхъ завоеваната страна.

Завоеванието се простира врьхъ *лицата* и *нѣщата*. Лицата ставатъ поданици на завоевателната Държава. Що се касае до именията, тия които принадлежатъ на общественний домениумъ преминуватъ подъ властьта на завоевателний суверенъ; частната собственость обаче остава неприкосновенна.

Но, законно ли е завоеванието? Този въпросъ е единъ отъ най-спорнитѣ, а особено въ модернитѣ врѣмена. Ако и да се върши то въ послѣдно врѣме съ извѣстни форми и условия, по голѣмата часть отъ видниѣ списатели го успоряватъ, а подчиненитѣ така народи питаятъ постоянно едно отвращение срѣщу него.

II. Послѣдствията отъ окупацията.

1-о *Въ отношение на Държавни имения.* — Окупателя си присвоява общественнитѣ ковчежничества, военнитѣ

каси, складоветѣ съ оржжията, магазинитѣ, муниционитѣ и пр.; тжй сжщо той туря ржка на желѣзницитѣ, телеграфитѣ, вапоритѣ които принадлежатъ даже и на частни лица или на компании.

Той прибира налозитѣ, приходитѣ врьхъ недвижимитѣ имущества на Дьржавата. Въ този случай, той може да се сравни съ онзи, който се наслаждава съ приходитѣ на едно имение *(usufructuarius)* и това именно опредѣля простора на неговитѣ права.

Обаче, тѳй трѣба да респектира (недокача) архивитѣ, збиркитѣ, библиотекитѣ, черковитѣ, благотворителнитѣ заведения.

Ржководството на Института, 6: ни една окупирана територия не може да се счита като завладѣна прѣди свършването на войната; до това врѣме, окупателя упражнява само една фактическа власть т. е. приврѣменна.— 41: Една територия се счита като окупирана, когато въ слѣдствие нахлуването на непиятелскитѣ войски въ нея, Дьржавата, на която принадлѣжи тази територия, е престанала *de facto* да упражнява врьхъ нея една рѣцовна власть, и когато само нападателната Дьржава е въ положение, да подьржи въ нея порядъка. Границитѣ, въ които се произвожда това дѣйствие, опредѣлятъ както простора тжй и траянието на окупацията.— 42: Военнитѣ окупирующи власти сж длъжни да извѣстятъ колко по-скоро мѣстнитѣ жители за властьта, която тѣ упражняватъ, тжй сжщо и териториялното пространство на окупацията.— 43: Окупателя трѣба да вземе сички мѣрки, които зависятъ отъ него, за да въстанови и обезбеди порядъка и общественний животъ.— 44: Окупателя трѣба да подьржи законитѣ, които сж биле въ сила у страната въ мирно врѣме, и да ги неизмѣнява, да ги не суспендирва или да ги замѣства съ други, освѣнъ когато се има нужда за това.— 45: Гражданскитѣ чиновници и служащи, които сж съгласни да продължаватъ своитѣ функции, се наслаждаватъ съ протекцията на окупателя. Тѣ могжтъ да бжджтъ въ сѣко врѣме отчислявани, и иматъ тжй сжщо правото да се освободятъ отъ службата си когато поискатъ. Тѣ могжтъ да бжджтъ наказвани по дисциплинаренъ рѣдъ само когато не испълняватъ длъжноститѣ, които тѣ доброволно сж приели, и да се предаватъ на сждъ само когато сж се отнасяли предателски къмъ своитѣ длъжности. — 46: Въ случай на спѣшность, окупателя може да призове на помощь

жителитѣ съ цѣль, да удовлетвори нуждитѣ на мѣстната администрация. — 47: Населението не може да бѫде принудено, да дава клѣтва на неприятелската сила, но жителитѣ, които извършватъ враждебни дѣйствия противъ окупателя, подлѣжатъ на наказание. — 48: Жителитѣ на една окупирана територия, които не се покоряватъ на порядъка на окупателя, могѫтъ да бѫдатъ принудени съ сила. Окупателя обаче не може да принуждава жителитѣ, да го помагатъ въ неговитѣ работи за нападение и за защита, нито пакъ да вематъ участие въ военнитѣ операции противъ тѣхната собственна страна. — 49: Честьта и правата на семейството, живота на частнитѣ лица; сѫщо тѣхнитѣ вѣроисповѣдни убѣждения и упражнението на тѣхний култъ трѣба да бѫдатъ респектирани. — 50: Окупателя може да тури ржка само на налични пари, цѣнни книжа имѣющи какъвъ да е курсъ въ пияцата, принадлежащи въ собственность на Държавата, на складоветѣ, на оржжията, продоволствията и, въобще, на движимитѣ собственности на Държавата отъ естество да служатъ за операцииитѣ на войната. — 51: Материяла или срѣдствата за преносъ (желѣзници, кораби и пр.), тѫй сѫщо земнитѣ телеграфи и кабловетѣ допирающи на сушата могѫтъ да бѫдатъ само секвестрирани за употребление на окупателя. Тѣхното уничтожавание е запретено, освѣнъ ако това не се налага отъ некоя нужда на войната. Слѣдъ сключванието на миръ, тѣ се предаватъ въ състояние въ каквото се намѣрватъ. — 52: Окупателя може да върши само актоветѣ на единъ приврѣменъ администраторъ, що се касае до недвижими имоти, като: за здания, за гори и земледѣлска експлоатация принадлѣжащи на неприятелската Държава. Той трѣба да съхрани битието на тѣзи собственности и да бди за тѣхното подържание. — 53: Имуществата на общинитѣ, както и ония на завѣденията посвѣтени на култа, на благотворителни цѣли, на учението, на искуствата или на наукитѣ сѫ неприкосновенни. Сѣко предумишлено рушение или повреждание на подобни завѣдения, на исторически памятници, на архиви, на трудове принадлѣжащи на изящностьта или на науката е формално запретено, освѣнъ ако то не се налага отъ нуждитѣ на войната.

2-о *Въ отношение на частната собственость въ сухоземната война.* — Въпреки правилото, което допуща, щото държавнитѣ движими имения, пари, цѣнни книги, оржжия и пр. да се вематъ като *плячка* (*butin, Beute, praeda*) въ войната, то частната собственость бива обикновенно респектирана. При сичко това, прието е още, щото солдатитѣ да могѫтъ да вематъ оржжията и муницииитѣ, които

носятъ непріятелскитѣ войници, тъй сѫщо и конетѣ имъ. Но не пари, скѫпоцѣнни и други цѣнности. Плячката принадлежи въобще на Държавата, която завзема непріятелската страна, но тя често пѫти я отстѫпва на солдатитѣ, които сѫ я направили.

Ржковод. на Института, 32: Запретено е: а) да се ограбватъ даже привзети съ асалтъ градове; б) да се рушатъ обществennитѣ или частни притежания, ако това не се налага отъ необходима военна нужда. — Частната собственность, била индивидуална или колективна, трѣба да се респектира, тя може да бѫде конфискована само подъ резерва на съдържающитѣ се въ слѣдующитѣ членове распорѣждания. — 55: Срѣдствата за преносъ (желѣзници, кораби и пр.), телеграфитѣ, складоветѣ за оржжия и муниции, ако и да принадлѣжатъ на дружества или на частни лица, могѫтъ да бѫдѫтъ завзети отъ окупателя, но тѣ трѣба да бѫдѫтъ повърнати ако е възможно, или обезщетени при сключванието на миръ.

Военнитѣ шефове могѫтъ да нарѣдятъ *реквизиции* въ натура за нуждитѣ на армията.

Тѣ по нѣкогашъ налагатъ и *контрибуции* въ пари, било като стойность за законнитѣ берии, било като замѣствание налозитѣ въ натура, било най сѣтнѣ като наказание.

Ржковод. на Института, 56: Даждията въ натура (реквизициитѣ), изисквани отъ общинитѣ или жителитѣ, трѣба да бѫдѫтъ съобразни съ нуждитѣ на войната въобще припознати, и при това, да сѫ съразмѣрни съ срѣдствата на страната. Реквизициитѣ могѫтъ да се налагатъ само съ одобрението на команданта въ окупираната мѣстность. — 57: Окупателя не може да събира като налози и даждия, освѣнъ тия установени вече въ полза на Държавата. Той ги употрѣблява, за да посрѣщне разноскитѣ по администрацията на страната, и то въ такъвъ размѣръ, въ какъвто е било длъжно да ги прави законното правителство.— 58: Окупателя не може да събира извънрѣдни даждия въ пари, освѣнъ като плата за глоби или неплатени налози или берии недадени въ натура. Бериитѣ въ пари могѫтъ да бѫдѫтъ налагани само по заповѣдьта и подъ отговорностьта на генерала *en chef*, или на висшата гражданска власть, установена въ окупираната территория, и то колкото е възможно съгласно правилата въ сила за распредѣлявие и налагание даждията. — 59: При распредѣлянието тягобитѣ касателно квартирванието

на войскитѣ и берпитѣ на войната, дьржи се смѣтка на жителитѣ за човѣколюбивата имъ услуга къмъ раненитѣ. Берпитѣ въ натура, когато не сж исплатени въ пари, и контрибуцпитѣ на войната бивать констатирани чрезъ квитанции. — Трѣба да се ематъ сѣкога мѣрки за обезпечаване характера и рѣдовностьта на тѣзи квитанции.

3-о *Частната собственость въ войната по море.* — *Правото на привземание* (*Le droit des prises*). Въпреки закона на войната по сухо, който запрещава по общо начало нарушаванието частната собственость на непрпятеля, прието е като практика, че воюющитѣ Дьржави (било чрезъ дьржавни кораби, било чрезъ кораби въоржжени отъ частни лица) да хващатъ и привзематъ взаимно не само военнитѣ кораби, но даже и търговскитѣ кораби, принадлежащи на частни лица. Мотивитѣ на тая практика сж:

1. Че, сѣкий търговски вапоръ може твьрдѣ лесно да бжде преобърнатъ въ военепъ корабъ чрезъ въоружаване.

2. Че, матрозитѣ, които се подьржатъ и сформирватъ по търговскитѣ кораби, се считатъ като помощници на войната по море.

3. Че, търговскитѣ кораби могжтъ твьрдѣ лесно да спионирать флотата на непрпятеля, безъ да може да имъ се припятствува въ тази работа.

Когато една Дьржава е въ война съ друга, тя дава единъ видъ *позволителни писма* (нарочени *lettres de marque*) на частни лица, по силата на които тѣ могжтъ да въоржжатъ своитѣ кораби, и да ловятъ чрезъ тѣхъ военнитѣ или търговскитѣ кораби, принадлежащи на непрпятелскитѣ Дьржави. Тия кораби носятъ името *корсари* или *армат̀йори*. Армат̀йоритѣ сж помощници въ войната на *свой рискъ* и *опасность*. Тѣ дѣйствуватъ подъ извѣстни условия и спорѣдъ опредѣлени правила касателно атрибутътъ и валидностьта на привземанията, които могжтъ да извьршатъ.

Корсаритѣ стоядъ подъ командата на адмиралитѣ на оная Държава, която ги е поржчала, тѣ трѣба да се съобразяватъ съ тѣхнитѣ инструкции. Корсаритѣ могжтъ да се уподобятъ съ доброволцитѣ на сухоземната армия. Тѣ не могжтъ да упражняватъ неприятелски дѣйствия въ морския доменъ на неутралнитѣ Държави.

Споредъ Парижката Декларация, отъ 16 Априлъ 1856, корсарството е уничтожено.

Привзетитѣ или заробенитѣ кораби се считатъ като *усвоени* (привзети), само когато арматйора или корсара ги е отвелъ въ нѣкое пристанище на своята Държава, или въ пристанището на една съюзна Държава, или найпослѣ въ онова на една неутрална Държава, и при това, ако едно морско сждилище или онова на адмиралството въ своята Държава ги е обявило за *правилно привзети*, и че рѣшението е вече влѣгло въ законна сила.

Обикновенно, привземанието направено отъ единъ корсаръ бива подѣлено мѣжду него и Държавата, на която той принадлежи.

Привземанието може да бжде отърваво или привзето назадъ отъ стопанина му. Обаче арматйора нема право да го отпусне по другъ доброволенъ начинъ, като н. пр. чрезъ откупване.

Heffter-Geffcken, §§ 191—192. — *Правилника на Института*, § 119: Сѣкий частенъ корабъ, привзетъ въ военно врѣме чрезъ единъ воененъ корабъ на една отъ воюющитѣ страни, може да бжде предмѣтъ за привземание назадъ отъ единъ воененъ корабъ на другата воююща сила, па каквото и да бжде врѣмето, за чрезъ което привзетий корабъ се е намѣрвалъ подъ властьта на неприятеля. — § 120: Сѣко привземание назадъ на корабъ трѣбва да бжде припознато като такова и обсждено отъ едно национално *сждилище* установено за морски привземания. — § 121: Новия привземачь е длъженъ да повърне привзетия назадъ корабъ на първоначалний законенъ притежатель, освѣнъ въ случая, когато този послѣдний се е служилъ съ него за нѣкоя цѣль запретена отъ *мъждународний правилникъ*. — § 122: Ще се дава едно възнаграждение за привзетия отъ ново корабъ само въ случая, когото

кораба и тварътъ му сѫ присѫдени на първоначалний му притежатель, който ще е длъженъ да повърне само разноскитѣ направени за привземанието, и които разноски ще бѫдатъ провѣрени отъ националното сѫдилище за морски привземания.

Старитѣ източници по *правото за привземание* се намѣрватъ въ зборника *„на добритѣ обичаи по морето“*, който еималъ сила на законъ предъ *„Консулата на морето“* (консулското сѫдилище въ Барцелона); този зборникъ, който носи името *„консулатъ на морето“*, е билъ много пѫти препечатванъ отъ XV-о столѣтие насамъ, и превежданъ на разни языци.

Модернитѣ източници по *правото* за *привземание* сѫ, преди всичко, мѣждународнитѣ конвенции, а особено тия, които се отнасятъ до „въоржената неутралность“ отъ 1780, и които се стремятъ да създадатъ едно общо право за морската война, а именно: трактата отъ 1780 на Руссия съ Дания, съ Швеция, съ Прусия; трактатитѣ на Прусия съ Съединенитѣ-Щати, отъ 1785, 1799, 1828; англо-руский трактатъ отъ 1801, на който се присъединиха Дания въ сѫщата година и Швеция на 1802; трактатитѣ мѣжду Руссия и Съединетитѣ-Щати отъ 1851; мѣжду Италия и Съединенитѣ-Щати на 1871; и най-главно Парискаta Декларация отъ 16 Априлъ 1856.

Слѣдъ това идѫтъ законитѣ, предписанията, наставленията и правилницитѣ на разнитѣ морски Държави, послѣдувавши слѣдъ Парискаta Декларация. Една група законодателна се образува чрезъ Австрийскитѣ, Данскитѣ и Прускитѣ предписания; друга една отъ французскитѣ, италиенскитѣ и спанскитѣ предписания; една трета група отъ ония на Англия и сѣверна Америка.

По-скорошни предписания: Прускій правилникъ за *привземанията* и распорѣждания касателно процедурата. отъ 20 Юний 1864; закона на Германската империя, отъ 3 Май 1884. Австрийскитѣ ордонанции отъ 21 Мартъ 1864, отъ 13 Май и 9 Юлий 1866. Данскитѣ закони отъ 16 Февр. и 3 Августъ 1864. Французскитѣ декрети. отъ 9 Май 1859, отъ 28 Ноем. 1861, отъ 27 Окт. 1870; инструкциитѣ отъ 25 Юлий 1870. Морскій италиенскій кодъ отъ 1865, кралевский указъ и инструкции отъ 20 Юний 1866. Спанскій декретъ отъ 27 Юлий 1867. Актътъ на англійский парлементъ отъ 2 Юний 1854; *Act for regulating naval prize of war* отъ 1864. Законитѣ на Съединенитѣ-Щати въ Америка отъ 1862, 1863, 1864. Рускитѣ правила отъ 1869, указа отъ 24 Май 1877.

Правото за английскитѣ *привземания* е резюмирано официално на единъ твърдѣ практиченъ начинъ въ *Manual of Naval Prize law* нарѣденъ отъ *T.-E. Holland,* 1888, споредъ стария правилникъ на *G. Lushington.*

Института по международното право, слѣдъ като обсѫди единъ твърдѣ обширенъ рапортъ на г-нъ de *Bulmerincq*, гласува на 1882, 1883 и 1887, въ сесиитѣ си държани въ Туринъ, Мюнхенъ и Хайделбергъ единъ *международенъ правилникъ за морскитѣ привземания* (Réglement international des prises maritimes), който биде съобщенъ на правителствата на морскитѣ Държави въ Европа и Америка.

Споредъ този правилникъ § 5. гласи: правото за привземание предъ видъ на воюющитѣ сили не се открива, освѣнъ слѣдъ като започнатъ непріятелствата. То престава за презъ врѣмето на примирието и съ предварителнитѣ условия на мира. — § 6: Правото за привземание не може да бѫде упражнявано врьхъ корабитѣ и тѣхнитѣ тварове, освѣнъ когато тѣ сѫ имали извѣстие за сѫществуванието на войната. Не ще може да бѫде приспособявано правото за привземание, ако патрона на кораба или притежателя на твара докаже, че не еималъ извѣстие за войната. — § 8: Правото за привземание може да бѫде упражнявано само въ водитѣ на воюющитѣ и на отворено море; то не може да бѫде упражнявано въ неутралнитѣ води, нито пакъ въ ония, които изрично, чрезъ договоръ, сѫ исключени отъ дѣйствията на войната. Воюющия не може да продължава въ водитѣ отъ тѣзи двѣ категории една започната вече атака противъ единъ корабъ.

Случва се по нѣкогашъ, щото въ извѣстни извънрѣдни случаи, единъ корабъ на мѣсто да бѫде уловенъ и отведенъ, бива уничтоженъ.

Правилника на Института, § 50: Позволява се на привзимателя да изгори или да потопи уловений корабъ, слѣдъ като прекара на военний корабъ хората, които се намѣрватъ на уловения, и истовари, по възможность, тваритъ му, и слѣдъ като командата на уловений корабъ вземе на свое съхранение книжата на кораба и предмѣтитѣ, нуждни за сѫдебното слѣдствие и за претенциитѣ на притежателитѣ за обезщетение на натоваренитѣ стоки, въ случаитѣ: 1-о Когато е невъзможно да се подържи кораба врьхъ водата, по причина на лошавото му състояние, и то когато морето е още развълнувано; 2-о Когато кораба плува тъй лошаво, щото не може да слѣдва военний корабъ и може да бѫде лесно привзетъ назадъ отъ непріятеля; 3-о

Когато приближаването на една неприятелска сила много по-голѣма застрашава да приземе уловений корабъ; 4-о Когато военний корабъ не може да тури врьхъ уловений корабъ единъ достатъченъ екипажъ, безъ да намали значително онзи, който е необходимо нужденъ за своята собственна безопасность; 5-о Когато пристанището, гдѣто би било възможно да се отведе уловений корабъ, се намѣрва на твьрдѣ голѣмо растояние.

Исключения отъ общото правило за привземание или ловение на неприятелскитѣ кораби има въ слѣдующитѣ случаи: а) Когато единъ неприятелски корабъ е снабденъ съ *безбедителница* (sauf-conduit); б) Корабитѣ плувающи съ научна миссия; в) Често пѫти корабитѣ по риболовство; г) Когато сѫществува мѣжду воюющитѣ сили договоръ за респектиране частната собственность по море въ врѣме на война; и д) Отъ уважаване распорѣжданията на Женевската конвенция отъ 1868.

Допълнителни членове къмъ Женевската конвенция отъ 1868. — Членъ 6: малкитѣ кораби карани съ вѣтрила или лопати, които, на свой рискъ и опасность презъ врѣмето на битката или слѣдъ нея, прибиратъ или сѫ прибрали раненитѣ и пострадавшитѣ отъ корабо-крушение, и ги пренасятъ на единъ неутраленъ или гостоприеменъ корабъ, ще се ползуватъ съ неутралностьта до испълнението на тѣхната миссия, до колкото позволяватъ това обстоятелствата на биткитѣ и положението на корабитѣ находящи се заловени въ боя . . . — 9: Корабитѣ служащи за военни болници оставатъ подчинени на законитѣ на войната касателно тѣхния метериялъ; тѣ ставатъ собственость на привземателя . . . — 10: сѣкий търговски корабъ, принадлѣжалъ той на който и да е народъ, натваренъ исключително съ ранени и болни, до когато служи за пренасяние на тия, се счита за неутраленъ . . . . Ако кораба носи, освѣнъ тия, и другъ тваръ, неутралностьта ще го покровителствува още, стига само този тваръ да не бѫде отъ естество за да се конфискова отъ воюющия.

Отдѣление II.

За неутралнитѣ Държави.

ГЛАВА I.

I. Опредѣление и разнитѣ видове на неутралностьта.

А. ОПРЕДѢЛЕНИЕ.

Що е неутралность?

Когато двѣ или повече Държави се намѣрватъ въ война помѣжду си, Държавитѣ, които не взематъ участие въ непріятелствата, и не прибавятъ ни на една отъ тѣхъ срѣдства за нападание или за защита прямо или косвенно, като н. пр. чрезъ субсидии или други помощи, се наричатъ *неутрални (medius in bello)*, и тѣхното положение е наречено *неутралность*.

Сѣка Държава има *естественно* право, да остане *неутална*, когато сжществува война мѣжду другитѣ Държави. Само ако сжществува противна на това конвенция или нейната федерална конституция не я задлъжава, да излези отъ своята неутралность. (Като н. пр. конституцията на Съединенитѣ-Щати или на Германия).

Понятието на неутралността нема никакво практично приспособение въ мирно врѣме; защото неутралността предполага сѣкога война мѣжду другитѣ Сили. Прочее, неутралността за Държавитѣ, които не участвуватъ въ война, е едно *врѣменно* положение.

Б. РАЗНИТѢ ВИДОВЕ НА НЕУТРАЛНОСТЬТА.

Мѣждународното право отличава разни видове на неутралность.

1-о *Естественна* или *обикновенна* неутралность.

Подъ тази неутралность се разбира оная, която сѣка Държава е свободна да я пази съгласно естественното право, ако тя не е обвързана съ никакво противно задължение. Тя се нарича още и *волна* неутралность.

2-о *Конвенционална* неутралность се нарича оная, когато една Държава се е задлъжила, да я пази и тогава, когато тя би имала интереси въ войната, която се приуготовлява или която вече е избухнала; така н. пр. Руссия се стараяше да придобие неутралностьта на Германската конфедерация въ кримската война на 1855.

Неутралностьта може да бѫде още уговорена мѣжду нѣколко Държави, които не сѫ замесени въ войната. Въ една и другия случай, неутралностьта е *задлъжителна*.

3-о *Пълна* неутралность е, когато неутралната Държава се въздържа, предъ видъ на сички воюющи страни, отъ сѣкакъвъ видъ актове, които би биле отъ естество да произведатъ какво и да е дѣйствие въ отношение на войната.

4-о Неутралностьта е *ограничена*, когато една Държава, безъ да вземе участие въ войната, трѣба да се придържа въ нѣкой договоръ сключенъ по-рано отъ войната, който договоръ я обвързва да испълнява нѣкои задлъжения къмъ едната отъ воюющитѣ Сили.

5-о Неутралностьта е *обща*, когато тя се простира врьхъ сички части на сухоземната или морска територия на неутралната Държава; неутралностьта е *частна* или *мѣстна*, когато се оставя на едната или другата или и на дветѣ воюющи страни една часть отъ тази територия на расположение.

6-о Неутралностьта може да бѫде *миролюбива*, когато неутралната Държави се ограничава да я обяви, безъ да прави никакви приуготовления, за да я одържи, или за да се намѣси евентуално въ непиятелствата.

7-о Неутралностьта е *въоржжена*, когато Държавата, която иска да остане неутрална, събира военни сили, за да я подържи въ цѣлость противъ претенциитѣ или случайното нахлуване въ нейната територия на една отъ воюющитѣ страни.

8-о Неутралностьта може да бѫде още и *условна*, когато неутралната Държава заявява, че тя ще бѫде неутрална до тогава, до когато войната не вземе такъвъ размѣръ, въ който ще бѫдатъ замѣсени такива нейни интереси, които тя се счита длъжна да защищава. Тия интереси бивать обикновенно точно опредѣлени и указани отъ нея. Такава н. пр. бѣше неутралностьта на Англия въ Руско-Турската война на 1877. [Нотата на *Lord Derby* къмъ Руското правителство мѣжду другото казва..... „Английското правителство прие задлъженията, които му се налагаха отъ едно военно положение, и не изгуби врѣме да обяви своята неутралность“.... „Ако настоящата война, по злощастие, би взела по-голѣмъ размѣръ, тя би могла да тури въ опасность и такива интереси, които това правителство е и *длъжно* и *ръшено* да защищава“... и като на такива интереси благородний Лордъ указва: на *Суецкий каналъ*, на *Египетъ*, на *Цариградъ*, на *Босфора* и *Дарданелитъ*. (Виж. политическата брошура: *„Руссия и Българский въпросъ* стр. 33 — 37, отъ *J. Касабовъ*“).

II. Правата и длъжноститѣ на неутралнитѣ Държави.

А. ЗА ПОСТОЯННО НЕУТРАЛИЗИРАНИТѢ ДЪРЖАВИ.

Трѣба да се прави разлика мѣжду една Държава, обявена чрезъ договоръ за *постоянно неутрална* и мѣжду *естествената* неутралность, която е длъжна да пази една Държава предъ видъ на друга Държава, находяща въ война.

Постоянно неутралната Държава, която е приела това задлъжение, контрактира задлъжение, че тя никога не ще взима какво и да е участие въ войната, като се намѣрва въ сѫщо врѣме обвързана чрезъ това, че тя ще избѣгва, *даже въ мирно врѣме*, сичко което би ѝ припятствувало, да пази неутралностьта въ военно врѣме.

Въ своитѣ съотношения съ другитѣ Държави, тя може да упражнява всички атрибути на суверенството; тя може да влѣгва въ съюзи, да сключва договори, да взема врьхъ себе задлъжения къмъ другитѣ Държави; но сѣкога съ това само условие, че нема да си налага такива обязателства, които не би ѝ позволили въ врѣме на война да съхрани своето положение и да испълни длъжноститѣ, изискаеми отъ една неутрална сила. Прочее, договоритѣ, които иматъ за цѣль да установятъ единъ *нападателенъ* съюзъ предъ видъ на една извѣстна война мѣжду двѣ или повече Държави, за нея сж напълно забранени.

Така неутралната Държава може да сключи, безъ да погази ни едно отъ своитѣ задлъжения, съюзи, които иматъ за цѣль *само* нейната собственна защита както и съхранението на нейната неутралность.

Обаче, не така е съ съюзитѣ, чрезъ които една Държава иска да обезпечи защитата и цѣлокупностьта и на друга Държава, а не само на своята собственна; този родъ съюзи е несъвмѣстимъ съ нейното положение като неутрализирана.

На 11 Май 1867, Силитѣ подписаха въ Лондонъ единъ договоръ за *постоянната* неутралность на великото Войводство *Люксембургъ*, Белгия, като искаше да запази своето положение като постоянно неутрализирана Държава, отказа да подпише този договоръ.

Тукъ трѣбва да се забѣлѣжи, че по начало е прието, щото това стѣснение се ограничава само до трактатитѣ и съюзитѣ отъ политическо естество, принадлежащи на тая категория; обаче, по общо начало неутралностьта не нащърбява въ никой случай правото, което неутрализираната Държава има да се ржководи, въ сѣкое отношение неимеюще никаква свързска съ войната, спорѣдъ своето усмотрение и своитѣ интереси, стига само практикуването на тая свобода да не нанисе никакъвъ ущърбъ на безпристрастието, което трѣба да съхранява предъ видъ на воюющитѣ страни.

Б. ЕСТЕСТВЕННО НЕУТРАЛНИТѢ ДЪРЖАВИ.

1-о *Правата на неутралнитѣ Държави.* — Воюющитѣ Държави сѫ задължени, да не безпокоятъ неутралнитѣ Държави въ тѣхното положение като неутрални. Тѣ трѣба да се въздържатъ отъ сѣкакъвъ видъ враждебность противъ тѣхъ и противъ тѣхната страна. Така н. пр. воюющитѣ Държави не трѣба да вършатъ враждебни дѣйствия врьхъ сухоземната или морска територия на една неутрална Държава; тѣ не трѣба да преминуватъ презъ такава територия, нито съ войскитѣ си, нито съ флотата си.

Ловенията или привземанията на кораби врьхъ морската територия на една неутрална Държава сѫ съвършенно невалидни. Тѣзи кораби трѣба да бѫдатъ повърнати на тѣхнитѣ притежатели; повръщанието трѣба да стане възъ основание законитѣ на Държавата, врьхъ територията на която е извършено привземанието на корабитѣ. Така сѫщо се постѫпва и съ привземанията, извършени отъ единъ неприятелски корабъ, който е направилъ своитѣ въоръжения и екипирания врьхъ територията на една неутрална Държава.

2-о *Длъжноститѣ на неутралнитѣ Държави.* — Общитѣ длъжности на неутралната Държава произтичатъ отъ *безпристрастието*, което тя трѣба да наблюдава: тя не трѣба да помага нито на едната нито на другата сила, и благоволението, което тя би пожелала да укаже къмъ едната, не трѣба да го отказва и на другата. Предъ видъ на това, тя е отговорна за сичко що става врьхъ нейната територия. Но тя не е длъжна да бди за дѣйствията на своитѣ поданици вънъ отъ нейната територия: тази грижа принадлежи на самитѣ воюющи страни.

Института на мѣждународното право вотира, въ сесията си, държава въ *Hays* на 30 Августъ 1875, една резолюция касателно длъжноститѣ на неутралнитѣ, която резолюция се състои отъ слѣдующитѣ точки:

I. Неутралната Държава, желающа да си остане въ миръ и приятелство съ воюющитѣ, и да се наслаждава съ правата

на неутралността, длъжна е да се въздържа да не взема въ войната какво и да е участие чрезъ даване на военни помощи на едната или на двѣтѣ воюющи страни, и да бди така, щото нейната територия да не служи за центръ на организация или за точка на отправяне враждебни експедиции противъ едната или двѣтѣ враждебни страни.

II. Слѣдователно, неутралната Държава не може по какъвто и да е начинъ, да тури на разположението пито на една отъ воюющитѣ, нито да имъ продаде своитѣ военни кораби или корабитѣ служащи за военни транспорти, нито пъкъ материяла изъ арсеналитѣ си или военнитѣ си магазии, предъ видъ да подпомогне слѣдването на войната. Освѣнъ това, неутралната Държава е длъжна да бди, щото и други лица да не турятъ военни кораби на разположението на нѣкоя отъ воюющитѣ Държави въ нейнитѣ пристанища или въ ония части на морето, които се намѣрватъ подъ нейната юрисдикция.

III. Щомъ неутралната Държава се научи за нѣкои прѣдприятия или дѣйствия отъ този родъ, несъвмѣстими съ неутралността, тя е длъжна да вземе мѣрки за да ги възпрепятствува, и да прослѣдува като отговорни лицата, които нарушаватъ длъжноститѣ на неутралността.

IV. Тъй сѫщо, неутралната Държава не трѣба нито да позволява нито да търпи, щото единъ отъ воюющитѣ да прави отъ нейнитѣ пристанища или нейнитѣ води основа за морскитѣ си операции противъ другия, или пакъ корабитѣ за военни транспорти, да си служатъ съ нейнитѣ пристанища и нейнитѣ води, за да подновятъ или уголѣмятъ военнитѣ си продоволствия или оржжията си, или да рекрутиратъ тамъ хора.

V. Само единъ материяленъ фактъ за едно враждебно дѣйствие, извършено врьхъ неутралната територия, не е достатъченъ, за да се направи отговорна неутралната Държава. За да може да се приеме, че тя е нарушила своята длъжность, изисква се доказателство, че факта е извършенъ съ враждебно намѣрение (*dolus*), или съ явно или волно небрежение (*culpa*).

VI. Ущетената Държава чрезъ това, че неутралната Държава е нарушила длъжноститѣ на неутралността, нема право да счита неутралността като уничтожена, и да прибѣгне къмъ оржжието за да се защищава противъ Държавата, която е нарушила неутралността, освѣнъ въ нѣкои важни и спѣшни случаи, и то само за презъ врѣмето на войната.

Въ случаитѣ отъ малка важность и неспешность, или когато войната е свършена, контестациитѣ отъ този родъ принадлежатъ исключително на арбитралната процедура.

VII. Арбитралний или третейский сѫдъ се произнася *ex bono et aequo* врьхъ обезщетенията, които неутралната Държава трѣба да заплати, предъ видъ на своята отговорность, на ущетената Държава загубитѣ, причинени отъ нея или отъ нейнитѣ поданици.

И тъй, неутралната Държава трѣба да се въздържа отъ сѣко дѣйствие, което, безъ да бѫде едно открито враждебство къмъ една отъ воюющитѣ страни, би принело на другата нѣкоя помощь или такова съдѣйствие, чрезъ което военнитѣ сили на тази послѣднята би се увеличили значително. Прочее, тя не може да набавлява на една отъ воюющитѣ помощи въ хора или въ пари, нито пакъ да позволи на своитѣ поданици, да приематъ военна служба, или да се въоружаватъ и постѫпватъ като корсари само при едната, а да имъ запрещава да вършатъ сѫщото при другата воююща сила; да позволява на едната, да се служи съ нейната сухоземна или морска територия, а да запрещава сѫщото на другата; да позволи прекарването войскитѣ на едната, а да откаже това на другата, съ цѣль да ѝ улесни атаката или защитата.

Обаче, неутралната Държава може да отвори пѫть врьхъ своята територия, за да спаси отъ едно пълно уничтожение една армия или единъ военен корпусъ, който бѣга слѣдъ едно пълно поражение. Защото неутралния не вижда въ бѣженцитѣ, освѣнъ *хора* изложени на явна погибель. Хуманностьта му налага, да имъ помогне. Но, той трѣба да вземе мѣрки, щото така приетитѣ войски да се не завращатъ въ отечеството си, и да се залавятъ отъ ново за орѫжието. Прочее, той трѣба първо да ги обезорѫжи, да ги поотдалечи отъ границитѣ на тѣхната страна, да ги поразпръсне и, въ случай нужди, да ги интернира.

На примѣръ, въ Френско-Прускѫта война на 1870, слѣдъ битката при Седанъ въ мѣсецъ Септ. с. г. една часть отъ Френската армия биде хвърлена на Белгийската граница, гдѣто тя биде приета отъ Белгийското правителство; а останалата часть, почти цѣлата армия на генералъ *Бурбаки* биде приета въ Швейцария. Една конвенция послѣдова на 1-й Февруарий 1871, възъ основание на която, забѣгналата армия е прието въ Швейцария

съ условие, да положи своята артилерия, своитѣ оржжия, екипированието и муниционтѣ си, които ще бждатъ повърнати на Франца слѣдъ мирътъ и окончателното урѣждание на поднесенитѣ отъ Швейцария разноски. Ще се вематъ по-ржсно распорѣждания касателно конетѣ на войскитѣ. Колята за продоволствие и багажитѣ ще се повърнатъ правни на Франца: колята на ковчежничеството и пощитѣ ще се предадатъ на Швейцария, която ще държи смѣтка отъ тѣхъ при урѣждането на разноскитѣ.— [Revue de droit international. T. III. p. 354.— *Heilborn*, Rechte und Pflichten der neutralen Staaten in Bezug auf die während des Krieges auf ihr Gebiet übertretenden Angehörigen einer Armee, 1888.].

Ржководството на Института, 79: Неутралната Държава, врьхъ територията на която прибѣгватъ войскитѣ или лицата принадлежащи на военната сила на воюющитѣ, трѣба да бждатъ интернирани колкото е възможно по-далечъ отъ театра на войната. Тя (неутралната) трѣба да постжпва тжй сжщо и съ онія, които навлѣгватъ въ нейната територия да правятъ отъ тамъ операции или военни дѣйствия. — 80: интернираните могжтъ да бждатъ пазени на полето или даже настанени въ крѣпоститѣ или други мѣста. Неутралната Държава рѣшава, да ли офицеритѣ могжтъ да бждатъ оставени свободни на частна дума, като се задължатъ, че нема да напуснатъ неутралната територия безъ позволение.— 81: Въ отсжтствие на специална конвенция касателно подържанието на интернираните, неутралната Държава ще имъ дава прехрана, облѣкло и други помощи налагани отъ човѣколюбието. Тя ще бди тжй сжщо и за съхранението на материяла. докаранъ или принесенъ отъ интернираните. При сключването на миръ или и по-рано, ако е възможно, причиненитѣ отъ интернираните разноски ще се заплатятъ на неутралната Държава отъ воюющата сила, на която принадлежатъ интернираните.

Врьхъ правата и длъжноститѣ на неутралнитѣ Държави сж се подигали много пжти важни противуречия въ мѣждународното право.

Корабитѣ на воюющитѣ могжтъ, спорѣдъ общеприетата практика, да прибѣгнатъ въ пристанището на една неутрална Държава въ случай на фортуна, или даже могжтъ да си вематъ тамъ вода и потрѣбитѣ за живѣение, но тази възможность трѣба да бжде оставена на равно и за двѣтѣ воюющи страни.

Зависи отъ волята на неутралната Държава, да ли тя ще даде прибѣжище на непріятелскитѣ *корсари* въ своитѣ пристанища, било за да си набавятъ потрѣбнитѣ нѣща, било за да продадатъ тамъ *привзетитѣ* кораби. Повечето Държави отказватъ подобно прибѣжище.

Въпросъ е, неутралната Държава може ли да толерира, щото воюющитѣ Сили да правятъ записвания или набори за доброволци врьхъ нейната територия?

Тъй като правото за дигание войски е една прерогатива на суверенството, неутралната Държава е въ право, да забрани подобно дѣйствие на сѣка една Държава, както тя е въ право да забрани на своитѣ поданици, да не се рекрутиратъ, безъ да може нѣкой да се оплаква за това; но, тя не може да го позволи на едната, а да го запрети на другата безъ да наруши неутралностьта. Предъ видъ на една обща и безпристрастна толеранция, една Държава не нарушава правилата на неутралностьта, ако би позволила на равно и на двѣтѣ воюющи страни, да правятъ рекрутирвания врьхъ нейната територия.

Другъ въпросъ. Какъ трѣба да се поглѣдне на дѣйствията, вършени отъ поддаництѣ на една Държава въ качеството имъ като частни лица?

По принципъ може да се каже, че актоветѣ отъ които една неутрална Държава трѣба да се въздържа, сѫщитѣ актове трѣба да бъдатъ запретени и на *нейнитѣ подданици*. При сичко това, на практика се доказва, че не е възможно да се ограничи индивидуалната свобода на поддаництѣ въ сѫща мѣрка както дѣйствието на Държавата. Прочее, не може да се направи една Държава отговорна за това, че нѣкой отъ нейнитѣ подданици вематъ участие доброволно въ една чужда война, било чрезъ военна служба, било чрезъ заемвание на пари или чрезъ набавяние на оржжие или други предмѣти, освѣнъ ако тази Държава не е обвьрзана за това съ договоръ. Така н. пр., има договори,

въ които се казва, че контрактующитѣ Държави въ случай, когато едната отъ тѣхъ има война съ нѣкоя друга сила, останалата неутрална Държава нема да позволява на своитѣ поданици, да вематъ *позволителни писма* (lettres de marque) отъ другата воююща Държава. Но, освѣнъ този изключителенъ случай, трѣба да се приеме въобще свободата на поданицитѣ; защото тѣ могатъ да бждатъ потикнати отъ едно вжтрѣшно убѣждение или една морална длъжность, да идатъ на помощь на едната отъ воюющитѣ страни, на която каузата, що защищава, имъ се вижда справедлива (както н. пр. въ Сърбско-Турската война 1876, едно значително число Руси отидоха частно на помощь на Сърбия); или пакъ може би, че тия частни лица не намѣрватъ случай въ тѣхната собственна Държава, да удовлетворятъ своята охота за блѣскави военни подвизи и отличия. — [Heffter § 148, въ това отношение се показва твърдѣ строгъ: „тази факултативность за свободата на частни лица“, казва той, „се допущаше въ попредишнитѣ врѣмена, когато имаше само наемни войски (mercenaires), обаче сичко това не подходи никакъ на обичаитѣ и институциитѣ на модернитѣ Държави“]. —

Предъ видъ на горнитѣ съображения слѣдва, че индивидуалното и доброволното записване за поборници отъ поданицитѣ на неутралнитѣ Държави, не съставлява нарушение на неутралностьта, стига само законитѣ на Държавата да го позволяватъ въ полза на двѣтѣ воюющи страни.

Държавитѣ, които разчитатъ на своята национална индустрия като на единъ главенъ источникъ, полагатъ имено тѣзи принципи за разрѣшението на много други аналогични въпроси, а особенно слѣдующитѣ:

1-о *Продажбата на военни оржжия*, извършена отъ поданицитѣ на една неутрална Държава къмъ едного отъ воюющитѣ, съставлява ли нарушение на неутралностьта?

Като се предполага, казватъ защитницитѣ на тая теза, че *правителството само по себе* остава съвършено странно на тая продажба; че то не дава на вънъ ония оржжия, които сж фабрицирани въ неговитѣ собственни заведения; че то не запрещава тая продажба на едната отъ воюющитѣ страни, а я позволява само въ полза на другата; и че то неблагопріятствува продажбата или транспорта повече за едната отъ колкото за другата страна.

Въ такъвъ случай тази продажба трѣба да бжде позволена.

Мнението, което приема тази продажба, се основава:

а) Врьхъ природното право и врьхъ природната свобода на търговията.

б) Врьхъ прецедентитѣ: така, на 1831, англичанитѣ набавиха 5000 пушки на белгийското правителство, безъ и да помисляше Холандското правителство да подига какво и да е оплаквание. На 1843, фабрикантитѣ въ Лиежъ (Белгия) набавиха оржжие на *don Carlos*, и на 1848, на германскитѣ, италиянскитѣ и унгарскитѣ въстанници, безъ да подигнатъ надлѣжнитѣ правителства нѣкои претенции.

в) По-виднитѣ автори по мѣждународното право, като: Vattel, de Hautefeuille, Klüber, Hefftter и други подържатъ принципътъ, че търговията трѣба да *бжде напълно свободна* съ условие, че Дьржавата трѣба да пази абсолютно безпристрастие, т. е. тя трѣба да позволява и на двѣтѣ воюющи сили, да си набавятъ оржжие или пакъ да забрани на сички.

г) Наконецъ едно подобно възбранение би довело до *невъзможенъ* резултатъ, да се спре търгуването съ оржжие сѣкога, когато има война, т. е. тогава именно, когато се има най-голѣма възможность за преуспѣването на тази търговия.

Но, ако отъ една страна, продажбата на оржжие отъ частни лица несъставлява нарушение на неутрал-

ността, то отъ друга страна, тя се прави съвършенно въ *рискъ* и *опасность* на ония, които я предприематъ, тъй щото ако това оржжие бъде конфисковано като контрабанда въ войната, тѣхното правителство нема никакъ да се застъпи въ тѣхна полза.

2-о Единъ поданикъ на неутрална Държава може ли да даде подъ наемъ своя корабъ за пренасяние предмѣти, предназначени за армиитѣ на воюющитѣ?

Този въпросъ е сложенъ. Сѣко предприятие за транспортъ е една търговия като сѣка друга: слѣдователно, навлосванието на корабъ отъ единъ поданикъ на една неутрална Държава, за да пренася предмѣти предназначени за армията на воюющитѣ, не съставлява нарушение на неутралността, тъй сжщо както и търгуванието съ оржжия за война.

Но пита се, въ кой случай е изложенъ той да види кораба си заедно съ товарътъ му конфискованъ?

Нема съмнение, че той не трѣба да дава кораба си, да служи за пренасяние на контрабанда въ война.

Парижката Декларация не опредѣля, какви предмѣти се считатъ контрабанда въ война; но безъ съмнение, оржжието и муниционитѣ за война трѣба да бъдатъ причислени въ тази категория. Обаче, да ли така сжщо е и съ другитѣ предмѣти, като н. пр. предмѣти за хранение, *каменни въглища*, които могатъ да бъдатъ потрѣбни както въ мирно врѣме тъй сжщо и въ военно врѣме.

Тъй като мѣждународного право не е опредѣлено врьхъ контрабандата въ война, тогава сичко зависи отъ декларацията на воюющитѣ.

Така н. пр. въ италиянската война на 1859, Франца и Сардиния обявиха, че тѣ нема да считатъ каменнитѣ въглища като контрабанда въ войната. Австрия даде една противоположна декларация; Англия и Руссия не се произнесоха. Въ това отношение тѣ се позоваха на общитѣ принципи и на распорѣжданията за *привземание кораби*.

Франца даже навлоса неутрални кораби въ Англия и Белгия за пренасяние фуражи и други предмѣти за храна на своята армия въ Италия.

3-о Неутралния може ли да купи непиятелски кораби преди или послѣ обявяванието война?

Когато кораба е билъ купенъ *преди* обявяванието на война, нема никакво съмнение за неговата валидность. Неутралното знаме, подъ което ще плува кораба за назначениьто си, трѣба да бѫде респектирано отъ воюющитѣ.

Но, *какъ е*, ако неутралния стане притежатель слѣдъ *започванието на непиятелствата?*

Французкото правителство, като се основава врьхъ единъ законъ отъ 1778, непризнава валидностьта на такава покупка. Англійското правителство признава покупката за валидна подъ условие, да бѫде извьршена тя съ *bona fide*, т. е. покупката да е искренна, и че автентичнитѣ документи да установяватъ, какво куповача се е съобразилъ съ сички правила за национализиранието кораба, предписани въ страната, на която той (куповача) принадлежи. Правителството на Съединенитѣ-Щати въ Америка изказа сѫщото мнение чрезъ една декларация отъ 1855.

Този послѣденъ системъ е и справедливъ и съгласенъ съ началото за свободата на търговията. Кораба е прѣдмѣтъ на търговията, като сѣка друга вещь, и нема абсолютно никакъвъ мотивъ, по който продажбата на единъ корабъ би трѣбало да бѫде запретена, освѣнъ ако тя е извьршена не рѣдовно и прикрито.

4-о Неутралния може ли да купи *привзети кораби*, продавани отъ правителството, което ги е уловило?

Севѣрнитѣ приморски Държави, а тѫй сѫщо и Велика-Бретания позволяватъ на тѣхнитѣ поданици, да наддаватъ при търговетѣ за привзети кораби, но тѣ не позволяватъ продажбата на чужди привземания въ едно тѣхно пристанище.

Тази практика е справедлива и се одобрява отъ много страни; това не може да съставлява нарушение на неутралностьта, нито помощь указвана къмъ Държавата на усвоението, нито пакъ непріятелска мѣрка противъ Държавата, на която принадлежи привзетия корабъ. Защото, щомъ привземанието е извършено по неоспоримъ способъ отъ Държавата-усвоителка, то става вече собственность на тая Държава като сѣка друга собственность, и третето лице, което иска да купи този предмѣтъ, нема нужда да истърсва неговото происхождение.

ГЛАВА II.

За търговията на неутралнитѣ Държави.

I. Свободата на неутралнитѣ Държави изобще.

Единъ отъ най-вѣжнитѣ въпроси за правата на неутралнитѣ Държави е въпроса за тѣхната търговия по сухо и по море въ врѣме на война.

Абсолютната свобода за търговията на неутралнитѣ Държави помѣжду имъ не е бивала никога контестирана; теоретицитѣ по мѣждународното право я признаватъ даже като едно абсолютно право, обаче по тази материя точни и опредѣлени правила не сж могли да се съставятъ. Има Държави, които не сж искали никакъ да признаятъ това право. И ако нѣкои Държави сж успѣвали да спечелятъ за себе това право, това е ставало само за това, че тѣ сж могле да установятъ своята политическа и търговска *супремация*, която не сж могле да подкрѣпятъ съ други мотиви, освѣнъ чрезъ войната. Но, за по-слабитѣ Държави този мотивъ не представлява никаква практичность.

Наистина, споредъ *естественното* право, войната която е избухнала мѣжду нѣкои Държави, не може да намалява въ нищо естественната свобода на неутралнитѣ, да правятъ, *било помѣжду си, било съ воюющитѣ*, сѣкакъвъ видъ търговия, като съ храни и други стоки.

Държавитѣ сж независими една отъ друга, но народитѣ не могжтъ да стоятъ подъ тази строга независимость; ако нема абсолутно право врьхъ търговията за Държавитѣ, то мѣжду народитѣ сжществуватъ постоянни търговски съотношения. Мореплателството е едно отъ главнитѣ срѣдства за тѣзи сношения. Отъ тукъ произтичатъ за народитѣ задлъжения и права, за които Държавитѣ сж биле принудени да дьржатъ смѣтка, и които слѣдователно сж преминали и сж се закорѣнили въ тѣхнитѣ респективни обичаи. Държавитѣ не можаха, освѣнъ да респектиратъ задлъженията, които произлизатъ отъ морскитѣ съотношения на своитѣ поданици съ иностраннитѣ народи; въ послѣдствие, тѣ трѣбаше да направятъ, щото и иностраннитѣ народи да респектиратъ правата на тѣхнитѣ съотечественници.

Но при сичко това, *извѣстни стѣснения* сж наложени отъ самото естество на войната и справедливостьта, които стѣснения сж приети въ мѣждународното право.

Въ случай на война, воюющитѣ страни сѣкога сж изисквали отъ неутралнитѣ Държави, да се откажатъ отъ *извѣстна търговия* съ тѣхнитѣ непиятели. Но тукъ се поражда въпросъ, кои сж *границитѣ* на тѣзи стѣснения?

Особенно този въпросъ се е разисквалъ още отъ срѣдата на XVIII столѣтие. Англия, въ това врѣме, а особено за презъ врѣмето на нейната война съ американскитѣ колонии, показа най-строги и даже груби претенции срѣщу другитѣ морски Сили. Тя искаше да опредѣли сама и чрезъ своята собственна власть стѣсненията врьхъ свободата за търговия на неутралнитѣ Държави. *Heffter*, Droit international de l'Europe (§ 152): „трактатитѣ отъ Фонтембло и Парисъ на 1762 и 1763, смѣятха да възобновятъ морското надмощие на Велика-Бретания. Въ това врѣме тази Сила бѣше се издигнала на върхътъ на своето могжщество: немаше срѣщо нея никакво противовѣсие, тя сама владѣяше моретата. Не-

доволна само съ своето надмощие, тя искаше сама да управлява, сама да се убогатява въ ущърбъ на другитѣ народи. Прочее, трѣбаше да се прояви една реакция, реакция, която отъ начало се прояви съ една извѣстна енергия. Франца пьрва даде за това знакътъ. Тя сключи още на 1778 съ възбунтованитѣ провинции въ Америка единъ договоръ, съ който тя призна тържествено тѣхната политическа независимость. Въ сѫщата година тя обнародва единъ новъ правилникъ врьхъ търговията на неутралнитѣ Държави. Катерина II (руск. императрица), която нейнитѣ ласкатели нарекоха *Съверната Минерва*, сключи пьрво съ Дания, послѣ съ Шведия единъ съюзъ, на който цѣлта бѣше да принуди воюющитѣ „да уважаватъ и испълняватъ основнитѣ правила на морското право предъ видъ на неутралнитѣ народи“. Скоро слѣдъ това се присъединиха къмъ този съюзъ: Прусия, Холанда, Австрия, Португалия, Неаполското кралевство, Франца и Спания. Този съюзъ биде нареченъ *въоръжена неутралность*, и който се състои отъ една декларация (отъ 10 Мартъ — 28 Февруарий 1780), която въ резюме съдържа слѣдующитѣ начала:

1-о Неутралнитѣ кораби могѫтъ да плуватъ свободно мѣжду сички пристанища на свѣта, па даже и покрай обрѣжията на воюющитѣ страни.

2-о *Знамето закриля стокитѣ*, т. е. запретено е да се преглѣдватъ стокитѣ, натоварени на единъ неутраленъ корабъ, па ако ще би принадлежали тѣ и на поданици на една отъ воюющитѣ сили, съ исключение на стоки контрабанда.

3-о Що се касае до опредѣлението на контрабандата, императрицата счита за добрѣ, да се сматря онова, което е указано въ членоветѣ 10 и 11 на нейния търговски договоръ, сключенъ съ Велика-Бретания, като разбира тия задлъжения да бѫдатъ разширени за сички сили находящи се въ война.

4-о *Сѫществено блокирани* пристанища се считатъ само онния, на които входътъ е запретенъ на неутралнитѣ Държави. Едно пристанище е сѫществено блокирано само тогава, когато то е снабдено съ военни кораби, и когато застрашава голѣма опасность, ако се насили блокираното мѣсто.

5-о Тѣзи начала ще служатъ за правило въ сждопроизводството и сждението врьхъ законностьта на *привзмание* (кораби).

Bergbohm, *Die bewaffnete Neutralität*, 1780—1783, eine Entwickelungsphase des Völkerrechts im Seekriege, 1884.

Слѣдъ растурянието на пьрвата *въоржжена неутралность*, силитѣ, които бѣха образували тази неутралность, продължаваха да слѣдватъ нейнитѣ начала. На 1800 се образува *втората въоржжена неутралность* мѣжду Франца, Руссия, Прусия, Дания, Шведия и Съединенитѣ-Щати на сѣверна Америка. Тя прокламира сжщитѣ начала на пьрвата въоржжена неутралность.

За да може да се знае, на какви стѣснения е подложна търговията на неутралнитѣ Държави, трѣба предварително да се разглѣдатъ слѣдующитѣ точки:

1-о *Обискътъ или визитиранието врьхъ търговскитъ кораби.* — Неутралнитѣ Държави трѣба да се въздържатъ отъ сѣка търговия съ една отъ воюющитѣ страни, която търговия би съставлявала въ сжщность непиятелско дѣйствие къмъ другата воююща страна, т. е. тѣ не трѣба да пренасятъ нито на едната нито на другата стоки, които би уголѣмили прямо срѣдствата имъ за разорение. Това стѣснение е общеприето въ мѣждународното право. Стокитѣ, на които търговията е запретена мѣжду неутралнитѣ и една воююща сила, се наричатъ *контрабанда въ война.* Едно отъ послѣдствията на това запрещение е *обискътъ* или *визитиранието.*

Когато единъ търговски вапоръ срѣщне по морето единъ воененъ корабъ или единъ арматйоръ (корсаръ) на една отъ воюющитѣ сили, той трѣба да се подчини на *визитиранието*, за да се провѣри, да ли той дѣйствително принадлежи на една неутрална Държава, и да ли нема на него контрабанда въ война.

Спорѣдъ обще приетата практика въ мѣждународното право, обиска или визитата се прави на слѣдующий начинъ:

а) Ако търговский корабъ е съпровожданъ отъ

единъ воененъ корабъ, принадлежащъ на единъ неутраленъ народъ, достаточно е, щото офицера-командантъ да потвърди на честна дума, че съпровожданий отъ него корабъ принадлежи на неговия народъ, и че не носи стоки квалифицирани като контрабанда въ война.

б) Ако търговский корабъ пжтува безъ да бждe съпровожданъ отъ воененъ корабъ, капитанинътъ му е задлъженъ да представи: своя морский паспортъ, акта за националностьта на кораба, листътъ или списака на екипажа (дружината), акта за собственность на кораба, за състоянието на натварените стоки, товарителницата и всички други книжя, които засвидѣтелствуватъ народностьта и тваръ на кораба. Ако нема никакви признаци за измама или укривателство, дава се вѣра на тия актове безъ да се прави *вещественъ* обискъ.

Това дѣйствие се извършва на растояние отъ кораба, колкото достига единъ топъ, чрезъ испращанието на една шалупа съ трима души.

Формалноститѣ за визитиранието сж урѣдени мѣжду Франца и Спания чрезъ Пиринейский трактатъ отъ 17 Ноем. 1659 [най-старъ трактатъ по тази материя]. Распорѣжданията на този трактатъ сж възпроизведени въ много други договори, сключени мѣжду Съединенитѣ-Щати въ Америка и европейскитѣ Държави (като Франца, Холанда, Шведия и Прусия).

Членъ 17 отъ Пиринейский трактатъ: „Спанскитѣ кораби, за да се избѣгне сѣкий безпорядъкъ, ще се приближавать до французскитѣ само до колкото достига единъ топъ, и ще могжтъ да испращатъ своята малка барка или шалупа на французскитѣ кораби, като ще се качатъ на тѣхъ двама или трима човѣци, на които ще бжджтъ показани отъ капитанина на кораба морскитѣ паспорти, за да се узнае не само тваръ и съдържанието, но и мѣстото и резиденцията, сжщо и името на стопанина или патрона, името на кораба, тжй щото чрезъ тѣзи двѣ срѣдства да може да се узнае, да ли той не носи стоки контрабанда, и да ли сж достаточно видни както качеството на речений корабъ тжй и на стопанина или на патрона му, на паспортитѣ или морскитѣ писма на които може да се даде

пълно довѣрие. — Трактата въ Утрехтъ отъ 11 Апр. 1713. Трактата между Англия и Русия отъ 1797.

Извѣстно е, че въ мирно врѣме не може и дума да става за правото на визитиране или обискъ.

2-о Контрабандата въ врѣме на война.

Сѣкий корабъ, който прави съ единъ отъ воюющитѣ народи търговия, считана като контрабанда въ военно врѣме, е подложенъ на конфискование. Много мжчно е да се опредѣли *a priori*, кои стоки се считатъ като контрабанда въ война.

На 1793, Англия считаше хранитѣ и брашното прекарвани къмъ Франца като контрабанда въ война.

Въ случай на сжмнение, трѣба да се прави презумция противъ тълкованието, което калифицира, че извѣстна стока е контрабанда въ война.

Сжществува голѣма разлика въ опредѣлението, което правятъ авторитѣ (списателитѣ) въ това отношение. За това, твърдѣ важно е да се опредѣли точно това понятие за отбѣгване произвола, който се прави въ тълкованието.

Французкитѣ предписания отъ 1543 и 1584 считатъ като контрабанда военнитѣ оржжия и муниции. — Пиринейский трактатъ, чл. 12: „Въ този родъ подъ стоки контрабанда се разбиратъ всички видове отъ огнестрелни оржжия и други снаряди принадлежащи къмъ тия, като: топове, пушки, разни видове пищинета, мортиери (единъ видъ топове), бомби, гренади, вещества намазани съ катранъ, топовски кола, вили, каиши за припасване оржжия, барутъ, фитили, салитра, крушуми, сулици, военни наглавници, каскети, кюйраси, халебарди, маждраци за подстрѣлване (жавелоти), коне, сѣдла, кубурлуци за пистоли и други подобни служащи нѣща въ войната. Чл. 13: не ще се причисляватъ къмъ този родъ стоки като контрабанда: хранитѣ, като пшеница, ячумикъ и други подобни, зарзаватъ, масла, вина, соль, и въобще всичко което служи за храна или препитание; тия ще бждатъ свободни както и други стоки и храни непредвидени въ предидущий членъ, пренасянието на които ще бжде позволено ... Трактатитѣ въ Utrecht отъ 11 Апр. 1713. — Трактата отъ 20 Юний 1766, измежду Велика-Бретания и Русия. Членъ 3-й на Руската декларация отъ 1780.

— Трактата мѣжду Прусия и Съединенитѣ-Щати, отъ 10 Сеп. 1785. — Данско-Руский договоръ отъ 16 Дек. 1800: „Считатъ се като военна контрабанда само слѣдующитѣ артиколи: топове, мортиери, огнестрелни оржжия, бомби, гренади, гюлета за топъ, крушуми за пушки, прахань, барутъ, силитра, тюкюртъ, кюйраси, мечева, ремеци, сѣдла, гемове". — Шведската Декларация отъ 8 Априлъ 1854, членъ 5-й: Подъ военна контрабанда трѣба да се разбира: топове, мортиери, сѣкакъвъ видъ оржжия, бомби, гренади, топовски гюлета, кремеци, фитили, барутъ, силитра, тюкюртъ, кюйраси, маждраци, ремеци за припасване сабли, паласки, сѣдла и гемове. тжй сжщо и сички други издѣлия служащи за потрѣбни въ война. — *Руский указъ* отъ 12/24 Май 1877: „оржжия отъ какъвто и да било родъ, материялътъ и муниципитѣ нуждни за огнестрѣлни оржжия, сѣкакъвъ видъ материялъ служащъ да хвърля въ въздухъ припятствията (като мини, турпили, динамитъ); материяла, който образува преносътъ на разнитѣ корпуси, наконецъ, сичко което служи за съоружение и облѣкло на армията.

Французско-Китайската война, 1884—1885.

Нотата на baron de Courcel отъ 23 Февр. 1885. „Франца се намѣрва принудена да счита оризътъ като военна контрабанда".

Въ договора, сключенъ мѣжду Прусия и Съединенитѣ-Щати на сѣверна Америка отъ 10 Септ. 1785, принципа за свободата на търговията отъ военна контрабанда е припознатъ. Народа, който се намѣрва въ война съ другъ народъ, ако срѣщне единъ неутраленъ корабъ натваренъ съ военна контрабанда, не конфискова ни единъ предмѣтъ нареченъ контрабанда въ война; но той може да задържи кораба и стокитѣ за сичко онова врѣме, което смѣта той нуждно, за да предупреди опасноститѣ, що би произлегли отъ тѣзи предмѣти. Въ такъвъ случай, Държавата, която е направила узаптяването, трѣба да даде едно справедливо удовлетворение за загубитѣ, които е притърпѣлъ кораба. Държавата, която е уловила кораба, е въ право да употрѣби часть или сичкитѣ задържани военни муниции, като заплати на стопанитѣ имъ цѣлата стойность, опредѣлена по текущитѣ цѣни въ мѣстото на тѣхното назначение. Въ този случай, задържаний корабъ може да продължи своето пжтешествие.

3 о **Условията на блокуса.**

Общеприето е въ мѣждународното право, щото неутралнитѣ народи не иматъ да водятъ търговия съ *каквито и да било стоки съ едно обсадено място* или съ едно блокирано отъ непріятеля пристанище.

Авторитѣ по мѣждународното право сж твърдѣ разногласни предъ видъ на нарушаването на това правило. Но, общеприето е, щото сѣкий корабъ, находящи се на пжть за едно пристанище *обявено за блокирано*, може да бжде заловенъ чрезъ самия фактъ на блокуса, отъ воюющата сила, която е обявила блокуса.

Както спомѣнахме и на друго мѣсто, мѣждународното право, познава два вида блокусъ: *сжществень блокусъ* и *блокусъ само на книга*, наречень *англійски блокусъ*.

Едно пристанище е *сжществено блокирано*, когато то е *запазено* или *обсадено* съ такава *сила отъ кораби*, която би била въ състояние да държи пристанището въ *обсадно положение*, или да го привземе чрезъ гладъ, тжй щото ни единъ корабъ да не може да се приближи до него въпреки волята на тогози, що го е блокиралъ, безъ да бжде изложенъ на неизбѣжна опасность.

Но, за едно по-точно опредѣление, кога е блокирано едно пристанище, сжществуватъ доста голѣми противуречия. Нѣкои изискватъ: два, шесть, двадесетъ кораби, спорѣдъ както сж установили разнитѣ Държави въ своитѣ договори.

При това, важно е още да се опредѣлятъ и условията на сжществений блокусъ, тжй щото неутралнитѣ Държави да не ставатъ жертва на произволнитѣ тълкования.

Блокуса, обявенъ *само на книга* или тжй наречений *фиктивень* или *англески* блокусъ, се състои въ една проста декларация на една отъ воюющитѣ сили, че едикое-си пристанище, мѣсто или прибрѣжие на непріятелската Държава се намѣрва въ блокирано състояние. когато тя нема тамъ даже ни единъ воененъ корабъ, за да го за-

пази. (На 1795, и слѣдъ прикѫсването миръть направенъ въ Амиенсъ, Англия обяви въ блокирано положение сички френцуски пристанища).

Фиктивния блокусъ е съсипителенъ за търговията на неутралнитѣ Държави. Той никога не е билъ приетъ въ мѣждународното право. Само Англичанитѣ сѫ подигали такива претенции.

Споредъ Париската декларация, отъ 16 Априлъ 1856, „блокуса за да бѫде задължителенъ, трѣба да бѫде *дѣйствителенъ*, т. е. да бѫде подържанъ отъ една достаточна сила, за да може да се въспрети веществено входътъ въ него отъ неприятелското обрѣжие".

Запрещението на корабитѣ отъ неутралната търговия, да влѣгватъ въ едно блокирано пристанище, е дѣйствително и има сила отъ момента на съобщението. А за излѣгването на корабитѣ изъ обявеното въ блокусъ пристанище дава се обикновенно единъ срокъ.

Правилника на Института, § 39: Запрещава се на търговскитѣ кораби да влѣгватъ въ мѣстата и пристанищата, които се намѣрватъ въ дѣйствително блокирано положение, нито пакъ да излѣгватъ отъ тамъ. — § 40: При всичко това, позволено е на търговскитѣ кораби да влѣгатъ, по причина на лошаво врѣме, въ блокираното пристанище, но само слѣдъ като констатира командата на блокуса опоритостьта на тази надестественна сила (*force majeure*). § 41: Ако се съглѣжда, че търговский корабъ, който се приближава къмъ блокираното пристанище, не е ималъ извѣстие за обявеный дѣйствителний блокусъ, командата на блокуса ще го извѣсти за това, ще нареди да се запише това предупреждение въ книжата на извѣстений корабъ, или поне въ свидѣтелството за народностьта му, както и въ дневника на кораба, като забѣлѣжи и датата на предупреждението; слѣдъ това, той (командата) поканва кораба да се отдалечи отъ блокираното пристанище, като му даде позволение да продължи пѫтуването си къмъ едно не блокирано пристанище. — § 42: Незнанието за сѫществующий блокусъ е извинително и се приима, когато врѣмето, що се е истѣкло отъ обявяването на блокуса, е било твърдѣ кѫсо или недостатъчно, за да е могълъ находящий се въ пѫть корабъ да има извѣстие за това. — § 43: Единъ търговски корабъ

може да бѫде заловенъ за нарушение на блокуса, когато той се е опиталъ съ сила или съ лукавство да се примѫкне презъ линията на блокуса, или, слѣдъ като е билъ отстраненъ единъ пѫтъ отъ тамъ, опиталъ се е отъ ново да се привлече въ сѫщото блокирано пристанище.

За да сѫществува нарушение на блокуса и, слѣдователно, престѫпление врѣхъ длъжноститѣ на неутралността, за които може да бѫде заловенъ единъ неутраленъ търговски корабъ, и да се конфискова тварътъ му като контрабанда въ война, изисква се щото кораба да се е опиталъ дѣйствително да се примѫкне въ блокираното мѣсто. Зема се за рѣшающе само първото мѣстоназначение за отиване, а не но-кѫсното му опрѣдѣление. Фикцията за *продължаването* на *пѫтешествието* не може да бѫде извинителна.

Правилника на Института, § 44: Нито фактътъ, че единъ търговски корабъ се е билъ отправилъ въ едно блокирано пристанище, нито простото навлосване, нито самото предназначение на кораба за еди кое-си пристанище, не оправдаватъ залавянието за нарушение на блокуса. Въ никой случай, предположението за продължаването пѫтьтъ си не може да оправдае осѫждането за нарушение на блокуса.

II. Неприятелски стоки подъ неутрално знаме.

Въ случай на война мѣжду двѣ Държави, частната собственостъ трѣба да бѫде респектирана. Това начало въобще се слѣдва въ сухоземната война. Но, още отъ най-стари врѣмена се слѣдва противуположна практика предъ видъ частната собственость на неприятеля, когато тази собственость се намѣрва по море.

Частната собственостъ принадлежаща на единъ народъ замѣсенъ въ война, може да бѫде конфискована по морето чрезъ неприятелскитѣ кораби, безъ да се глѣда, да ли тя се намѣрва врѣхъ единъ корабъ на неприятелский народъ или врѣхъ неутраленъ корабъ. Този принципъ е слѣдванъ въобще дори къмъ срѣдата на XVII столѣтие, па даже и потвърденъ чрезъ трактати.

Отъ това врѣме насамъ, той е видоизменен въ полза на неутралнитѣ Държави, като се замѣсти малко по-малко съ правилото: *Неутралного знаме закриля стоката*, т. е. „неприятелската стока съ исключение на военната контрабанда, не може да бѫде конфискована, ако тя се намѣрва врьхъ единъ неутраленъ корабъ“. Това послѣдно правило биде прокламирано чрезъ Парижката Декларация на 16 Апр. 1856. —

Мѣжду списателитѣ има голѣми противурѣчия врьхъ тая точка, а въ трактатитѣ се съглѣждатъ съвсѣмъ противуположни распорѣждания.

Мѣжду 1642 и 1780 тридесеть и шесть мѣждународни трактати санкционирватъ това начало; а петнайси трактати установяватъ съвсѣмъ противно правило. Франца въ своя правилникъ отъ 1778 бѣше прокарала максимата: „Свободенъ корабъ, свободна стока“, и се бори непрестанно, за да го въздъгне на всеобща практика. Това бѣше и единъ отъ принципитѣ на *въоръжената неутралность*.

Отъ това правило слѣдва, че е много важно да се *констатира народностьта* на единъ търговски корабъ. Обаче, какъ се установява *тази народность?*

По начало, може да се каже, че народностьта на корабитѣ се установява съгласно законитѣ на страната, съ знамето на която е снабденъ кораба. Слѣдователно въ случай на война, воюющия нема право да задлъжи неутралния да измѣни законитѣ си, подъ дѣйствието на които е придобилъ кораба своята народность. Въ случай на привземание на корабъ, не е прочее закона на привземателя, спорѣдъ който трѣба да се установи народностьта.

Това правило е установено формално и чрезъ много трактати мѣжду повечето морски Държави. Спорѣдъ тѣзи трактати народностьта на корабитѣ се установява отъ едната и другата страна съгласно законитѣ и правилницитѣ на сѣка Държава. Но, въ сѣкий случай най-рѣ-

довно би било, народностьта на единъ търговски корабъ да се опредѣли чрезъ неговия морски паспортъ, когато той е издаденъ правилно и съгласно законитѣ на страната, на която той е поданикъ.

III. Неутрални стоки подъ непріятелско знаме.

Споредъ приетата практика, корабитѣ, па даже и ония принадлежащи на частни лица на една отъ воюющитѣ Сили, могѫтъ да бѫдѫтъ привзети отъ другата непріятелска Сила. Тази максима не е измѣнена отъ Парижката декларация на 16-й Априлъ 1856; само: „Корсарството е и остава уничтожено“. Прочее корабитѣ отъ маринатa на воюющата Държава могѫтъ да хващатъ непріятелскитѣ кораби.

Обаче, не сѫществува никакъвъ мотивъ, за да се приеме, щото непріятеля да може да привзема натоваренитѣ стоки, принадлежащи на единъ народъ или на частни лица отъ единъ неутраленъ народъ, когато такива стоки се нахождатъ на единъ непріятелски корабъ. По-виднитѣ списатели подържатъ, че *естественото* право запрещава да се конфискова неутралната собственность натварена на единъ непріятелски корабъ. Тази максима едно врѣме се практикуваше въ доста обширенъ размѣръ, па даже още въ оная епоха, когато правилото: „*знамето закриля стоката*“, не бѣше още познато.

Този принципъ бѣше усвоенъ и отъ „*морскій консулатъ*“ (виж. стр. 223) въ чл. 273. Той биде признатъ отъ Англия още на 1351, въ единъ договоръ сключенъ въ врѣме на Едуардъ III, съ приморскитѣ градове на Биская и Кастилия, и на 1353, въ единъ договоръ сключенъ мѣжду сѫщата Държава и градоветѣ Лисбона и Опорто. Единъ договоръ, сключенъ на 1655 мѣжду Франца и Ханзеатскитѣ градове, припознаваше тоже това правило.

Къмъ срѣдата на XVII-о столѣтие, това правило биде малко по-малко замѣстено съ друго съвсѣмъ про-

тивоположно правило, т. е.: „Конфискованието на кораба повлича съ себе и сичко що е натоварено на него“ (*кораба конфискова и твара*). Французкитѣ ордонанци (1533, 1543, 1584), за да укуражатъ корсарството, санкционираха и този противоположенъ принципъ: *Дрѣхата на неприятеля конфискова и оная на приятеля.* Това послѣдно правило биде усвоено въ много договори въ XVII и XVIII столѣтие. При това, не се прави никаква разлика мѣжду стокитѣ квалифицирани контрабанда въ война и другитѣ стоки, които не се считатъ като такива.

Изключение се прави обикновенно мѣжду стокитѣ натварени на единъ неприятелски корабъ преди обявяванието на война, или даже и слѣдъ обявяванието, ако, въ момента на тварението, притежателя имъ не е знаялъ за това.

Но, Париската декларация отъ 16 Априлъ 1856, чл. 3-й распорѣжда: „Неутралнитѣ стоки, съ исключение на военната контрабанда, не могатъ да бѫдатъ докачени, и когато се намѣрватъ подъ неприятелско знаме.“ Отъ това врѣме на самъ, договоритѣ, сключени мѣжду разнитѣ Държави, санкционирватъ сѣкога този принципъ на Париската декларация.

ГЛАВА III.

Положението на работитѣ слѣдъ Париската Декларация (16 Апр. 1856) и процеса за Алабама.

1-о *Декларацията* на Париский конгресъ (1856) касателно морското право съдържа слѣдующето:

Пълномощницитѣ подписавши Париский договоръ отъ 30 Мартъ 1856, събрани на конференция.

Като вематъ предъ видъ:

Че морското право, въ врѣме на война, е било за презъ дълго врѣме предмѣтъ на неприятни контестации;

Че неопредѣленностьта на правото и длъжноститѣ въ подобна материя причинява, мѣжду неутралнитѣ и воюющитѣ, разногласия въ мненията, които сѫ въ състояние да произвѣдатъ сериозни мѫчнотии па даже и стълкновения;

Че е полезно слѣдователно, да се установи една еднообразна доктрина врьхъ една толкова важна точка;

Че пълномощницитѣ, събрани на конгресъ въ Парисъ, не би могле да отговорятъ по добрѣ на намѣренията, съ които сѫ въодушевлени тѣхнитѣ правителства, освѣнъ да потърсятъ и да въведатъ въ мѣждународнитѣ отношения точно опредѣлени начала въ това отношение;

Горѣспомѣнѫтитѣ пълномощници, законно овластени, дойдоха до съгласие врьхъ срѣдствата за постигание на тази цѣль, и, като останаха напълно съгласни, рѣшиха слѣдующата тържествена декларация:

1. Корсарството е и остава уничтожено;

2. Неутралното знаме закриля непріятелската стока, съ исключение на военната контрабанда;

3. Неутралната стока, съ исключение на военната контрабанда, не може да бѫде завзета, находяща се подъ непріятелско знаме;

4. Блокуса, за да бѫде задлъжителенъ, трѣба да бѫде дѣйствителенъ, т. е. да бѫде подържанъ съ една достатъчна сила така, щото да може дѣйствително да въсприпятствува входътъ въ него отъ къмъ непріятелското обрѣжие.

Правителствата на подписавшитѣ пълномощници се натварватъ да съобщятъ тази декларация на онія Държави, които не сѫ биле призовани, да взематъ участие на Париский конгресъ, като ги поканятъ да се присъединятъ къмъ тази декларация.

Подписавшитѣ пълномощници, убѣдени че прокламиранитѣ отъ тѣхъ максими ще бѫдатъ посрѣщнати съ благодарение отъ цѣлъ свѣтъ, не се съмняватъ че старанията, които ще положатъ тѣхнитѣ правителства за едно всеобщо приемание, не ще бѫдатъ увѣнчани съ пъленъ успѣхъ.

Настоящата декларация е и ще бѫде задлъжителна само мѣжду силитѣ, които сѫ я приели или които ще я приематъ.

Направена въ Парисъ, на 16 Априлъ 1856.

Подписали: [A. Walewski. Bourqueney. Buol-Schauenstein. Hubner. Clarendon. Cowley-Manteuffel. Hatzfeld. Brunow. Cavour. De Villamarina. Aali. Mehemmed-Djémil].

Почти сички Държави на земний глобъ се присъединиха къмъ тази декларация, съ исключение на Спания, Мексико и Съединенитѣ-Щати на сѣверна Америка, които приеха сички принципи отъ нея съ исключение само *уничтожението на корсарството.*

Съединенитѣ-Щати заявиха, че тѣ ще приематъ уничтожението на корсарството само подъ условие, ако бѫде тѫй сѫщо уничтожено и правото за хващание търговски кораби даже и отъ военни кораби. И дѣйствително нѣкои Държави се отрекоха по-послѣ и отъ това право; така н. пр. въ врѣмето на войната на 1866, Прусия, Италия и Австрия заявиха, че нѣма да хващатъ търговскитѣ кораби на непріятеля.

2-о. Процеса за Алабама.

Този знаменитъ процесъ има голѣма важностъ по това, че въ него сѫ се разисквали твърдѣ важни въпроси касателно *неутралностьта*. Причисленъ въ рѣдътъ на знаменателнитѣ каузи, този процесъ, познатъ подъ името ***Alabama Claims***, биде свършенъ съ едно рѣшение на третейското сѫдилище въ Женева на 14 Септ. 1872. (***Rivier***, L'affaire de l'Alabama et le tribunal arbitral de Genève, dans la Bibliothèque universelle, 1872).

Ето по-важнитѣ точки на този знаменитъ процесъ:

Презъ врѣмето на войната на южнитѣ провинции отъ Съединенитѣ-Щати на сѣверна Америка противъ правителството си, корсаритѣ на горѣреченитѣ възбунтовани провинции водиха една ужасна война противъ търговскитѣ кораби на сѣвернитѣ провинции (Съединенитѣ-Щати). Тѣ ги третираха като непріятелски кораби.

На 1862, капитанина ***Jams Bullock***, агентъ на конфедерираното правителство бѣше поржчалъ при Г. Г. Laird et C-ie Birkenhead (близу до Ливерполъ) построяването на единъ воененъ корабъ. На 23 Юний 1862, Г-нъ ***Adams***, министръ на Съединенитѣ-Щати въ Лондонъ, откри тази работа на Лордъ Russel, който припрати това заявление на юрисконсултитѣ на короната и на секретаря на съкровището, за да събератъ свѣдения по това дѣло. Митническитѣ комиссари въ Ливерполъ, възъ основание рапортътъ на бирницитѣ, декларираха, че предназначението на този корабъ като не било достатъчно доказано, той не може да бѫде и узаптенъ.

На 9 Юлий текущий, американский консулъ въ Ливерполъ, Г-нъ Thomas Dudley представи на бирничитѣ нови обстоятелства, които доказваха предназначението на кораба. На 15 с. м., митническитѣ коммисари се отказаха отново да наложатъ запоръ на кораба.

На 21 Юлий, американский консулъ отива самъ лично придруженъ отъ своя *sollicitor* да иска секвестрирането на кораба, като положи въ ржцѣтѣ на бирника доказателства за предназначението на кораба. Но кораба бѣше вече напусналъ мѣстото на построението, и се намѣрваше въ публичний *докъ* на Birkenhead, гдѣто той се снабдяваше съ въглища и провизии за четери мѣсеца и за сто человѣци.

Митничнитѣ коммиссари, отъ които бѣше поискалъ бирника телеграфически свѣдения, отказаха пакъ да задържатъ кораба, подъ предлогъ „че нема достаточни доказателства“.

На 23 Юлий, консула испрати нови доказателства заедно съ една консултация отъ Г-нъ Collier, единъ отъ пьрвитѣ юрисконсулти въ Англия, който декларираше, че нарушението на закона е доказано и секвестрирането е оправдателно, па даже и наложително. Г-нъ Layad, подсекретаръ на вънкашнитѣ дѣла, поиска мнението на юрисконсултитѣ на короната, които едвамъ слѣдъ петь дни се произнесоха *за секвестрирането*. Въ това растояние кораба бѣше вече отпжтувалъ.

На 28 Юлий, той бѣше напусналъ Ливерполский *докъ;* на 29, той замина безъ да заплати узаконеното мито, и отиде въ прибрѣжието на Anglesey, гдѣто прекара, нощьта, слѣдующий денъ, па още и втората нощь: тамъ прие той около 40 человѣци, които му бѣше донелъ реморкеръть „*Херкулесъ*“.

Консула Dudley, който бѣше вече предизвѣстилъ, на 28 Юний, че кораба трѣба да трьгне на идущий день, предупреди още на 30 бирника, че реморкера „Hercule“ носи едно извѣстно число матрози предназначени

за този корабъ. Поржчений корабъ плуваше въ направление къмъ Ferreire, и на 10 Августъ пристигна на Porto-Praya, гдѣто се присъедини къмъ него „Агрипина“ идущи отъ Лондонъ и носящи въглища, топове и други муниции; и „Бахама“, който донесе отъ Ливерполъ офицери и капитанина Raphaël Semmes, знаменитъ корсаръ. Новопостроенний корабъ получи името „*Алабама.*“

Отъ тогава *Алабама* сновяше постоянно покрай Мартиника и Ямайка, покрай обрѣжията на Бразилия въ Индо-Китайското море, като правяше много голѣми пакости на търговскитѣ кораби, принадлежащи на Съединенитѣ-Щати. Той се спира на Ямайка, на носътъ „Добра-Надежда,“ на Сингапоръ, направи си поправкитѣ, взема си въглища и други провизии, безъ да бжде нито единъ пжть безпокоенъ отъ англійскитѣ власти.

На 1864 въ мѣсецъ Мартъ, Алабама биде пристигнатъ при Шербургъ и потопенъ отъ федералния воененъ корабъ „Kearsarge.“

Въ растояние на осимнайси мѣсеци, Алабама потопи, съсипа и изгори около 60 търговски кораби и разруши единъ воененъ вапоръ „Hatteras.“

Англичанитѣ, въ нѣколко пристанища въ своитѣ колонии бѣха толерирали въоружаването и апровизирането корсарскитѣ кораби на конфедерираното правителство; тѣзи кораби бѣха завзели даже нѣколко отъ тия пристанища за базисъ на своитѣ операции противъ търговскитѣ кораби на Съединенитѣ-Щати.

При това, Англия, чрезъ прокламацията си отъ 13 Май 1861, бѣше признала сжществованието на една война измѣжду Съединенитѣ-Щати и конфедериранитѣ провинции, бѣше признала тѣзи послѣднитѣ като воююща страна, и въ слѣдствие на това бѣше се прогласила за неутрална въ тази борба.

Съединенитѣ-Щати поискаха отъ Велика-Бретания *обезщетение* за безбройни загуби, нанесени на търговията, въ слѣдствие некоректний начинъ, по който ан-

глийското правителство пази своята неутралность, или по-добрѣ въ слѣдствие нарушението на своята неутралность.

Рекламациитѣ предъ видъ на фактитѣ, извършени отъ разни кораби, бидоха означени подъ общото име *Алабамски реклaмации* (Alabama Claims).

Слѣдъ дълги преговори, които траяха повече отъ осимъ години, двѣтѣ спорящи правителства сключиха на 8 Май 1871 единъ договоръ въ Вашингтонъ, чрезъ който се съгласиха, да подложатъ на единъ *третейски сждъ* разрѣшението на сички въпроси, които едната и другата страна би имала да предлага.

Американцитѣ не искаха да се съгласятъ за арбитражътъ, освѣнъ подъ условие, че „предварително трѣба да се съгласятъ врьхъ принципитѣ, по които ще трѣба да се рѫководятъ арбитритѣ въ оцѣнката на фактитѣ.“

Английското правителство най-послѣ дойде да се съгласи на това, че арбитритѣ ще сѫдятъ или оцѣняватъ „фактитѣ, които ще имъ бѫдѫтъ поднесени, съгласно принципитѣ, които ще бѫдѫтъ установени,“ безъ да признае обаче, че тѣзи принципи сѫ биле въ сила, като правила по правото въ момента, когато бѣше възникналъ *Алабамский* въпросъ.

По силата на казаний договоръ, третейский сѫдъ трѣбаше да бѫде съставенъ отъ петь сѫдии, които ще рѣшаватъ по вишегласие; единъ арбитръ ще бѫде назначенъ отъ предсѣдателя на Съединенитѣ-Щати, единъ отъ Английската кралица, при това ще се помолятъ: Италиенский краль, Швейцария и Брезилский императоръ да назначатъ по единъ арбитръ. Сѫдътъ ще засѣдава въ Женева.

Членъ 6 отъ договора казва, че арбитритѣ ще се рѫководятъ отъ долу указанитѣ три правила, и отъ принципитѣ на мѣждународното право, които не сѫ несъвмѣстими съ тия три правила. Тѣзи три правила сѫ:

1-о „Едно неутрално правителство трѣба да упо-

трѣби старание за да възпрепятствува, въ своята юрисдикция, екипирането и въоружаването на сѣкий корабъ, когато има основателни мотиви да вѣрва, че такъвъ корабъ ще снове изъ морето или ще воюва противъ една Държава, съ която това правителство се нахожда въ миръ; то ще употрѣби сжщото старание да възбрани отплуването изъ своята юрисдикция на сѣкакъвъ корабъ предназначенъ да крастосва изъ морето или да воюва, както по-горѣ се каза, когато такъвъ корабъ се е приготвилъ специално, въ цѣлость или отъ части, въ юрисдикцията на това правителство за единъ воененъ походъ."

2-о „Неутралното правителство не трѣба да позволи въ никой случай на воюющитѣ сили, да образуватъ отъ тѣхнитѣ пристанища или отъ тѣхнитѣ води базисъ за морскитѣ си операции противъ другиго, нито пакъ да си служятъ съ тѣхъ за уголѣмяване или подновяване на своитѣ военни апровизирания, на своитѣ оржжия, или пакъ да рекрутиратъ тамъ хора."

3-о „То трѣба да упражни сичко възможно старание въ своитѣ собственни пристанища и своитѣ води, и, предъ видъ на сѣко едно лице въ своята юрисдикция, да възпрепятствува сѣко нарушение на обязаноститѣ и длъжноститѣ, които се спомѣнаха по-горѣ".

Контрактующитѣ страни се съгласиха да наблюдаватъ за въ бждще тѣзи правила.

Назначенитѣ арбатри бѣха тия:

Отъ страна на Велика-Бретания, Sir Alex. Cockburn, магистратъ съ едно високо положение въ своята страна;

Отъ страна на Америка, г-нъ Adams, синъ и внукъ на знаменитѣ предсѣдатели John Quincy et John Adams, пратеникъ въ Лондонъ за презъ врѣмето на Американската война;

Отъ страна на Швейцария, г-нъ Staempfli; държавенъ мжжъ и отличенъ юрисконсултъ;

Отъ страна на Бразилия, г-нъ Marc-Antoine Araujo, виконтъ отъ Itajuba, пълнощенъ министръ въ Парисъ.

Г-нъ Sclopis доаенъ по възрасть, биде назначенъ за предсѣдатель на сѫдътъ, който се събра на засѣдание за пьрвъ пѫть на 15 Дек. 1871, въ единъ салонъ на Женевското общинско управление.

Г-нъ Favrot, професоръ на Бернский университетъ биде назначенъ за секретарь. Сѣка една отъ двѣтѣ страни имаше по единъ и повече съвѣтници. Тѣ прѣдставиха мемоаритѣ си и документитѣ си, които трѣбаше да служатъ като основа за рѣшение на дѣлото.

Превъ Януарий 1872 биде представенъ мемоара на Американцитѣ, който подигна такива голѣми претенции, щото както Вашингтонската конвенция тъй и самия арбитражъ се намѣрваха почти компромитирани. Една часть отъ английский печатъ съвѣтваше даже да се резилира договора отъ 8 Май 1871.

Американцитѣ искаха:

1-о Обезщетения за многобройни *прями* загуби, състоящи се:

а) Отъ хващанието и уничтожението на едно голѣмо число кораби съ патварените на тѣхъ стоки;

б) Отъ значителнитѣ разноски, наложени на общественната хазна чрезъ прислѣдването на корсаритѣ;

2-о Обезщетения за *косвенни* загуби, състоящи се:

а) Отъ прехвърлянието подъ британско знаме на една голѣма часть отъ американската търговска марина;

б) Отъ увеличението цѣнитѣ (премиитѣ) на застрохованията;

в) Отъ продължението на войната и отъ наращението на една голѣма сума къмъ нуждитѣ за войната разноски.

Мѣжду юрисконсултитѣ се подигнаха публични разисквания врьхъ приимливостьта на *косвеннитѣ* обезщетения, както и врьхъ това, какво трѣба да се разбира подъ *прями обезщетения* и *косвенни обезщетения*. Въ Англия, юрисконсултитѣ подържаха даже, че третейский сѫдъ не е компетентенъ да рѣшава за *косвенни* обезщетения.

При сичко това, британското правителство не заяви отводъ за неподсѫдность.

Вълненията утихнахѫ. Сѫдътъ испълни своята миссия и произнесе своето рѣшение, което се прочете на английски языкъ въ Женевското общинско управление на 14 Септ. 1872, при отворени врата и съ една извѣстна тържественность.

Косвенните загуби (обезщетения) бидоха съвсѣмъ отхвърлени.

Сѫдътъ имаше да се произнесе врьхъ дѣйствията на осимнайси кораби — корсари; петь бидоха исключени отъ дѣлото съ едногласие по немание на доказателства.

Прѣдъ видъ на други петь, английското правителство биде признато, съ едногласие, за неотговорно.

Прѣдъ видь на единъ корабъ („Rétribution“) неотговорностьта на Англия биде призната съ три гласа противъ два (Adams и Staempfli).

Касателно до „Алабама“, четери гласа противъ единъ (на Cockburn) рѣшиха, че британското правителство пропуснало изискаемата грижа въ испълнението своитѣ обязаности като *неутрална* Държава, а главно че то е било пропуснало, въпреки даденитѣ отъ дипломатическитѣ агенти на Америка предупреждения, да вземе на врѣме нужднитѣ предухранителни мѣрки; че наконецъ заповѣдьта, дадена отъ него за секвестрирането на кораба „Алабама“ е била толкова закѫсняна, щото нейното испълнение е било съвсѣмъ непрактично; че взетитѣ мѣрки, слѣдъ избѣгването на кораба, за неговото прислѣдване сѫ биле тѫй недостатъчни, щото не сѫ могле да постигнатъ никакъвъ резултатъ, и че Алабама е била въ много случаи свободно приимана въ пристанищата на Английскитѣ колонии,

Тия сѫ опущения на първото и третото правило установени отъ договора въ Вашингтонъ. Британското правителство биде обявено за отговорно, предъ видъ

на „Florida“, за нарушение на тритѣ правила, а за нарушение на второто и третото правило касателно кораба „Shenandoah“.

Четири кораби, служащи като *тендери* на *Алабама* и *Флорида* съдътъ прогласи едногласно, че понеже служащи като прости допълнители, тѣ трѣба да дѣлятъ участьта на корабитѣ, на които съ принадлежали.

Съдътъ съ четири гласа противъ единъ (тоя на Sir Cockburn), досъди на Съединенитѣ-Щати сумата en bloc 15,500,000 златни долари като обезщетение, като превъзгласи за съвършенно и окончателно урѣдени, понищени и за въ бъдуще неприимливи сички рекламации споменати въ договора отъ Вашингтонъ.

Особното мнение на английский арбитръ биде приложено въ протокола. Държавний съвѣтъ въ Женева биде помоленъ, да приеме книжата на съдътъ, и да ги положи на съхранение въ своитѣ собствени архиви.

ГЛАВА IV.

Края на войната.

I. Договоритѣ за миръ и примирие (armistice).

Войната може да бъде прекъсната съ врѣменно примирие *(armistice)* или свършена съ *миръ*. Примирието може да бъде *общо*, когато прекъсването на непріятелствата обѣма сички части, гдѣто става войната; примирието е *частно*, когато то се отнася само на единъ специяленъ видъ отъ непріятелства или само врьхъ една опредѣлена часть отъ територията, врьхъ която се води война.

По нѣкогашъ, а особенно слѣдъ една битка, се сключва едно прекъсване или преставание на оръжието за нѣколко часа или за нѣколко дена.

Когато примирието е сключено за нѣколко години, то се различава отъ *миръ* въ това, че, слѣдъ истичанието на врѣмето за което е било сключено, сѣка отъ

воюющитѣ сили може да започне неприятелствата когато поиска сѣ за сѫщитѣ причини, по които е била започната първата война.

II. За правото наречено право на постлиминиумъ (jus postliminii).

1-о. Произхождението и опредѣлението на това право.

Мѣжду списателитѣ по мѣждународното право сѫществува голѣмо разногласие врьхъ опредѣлението, а особенно врьхъ приспособението на това право. Това разногласие происхожда отъ една страна, че въ римската терминология то не е точно опредѣлено; а отъ друга страна, че при римлянитѣ то се е отнасяло къмъ *приватното* право, когато по-късно европейскитѣ народи сѫ искали да го приспособятъ въ вътрѣшното публично право.

Но, въобще подъ правото на *postliminium* се разбира принципътъ за въстановяване на едно *предишно положение на работитѣ*, което е било прекъснато или премахнато отъ една окупация или засвоевание.

И тъй чрезъ едно некорректно растягание на това понятие, подъ postliminium се означава и въстановлението, въ слѣдствие на една нова война, на едно правителство, което е било свалено или премахнато чрезъ завоевание или чрезъ единъ по-предишенъ договоръ за миръ. Обаче, тази материя по естеството си принадлежи повече на общото публично право или на вътрѣшното публично право на разнитѣ Държави, отъ колкото на мѣждународното право. Слѣдъ трактатитѣ въ Виена, се разискваха въ Германия съ една особена живость, въ това отношение, много важни въпроси касателно териториитѣ, които съставляваха Вестфалското кралевство,

и които бѣха влегли подъ владението на национални господари (принцове). [1])

Но, какъ се е разбирало това право при Римлянитѣ?

Римлянитѣ първоначално не признаваха никакво право за чуждитѣ народи (наречени *hostes*). Това, което е принадлежало на неприятеля (hostis), е било считано като имение *безъ стопанинъ* (res nullius), и слѣдователно могло е да бѫде засвоено чрезъ окупация за римската Държава, освѣнъ ако не е било напуснато за войницитѣ.

Това начало е било приспособявано по взаимность, т. е. и самитѣ Римляни сѫ считали себе-си като *безъ право* срѣщу неприятеля. Заради това, когато единъ Римлянинъ е падалъ като заробенъ въ война, той е изгубвалъ своето качество на римски гражданинъ, така сѫщо и именията привзети отъ неприятеля преставали сѫ да се считатъ като принадлежащи на римский гражданинъ, който е билъ тѣхенъ собственникъ.

Спорѣдъ една строга послѣдственность на тѣзи принципи, предметитѣ, които неприятеля е привзелъ отъ Римлянитѣ, трѣбаше да се считатъ като *res nullius*, слѣдователно и подложни да бѫдѫтъ окупирани отъ римската Държава или отъ римскитѣ войници; тѫй сѫщо и римский войникъ или гражданинъ, ако паднеше въ рѫцѣтѣ на неприятеля, ставаше робъ (съвършено безправно лице—ничия вещь), слѣдователно подложенъ да бѫде окупиранъ и усвоенъ чрезъ римлянина като такъвъ.

Прочее, приспособяването на това правило би завело до една голѣма несправедливость, ако не би била уведена тази *фикция* наречена *jus postliminii*.

Затова, възъ основание на тази фикция, (fictio legis) заробеният римлянинъ, който е успѣвалъ да избѣгне отъ рѫцѣтѣ на неприятеля, считанъ е билъ като

---

[1]) Такива знаменити списания сѫ: отъ *B. W. Pfeiffer*: Inwiefern sind Regierungshandlungen eines Zwischenherrschers für den rechtmässigen Regenten nach dessen Rückkehr verbindlich, 1819; Das Recht der Kriegseroberung in Bezug auf Staatscapitalien, 1824.

че никога не е бивалъ заробенъ, и е придобивалъ пакъ сички ония права които е ималъ преди заробването си. Тази фикция, наречена *postliminium* или *jus postliminii*, биде по-късно приспособена и врьхъ собственността за движимитѣ и недвижими имущества. Ако тѣзи нѣща се повьрнеха подъ какъвто и да е способъ подъ властьта на Римлянитѣ или на една съюзна Държава, собственността се *възвращаше* въ *пълно право* на оногова, който я е ималъ въ момента, когато тази вещь е била завзета отъ неприятеля.

2-о Правото на postliminium може ли да бъде приспособимо днесь въ смисъль на горното опредѣление?

По начало *не*, нито предъ видъ на *лицата* нито предъ видъ на *собственността*. Защото, що се касае до *лицата*, мѣждународното модерно право счита заробването само като едно материално и привремено прекъсване на личната свобода. Заробѣния въ война не се счита вече като *робъ*, нито пакъ като лишенъ въ нѣщо отъ наслажденето си съ граждански права; той съхранява напълно своята гражданска дѣяспособность, така също като че се намѣрва на свобода; той може да ръководи администрацията на своитѣ имения, да располага съ тѣхъ както ще, да прави завѣщание, да се жени и прочее. Така н. пр., ако нѣкой бъде заробенъ въ война при единъ народъ, който de facto би го свелъ въ условието на робъ (както по-преди правяха варварскитѣ Държави), законитѣ на неговото отечество не ще го считатъ по-малко като свободенъ человѣкъ. Заробването не влече вече съ себе си и изгубването на свободата, за това безполезно е да се прибѣгва къмъ фикцията като че заробването не е никога съществувало, слѣдователно може смѣло да се каже, че, въ тази смисъль, правото на *postliminium* е станало вече една застаряла и безполезна формула.

Що се касае до *частната собственость*, била тя движима или недвижима, могатъ да послужатъ сжщитѣ аргументи. Завоевателя по начало, трѣба да респектира *частната собственость*, както споменахме и на друго мѣсто. Тъй като завоеванието неможе вече да прави, щото единъ гражданинъ да изгубва своята частна собственность, то безполезно е да се прибѣгва къмъ фикцията, като че завоеванието не е никога сжществувало, за да се дойде до послѣдователностьта, че и собственостьта не е била изгубвана. Ако единъ гражданинъ изгуби своята собственность въ слѣдствие на плячка, това е случая на *force majeure*, и, ако той може да си я привземе назадъ, той не я привзема чрезъ окупация като вещь безъ стопанинъ — *res nullius*, — но си я присвоява като вещь, която му принадлежи, и *на която той никога не е преставалъ да бжде собственикъ*.

Ако частната недвижима собственность на единъ гражданинъ или на единъ отстраненъ суверенъ е била продадена, собственника ще може да я ревендицира (отърве чрезъ сждъ) така сжщо както би могълъ, ако въ мирно врѣме нѣкой би продалъ вещьта му на другиго, безъ да еималъ нѣкое право за това.

Прочее, тази ревендикация не става никакъ възъ основание правото на *postliminium*, както нѣкой списатели искатъ да твърдятъ.

3-о Мнѣнията на нѣкои автори врьхъ postliminium-а и неговото приспособение.

По-горѣ (на № 1-о за опредѣлението) споменахме, че нѣкои автори искатъ да приспособятъ понятието на postliminium въ отношение на публичното право, слѣдователно и за правата на суверенството; обаче, трѣба да се каже, че нема нѣщо по-неясно и по-неопредѣлено отъ колкото една подобна дедукция.

Ако би се искало да се изопачи първоначалното значение на думата postliminium, и ако би искали да приспособимъ това понятие въ отношение на *публичното* право въ сѫщия смисълъ, въ който римлянитѣ сѫ го приспособявали въ *приватното* право, то може да има нѣкоя смисъль само въ хипотезата, въ която би се приелъ, принципа, че *свалений монархъ не е никога обязанъ чрезъ каквато и да било актъ извършенъ отъ завоевателя.* сѫщо както подържа и *Klüber* [Droit de gens moderne, § 258]. Прочее, въ такъвъ смисълъ, правото на postliminium ще се състои въ фикцията, че *завладението не е никакъ сѫществувало*, и това ще има за послѣдствие че, „слѣдъ като бѫде привзета отъ ново страната отъ законний ѝ суверенъ, въобще сички актове на завоевателя ще паднатъ като несѫществующи по право, безъ да има нужда законний суверенъ, да ги отменява или уничтожава чрезъ особенъ актъ — законъ“

Обаче, ний видѣхме (Часть III, гл. II, стр. 213), че публициститѣ не приимать този принципъ или поне го приимать само съ едно голѣмо число на исключения, които понищаватъ въ сѫщность самия принципъ. Други автори пакъ наричатъ по единъ неправиленъ начинъ postliminium-*а* „възстановление на свалений суверенъ въ своето предишно суверенство съ законната си власть, да възстанови за въ бѫдуще предишното *statu quo* съ или *безъ* измѣнение“.

За възстановлението на това право нема нужда да се прибѣгва къмъ нѣкоя фикция; то е едно послѣдствие на *наслѣдяването въ суверенството.*

Прочее, отъ точка врения на публичното право, postliminium въ *права* смисъль не сѫществува. Ако това, което е извършилъ завоевателя, е законно, легитимний суверенъ, кога постѫпи въ властьта си, е длъженъ да го респектува, ако е пакъ незаконо извършено, то само по себе е нула.

Но, подържатъ нѣкои, ако завоевателя е измѣнилъ насилственно конституцията на страната. тя трѣба да възживѣе по правото на *jure postliminii*. Обаче, възстановението ѝ се счита като послѣдствие на една вжтрѣшна революция.

При това, става още въпросъ, да ли публичнитѣ чиновници, примахнати насилственно отъ службитѣ имъ, не могжтъ да поискатъ по *jure postliminii* да бжджтъ възстановени въ функциитѣ имъ, и да имъ се даджтъ заплатитѣ за презъ онова врѣме?

Това е единъ въпросъ, който трѣба да бжде разрѣшенъ отъ вжтрѣшното публично право въ сѣка Държава.

4-о. Случаитѣ, въ които може да бжде приспособявано днесь това право въ правата му смисълъ.

а) *Въ случаитъ на привземание назадъ плячката.* — Воюющитѣ могжтъ да взематъ като плячка (praeda) движимитѣ имения, принадлѣжащи на непиятелската Държава (но не частната собственность). Плячката принадлѣжи на правителството, което води война, но то често я отстжпва на солдатитѣ, които сж я заграбили. Споредъ установената практика въ Европа, непиятеля придобива, въ сухоземнитѣ войни, собственностьта врьхъ плячката слѣдъ като я е одържалъ подъ своята власть 24 часа, или слѣдъ като я е отнесълъ на едно сигурно мѣсто, да не може да бжде отнета отъ ржцѣтѣ му. Слѣдъ истичанието на този срокъ, сѣко трете лице може да придобие *законно* отъ ржцѣтѣ на воюющия предмѣтитѣ, които този послѣдний е заловилъ като плячка, а Държавата, която би изгубила тази собственность, не би могла да я ревендицира (*спечели по сждъ*) противъ куповача. Но, ако движимото имение е привзето назадъ преди 24 часа, то се счита като че никога не е било собственность на непиятеля, който го е завладѣлъ, и принадлежи на своя първоначаленъ собственникъ по *jure postlimimii*.

Тая теза се подържа, съ нѣкои малки различия, отъ виднитѣ класически автори по мѣждународното право, като:

Klüber, § 254; *Heffter*, § 136; *Vattel*, *T.* III, *ch.* XIII, § 196, *ch.* XIV, § 209; *Wheaton*, Т. II. *part.* IV, *ch.* II. § 2; *Grotius L.* III, *ch.* VI, § III.

б) Единъ отъ воюющитѣ завладява недвижимитѣ имущества, принадлежащи на другия воюющъ; този послѣдния си ги присвоява отъ ново. Тукъ трѣба да различимъ два случая: 1-о Недвижимитѣ имоти не сж биле още излѣгли отъ стопанството на завладѣтеля; първоначалний собственникъ влѣгва пакъ въ притежанието имъ чрезъ привземание отъ ново, — какъ се счита той като такъвъ по *jure postliminii* или по правото не *завладение*? Обаче все едно, този случай не представлява особенъ интересъ. 2-о Завладѣтелната Държава ги е отчуждила на трети лица или пъкъ ги е обременила съ *реални права* въ полза на трети лица, н. пр. съ сервитути.

Въ този случай, въпроса се усложнява. Извѣстно е, че Държавата като първоначална собственица не може сѣкога да влезе въ собственността по *jure postliminii*. Ако завоеванието се е укрѣпило, ако то може да се уподоби на една вжтрѣшна революция, и че завоевателната Държава е упражнила правата на суверенството на такъвъ начинъ, щото свалений суверенъ, който се възвръща пакъ на първата си власть, трѣба да се счита като наслѣдникъ обязанъ чрезъ актоветѣ на предшественика си, той въ такъвъ случай трѣба да уважава и отчужденията: прочее, той не може да ревендицира тѣзи недвижими имущества по *jure postliminii*.

Но, ако завоеванието е било само приврѣменно, ако самия завоеватель го е считалъ като такова, както се е съглѣждало отъ сички негови дѣйствия, и че той е извършилъ очевидни злоупотрѣбления, като е отчуждавалъ общественнитѣ имущества на Държавата, съ цѣль да си присвои стойността отъ продажбата; тогава суверенътъ, който се въстановява, може да ги отнеме по ***jure postliminii***. ***Vattel*** и ***Wheaton***, като третиратъ тази материя, казватъ: че „тия които сж купили обществънъ доменъ въ такива обстоятелства, купили сж ги на свой рискъ и

на своя опасность, понеже тѣ сж познавали опасностьта, че суверенътъ, първоначалний собственникъ може да имъ ги отнеме.

в) Въ случаитъ за морско привземание на търговскитъ кораби.—Единъ търговски корабъ, уловенъ отъ единъ държавенъ корабъ, или отъ единъ неприятелски *корсаръ*, счита се за негова собственность, освѣнъ видоизмѣненията направени въ Парискатa декларация отъ 16 Апр. 1856. Но, ако въ 24 часа това засвоение е привзето на ново чрезъ единъ държавенъ или корсарски корабъ отъ оня народъ, на който принадлежи заловения търговски корабъ, собственника на такъвъ корабъ се счита, като че *никога не е изгубвалъ собственостьта си*; той може да си вземе кораба по *jure postliminii*, съ одържка на една извѣстна часть или съ една опредѣлена сума за покриване разноскитѣ и за възнаграждение на ония, които сж го отървали отъ ржцѣтѣ на неприятеля (т. е. на Държавата или на арматйора). Срокътъ отъ 24 часа е всеобщо установенъ въ мѣждународното европейско право.

Собственостьта на търговский корабъ находящъ се въ ржцѣтѣ на неприятеля, който го е уловиль, се узаконява слѣдъ 24 часа. Слѣдъ този срокъ продажбата се счита валидна.

Но, ако даже и слѣдъ този срокъ кораба бѫде привзетъ (отърванъ) отъ единъ корабъ принадлежащи на Държавата, на която собственника му е поданикъ, той си получава пакъ кораба като заплати разноскитѣ, направени по привземанието или отърванието на кораба. Ако отърванието е направено отъ единъ *арматйоръ* принадлѣжащи на сжщий народъ, този случай се разрѣшава обикновенно съгласно законитѣ въ сжщата Държава, ако тя приима правото на *postliminium*. Така н. пр. въ Англия е прието за правило, че предаванието кораба на неговия първоначаленъ собственникъ трѣба да става въ сѣкий случай подъ условие, щото една осма часть

ще бѫде заплатена за направенитѣ по отърването разноски.

Римскитѣ закони приспособяваха правото на *postliminium* само врьхъ извѣстенъ видъ на кораби, безъ да дьржатъ смѣтка за растояние на врѣмето, презъ което привзетия корабъ се е намѣрвалъ въ рѫцѣтѣ на неприятеля. Самия фактъ на привземанието е достаточенъ билъ да установи титлата на собственность. Но, въобще може да се каже, че установена юриспруденция при разнитѣ морски Сили още нема въ отношение на въпроса: кога трѣба да се счита за законна или незаконна собственноста врьхъ единъ привзетъ въ война корабъ, т. е. да ли чрезъ самия фактъ на улавянието, или слѣдъ едно притежавание (дьржание) отъ 24 часа, или слѣдъ като е билъ отведенъ кораба въ едно сигурно мѣсто, или най-послѣ слѣдъ като се е произнесълъ единъ компетентенъ сѫдъ за привземанието? Дьржавитѣ, въ днешно врѣме се рѫководятъ въ това отношение повече отъ политически съображения, колкото отъ юридически принципи.

Край

Печатни погрѣшки.

Стр.	23	рѣдъ	1	намѣсто	спссоби	чети	спогодби
„	28	„	19	„	droti	„	droit
„	29	„	25	„	175—1832	„	1752—1832
„	36	„	10	„	мѣжду Австрия и Испания	„	мѣжду Австрия и Итэлия
„	139	„	1	„	Количество	„	Количествата
„	„	„	34	„	прибѣжни	„	прибрѣжни
„	198	„	27	„	Напалеонъ	„	Наполеонъ
„	202	„	6	„	ва	„	въ
„	210	„	28	„	на обсадителя	„	отъ обсадителя

Stanford University Libraries
3 6105 124 427 704

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.